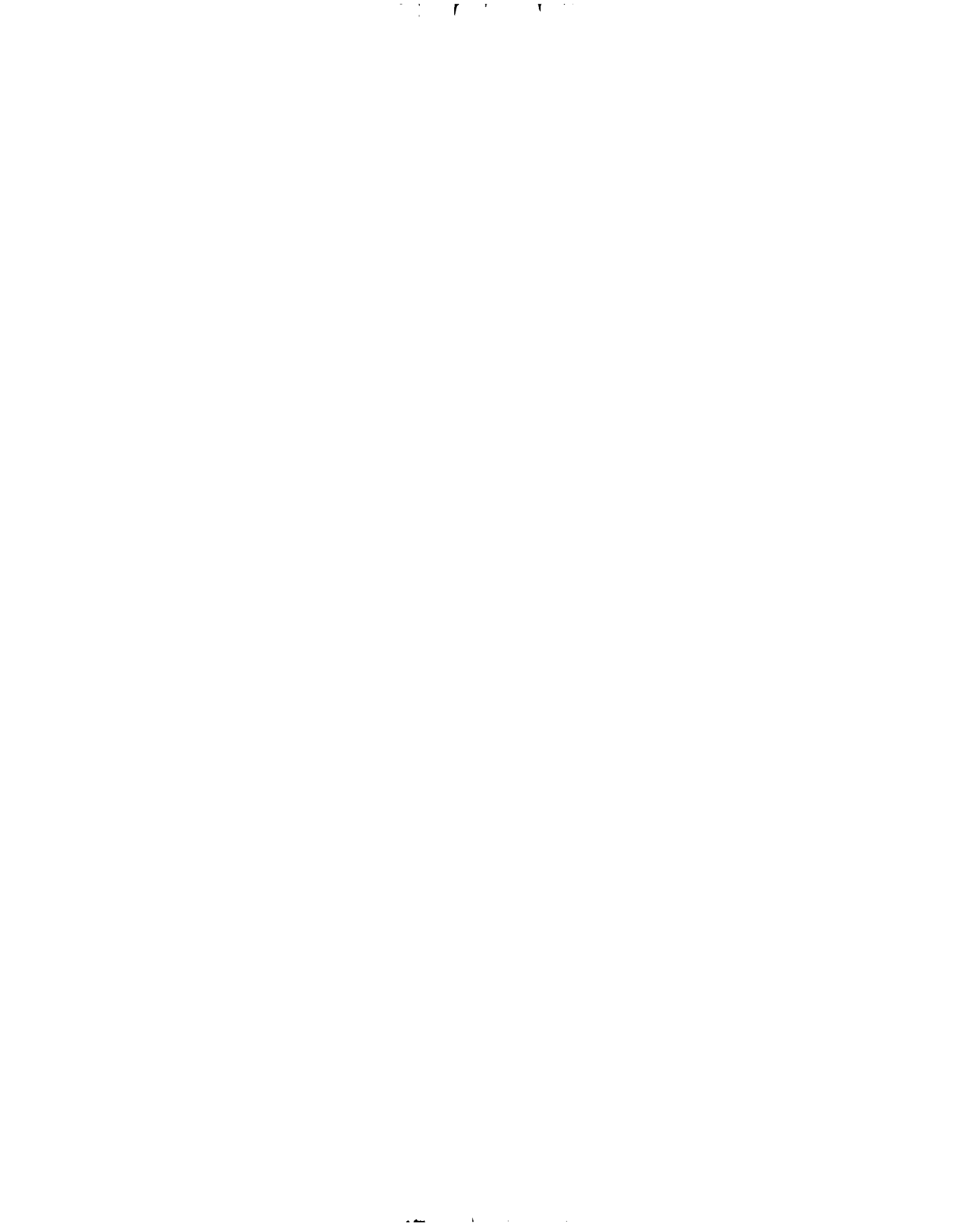

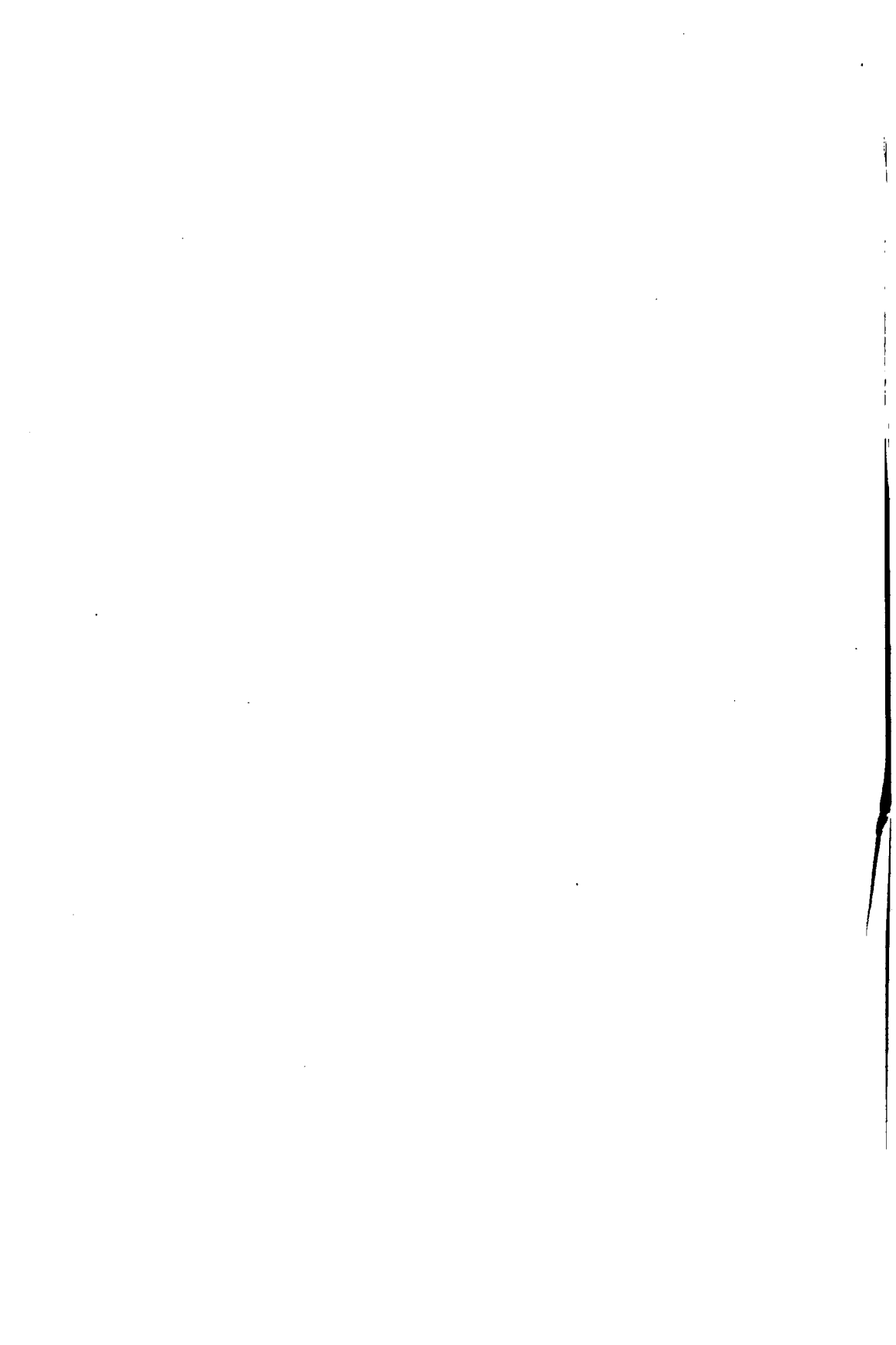
Karner Károly

APOKALIPSZIS

APOKALIPSZIS

KARNER KÁROLY

APOKALIPSZIS

– Fordítás és magyarázat –

BÉCS 1974

Védőborító: Kopacz Mária (Kolozsvár)

© Karner Károly

Felelős szerkesztő és kiadó: Szépfalusi István, A-1060 Wien, Capistrangasse 2/15
Készült Molnár József nyomdájában, D-8 München 90, Oertlinweg 4

BEVEZETÉS

Apokalipszis és apokaliptika

Régi szokás szerint a „*János apostol mennyei jelenéseiről*” (ezentúl Jel.) írt könyvet a prófétai iratok közé soroljuk. Ezzel a besorolással a Jel. egy szintre szokott kerülni az ószövetségi prófétai iratokkal, noha azok legtöbbször kevés rokonságot mutat. Ennek ellenére Jel. valóban prófécia, de az ún. *apokaliptikus iratok* vagy rövidebben az apokalipszisok csoportjába tartozik. Sőt maga az *apokalipszis* megjelölés is Jel. első szavától ered, úgyhogy tulajdonképpen Jel. szolgált kiindulópontul és mintaképül bizonyos, már a Jézus előtti zsidóságban kialakult prófétai iratok sajátos jellegének a meghatározására. A prófétai iratoknak ebben a csoportjában azonban a Jel. valójában magában álló, egészen sajátos irat.

Az első keresztény gyülekezeteknek – vagy rövidebben az apostoli kor őskereszténységének – az volt a meggyőződésük, hogy a Szentlélek ajándékának kitöltésével a gyülekezetben belül újjáledt az ószövetségi prófécia ajándéka: Isten a gyülekezetben egyéb, a Lélek ajándéka által támasztott szolgálatok, ill. tisztek között *prófétákat* is rendelt (1. Kor. 12,28; Ef. 4,11). A prófétálás ajándéka az első gyülekezetekben nemcsak egyes kivételes, elhívott próféták kiváltsága volt, hanem a Szentlélek ajándékával kapcsolódott, úgyhogy az istentisztelet során több gyülekezeti tag is megszólalt prófétai igével, amelyet azután a jelenlevő gyülekezeti tagok hitelessége, megbízhatósága és értelme, jelentősége tekintetében megvizsgáltak vagy megítéltek (1. Kor. 14,1 k. 29). Pál apostol is annak tudatában szólt a gyülekezethez, hogy részesült a prófétálás ajándékában (1. Kor. 7,40; 14,37). Leveleiben is vannak olyan szakaszok, amelyek a prófécia bélyegét viselik magukon (pl. 1. Tess. 4,13-18; 2. Tess. 2,1-13; 1. Kor. 15,20-28 stb.). Jel. azonban messze kimagaslik az ilyen prófécia-közül és az őskeresztény prófécia legkiemelkedőbb emléke. Az Újszövetségben ehhez hasonló prófécianak tekinthetjük még – Pál apostol fent említett prófétai szakaszain kívül – elsősorban az ún. *szinoptikus apokalipszist* vagyis Jézusnak Mk. 13-ban (és párhuzamosan Mt. 24-25-ben, továbbá Lk. 21-ben) összeállított prófétai ígét, ill. példázatait.

Miben tér el az *apokaliptika*, mint a prófécia sajátos neve az Ószövetségből ismert prófétai irodalomtól és mi képezi az apokaliptikus iratok sajátos jellegét? Erre a kettős kérdésre feleletet kell keresnünk, hogy tisztázhassuk Jel. helyét és sajátosságait a prófétai irodalmon belül.

1. Az ószövetségi próféták általában saját koruk égető kérdéseire világítanak rá és a nekik adott kinyilatkoztatás értelmében és ily módon igyekeznek Isten akaratának megfelelően utat mutatni az égető társadalmi vagy esetleg politikai kérdések tekintetében. Az apokaliptikus iratok fő témája ezzel

szemben rendesen a titokzatos jövő, főként pedig az idők vége, Isten ítélete a gonoszok fölött és Isten által az üdvözültek számára készített boldogság. A zsidó apokaliptikus iratok sokszor áttekintést nyújtanak a feltételezett szerző korától kezdve a következő korszakok történetén, ez a szemléletük pedig kitágul Izrael népén túl az egész emberiségre. Ily módon az apokaliptikus irodalomban tűnik fel az egész emberiség egységes sorsát megragadó „egyetemes történet” vagy „világtörténet” képzete. Az apokaliptikus írók azonban nem a népek történetének időbeli lefolyását akarják megvilágítani, hanem fel akarják tárni a népek, sőt az egész emberiség sorsának titkát és értelmét annak Istenhez való viszonyát tekintve. Ezt a célt pedig nem a történetkutatás eszközeivel akarják elérni, hanem mondanivalójukat a kapott különleges kinyilatkoztatás alapján adják elő olvasóiknak. Ez a különleges kinyilatkoztatás a prófétai elem gondolatvilágukban.

Az apokaliptikus íróknál élesen szembenáll a jelenlegi, büntől leterhelt és Istennel szembe fordult világ, ill. világkorszak Isten tökéletes, büntelen, „paradicsomi” világával. Ez a *dualizmus* az apokaliptikus gondolkodás egyik jellemző vonása. Belőle következik az a gondolkodásmód, amely az egyéni élet, de a közös emberi sors, valamint a történelmi folyamat ábrázolásában is csak az egymást kizáró ellentéteket ismeri: világosság és sötétség, jó és rossz stb. minden átmenet nélkül csak önmagukban érvényesülnek. A dualista gondolkodás hatása alatt álló szemlélet úgy véli, hogy a sátáni, gonosz hatalmak rabságában szenvedő világ Isten büntetéseként sorozatos természeti és történelmi katasztrófákon keresztül siet a végső ítélet felé. De amikor Isten az ítéletben véget vet a gonosz hatalmak uralmának és kárhazatba taszítja azokat, akik e hatalmak szolgálatába állottak, akkor következik el a megváltottak számára az új világkorszak, Isten újjá teremtett világa, amely paradicsomi tökéletességben ereszkedik alá a mennyből.

2. Emberi életünk, a népek sorsa, különösen pedig az „utolsó idők” bekövetkezte és folyamata Isten kezében van, aki mindezeket tervszerűen, de titokzatos akarata értelmében alakítja. A történelem útját, az apokaliptikusok szemlélete szerint nem immanens társadalmi törvények irányítják, hanem egyedül és maga Isten. Ezért a történelem, nevezetesen pedig az utolsó idők alakulását nem lehet történelmi vagy társadalmi törvényszerűségek megfigyelésével megállapítani, hanem annak titkát egyedül a kinyilatkoztatás fejtheti meg számunkra. Az apokaliptikus írók abban a meggyőződésben írták műveiket, hogy e titkokat Isten a kinyilatkoztatás által feltárta nekik. E kinyilatkoztatás eszközei álmok, eksztatikus élmények, hallucinációk stb. Ezért az apokaliptikus irodalom állandóan hivatkozik ilyen rendkívüli élményekre, mint Istentől kapott kinyilatkoztatásokra. Sokszor nem könnyű megállapítani, hogy az ilyen elbeszélések mögött valóságos egyéni élmények vannak-e, vagy pedig az írók csak műfaji eszközként használják azokat mondanivalójuk számára. Nem kétséges, hogy számos valóságos élményre támaszkodó leírás mellett sok olyan elbeszélést is találunk, amelynél álmok, látomások stb. csak irodalmi keretet alkotnak.

Az apokaliptikus írókat az is megkülönbözteti a régi prófétáktól, hogy

írásaikat rendszeresen valamely régen elhalt kegyes, pl. Énók, Mózes, a pátriárkák, Esdrás, Báruk, Dániel stb. nevének tekintélye alá helyezik. Írásaikban nem egyszer „megjövendölik” a felvett ószövetségi szerző idejétől fogva a valóságos szerző idejéig a már megtörtént eseményeket. Ugyanakkor többnyire „pecséttel” lezáratják művüket, hogy azt csak a valóságos szerző idejében legyen szabad feltörni és az olvasó így győződhessen meg az állítólagos prófécia helyességéről. Ez a fiktív prófécia és az iratok fiktív lepecsételése — mintha az iratokat évszázadokon keresztül lepecsételve és elrejtve őrizték volna, úgyhogy azokat csak az utolsó idők számára hozták volna nyilvánosságra — biztosítani akarja, hogy az olvasók megbízhatónak és hitelesnek tekintsék a „titkosnak” minősülő „kinyilatkoztatást”.

3. Az ószövetségi prófétáknál is vannak olyan szakaszok, amelyek az „utolsó időkre”, ítéletre, örök életre és hasonló apokaliptikus témákra vonatkoznak, ilyenek pl. Ezs. 24-27; 65-66; Ezék. 37-48; Zak. 9-14. A legrégebbi ránk maradt apokaliptikus iratnak azonban *Dániel* könyvét mondhatjuk, amely a *IV. Antiochos Epiphanes* szír király (Kr. e. 175–164) által a jeruzsálemi templom ószövetségi szolgálatának megszüntetésére és pogány szolgálatba állítására kiadott rendeletek alapján bekövetkezett válságos időkben keletkezett és az apokaliptikus irodalmat elindította. Ez a sokrétű apokaliptikus zsidó irodalom kb. 300 évig, tehát a Kr. u. 1. század végéig virágzott s aztán elapadt. Művelői főként azok a zsidó irányzatok voltak, amelyek apokaliptikus váradalmakkal eltelve figyelték „az idők jeleit”. Ilyenek főként az esszénusok kumráni közösségéből, a farizeusok és — talán — a zelóták soraiból kerültek ki. Dániel könyve kivételével azonban ezek az iratok már nem kerültek bele a kánonba, nagyrészüket el is vesztett vagy csak töredékekben, esetleg keresztény átdolgozásban maradt ránk. Sokat közülük átfűt a nacionalista zsidó reménység. Amikor pedig Jeruzsálem és a templom 70-ben elpusztult, az apokaliptikus váradalom egybefonódott a theodicea kérdésével: hogyan engedhette meg Isten a templom pusztulását és választott népének gyalázatát? Ez a fájdalmas és megoldhatatlan kérdés a végső kicsengése a zsidó apokaliptikus váradalmaknak.

A zsidó apokaliptikus iratok váradalmaikkal több irányba ágaznak el és nagyjából három csoportra oszlanak: 1. Olyanokra, amelyek az ószövetségi gondolkodás üdvtörténeti irányvonalát követik és az üdvkort részben zsidó nacionalista, részben pedig transzcendens kiteljesedésben képzelik el (a messiási üdvkor tehát vagy a megújult Izráel földi világhatalmának az alakjában vagy pedig a jelenlegi világkor összeomlása után Isten új világkorszakában [*aión-jában*], valósul meg); ez utóbbi csoportba tartozik Dániel könyve, az ún. etiópai Énók-könyv; az ún. „Tíz hét-apokalipszis” (Énók 93; 91,12-17), Mózes mennybemenetele. 4. Esdrás, jórészt ideszámíthatók „Énók példázatai” (Énók 37-71) is. — 2. Egyes apokaliptikus iratok titkos kinyilatkoztatás alapján „kozmológiai” témákat dolgoznak fel, azaz tanításokat adnak az angyalokról, a hét mennyről, Isten trónjáról, amihez még csillagászati, időjárás stb. ismeretek is kapcsolódnak. — 3. Végül egyes apokaliptikus iratok az ember halál utáni sorsával foglalkoznak és leírják az

üdvözültek helyét a mennyben és a kárhozottakét a pokolban stb. Ebből a szerteágazó és sokszor kusza gondolattartalmú irodalomból a legtöbb téma-beli rokonságot a Jel. könyvével az első csoport mutatja.

A Jelenések könyve mint apokaliptikus irat

„Jézus Krisztus *apokalypsise*“ (=kinyilatkoztatása; görögül: *apokalypsis Iésou Christou*): ezzel kezdődik a Jelenések könyve. Innét vette szokásos, a görög címzésből a legkülönbözőbb nyelvekbe is átment megjelölését: *Apokalypsis*. Ez ment át a tudományos szóhasználatba is, amikor apokalipszisekről vagy apokaliptikus irodalomról, gondolkodásról stb. beszélünk. Így tulajdonképpen Jel. szolgál az apokaliptikus irodalom ősmintájaként vagy más szóval prototípusaként. Ennek ellenére sem kizárólag a Jel. alapján szoktuk az apokaliptikus irodalom jellegzetességeit megrajzolni, hanem az idevágó zsidó iratokból indulunk ki és a Jelenések könyvét beleállítjuk a Dániel könyvével kezdődő hasonló iratok sorába: ennek az eljárásnak az oka és joga abban rejlik, hogy az apokalipszisek műfaját zsidó írók alakították ki és a Jel. szerzője átvette azt elődeitől, de úgy, hogy azt sajátosan alkalmazta. Ezért kell megvizsgálnunk, hogy a Jel. miben egyezik és miben különbözik más, ugyancsak apokaliptikus iratoktól. Csak így érthetjük meg a Jel. sajátos jellegét és így nyithatunk utat a különben nagyon nehezen érthető Jel. helyes megértéséhez és értelmezéséhez is.

1. Az apokaliptikus iratok közös témája általában utolsó idők, halál, feltámadás, utolsó ítélet, örök élet és Isten örökkévaló, emberi ismerő képességeinek számára hozzáférhetetlen világa. Ugyanez az alaptémája a Jelenések könyvének is. A szerző egyfelől prófétai látással rajzolja meg a hét kisázsiai gyülekezethez küldött Krisztus-üzeneten keresztül „*azt, ami [most] van*“ (1,19), ti. a keresztény egyház helyzetét, másfelől pedig „*azt, ami ezután fog megtörténni*“. Ez utóbbi megjelölés nem a történelem általános folyására vonatkozik, hanem inkább arra, „*aminek hamar kell megtörténnie*“ (1,1, vö. 4,1; 22,6), ti. az „*utolsó idők*“, Krisztus parúziájára, feltámadásra, ítéletre és örök életre. Ezzel a témával Jel. jellegzetesen besorolódik az apokaliptikus iratok közé. Ezt még nyomatékosabban érzékelteti az a körülmény, hogy Jel. eszkatológiai reménységével határozottan „*középvárás*“ képvisel: „*ami ezután fog megtörténni*“, az „*hamar*“ fog bekövetkezni. Ehhez az eszkatológikus középváráshoz kapcsolódó ígéletben csendül ki Jel. üzenete (22,20), még egyszer aláhúzva ezzel az egész iraton végighúzó reménységet.

Mint az apokaliptikus iratok szerzői, úgy János, a Jel. szerzője is közvetlen kinyilatkoztatás alapján írja művét. Jézus Krisztus maga azzal a megbízással kapta ezt a kinyilatkoztatást Istentől, hogy azt közölje szolgáljaival. Így adja azt tudtul angyal-küldötte által szolgáljának, Jánosnak is.

E kinyilatkoztatás közlésének a módja a Jel. könyvében a hallucináció, pontosabban eksztázis, a látomás (vízió), ill. audició. Nincs okunk kételkedni abban, hogy a Jel.-ben valódi, tehát élményeken alapuló látomásokról van szó.

János többször is említi, hogy eksztatikus állapotban („a Lélek által történt elragadtatásban”, 1,10; vö. 4,2; 17,3; 21,10) voltak látomásai, ill. audíciói. Nála a látomás tehát nem fiktív irodalmi segédeszköz, amellyel képzeletének alkotásait akarja leírni. Amit elmond, közvetlen személyes élményben gyökerezik. De azt, amit „elragadtatásában” látott vagy hallott, természetszerűleg csak utóbb, hallucinációs állapotának megszűntével írta le és használta fel művének megszerkesztésénél. Csak így válik érthetővé, hogy a Jel. szerkezetileg művészileg átgondolt irat és hogy a látomások egyes jeleneteinek és képeinek leírása számos, különféle hagyományágakból, főként az Ószövetségből származó anyagot használ fel. Ez utóbbi természetesen a szerző, szerkesztő és alakító művészetében gyökerezik. Ezt a felismerést azonban nem szabad a látomások élmény-jellegével szemben és annak rovására hangsúlyozni.

Mindezt egyébként magunk is megfigyelhetjük és az elmondottakat ellenőrizhetjük, ha figyelünk a látomások részleteinek a leírására. A Jel. elbeszélése egyes látomás-sorozatokra oszlik (pl. a hét pecsét feltöréséhez, azután a hét trombitaszóhoz stb. kapcsolódó látomássorozatok). Az egyes látomásokat azonban a szerző nem határolja el egymástól élesen, úgyhogy nem lehet megállapítani: a látomássorozatokban a szerző egyetlenegy egyfolytában végbement látomást ír-e le vagy pedig több egymástól független látomásról van-e szó, amelyek közt a szerzőnek „világos pillanatai” ill. „világos időszakai” is voltak. Valószínűbbnek mindenesetre az utóbbi látszik. Az egyes látomásokat János az „*azután láttam*”, „*azután hallottam*”, „*ezután*” és hasonló kifejezésekkel vezeti be, úgyhogy eredetileg minden látomás lezárt egység volt, amelyet a szerző illesztett bele egy-egy sorozatba. E sorozatok összeállításánál érvényesülnek a szerző írói szerkesztő szempontjai. Egy-egy látomás több jelenetre, ill. képre tagolódik. A 4. és 5. fejezet pl. egységet alkot. A 4. fejezetben felrajzolt képből azonban még hiányzik a Bárány, amely az 5. fejezetben természetszerűleg ott van: mint ahogyan az álmokképben hirtelen feltűnik valamely jelenség, amely előzőleg még nem szerepelt, de most úgy tűnik fel, mintha már előzetesen is ott lett volna. Így lép ki a mennyei istentisztelet háttéréből a Bárány, feltöri a pecséteket, mintegy irányítja a látomássort. Azután egy időre eltűnik, majd ismét feltűnik (14,1), mintha mindig ott lett volna. Utóbb is mindig a képsor egy-egy döntő fordulópontján lép előtérbe. A 4. fejezettől fogva a „mennyei istentisztelet” alkotja a képek háttérét. De ez a „háttér” ismételten eltűnik, hogy helyet adjon a látomássorok képeinek, viszont mint szerkezeti formáló elem ott van a képsorozatok váltópontjainál (pl. 8,2-5; 11,15-19; 15,1-8). Ezek és hasonló megfigyelések világosan tanúsítják, hogy a Jel.-ben leírt látomások élményszerűek. A szerző azonban átélt látomásait megfontolt írói szempontok segítségével illeszti bele művészileg megszerkesztett művébe.

A Jelenések könyvében leírt látomások élmény-jellegét *Carl Schneider* vizsgálta meg „*Die Erlebnisechtheit der Apokalypse des Johannes*” (1930) c. művében és pedig oly módon, hogy modern pszichiátriai megfigyelések segítségével igyekezett felderíteni a Jel.-ben leírt látomások lélektani szerkezetét.

Vizsgálata meggyőzően mutatta ki a leírt látomások élményszerűségét. Szerinte a látásokban hallucinációkról, ill. ún. pszeudohallucinációkról van szó. A modern pszichiátria a hallucinációkat általában betegségtünetekként kezeli. Ezért felvetődik a kérdés, hogy vajon nem kell-e magát Jánost, a látnokot beteg lelkűnek („patológiásnak“) és a Jel.-t is beteg lelkületű egyén művének tekinteni. Nem térhetünk ki ennek a kérdésnek részletes vizsgálatára. Elégedjünk meg annak a megállapításával, hogy nem minden hallucináció tekinthető patológiás egyén lelki megnyilatkozásának. A Jel.-re vonatkozó pszichoterápiás vizsgálatok pedig röviden abban a megállapításban foglalhatók össze, hogy János, a Jel. szerzője az orvosi pszichiátria megállapításai értelmében semmiképpen sem minősíthető patológikus egyénnek: „János – mondja *Schneider* – éppen úgy nem minősíthető patológikusnak, mint Matthias Grünewald vagy Albert Dürer”.¹

A Jel.-ben leírt látomások megértése érdekében azonban két mozzanatra kell figyelniünk.

János nem írja le látomásait, a látott képeket és eseményeket, a hallott szózatokat stb. „nyersen“, azaz tiszta eseményszerűségüknek megfelelően, hanem a látottakat és hallottakat leírásával máris „értelmezi“, azaz a látomásképebe már a leírásnál belefűzi annak sajátos értelmét és jelentőségét. Ezt főként oly módon cselekszi, hogy a látomásbeli képeket, ill. hallott szózatokat nagyobbreszt ószövetségi prófétai motívumokkal vagy esetleg egyéb, az apokaliptikus hagyományból származó képzetekkel kapcsolja össze, „illusztrálja“ és így kapott szavakkal írja körül. Pl. a mennyei istentisztelet leírásánál (4-5. fejj.) segítségül veszi Ezs. 6, Ezék. 1 stb. prófétai elbeszéléseit. Hasonlóan támaszkodik a négy apokaliptikus lovas leírása (6,1-8) világosan Zak. 6,1-3-ra. Az ötödik trombitaszóval előtörő félelmetes apokaliptikus sereg (9,1-11) leírása a Jóél 1-2. fejezetében elbeszélte sáskacsapásról szóló tudósítást használja fel. Ezt az írói eljárást nem szabad úgy értelmezni, hogy a szerző látomásképeit az említett ószövetségi motívumok segítségével alkotta volna meg. Ha így járt volna el, akkor látomásai fiktív irodalmi forma kifejeződései lettek volna és nem gyökereznének élményekben. János éppen fordítva járt el: valóságos látomásainak leírásánál segítségül vette az ószövetségi próféciaát – abban a meggyőződésben, hogy látomásai Isten kinyilatkoztatásában gyökereznek és ezért „értelmezhetőek“ ószövetségi motívumok segítségével. Ily módon egyfelől beleállította látomásait a prófétai kinyilatkoztatás hosszú történeti folyamatába, másfelől pedig útmutatást is adott olvasóinak, hogyan érthetik meg helyesen a sokszor egészen idegenszerű képeket. Amit egykor a próféták írtak le, azt – érvényesítve annak kinyilatkoztatás-jellegét – saját látomásaira vonatkoztatta és ez utóbbiakat a felhasznált prófécia apokaliptikus kiteljesedésének és valóra válásának minősítette. Amit pl. Jóél a sáskajárással kapcsolatban Isten ítéleteként prófétált, azt János úgy értelmezte, hogy az majd abban az ítéletes csapásban teljesedik ki és valósul meg igazán, amelyet látomásában látott.

Ez már átvezet a másik, nem kevésbé lényeges mozzanatra. Ószövetségi történetek, az általuk leírt események és azok szereplői az eszkatológikus jövendőre utaló és mutató típusokká válnak és mint ilyenek mintegy kulcsot adnak az olvasó kezébe, amellyel megfejtethi a jelen és az eszkatológikus jövendő titkait. Ez a „kulcs“ nem az olvasó kíváncsiságának kielégítéséhez

¹ *Schneider*, *Erlebnisechtheit*, 141. lap.

ad segítséget, hanem az idők jeleit hittel figyelő keresztények számára szolgál útmutatásul Isten útjainak és akaratának megértésére. Velük az olvasó eligazodhatik a megpróbáltatások és kísértések nehéz óráiban. Ilyen ún. „tipológiai magyarázat” segítségével válik a kisértések gyülekezete számára a nikolaiták irányzatának megértéséhez intő példaképpé Bálám története és Bálák esete (2,14) vagy a hírhedt Jezábel, Ákháb király felesége (2,20). Még élesebben rajzolódik fel a szerzőnek ez a módszeres írásmagyarázati eljárása az antikrisztust jelképező fenevadnak (13,1-9) és az utolsó idők nagy kísértését megjelenítő „nagy parázna Babilon” (17,1-6) alakjának felrajzolásánál. A „fenevad” számára Dán. 7,1-8 szolgál típusként és pedig úgy, hogy az antikrisztus mint ellentípus önmagába veszi fel a Dániel próféciájában leírt mind a négy fenevadat. Ilyen módon válik a János által leírt „fenevad” a gyülekezet eszkatológikus, végső veszélyeztetettségének kiteljesedésévé. Hasonlóan veszi fel Babilon is más, az Ószövetségben Isten ellen fordult, bálványozó városok – főként Tirus – jellemvonásait, hogy szemléltesse a minden más istenellenes lázadást önmagában egyesítő hatalom fenyegető eszkatológikus veszélyét a gyülekezet számára. János ezekben az esetekben ótestamentumi „típusok” segítségével írja le, amit látomásaiban felismert azért, hogy a gyülekezetek leírása segítségével mintegy tájékozódni tudjanak saját korukban és fel tudják ismerni „az idők jeleit”.

A látomások leírásánál követett sajátos írói eljárásnak azonban még egy fontos következménye van. A felhasznált különféle motívumok ily módon jelképké, szimbólumokká válnak: elveszítik egyszeri történeti, esemény-szerű jellegüket és jelképszerű értelmet kapnak. Ezért még aláfesti a felhasznált motívumok kiszínezése. A 9. fejezetben leírt apokaliptikus sáskahad fantáziadús leírása pl. nyilván megszünteti a megrajzolt jelenség valóság-jellegét és az apokaliptikus sáskahad az Istentől elszakadt embereket érő ítéletes megpróbáltatás szimbólikus eszközeként állítja az olvasó elé. Ugyanígy válik pl. a sárkány a Sátán jelképévé, vagy Babilon Róma, illetve az általa képviselt politikai hatalom szimbólumává. Helyel-közzel az alkalmazott jelképek már-már súrolják a rejtjelek határát. Ennek ellenére sem szabad egyes látomáskepeket allegórikusan értelmezni. A szerző számára nemcsak a látomások képeinek, de a leírásuknál felhasznált motívumoknak és a jelképeknek is valóság-jellege volt, de úgy, hogy azok túlmutatnak önmagukon és csak ily módon, ezzel a „pneumatikus”, „átvitt” értelmükkel (vö. 11,8-nál!) kapták meg igazi valóságtartalmukat. A látomásoknak ezt a belső valóságtartalmát kell az értelmezés során megkeresni és annak jelentését a mai olvasó számára megmutatni.

A látomások formailag összekapcsolják a Jel. könyvét más egykorú apokaliptikus iratokkal, de viszont el is választják azoktól az apokalipszisoktól, melyeknek szerzői a látomást csak írói műfogásként alkalmazzák és a látomásként leírt jelenségeket képzeletük világában alkotják meg.

2. Amilyen szoros rokonságot mutat Jel. a zsidó apokaliptikus iratokkal, olyan világos különbségek is vannak köztük: ezek megfigyelése fontos annak érdekében, hogy helyesen ismerhessük fel a Jel. sajátos jellegét. A különbségek jórészt azzal függenek össze, hogy a Jel. keresztény szerző műve. Ebben az összefüggésben azonban csak az alapvető alaki mozzanatokra térünk ki, míg a tartalmi sajátosságokkal külön kell majd foglalkoznunk.

A ránk maradt zsidó apokaliptikus iratok kivétel nélkül az ún. pszeud-epigrafusok közé tartoznak. Ilyeneknek azokat az iratokat nevezzük, amelyeket szerzőjük idegen név, elsősorban valamely régi, az Ószövetségből ismert kegyes férfi neve alatt írt és tett közzé. Ezen iratok szerzői műviket azért helyezik valamely ismert régi kegyes neve alá, hogy ily módon biztosítsák annak tekintélyét. Ez összefügg azzal a körülménnyel is, hogy a zsidóság közgondolkodása szerint a régi értelemben vett prófétai ajándék az Újszövetség korában már régen megszűnt (vö. Zsolt 74,9-et is!). A régi kegyesek közül választott fedőnévvel biztosítják iratuknak az apokaliptikus írók a prófétai tekintélyt.

A Jel. szerzője nem ír fedőnév alatt: semmi okunk sincs kétségbe vonni, hogy a szerzőt Jánosnak hívták, amint azt maga is ismételten említi (1,1.4.9; 22,8). Mint már mondtuk, a keresztény gyülekezetnek az volt a meggyőződése, hogy a Szentlélek pünkösdi ajándéka által felújult a prófétaság. Prófétának tudja magát János is és a Jel. tanúskodik arról, hogy valóban próféta is volt. Mint próféta ír János a saját neve alatt és lép prófétai iratával a gyülekezet elé. A prófétai „tekintélyt” Jánosnak és iratának azonban nem saját prófétai „képességei” biztosítják, hanem az, hogy Krisztus adja neki a prófétai kinyilatkoztatást (1,1) és hogy ilyen értelemben János azt „próféta”, amit a megdicsőült Krisztus nyilatkoztat ki neki.

Ezzel függ össze egy másik jellemző mozzanat is. A zsidó apokaliptikus iratok szerzői többnyire „lepecsételtetik” műviket, amint már „Dániel” is úgy intézkedik, hogy prófécijája „zár és pecsét alatt” maradjon „az utolsó ideig” (Dán. 12,9). Erre a „zár és pecsét alatt” tartásra azért van szükség, hogy ezzel igazolja a szerző prófécijának régiségét és azt a látszatot keltse, mintha jövőléseit régen a megjövendölt események előtt mondotta volna. A valóságban az irat „lepecsételése” csak fikció, aminthogy a jövődőlés is csak fikció vagy ahogyan ezt nevezni szokták: *vaticinium ex eventu*, azaz a bekövetkezett eseményekből leszűrt „jövendölés”. Jánosnak nincs szüksége arra, hogy próféciját „lepecsételje”, hiszen nem olyasmit jövendöl meg, ami már régen bekövetkezett. Ezért kapja Krisztustól is azt az utasítást, hogy iratát ne pecsételje le, sőt ellenkezőleg adja azt át sürgősen a gyülekezetnek, mert hiszen az éppen a jelenkori gyülekezethez szól, azt a jelenben akarja erősíteni és bátorítani azok közt a megpróbáltatások közt, amelyek rá várnak (22,10).

Végül még egy mozzanatra kell rámutatnunk ebben az összefüggésben: ez azonban már túlmegy teljesen formai sajátosságokon és legalább részben a Jel. tartalmi jellegzetességeihez is tartozik. A zsidó apokaliptikus iratok szerzői számára — a legkésőbbiek kivételével — az Ószövetség nem szent iratok lezárt gyűjteménye („kánon”), hanem az a szent hagyománygyűjtemény, amelyben ők maguk is benne állnak. Ez áll Jánosra is, mint a Jel. szerzőjére. De János útja mégis az Ószövetséghez való viszonyban válik el a zsidó apokaliptikusoktól. Nem idéz ugyan kimondott hivatkozással az Ószövetségből, mint más újszövetségi írók. Az Ószövetség mégis azoknak a szent iratoknak a gyűjteménye számára, amely Isten üdvösségszerző cselekedeteinek a sorát — modern szóval —, az „üdvörtörténetet” tartalmazza.

Ez az üdvtörténet pedig Jézus Krisztusban, a „Bárányban” teljeseedik ki és éri el egységes teljességét. Ezt a kiteljesedést a zsidó apokaliptikusok még a jövőben várják és remélik. János hite és reménysége az Isten megvalósult üdvszerző művének a nyilvánvalóvá válására irányul, tehát arra, hogy az a hívek, a gyülekezet és az egész világ javára feltétlenül érvényesülni fog. Ez a körülmény éles választóvonalat húz a zsidó apokaliptikusok és a Jel. közé: a különbség ezen a ponton áthidalhatatlan tartalmi ellentété élesedik ki – minden formai rokonság ellenére.

Ebben a különbségben gyökerezik a már fent is említett sajátos viszony az Ószövetséghez. Azt, amit János látomásaiban reménységként leír, a prófétai ígélet olyan értelmű beteljesedéseként várja, mint amely a megdicsőült Krisztusban kapja meg kiteljesedett értelmét és valóságát, pontosabban abban a Bárány-Krisztusban, akinek Isten átadta a „hétpecsétet könyvet”, hogy azon keresztül valóra váltsa a prófétai ígéletet egészen addig, amíg maga Isten hozza el „az új eget és az új földet”.

János, a látók így él teljesen benne az Ószövetség világában és így hagyja ezt a világot maga mögött, hogy teljesen Krisztus szolgája legyen. Ennek a sajátos viszonyulásnak a következménye az a minden más újszövetségi írótól eltérő görög nyelvi köntös, amelybe a szerző iratát öltözteti. A Jel. nyelvezetét teljesen átszövik az Ószövetségre utaló kifejezések, fordulatok és szólásformák. Ezt a sajátosság, egészen egyedülálló szóhasználatot János még tetézi azzal, hogy helyenként a görög nyelvtan szabályaival ellenkező, tulajdonképpen grammatikailag „hibásnak” minősülő nyelvi alakokat és fordulatokat alkalmaz. Ezek első pillanatra azt a látszatot kelthetik, hogy a szerző nem bírja eléggé a görög nyelvet – vannak is olyan mondatai, amelyek alig lehet másként tekinteni. Néha azonban ezeknek a nyelvtani rendellenességeknek mélyebb, egyenesen teológiai értelme van. Amikor pl. az egyik Isten-nevet, azt, hogy: „Aki van, volt és eljövendő” (szórol szóra pontosan: „az, aki a Létező és a ‘Volt’ és az Eljövendő”) ebben a merev, alanyesetes alakban állítja bele a mondatba, anélkül, hogy azt a görög nyelvtan szabályai szerint a mondat szerkezetnek megfelelő esetben hajlíttaná, akkor ezzel egyúttal Isten világfölkényes örökkévaló változhatatlanságát is érzékelteti. Ilyen és más itt nem részletezhető nyelvi sajátosságok miatt nevezte a Jel. könyvének egyik legkiválóbb modern magyarázója, *Lohmeyer* ezt a görög nyelvet „szent nyelvnek”. Szerinte ezt a szerző tudatosan alakította ki azért, hogy az minél jobban hozzásimuljon művének tárgyához és nyelvileg is érzékeltesse annak emberi szavakkal szinte hozzáférhetetlen titokzatos fenségét.

A Jelenések könyvének keletkezése

1. Jel. azzal az igénnyel lép olvasói elé, hogy azt „János, a [keresztény] testvér, Jézus Krisztus szolgája, az, aki osztozik [keresztény testvéreivel] a szorongatásban, a királyságban és a Jézusra való állhatatos várásban” (1,1.4.9; 22,8) írta. Ezek a megjelölések tanúsítják, hogy a szerzőt jól ismerték

a kisázsiai gyülekezetekben, sőt hogy ott nagy tekintélye volt. A kérdés az, ki volt az a János, aki e mögött az akkoriban gyakori név mögött meghúzódik.

Régi egyházi hagyomány a 2. század közepétől fogva Jánost, a Jel. szerzőjét János apostollal azonosítja, akinek a negyedik evangéliumot is tulajdonítja.² Kb. ugyanebben az időben Kisáziában a montanisták rajongó irányzata a negyedik evangéliumra és a Jel.-re hivatkoztak mint fő tekintélyre. Ez okozta, hogy az ún. *alogusok* montanista-ellenes irányzata a negyedik evangéliumra és a Jel.-re vonatkozólag tagadta, hogy azok János apostoltól származhattak volna, sőt ellenkezőleg azt állították, hogy azokat a gnosztikusok irányzatához tartozó Kerinthos hamisította volna. De ez a tagadás történetileg nem látszik megbízhatónak, mivel feltételezi, hogy az egyházban általában János apostolnak tulajdonították ezeket az iratokat. Kr. u. 250 táján azonban Alexandriában, ahol a Jel.-t apostoli iratként tartották számon, alexandriai *Dionysios* azt a véleményt képviselte, hogy a Jel. nem származhat attól a János apostoltól, aki a negyedik evangéliumot írta. Ezt a véleményét azzal támasztotta alá, hogy a két irat nyelvezete annyira eltér egymástól, hogy azok nem lehetnek ugyanazok a szerzőnek a művei. A Jel.-t szerinte vagy egy egyébként ismeretlen kisázsiai keresztény író, vagy pedig az állítólagos efezusi *János presbiter* írta. Ez a János presbiter egy a 2. század elején élt egyházi író, *Papias* szerint Palesztinából származó, vénségében Efezusban élt és meghalt kegyes zsidókeresztény lett volna.³

Az állítólagos János presbitertől származtatta Jel.-t a 4. században élt híres egyházi tanító *Eusebius*, caesareai püspök is (hist. eccl. III, 39,6), aki nem tudta elfogadni azt az eszkatológikus-apokaliptikus reménységet, amelyet Jel. képvisel. Ilyen és hasonló vélemények miatt egy időre a görög egyházban megingott a Jel. tekintélye, de az ingadozás után a keleti egyház is elfogadta, amikor az újszövetségi iratok kánona lezárult, Jel. abban mint János apostol irata került bele. Ezt a hagyományt képviseli pl. az Újszövetség latin fordítása, a *Vulgata* a Jel. fölé írt címmel: *Incipit Apocalypsis Iohannis Apostoli* (magyarul: „Itt kezdődik János apostol apokalipszise”). Ezen hagyományon alapul Jel. címe a Károli-bibliában is.

2. Mint ahogyan az ókorban alexandriai *Dionysios* és nyomában *Eusebius* kétségbe vonta, hogy Jel. János apostoltól származik, úgy megszólalt ez a kétség újból, amikor *Luther* az Újszövetség-fordítás első kiadásában (1522) a Jel.-hez írt előszavában azt írta: ezt az iratot nem képes „sem apostolinak, sem prófétainak” tartani, mert sok látomásával sokkal inkább emlékezteti őt IV. Esdrásra, mint az apostolok vagy a próféták irataira. — *Luther* mély bibliaismerete tehát nagyon jól érzékelte Jel. sajátos jellegét, amihez hozzájárult az is, hogy ismerte „sok egyházi atya” véleményét, akik elvetették ezt

² Számunkra ez a hagyomány először *Justinus Martyrnál* (dial. c. Tryph. 81,4, Kr. u. 160 előtt) válik érzékelhetővé, nem sokkal utóbb, a 160 és 180 között keletkezett ún. *antimarcionita evangéliumprológusok*, azután *Irenaeus* képviselik ugyan ezt a hagyományt.

³ A János presbiter-kérdéshez vö. *Karner*: A testté lett Ige, 1950, 331 k. lap.

az iratot. Luther véleménye később valamelyest enyhült Jel.-re vonatkozóan, így azután ez a nyilatkozata a későbbi protestáns teológusokra nem hatott.

Csak amikor a 18. század végétől fogva egyre erősebben szólalt meg a történeti kritika szava a bibliai iratokra vonatkozóan, éledt fel ismét a kérdés, hogy vajon valóban János apostol műve-e a Jel., vagy általában kit tekintünk a szerzőnek. Sokan elutasítják János apostol szerzőségét. Ennek indoklására egyebek közt arra hivatkoznak, hogy a szerző magát ugyan megnevezi mint Jánost (1,1 stb.), de sehol sem mondja magát apostolnak. Ehhez járul, hogy 18,20; 21,14 hivatkozik „az apostolokra”, de hivatkozása úgy hangzik, mintha az apostolok már mind meghaltak volna és mintha a szerző önmagát nem számítaná közéjük. Ezért a kutatók nagy része nem vonja ugyan kétségbe, hogy Jel. Jánostól, egy Kisázsiaiában élt, az 1. század vége felé nagy tekintélynek örvendő keresztény prófétától származik, de ezt a Jánost nem azonosítja az apostollal, a Zebedeus fiával. Vannak, kik a szerzőt az efezusi „János presbiterben” keresik. De mivel az utóbbiról bizonyosan azt sem lehet megállapítani, hogy valóban élt-e, azért a kutatók egy része eltekint minden azonosítástól és megelégszik azzal, hogy Jel. saját bevallása szerint Jánostól származik ugyan, de hogy ma már ezt a Jánost pontosabban azonosítani nem tudjuk.

3. Nincs módunk arra, hogy részletesen ismertessük a Jel. szerzősége körül támadt vitát. Ennek nem is volna értelme, hiszen Jel. értelme, mondanivalója, tekintélye és a kánonhoz való tartozása szempontjából nincs döntő jelentősége annak, hogy János apostol vagy valamely más, egyébként ismeretlen János volt-e szerzője. Mégsem elégedhetünk meg ezzel az eredménnyel. Figyelnünk kell ti. arra a körülményre, hogy Jel. több vonatkozásban tartalmi rokonságot mutat a János apostol neve alatt ránk maradt újszövetségi iratokkal. Ez a rokonság első pillanatra ugyan nem tűnik fel, sőt ha János iratai és a Jel. gondolatvilágának a különbözőségeire gondolunk, egyenesen lehetetlennek látszik. János ti. a Krisztusban már megjelent és megvalósult üdvösséget állítja az olvasó elé és azt hangsúlyozza, hogy aki Krisztusban hisz, az már átment a halálból az életre (Jn. 5,24). Viszont az utolsó idők, a feltámadás és az eljövendő örök élet gondolatköre, ha nem is hiányzik belőle, csak ritkán szólal meg. Ezzel szemben Jel.-ben a szerző minden figyelmével az apokaliptikus dráma felé fordul – bár számára is magától értődő, hogy Krisztusban már megvalósult az üdvösség. Így egyfelől János evangéliuma és a levelek, másfelől pedig Jel. gondolatköre nem zárja ugyan ki egymást, de mégis eltér egymástól. Még ennél is feltűnőbb, hogy a világosság és sötétség, igazság és hazugság, szeretet, békesség, egyszülött Fiú stb. fogalmak, amelyek a negyedik evangéliumban olyan alapvetőek, a Jel. könyvéből hiányoznak. Viszont az utóbbinak az Őszövetségből vett kifejezésmódja ismeretlen a negyedik evangéliumban és János leveleiben. Annál feltűnőbb, hogy néhány ponton János és Jel. rokonságot mutatnak. A legfeltűnőbb e tekintetben, hogy Jel. a parúziára jövő diadalmas Krisztust Isten Igéjének mondja (19,13). János a praeexistens Isten Igéjéről beszél, amely Krisztusban testté lett (1,1-14). Krisztus még szembeszökőbb neve

a Jel. könyvében a Bárány: ezt a megjelölést alkalmazza a szerző a megdicsőült Krisztusra is (5,6 stb.). Viszont Jánosnál a Keresztelő tesz tanúbizonyságot Jézusról, mint Isten Bárányáról, amely elveszi a világ bűneit (1,29). Sajátságos módon a negyedik evangélium, ill. a Jel. görög szövegében két különböző szót találunk a bárányra (Jn. *amnos*, Jel. *arnion*). Noha ezeket a különbségeket nem hanyagolhatjuk el, a tartalmi rokonság mégis szembeszökő. Más, itt nem részletezhető tartalmi kapcsolatok arra vallanak, hogy — ha nem is bizonyítják közvetlenül a két irat, János és Jel. szerzőjének azonosságát —, a két irat mégis egy körből került ki.

4. Irenaeus a 2. század végén azt írta, hogy János a Jel. könyvét Domitianus római császár idején (81-96) írta. Ez az adat valószínűleg helyes hagyományból származik és egyezik több olyan megfigyeléssel, amelyet a Jel.-el kapcsolatban tehetünk. A szerző utal arra, hogy a gyülekezetek üldöztetésnek voltak kitéve, bár művének megírása előtt a kisázsiai gyülekezetekben még nem volt sok vértanú. Viszont a császárkultusz erőteljesen terjed és a szerző számol azzal, hogy miatta a gyülekezetek egyre súlyosabb helyzetbe kerülnek. Ez jól illik ahhoz a helyzethez, amelyben a keresztény gyülekezetek Kisáziában, Domitianus uralkodása idején, főként kb. 90 után voltak.

Vannak azonban helyel-közzel olyan mozzanatok is a Jel. könyvében, amelyek talán korábbi időre mutathatnának. Ez főként a 11,1-2-re vonatkozik: ezeket a mondatokat a magyarázók jelentős része úgy értelmezi, hogy Jeruzsálemnek a rómaiak által való ostromára utal és pedig arra az időre, amikor a város még nem esett az ostrom áldozatául, tehát 70 nyarára. Más helyeken a szerző talán a visszatérő Néro legendájára utal (13. és 17. fejezet). Ezért némely magyarázók úgy gondolták, hogy Jel. 70 táján vagy nem sokkal utána keletkezett. Ez azonban ellentmond azoknak a megfigyeléseknek, amelyek Domitianus idejére mutatnak. Volt a kritikai kutatásnak olyan áramlata is, amely ezeket a nehézségeket forrásiratok feltételezésével próbálta megoldani. E forrásiratokat későbbi író (*redactor*) dolgozta volna össze a jelenlegi Jelenések könyvévé. Pontosabb vizsgálatok azonban e kísérletek közül egyiket sem igazolják. Egyrészt ti. a Jel. nyelvzete teljesen egységes és pedig annak minden sajátossága egyformán jelentkezik az iratban elejétől végig. Ez nem volna lehetséges, ha a szerző „forrásiratokat“, régebbi szerzők műveit használta volna fel. Ezért azok a feltevések, amelyek tagadni próbálták a Jel. belső szerkezeti egységét és a könyv keletkezésénél forrásiratok felhasználását tételezték fel, ma már elhibáztaknak és túlhaladottnak számítanak. A mai kutatók általában elismerik, hogy a könyv teljesen egységes szerkezetű és belőle régebbi — esetleg nemkeresztény származású — forrásiratok nem hámozhatók ki. Ezt alátámasztja másrészt az a körülmény is, hogy az egész iraton végigvonuló teológiai szemlélet is teljesen egységes, azon sehol sem mutatkozik rés, ill. az iratban nincsenek olyan részek vagy szakaszok, amelyek teológiai gondolkodás tekintetében a többitől elütő jelleget mutatnának. Ez ugyancsak lehetetlen volna, ha egy redactor több forrásiratot dolgozott volna össze. A fent említett nehézségek

miatt legfeljebb arról lehet szó, hogy a szerző, ki Domitianus császár idején írta művét, felhasználta előtte ismeretes régebbi apokaliptikus anyagokat látomásainak írásba foglalásánál és értelmezésénél. De erre a feltevésre sincs minden esetben szükség, mivel feltételezhetjük, hogy a szerző saját régebbi látomásainak az anyagát is felvette művébe.

Jel. 1,9 szerint János, a szerző „Isten igéje és a Jézusról való tanúbizonyítátele miatt” Patmos szigetén volt. Lehet, hogy oda száműzték — ma azt mondanánk: internálták. Ott, Patmos szigetén részesült a leírt látomásokban és lehet, hogy ott írta a Jel. könyvét is.

A Jelenések könyvének értelmezése

1. A Jel. értelmezése régtől fogva a legnehezebb írásmagyarázati feladatok közé tartozik. Ez mutatkozik meg abban is, hogy egyik bibliai irathoz sem írtak annyi magyarázatot, mint a Jel. könyvéhez. Ezek a magyarázatok az értelmezési alapszempontok szerint sok eltérést mutatnak egymástól. Az értelmezés főirányait éppen ezért röviden fel kell vázolnunk: a fő értelmezési típusok a mai értelmezés szempontjából is fontosak, noha részben már meghaladottak és mai szemléletünk számára elfogadhatatlanok. Ehhez járul, hogy a Jel. értelmezése több, az egyháztörténet folyamán támadt rajongó irányzat kiindulópontjává lett, sőt szekták és szektás irányzatok ma is szívesen hivatkoznak a Jel. könyvére vallásos rajongásuk igazolására. Csak ha a Jel. értelmezésének főirányvonalait ismertetjük, tudjuk felismerni a szektás hivatkozások alaptévedéseit.

A Jel. könyvének van néhány olyan szakasza, amely az értelmezés során kiemelkedő jelentőségűvé lett. Ilyenek elsősorban az ún. ezeréves birodalom vagy idegen szóval a *chiliasmus* (20,1-10), továbbá az antikrisztus és próféta (12,18-13,18), valamint Babilon (17-18): ezek a szakaszok és magyarázatuk ismételtelen olyan csomópontokká váltak, hogy rajtuk ágazott el a magyarázók útja. Ha meg akarjuk érteni a Jel. magyarázatának sokszoros útvesztőjét, akkor ezekre a szakaszokra külön kell figyelnünk. Ma is alapvető jelentőségük van a Jel. megértése és értelmezése szempontjából.

2. Az egyik legkorábbi vitapont a Jel. értelmezése körül az ezeréves birodalom képzete volt. Azok az egyházi tanítók, akik magukévá tették ezt a képzetet, a *chiliasmust* képviselték, így pl. a 3. század elején római Hippolytus (megh. 235). Szerinte a világhét 6000 esztendeje után következik a világszombat 1000 esztendeje s éppen ez lesz az ezeréves birodalom. Krisztus születését Hippolytus a hatodik világnap közepére, tehát kb. 5500-ra tette, úgyhogy Krisztus születése után kb. 500 évvel várta az ezeréves birodalom kezdetét. Így indult el az a számolgatás, amely egyre megújuló kiindulópontokhoz igazodva próbálta rögzíteni az ezeréves birodalom kezdetét és ezzel új meg új, sokszor végzetes rajongást indított el az egyházban. A chiliasmus volt az egyik oka annak, hogy a görög egyházban csak sokára és nehezen vették fel a Jel.-t a kánonba.

A másik kiemelkedő pont a Jel. magyarázatában az antikrisztusról és

Babilonról szóló szakaszok magyarázata volt. A legrégebbi magyarázók – Nagy Konstantinus előtt – az antikrisztus birodalmát, a római birodalomra vonatkoztatták, a fenevadat, ill. annak fejét, amelynek halálos sebe meggyógyult (13,3), Néróval hozták kapcsolatba. Amikor azonban Nagy Konstantinus után megszűnt az üldözések kora, sőt a kereszténység államvallás lett, ez az értelmezés lehetetlenült és új szempontokat kellett keresni e vitatott szakaszok megértésére és a magyarázók korára való alkalmazásához.

A 4. század végén a donatisták eretnekségéhez tartozó *Tyconius* adta meg a Jel. magyarázatának azt az irányvonalát, amely részleteiben ugyan változott, de alapszempontja szerint ugyanaz maradt. *Tyconius* kommentárját a donatisták ellen viselt véres háborúvá fajult üldözések után és azok hatása alatt írta meg. Innét érthető, hogy az antikrisztus prófétáját az államegyházzá lett katolikus egyházban vélte felismerni. Irányadóvá kommentárja jórészt annak révén lett, hogy az ezeréves birodalom képzetét, valamint Jel. erőteljes eszkatológikus-apokaliptikus reménységét spiritualizálta. Így olyan értelmezést adott a Jel.-nek, amely annak sok vonatkozásban forradalmi üzenetét letompította és a világi hatalommal kiegyező, vele szövetségre lépő egyház langymeleg önelégültsége számára megnyugtató volt. *Augustinus* is átvette *Tyconius* értelmezésének alapvonásait, nála azonban az egyház a *civitas Dei* (azaz Isten országa) a földön. Az ezeréves birodalom képzetének életét pedig oly módon vette el, hogy azt az egyházra vonatkoztatta, amelyben Krisztus uralkodik szentjeivel. A chiliasmus ettől fogva kiszorult az egyházból.

Tyconius értelmezése elvetette a Jel. magyarázatából azokat az elemeket, amelyek annak egyes szakaszait kapcsolatba hozták a szerző korának egyes jelenségeivel (pl. római császárság). Ehelyett mint említettük *Tyconius* a Jel. által leírt látomások egyes mozzanataiban saját korának jelenségeit vélte felfedezni. Ez két irányban is végzetes volt a Jel. értelmezésére. *Tyconius* ezzel vetette meg az ún. *egyház-, ill. világtörténeti magyarázatnak* az alapját. Ez a magyarázati mód a Jel. könyvében felfedezni véli az egyház-, ill. világtörténet eseményeit s úgy gondolja, hogy ezeket a szerző burkolt alakban jövendölte meg. Ezt az értelmezési módszert utóbb olyan elgondolással alkalmazták, hogy János a Jel. látomásaiban az egyház-, ill. világtörténet fordulatait az apostoli kortól a világ végéig jövendölte meg. Aki helyesen fejt meg a látomásokban leírt jövendölések titkait, az megtudhatja, hol tart a világ és az egyház története, mintegy megláthatja, mennyit mutat a történelem órájának mutatója. A másik nem kevésbé végzetes mozzanat *Tyconius*nál az volt, hogy ő adta a Jel. könyvét a különféle eretnek irányzatok kezébe, amelyek ettől fogva saját magukat igyekeztek megtalálni János látomásaiban az egyházzal szemben. A Jel. könyvének ez a szektás magyarázata napjainkig nagy szívóssággal tartotta fenn magát és sokszor lett sok bajt okozó rajongás gyökerévé.

3. A Jel. könyvének a világ- és egyháztörténeti magyarázata volt elterjedve a középkorban és még messze azon túl is. Különösen mély benyomást keltett *Joachim de Floris* (megh. 1202) magyarázata. Értelmezésében három korszakot különböztetett meg, ti. az Atya (azaz az Ószövetség), a Fiú (azaz

az Újszövetség) és a Szentlélek korszakát. Ebbe a sémába illesztette bele a Jel.-t és számításai alapján úgy vélte, hogy az 1260 évre, azaz 42 nemzedékre kiszámított második korszak végéhez közeledik, úgyhogy azt majd felváltja a Szentlélek korszaka, mely a Szentlélek új kitöltésével, tehát új pünkösddel indul el. Ebben az új korszakban, amely békét hoz a világnak, megjelenik majd Krisztus is. Az „új pünkösöd” képzete lett a gyökere az egyháztörténet folyamán azóta sokszor fellépő pünkösdista irányzatoknak. Joachim apokaliptikus váradalmi a középkor folyamán sok rajongó irányzatban folytatódtak. Ez utóbbiak erősen érezték az egyház, főleg pedig a papság evilágiasodását, világi hatalmi érdekek szolgálatában állását és bár többnyire nem süllýedtek le az eretnek szekták közé, mégis körükben alakultak ki azok a vélemények, amelyek szerint az elvilágiasodott egyházat jövedölte meg a Jel. Babilon alakjában, a papságot pedig a fenevadról szóló látomásban. Az egyház talaján állva az egyház- és világtörténeti magyarázatot a késői középkori gondolkodásnak megfelelően *Nicolas de Lyra*, híres francia teológus (megh. 1349) fejtette ki részletesen: magyarázati módszere nagy benyomást tett egyebek közt *Lutherre* is, aki azt sokban követte. Így ment át ez a magyarázati elv a protestantizmusba is, ahol azt a reformátori egyház- és történeteszemléletnek megfelelően alkalmazták.

Luther azonban reformátori munkájának főként első éveiben éles kritikát gyakorolt nem is ezen a magyarázati elven, hanem magán a Jel. könyvén. Újszövetség-fordításának első, 1522-i kiadásában előszót írt a Jel. könyvéhez is, amelyben a később sokat idézett mondatok olvashatók: „Sok kifogást kell tennem ez ellen az irat ellen, amelyet nem tekintek sem apostolinak, sem prófétainak.” Kifogásolja, hogy a Jel. szerzője nem világos szavakkal prófétál, mint Krisztus és az apostolok, hanem képeket és látomásokat ad elő. *Luther* helyesen érezte meg az irat jellegét, amikor azt mondta, hogy az inkább IV. Esdrás könyvére emlékeztet, semmint más ószövetségi prófétára. Megemlíti azt is, hogy az egyházi atyák közül többen elutasították a Jel.-t. Végül hangsúlyozza, hogy nem akar senkit sem ítéletében befolyásolni, de ő maga nem tud a Jel.-vel igazán megbarátkozni. Később enyhébben ítélte a Jel.-ről és ezt az előszót elhagyva, új előszót készített, amely 1534 óta foglal helyet a *Luther*-bibliákban. Ebben a szokásos szemléletmódot alkalmazva röviden áttekinti a könyv tartalmát. A látomásokat főként egyház-, kisebb mértékben pedig világtörténeti eseményekre vonatkoztatja. Így megtalálja a könyvben a híres „eretnek” tanítókra, *Tatianusra*, *Origenesre*, *Ariusra* stb. való utalásokat, a 13. fejezetben a német-római császárságot, a 14.-ben a reformáció igehirdetését, a 17.-ben a római egyházat vélte felfedezni. Ez az értelmezés – helyenként módosításokkal – sokáig tartotta magát. Nagyjából hasonlóan viszonyultak a Jel.-hez más egyházi tanítók is a reformáció korában. *Kálvin* is erősen idegenkedett a Jel.-től: ehhez nem írt kommentárt. A 17. században *Coccejus* (megh. 1669), református teológus az egyháztörténeti magyarázat szempontját a hét gyülekezethez intézett üzenetre is kiterjesztette, úgyhogy benne megtalálta az egész egyháztörténet prófétai felvázolását.

A reformáció kora óta – főleg egyes szektákban – újra fellángolt a

chiliasmus. Ez egyes magyarázóknál az apokaliptikus számok titkának ismételt „megfejtésében”, főként pedig a *millennium*, azaz az ezeréves birodalom kezdetének mindig ismétlődő „kiszámításában” nyilatkozott meg. Egyik magyarázó — az angol *Whiston* — a millennium kezdetét a 18. században először 1715-re, majd 1734-re, végül pedig 1866-ra számította ki. *Bengel*, a nagyírú pietista teológus ezt az időpontot 1836. június 18-ban állapította meg.

Ez a rövid áttekintés is megmutathatja ennek az értelmezési irányzatnak az alaphibáját. Az egyes magyarázók rendszerint a saját korukban vélték felfedezni az utolsó időköt. Így a Jel. látomásaiba egyre újabb történeti korokat voltak kénytelenek felvenni, ami a régi értelmezések hibáját is nyilvánvalóvá tette. Hasonlóan bizonyultak hibásnak a millennium kezdetére vonatkozó számítások is. Ez is azt mutatja, hogy ez az egész szemlélet és magyarázati módszer a gyökerében hibás. János nem egyház- és világtörténeti eseményeket jövendöl meg. Könyvének nem az az értelme, hogy látomásaiban a világ- és egyháztörténet Istentől állítólag előre megállapított „menetrendjét” írja le, sem pedig az, hogy útmutatást adjon a millennium időpontjának a kiszámítására. János maga — éppen úgy mint Jézus vagy Pál apostol vagy bármelyik más újszövetségi író — nem számítja az apokaliptikus események bekövetkezését időpontját. Ez a körülmény maga is világosan mutatja, hogy a Jel. könyvének ez a szekták által ma is terjesztett szemléletmódja hibás.

4. Az uralkodó egyház- és világtörténeti magyarázat mellett csak a 18. század végétől fogva indult meg erőteljesebben a Jel. tárgyyszerűbb értelmezése. A Jel. könyvét ekkor kezdték ismét egyre erőteljesebben beállítani saját korába és felismerni, hogy a Jel.-t is a saját történeti előfeltételei közt kell megérteni. Ez a szempont kettős elágazásban jelentkezett a magyarázat során. Egyfelől a Jel.-t a szerző saját korára vonatkoztatták és keresték a látomásokban, valamint egybeült is benne azokat a részeket, amelyekben a szerző saját korára, annak egyes eseményeire utalt. Kétségtelen, hogy ilyen utalások valóban találhatóak is Jel.-ben, főként a 13. és 17. fejezetben: ez az ún. *kortörténeti értelmezésnek* az igazságmoozanata. A Jel.-ben azonban viszonylag kevés ilyen utalást lehet találni, azt pedig, amit a szerző e művével olvasóinak mondani akart, ezzel az értelmezési módszerrel igazában nem is lehet megragadni. Mégis éppen ennek a módszernek az említett igazságmoozanata teszi lehetőtlenné, hogy pl. a 13. vagy 17. fejezetben elmondottakat későbbi korok történeti személyeire vagy eseményeire vonatkoztassuk, és így egyház- vagy világtörténeti eseményekre irányuló jóslatokként értelmezzük.

Maga a szerző ismételtlen hivatkozik arra, hogy neki azt kell feljegyeznie olvasói számára, „aminek ezután hamarosan meg kell történnie” (1,1). Ez a tény maga is utal arra, hogy a szerzőt és művét átjárja az eszkatológikus-apokaliptikus váradalom. Ez a váradalom a legfontosabb történeti előfeltétele a Jel. könyvének: azt nem is lehet megérteni, ha nem ismerjük és értjük ezt a váradalmat, valamint ha a Jel. minden szakaszát nem állítjuk bele ennek

a váradalomnak a megvilágításába. Ezt az értelmezési módszert szoktuk *eszkatológikus értelmezésnek* nevezni. Ez a magyarázati módszer — éppen úgy, mint a kortörténeti — történeti szempontot alkalmaz. Nem elégszük meg azzal, hogy tudomásul vegye és önmagából igyekezzék megérteni a Jel. könyvében mutatkozó apokaliptikus-eszkatológikus reménységet, hanem arra törekszik, hogy feltárja annak történeti gyökereit és előfeltételeit. Számunkra, a technika mai világában élő embereknek, de nemcsak a mai nemzedéknek, hanem sok előttünk járt keresztény nemzedéknek is idegenszerűvé lett az az eszkatológikus reménység, amely az első keresztény nemzedéket, de még a szerzőt és kortársait is eltöltötte. Idegenszerű annak ellenére, hogy az egyház e reménység alapvonásait Jézus Krisztus parúziájának késése miatt elhalványulva és több tekintetben elmosódva ugyan, de mégis megőrizte. A népek történetének, főként pedig az egyház történetének válságos időszakában azonban ez a reménység mindig újra feltör és „érthetőbbé” válik, vagy helyesebben mondva, elsötétülésből megvilágosodik és új fényt vet az egyének és népek életsorsára, de különösen is a társadalom és leginkább az egyház útjára. Szekták, amelyek akárhányszor súlyosan érzik magukon a társadalom vezető erőinek és sokszor a „hivatalos” egyház megbélyegzésének a nyomását, ezért helyezik akárhányszor önmagukat és helyzetüket a Jel. megvilágításába. Ugyanezért éledt fel az eszkatológikus reménység korunk egyházában, amely az első világháború súlyos esztendei óta számos társadalmi és egyéni életválságnak nemcsak szemtanúja, hanem együttérző és együtt szenvedő résztársa is lett. Egykor János, aki keresztény testvéreivel osztozott „a szorongattatásban, a királyságban és a Jézusra való állhatatos várásban” (1,9), a gyülekezet lelki erősítésére, a megpróbáltatások között hűségre való felhívással és Krisztus vigasztalásával eltelve írta meg művét. A Jelenések könyvének ez az üzenete elevenedik meg az egyház és a keresztények számára ma is. Az eszkatológikus reményre figyelő értelmezés feladata az is, hogy az a mai olvasó számára ne torzuljon el szektás irányban, hanem megtartsa a Jel. könyvében is megfigyelhető következetes józanságát.

Ehhez segítséget adhat az is, hogy a magyarázat feltárja e váradalmak történeti gyökereit, előfeltételeit, jelentőségét, de korlátjait is. Azonban a Jel. könyvében nemcsak ennek a reménynek és váradalomnak vannak ilyen történeti előfeltételei, hanem sok más, számunkra ma már idegenszerűvé lett fogalomnak, apokaliptikus képnek vagy a látomások leírásánál felhasznált motívumnak is. Ez utóbbiak sem érthetők meg, ha nem tárjuk fel azoknak a gyökereit. Így pl. a régi keleti népek gondolatvilágának a legújabbkori jobb megismerése alapján vált világossá bizonyos motívumok asztrális azaz az ókori csillagászati világképben gyökerező eredete (pl. 1,16; 4,4 stb.). Ez az eredet legtöbbször nyilván a szerző számára is ismeretlen volt. Számunkra mégis csak úgy válnak igazán érthetővé, ha figyelünk azok eredetére is. Mivel ilyenkor ősrégi hagyományok értelmét kutatjuk, azért nevezzük azt a módszert, amely a Jel. könyvének értelmezésénél figyel e hagyományok eredeti értelmére, *hagyománytörténeti módszernek*. Alkalmazása nélkül a Jel. értelmezése könnyen kerül tévutakra és hibásan jelöli meg egyes szakaszok értelmét és üzenetét.

Sem a kortörténeti, sem az eszkatológikus, sem a hagyománytörténeti magyarázati módszert nem alkalmazhatjuk kizárólagosan, hanem csak együtt, egymáshoz koordinálva. De a maga helyén mindegyiknek megvan a jelentősége és értelme. E módszerek alkalmazásával is bőségesen maradnak a Jel.-ben nehezen érthető szakaszok vagy fogalmak. Nem is elégségesek e módszerek sem külön-külön, sem együttesen és egymással koordinálva ahhoz, hogy valóban és hitelesen tudjuk feltárni és a mai olvasóhoz közelíteni vagy az egyház igehirdetésében közvetíteni a Jel. könyvének valódi értelmét és üzenetét. Ehhez legfőképpen az szükséges, hogy Krisztus és az ő Szentlelke, aki a Jel. könyvében tanúbizonyságot tesz, a magyarázót és az olvasót is megvilágítsa. Az írásmagyarázati módszerek csak segítséget képesek adni a megértéshez. A megértés maga e módszerek segítségével sokkal mélyebben gyökerezik, ti. ott, ahol a megértendő szöveg és a magyarázó a Szentlélek által munkált hit közösségében találkozik egymással. A módszeres segítségre azonban ennek ellenére szükségünk van a helyes megértés és magyarázat érdekében, ha nem akarjuk kiszolgáltatni magunkat és hitünket félremagyarázásoknak, hamis értelmezéseknek és rajongásnak.⁴

A Jelenések könyvének kinyilatkoztatás-igénye

1. Amint láttuk, a Jel. prófétai irat, szerzője János mint őskereszteny próféta írja művét. Leírja, hogyan kapta a megbízást mindannak leírására, „ami [most] van” és „ami ezután fog megtörténni” (1,9-20). Hangsúlyozza azt is, hogy amit leír, olyan „kinyilatkoztatás”, amelyet Jézus kapott Istentől azzal a céllal, hogy a benne foglaltakat közölje „szolgáival”, azaz gyülekezetének tagjaival. Prófétai megbízása arra korlátozódik, amit meg kell írnia, de a látomások során új megbízást is kaphat (10,11!). Ez a megbízás beleállítja a szerzőt az ószövetségi próféták sorába, de meg is különbözteti tőlük, éspedig azzal, hogy János a Krisztusban megvalósult váltság tudatában ír. Az is, „aminek ezután kell megtörténnie”, éppen ennek a váltságnak a kiteljesedésére, Isten, ill. a Bárány által leendő keresztülvitelére vonatkozik. A prófétai megbízást János a megdicsőült, Isten jobbán trónoló Emberfia-Krisztustól kapja, aki így pásztorolja gyülekezeteit. Az Emberfia-Krisztus mint a Bárány trónol Isten jobbán. Kezében van „a hétpecsétes könyv”, ez pedig azt jelenti, hogy ő viszi keresztül Isten akaratát a világ sorsában és az üdvösség végleges valóságáig, a Bárány gyülekezetének az „új mennyen és új földön”, a „mennyei Jeruzsálemben” való kiteljesedéséig.

⁴ Vö. *Karner: Gegenwart und Endgeschichte in der Offenbarung des Johannes. Theol. Literaturzeitung, Leipzig, Sept. 1968, 641–652. lpk. Karner: A Jelenések könyvének eszkatológikus üzenete. (Lelkipásztor, Győr, 1949. július–augusztusi szám, 295–325. lpk.) Kovács Károly: Hellenizmus, Róma, zsidóság. Az Újszövetség korának világa. Köln–Bécs, 1969. (A zsidóság apokaliptikus gondolkodásával kapcsolatos fejezetet [281–286. lpk.] közli a „Katolikus Szó”, Budapest, 1972. 10. 29.-i száma.)*

Mindezt a szerző „kinyilatkoztatásnak” (görögül *apokalypsis*, 1,1) mondja. Az *apokalypsis* = kinyilatkoztatás eredeti értelmé szerint annyit jelent, mint „a valamit takaró lepel eltávolítása”, valami ismeretlennek, vagy titoknak a megmutatása. Itt a kifejezés újszövetségi teológiai szóhasználatában ez pontosabban azt mondja: Isten valamit megmutat, nyilvánvalóvá, láthatóvá és megismerhetővé tesz. Lk. 17,30 pl. azt mondja, hogy az Emberfia a parúzia alkalmával „láthatóvá, felismerhetővé” lesz, azaz „megjelenik”. Jézus Krisztus „*apokalypsise*” (1. Kor. 1,7; 2. Tess. 1,7; 1. Pt. 1,7.13) tehát a parúziára való megjelenést jelenti. Az *apokalypsis* már ezért is eszkatológikus jellegű: a gyülekezet eszkatológikus reménységgel „várja” Jézus Krisztus „kinyilatkoztatását”, azaz a parúziára való eljövételét, megjelenését (1. Kor. 1,7).

Ilyen „kinyilatkoztatás” az is, amelyről itt szó van. Isten láthatóvá teszi, ami különben rejtve van a gyülekezet előtt, nevezetesen feltárja azt, ami Krisztus parúziáját előkészíti és ami ezen keresztül valósul meg. Ebbe beletartozik mindaz, „aminek hamarosan meg kell történnie”. Ez pedig pontosabban a Krisztus halálában létrejött váltság aktuális keresztülvitelét, érvényesítését jelenti az egyes hívek életében éppen úgy, mint a népek sorsában egészen Krisztus diadalának végleges kiteljesedéséig (vö. ehhez 1,1 magyarázatát!).

2. Már az elmondottak is mutatják, hogy a Jel. szerzőjét erős, sőt bizonyos értelemben „túlfűtött” eszkatológikus reménység és apokaliptikus várakozás töltötte el. „Az idő közel van” (1,3), — ez itt a parúzia időpontjára vonatkozik.

Amint már Jézusnál az evangéliumokban és Pál apostolnál, úgy a Jel. könyvében is kettős arculata van az eszkatológikus váradalomnak. Jézus igehirdetését az az összefoglaló mondat jellemzi, hogy „elközelített”, azaz „közel van Isten királysága” (Mk. 1,15). Pál apostol ugyancsak hirdeti: „Az Úr közel!” (Fil. 4,5), sőt: „Az idő” — azaz Krisztus eljövele — „igen meg-rövidült” (1. Kor. 7,29). Ugyanilyen értelemben hirdeti Jel. szerzője is: „Az idő közel van!” (1,3). Ez az „eszkatológikus közelvárás” járja át a Jel. könyvét az elejétől a végéig, ahol a megdicsőült Krisztus hirdeti: „Igen, eljövök hamar!”, a gyülekezet pedig áhítatos szívvel imádkozik: „Ámen, jöjj el, Uram Jézus!” (22,20).

De ugyanakkor Jézus arra is figyelmezteti gyülekezetét, hogy „azt a napot vagy órát” — ti. az Emberfia parúziájának napját — „nem ismeri senki, sem az angyalok a mennyben, de még a Fiú sem, hanem egyedül csak az Atya” (Mk. 13,32). Jézus több igéje utalt arra is, hogy feltámadása és parúziája közt idő telik majd el (pl. Mk. 2,18-20; 14,25; Lk. 17,22 stb.). Példázatában pedig egyenesen arról is beszélt, hogy „a vőlegény késik” (Mt. 25,5). Hasonlóan találkozunk Pál apostolnál olyan nyilatkozatokkal, amelyekben azt várja, hogy megéri a parúziát (1. Tess. 4,17), de olyanokkal is, amelyekben számol azzal, hogy meghal, mielőtt a parúzia bekövetkezik (2. Kor. 5,1-10; Fil. 1,23).

Az eszkatológiai közelvárás hitével a Jel. könyvének szerzője is abban a tudatban írja könyvét, hogy noha „az idő közel van”, Krisztus eljövételét még számos megpróbáltatás előzi meg. Nem mondja ugyan, hogy ezek a megpróbáltatások ki fognak terjedni az egymást követő emberi nemzedékek

hosszabb sorára, de nem is írja le azokat olyan értelemben, hogy rövid egymásutánban következnek be és zárják le a jelenlegi világkorszakot. János az egész apostoli kereszténységgel együtt vallja, hogy „azt a napot” nem ismeri, azt neki a kapott kinyilatkoztatásban Krisztus sem jelentette meg és ezért távol áll tőle minden számítás Krisztus parúziájának „időpont-jára” nézve.

Az eszkatológikus közelvadás túlsúlyban van a Jel. könyvében. Ez valószínűleg összefügg azzal, hogy Domitianus császár uralkodása idején, amikor a könyv keletkezett, a császárkultusz erőteljes propagálása a keresztény gyülekezeteket Kisásziában — de egybeült is a római birodalomban — szorongatott helyzetbe hozta. Emiatt sokan a gyülekezetekben nyilván felismerni vélték azokat az apokaliptikus előjeleket, amelyek Krisztus eljövételét megelőzik. Ebben a véleményben osztozott a Jel. könyvének szerzője is. Könyvében állhatatos hűségre és a vértanúságtól sem visszariadó tanúságtételre hívta fel a gyülekezeteket és vigasztalta őket Krisztus biztos diadalának reménységével. Látomásaival, ill. az azok jelentésére figyelmeztető útmutatásaival arra is akarta tanítani őket, hogy megértsék, amit „*a Lélek mond a gyülekezetnek*” (vö. 2,7 stb.; 13,18). Így várta el Jézus is tanítványaitól, hogy felismerjék „*az időke jeleit*” (Mt. 16,1-4; Lk. 12,54-56). Ugyanakkor azonban János nem vesztette el józanságát, óvakodott minden apokaliptikus számításától és az ilyen történeti helyzetekben nagyon gyakori rajongástól. Ez biztosítja könyvének egyik legfőbb értékét és különleges jelentőséget ad neki a kánonban.

3. Annak a kinyilatkoztatásnak, amelyet János közvetít a megszólított gyülekezeteknek és rajtuk keresztül az egész egyháznak, tartalma az, „*aminek hamarosan meg kell történnie*”. Pontosabban János azt a megbízást kapja, hogy írja le, „*amit lát*”, vagyis ami látomásaiban revelálódik neki, és pedig azt, „*ami [most] van*” és „*ami ezután történik majd meg*” (1,19). Ez egyfelől a megszólított gyülekezetek adott helyzetének prófétai szemmel nézett feltárása, másfelől pedig az apokaliptikus események rajza Krisztus eljöveteleig, sőt addig, amíg Isten népének üdvössége a mennyei Jeruzsálemben kiteljesedik. Az, „*aminek hamarosan meg kell történnie*”, tehát eseménysorozat, pontosabban apokaliptikus események sorozata, és mint ilyen történet. Már ezzel a meghatározással is elhárítottuk azt a hosszú ideig uralkodott feltevést, hogy János saját korától Krisztus eljöveteleig megjövendöli a világ-, ill. egyháztörténet lefolyását. Azonban nem elég a hamis értelmezési módszernek az elutasítása. A Jel. könyvének helyes megértéséhez azt a kérdést kell feltennünk: *hogyan látja János a könyvében leírt eseményeket, mint összefüggő eseménysorozatot, tehát történelmet*. Modern kifejezéssel ez a kérdés úgy is fejezhető ki: mi Jánosnak a Jel. könyvében kifejeződő *történetsszemlélete*? Erre a kérdésre néhány vázlatos megfigyeléssel kell válaszolnunk.

a) Először arra kell utalnunk, hogy János nem valóságos, összefüggő eseménysorozatot ír le, hanem *látomásokat*. Ezeknek a képei ugyan egybe-kapcsolódnak, egyes látomássorozatokba pedig egységes összefüggést visz

bele azoknak kerete: a hét pecsét feltörése, a hét kürtszó, a harag hét csészéje. Ezek a sorozatok egymásba is kapcsolódnak. Ennek ellenére sem alkotnak olyan összefüggő, egymást követő eseményláncolatot, mint amilyenek történeti eseménysorozatok, akár egy nép életében, akár egy bizonyos területen stb. Ezt mutatja az a körülmény is, hogy a szerző közbeiktat olyan jeleneteket, amelyek nem sorolódnak bele közvetlenül a fenti keretekbe foglalt képsorozatokba (pl. a 7. és 14. fejezetek stb.). Kiegészíti ezt az a megfigyelés is, hogy egyes képsorozatok közt párhuzamokat lehet megfigyelni. Ilyen mutatkozik a hét trombitaszóval és a harag hét csészéjének kitöltésével kapcsolatos képsorozatok közt (vö. a párhuzamot a 16. fejezet magyarázatának végén). Ha helytálló az a feltevés, hogy a hét pecséttel lezárt okirat (5. fejezet) antik okiratok alakisága szerint a külső oldalon röviden összefoglalva közli a lepecsételt okirat tartalmát (lásd ehhez a részletes magyarázatot!), akkor érthetővé válik, hogy az egyes képsorozatokban visszatérnek régebbi motívumok. Ez a körülmény is tanúsítja, hogy a szerző a látomásokban nem akar szimbolikus képek segítségével – még kevésbé allegóriák alkalmazásával! – történelmi eseményeket és folyamatokat megjósolni. Megvilágosodik így a szerző írói-szerkesztői eljárása is. A Diocletianus alatt – kb. 303-ban – vértanúhalált halt *Victorinus* petaviumi püspök kommentárjában feltűnik az ún. *rekapitulációs értelmezés*. Eszerint János a látomásokban az eseményeket nem lineárisan, tehát egymásutánjukban, hanem ciklikusan, azaz mintegy spirális vonalban, visszatérve ugyanazokra az eseményekre és azokat jobban részletezve mondja el. A látomásokban leírt képsoroknak ez a rekapitulációs értelmezése túlságosan leegyszerűsíti a képsorozatok egymáshoz való viszonyát és ennyiben nem fogadható el. Viszont a benne rejtőző igazságmozzanatot, amelyet említett megfigyelésünk is kiemelt, nem szabad ma sem feledni.

Ehhez hozzá kell tennünk még egy, az értelmezés szempontjából jelentős mozzanatot. János a látomásokat természetszerűleg saját kora világképének keretei közt és annak megfelelően „látja” és írja le. Ugyanígy érvényesülnek a látomásokban a szerző saját korának a térre és időre vonatkozó ismeretei is. Mindez meghatározza a látomások értelmezését a szerző és olvasói számára. Így írja le a szerző pl. a mennyei istentiszteletet (4. fejezet), Krisztus parúziáját (19,11-16) vagy a mennyei Jeruzsálemet (21,9-27). Számunkra ez a világkép, valamint a térnek és időnek hozzátartozó fogalmai túlhaladtak. Ezért adódik a mai olvasó számára a kérdés, kezdhet-e még valamit a Jel.-ben adódó világképpel, valamint a tér és idő ott adódó fogalmaival. Ez a kérdés a Bibliával és kiváltképpen az Újszövetséggel kapcsolatban egyébként is felvetődik, de sehol sem annyira éles, mint éppen a Jel. könyvében. Hozzá kell tennünk, hogy János és első olvasói számára ez a világkép, valamint a térre és időre vonatkozó elgondolások reális valóságoknak számítottak, úgy-hogy amikor azokat a szerző leírásában alkalmazta, akkor olvasói számára realitásokat akart leírni.

Ezzel kapcsolatban két szempontra kell figyelniünk. Először arra, hogy a Jánosnak adott kinyilatkoztatás nem a világképre, vagy természettudományi ismeretekre stb. nézve ad az olvasónak tájékoztatást. Nem az a célja tehát

a látomásoknak, hogy pl. a kinyilatkoztatás által igazolt képet rajzoljon a mennyei istentiszteletről, annak helyéről és lefolyásáról, vagy akár az angyalokról és a mennyei Jeruzsálemről. Ezt annál inkább kell hangsúlyozni, mivel a zsidó apokaliptikus iratok közt van olyan, amely olvasóit a kinyilatkoztatás igényével igyekszik kioktatni, pl. az angyalokról, azok neveiről, rangjáról stb., vagy egy másik esetben a csillagokról tájékoztatja. A Jel. könyvének szerzőjétől ez teljesen távol áll. Egyes esetekben — pl. a mennyei Jeruzsálem leírásánál — világosan megmutatkozik az is, hogy a reálisként adott leírás egyes vonásai jelképes értelműek, sőt a mennyei Jeruzsálem képzete maga is jelkép Isten megváltott és megdicsőült népe számára (vö. ehhez a részletes magyarázatot).

A másik mozzanat pedig, amelyet ezzel kapcsolatban hangsúlyoznunk kell, az, hogy éppen az elmondottak miatt a Jel.-ben foglalt kinyilatkoztatás üzenete és érvénye függetlenül annak az antik világképhez, annak tér- és időképzeteihez kötött kifejezései eszközeitől. A mai olvasó feladata az, hogy megkeresse a Jel. könyvének azt a mondanivalóját, amelyet a szerző természetesen csak saját korának keretei közt és a rendelkezésére álló kifejezési eszközök segítségével tudott megfogalmazni.

Az elmondottak különös jelentőséget kapnak éppen akkor, amikor a Jel. könyvének a történelemszemléletét akarjuk megérteni.

b) A zsidó apokaliptikus írók döntően járulnak hozzá a „történelem” fogalmának megalkotásához. Már az ószövetségi próféták is úgy tekintették a saját és más népek életét, mint egységes folyamatot, amelybe az egységet az Istenhez való viszony viszi bele. Ennek a felismerésnek a továbbvitele az apokaliptikus íróknál abban az értelemben jelentkezik, hogy egységbe fonódik a világ népeinek története az Istenhez való viszonyban, éspedig oly módon, hogy e történetet Isten irányítja, ő hív elő embereket és népeket, kezében tartja azok sorsát, kegyelmével vagy ítéletével belenyúl abba, időt és határokat szab neki, végül pedig az általa kijelölt cél felé vezeti azt. Ez a cél — újszövetségi kifejezéssel — Isten királysága, azaz Isten királyi uralmának kiteljesedése. E célt azonban az emberiség nem éri el egyenesvonalú fejlődéssel, hanem számos természeti és történelmi katasztrófa (pl. földrendések, természeti csapások, ill. háborúk, zendülések, inséges idők stb.), valamint az Istennek szolgáló és ellene lázadó hatalmak ellentétének végleges kiéleződése hátráltatja, sőt akadályozza azt. Végül bekövetkezik a kozmikus katasztrófa, a jelenlegi világkorszak (görög szóval *aión*) pusztulása és egy új, gonoszágmentes világkorszak (új *aión*) valósulása. E katasztrófák beletorkollanak az ítéletbe, amelyben elvesznek a gonosz hatalmak és a bűnösök, míg Isten gyermekei üdvösségben részesülnek.

Ezt az apokaliptikus szemléletet tételezi fel a szinoptikus apokalipszis (Mk. 13) és Pál apostol is apokaliptikus nyilatkozataiban — anélkül azonban, hogy az említett újszövetségi szakaszok azt szolgáló módon alkalmaznák. Pál apostolnál világos ti. az apokaliptikus gondolkozásmód továbbfejlődése részben az evangéliumhoz mérten, részben pedig a Krisztus által szerzett váltságnak megfelelően.

Mindez fokozott mértékben áll a Jelenések könyvére. Benne is megtalálhatók az apokaliptikus világkép alapvonásai, de azok döntően átalakulnak. A zsidó apokaliptikusok ti. előre néznek az ítéletre, mely őket félelemmel tölti el, és várják a messiási váltságot, amely felé reménykedve tekintenek. János viszont abban a biztos tudatban ír, hogy a váltság Jézus Krisztusban már megtörtént, a feltámadott és megdicsőült Bárány-Krisztus az Atya jobbján trónol. Ezért most már Krisztusé minden hatalom mennyen és földön, ő intézi a világ sorsát és vezeti gyülekezetét, amelyé máris a „királyság” és amely Isten számára kiválasztott „papok” gyülekezete (Jel. 1,6). Krisztus váltsága és diadala alapján többé nincs kétség abban, hogy övé a végső diadal is. Ellene hiába támadnak a Sátán és csatlósai, a gonoszság hatalmai. Jelenlegi uralmuk és terrorjuk egy percig sem kerekedhetik felül, ha elérkezik Krisztus nyilvánvaló uralmának és hatalma mindenki számára látható kiteljesedésének pillanata. Addig is a népeknek és soraikban Krisztus gyülekezetének még sok megpróbáltatáson, az utolsó idők „nyomorúságain” (görögül *thlipszisz*) kell átesnie. Mivel János ezzel a sziklaszilárd hittel tekint a jövődőbe, azért vigasztalja, erősíti és hívja hitvalló tanúbizonyságtételre, állhatatos helytállásra a gyülekezetet. Ennek a megpróbáltatások közt kell tántoríthatatlanul ragaszkodnia Urához és a bizonyos végső diadal tudatában vállalnia a keresztest, sőt vértanúságot.

Mivel Krisztus a feltámadás által legyőzte a Sátánt és annak hatalmait, azért feltámadásával betört az új *aión* a látszólag töretlen jelenlegi világkorszakba. Jézus feltámadása óta utat tör magának ebbe a világunkba Isten új világa: nem érzékileg tapasztalhatóan, hanem Krisztus gyülekezetében. Bár a kisérszói gyülekezetekhez intézett üzenetekben (2-3. fejezet) ismételt hallunk azok keresztény életének fogyatékoságairól, sőt bűneiről, a látomások során János mindig úgy ábrázolja a gyülekezetet, mint amely Isten színe előtt áll és az üdvözültek fehér ruhájában hódol előtte és szeplőtelen ártatlanságban szolgál neki. Ez az ábrázolás épp azért lehetséges, mert Krisztus feltámadásával a gyülekezet, ha hűségesen betölti küldetését, az új *aión* útján jár.

Amilyen szoros kapcsolatot létesít az apokaliptikus gondolkodás a zsidó apokaliptikusok és a Jelenések könyve között, éppen olyan döntő választóvonalat húz János krisztushite közöttük. Az Emberfia-Krisztus adja a megbízást Jánosnak látomásai leírására (1,19). Minden felett, ami azokban foglaltatik, ott ragyog annak a bizonyossága, hogy Krisztusé minden hatalom mennyen és földön (Mt. 28,18).

c) Az elmondottak már tisztázták Jánosnak a Jel.-ben megnyilatkozó történetzemplétét. Ezért csak néhány mozzanatot kell még kiemelniünk, ill. röviden megvilágítanunk.

Az egész Újszövetség — az evangéliumok és az apostoli iratok — az embert és népeket, azok életfolytatását és „sorsát” az Istenhez való viszonyuk szempontja alatt nézik. Nem nézik tehát az egyesnél pl. annak testi vagy szellemi képességeit és az azok által elért teljesítményeket, a népeknél pedig pl. azok katonai vagy kulturális eredményeit önmagukban, azok immanens

értéke szerint: mindez a teremtésbeli adottságokban gyökerezik és az azok alapján elért társadalmi és történeti teljesítmény az Istenhez való viszony szerint kapja meg pozitív vagy negatív előjelét.

Ugyanígy nézi János a Jel. könyvében a Jézus feltámadása és parúziája közti eszkatológikus időszakot. Itt is a népek és emberek Istenhez való viszonya a döntő, sőt az egyetlen szempont. Hiába keresünk tehát Jánosnál a történeti viszonyok alakulása vagy a népek, ill. az emberiség története szempontjából olyan a történelmet irányító logikus, ill. dialektikus törvényszerűségeket, amelyek az immanens szemlélet szempontjait érvényesítve mai szemmel nézve magától értetődőek, mint pl. fejlődés, gazdasági, társadalmi vagy kulturális tényezők és változások.

Ezért nem különböztet meg a szerző a történeti élet alakulásában egymást váltó korszakokat, nem gondol a történelemformáló erők hullámzására, népek feltűnésére vagy azok elbukására stb. Akkor is, amikor pl. Babilonról és annak bukásáról van szó, ez az istenellenes hatalmak elbukását jelenti éppen az Isten ellen lázadó hatalmak veresége tekintetében, nem pedig történeti nép, ill. államhatalom bukását. Minden ilyen, a történelem értelmét immanens vonalon megérteni törekvő szempont már csak azért is teljesen háttérbe szorul, mert hiszen a Jézus feltámadása és parúziája közti eszkatológikus időszaknak sajátos jellege van. Erre az időszakra a megdicsőült, Isten jobbán trónoló Bárány-Krisztus rejtett uralma nyomja rá a bélyegét.

A világot, embereket és népeket, valamint azok történetét János sajátosan theocentrikus, ill. krisztocentrikus szempontból (azaz „Isten-, ill. Krisztus-központúság” vonalán) nézi. Ez nyilatkozik meg abban is, hogy azt, „aminek hamarosan meg kell történnie”, János a mennyei istentisztelet keretébe illeszti bele. Isten, mint a változhatatlanul örökkévaló Úr és az Emberfia-Bárány-Krisztus előtt hódoló imádattal borulnak le a mennyei seregek, akik a természeti és történeti világ képviselői. Az Istenhez és Krisztushoz más helyes viszonyulás nem is gondolható el, mint az imádás és hódoló tisztelet, vagy más szóval az istentisztelet. Ezért válik a mennyei istentisztelet a látomásokban leírt események egyetlen lehetséges keretévé, ezért rajzolja meg a szerző a gyülekezet képét is Isten és Krisztus előtt hódoló, imádó és dicsőítő közösségként. A gyülekezet alapvető jellegét mind a jelenben, mind pedig az új aionban való kiteljesedése szerint az adja meg döntő módon, hogy papi szolgálatot végez. Mint ilyet emeli őt Krisztus magához, hogy királyi uralmában részesedjék (1,6; 2,2,3-5).

Ha a látomásokban leírt eseményeknek és ezzel együtt a történelemnek is erre a sajátos theocentrikus és krisztocentrikus jellegére figyelünk, akkor válik érthetővé a Sátán és hatalmai ellen folytatott küzdelem rajza is. Az apokaliptikus tradíció gondolkodásmódját – mint már említettük –, a dualizmus, pontosabban a korlátolt dualizmus határozza meg: Istennel, mint az örökkévaló, szent és jó Teremtővel szemben áll a Sátán, mint a gonoszság hatalma. De egyedül Isten a Teremtő, a Sátán lázad Isten ellen, aki végső fokon neki is Ura. A Sátán lázadása Isten ellen azt jelenti, hogy saját maga számára követeli azt a hódolatot és imádatot, amely egyedül Istent, az örökkévaló Teremtőt illeti meg teremtményei részéről. A Sátánnak

ezt a törekvését személyesíti meg az antikrisztus és prófétája a látomások során. Az antikrisztust az jellemzi, hogy mindenben utánozza Krisztust, híveit bélyeggel jelöli meg, mint ahogyan Krisztus híveit is meg lehet ismerni a keresztségről, prófétája az antikrisztus imáadására készlet stb. (kül. 13. fej.). A Sátán és hatalmai tehát az ellentétes oldalról mutatják az ember és a népek, valamint az egész teremtett világ Istenhez kötöttségét.

János nem hagy kétséget a tekintetben, hogy a Sátán és hatalmai valóban uralkodnak a földön az emberek közt: ez az uralom „történelemalakító erő” és mint ilyen érvényesül a látomások során. Ez a történelemalakító tényező okozza, hogy Jézus feltámadásával nem valósul meg azonnal Isten királyi uralma. De — mint már mondtuk —, Jézus váltsága és a benne foglalt győzelem a Sátánon és a gonoszság hatalmain bizonyossá teszik a győzelem végleges kiteljesedését. A győzelem útja azonban sok megpróbáltatáson, a gonoszság hatalmainak megújuló támadásain és ezek ismételt elbukásán keresztül halad előre. A látomásokban leírt események jórészt ezeket a megpróbáltatásokat írják le jelképesen. Ezek nem ciklikusan ismétlődnek, mind ahogyan azt a rekapitulációs elmélet feltételezi. A látomások nem ismétlődéseket írnak le, hanem akadályokon is keresztülhaladó irányvonalat az „új ég és új föld” felé. Ez annál inkább is áll, mivel a feltámadás óta tartó eszkatológikus korban a Sátán és hadai nem küzdhetnek többé a győzelem reményében Isten népe ellen. A történelem ura az Emberfia-Bárány: kezében ott van a hétpecséttel lezárt tekercs, azaz végrehajtja és érvényesíti Isten akaratát emberek és népek sorsában.

Mindezek alapján kell végül is keresnünk a választ arra a kérdésre, mit jelentenek a látomásokban leírt képek a földi történéshez való viszonyban. Mint láttuk, nem jelentik és nem is jelenthetik egyház- és világtörténeti események megjövendölését burkolt formában. Azonban János ennek ellenére is akar velük valamit mondani a Jézus feltámadása és Isten királyságának kiteljesedése közti időre vonatkozólag. Ezt a következő három pontban foglalhatjuk össze.

1. Az időnként fellépő megpróbáltatások, a természeti katasztrófák (föld-rengések, éhínségek, az időjárás okozta rossz termések, járványos betegségek stb.), valamint a történelem folyamán népeket felemelő vagy azokra lesújtó sorsfordulatok (háborúk és forradalmak, kiváltságos képességű személyek teljesítményei vagy elbukása stb.) nem megfoghatatlan véletlenekben — pl. természeti erők véletlen, katasztrófális összejátszásában — ill. a „vak sorsban” és történeti szükségszerűségben gyökereznek, mint végső okban, hanem mindezek Isten ítéletei. Rajtuk keresztül Isten akarata érvényesül a természeti és történeti világban. Isten megpróbáltatásokon és ítéleteken keresztül vezeti az általa kijelölt örökkévaló cél felé a tőle elszakadt, bűnbe süllyedt és bűnében megátalkodottá lett embervilágot. Ez kettős értelemben érvényesül.

Isten egyfelől azt akarja, hogy a természeti katasztrófákból, valamint a népek történetében fellépő megpróbáltatásokból, elbukásokból halljuk meg őhozzá, megtérésre hívó szavát (Jel. 9,20-21). A természet világának előttünk

feltáruló csodálatos nagyszerűsége pedig éppen úgy, mint a történelem folyamán mutatkozó nagyszerű emberi teljesítmények, az emberi értelem akarat vívmányai, Isten teremtésbeli ajándékának gyümölcsei. Ezek arra akarnak indítani, hogy az ember és vele a népek sokasága kapcsolódjék bele a mennyei és földi gyülekezet Isten királyi fenségét, örökkévaló hatalmát, jóságát és felfoghatalan kegyelmét, végtelen nagyságát dicsőítő himnuszába (pl. Jel. 11,15-18; 19,1-8).

Másfelől azonban a Jel. arra is figyelmezteti a gyülekezetet, hogy megpróbáltatások, ítéletek nem válnak „öncéllá” Isten világkormányzásában. A hét pecséttel lezárt könyv olyan értelemben van a Bárány-Krisztus kezében, hogy a világ sorsának intézésén keresztül vigye végbe a megváltás művét, mint Isten végső akaratát a világra, ill. az emberiségre vonatkozóan. Az a végső „cél”, amelyre Isten a világot teremtette és amelyet az emberiség elé kitzűzött, abban foglalódik össze, hogy kiteljesedjék Isten „királyi uralma”, kegyelmes jóságának birodalma, ahol az Isten „letöröl minden könnyet övéinek szeméről és ahol nem lesz többé halál, sem gyász, sem kiáltás, sem fájdalom” (Jel. 21,4). Ott az egész emberiség mint megváltottainak serege Isten és Krisztus előtt végez papi szolgálatot és osztozik Urának királyi uralmában (Jel. 1,6; 21,6). Ez az örökkévaló „cél” az egyes ember és az egész emberiség, a „népek” számára nem az immanens fejlődés, a „haladás” és az ártó hatalmak folyamatos kiiktatása által valósul meg, hanem egyedül Isten akaratából, a kegyelem által létesített megváltás által. A gonoszság ártó hatalmai olyan erősek — amint azokat Jel. 12-13 leírja —, hogy azokat az ember a legnagyobb erkölcsi és kulturális erőfeszítés segítségével sem tudja kiiktatni önmagából. Isten ítéletei azonban a megváltás szolgálatában arra valók, hogy a gonoszság ártó hatalmai végül is megsemmisüljenek és megvalósuljon Isten királysága, amelyet a Jel. könyve a „mennyei Jeruzsálem” és az „új ég és új föld” jelképeivel szemléltet.

2. A bűnbe esett ember nem szolgál Istennek, ítélet alatt van. Istentől elszakadt, sőt ellene lázadó emberi énünk bűnbe ágyazott volta és a ránk szabott ítélet pedig azt jelenti, hogy ki vagyunk szolgáltatva a gonoszság ártó hatalmának. De nemcsak ezeknek, hanem ki vagyunk szolgáltatva a természet életében munkálkodó erőknek, a történelem sorsfordulatainak és saját bűneinknek is. Mindezek pedig démonizálódhatnak vagy más szóval: úgy ejthetnek foglyul egyeseket, de nagyobb közösségeket (családokat, foglalkozási ágakat, társadalmi osztályokat stb.), sőt népeket is, hogy velük szemben tehetetlenekké válhatnak egyesek és nagyobb közösségek, sőt népek is. Még az ún. kultúrparancsnak (1. Móz. 1,28) engedelmeskedő igyekezet, az egyesek vagy népek javát szolgáló törekvések is az ősbűn, a gonoszság és az Isten elleni lázadás szolgálatára kényszerülhetnek. A démonizálódott erők nem tűrik, hogy az ember megvalósítsa teremtésbeli rendeltetését és Isten gyermekeként éljen. Csak Isten maga szabadíthat fel e hatalmak kényszere alól és vezetheti vissza az embert az istenfiúság útjára.

A Jel. könyve megrázó erővel tesz tanúságot arról, hogy az ember a történelem folyamán nem „tér meg”. János semmit sem tud arról, hogy a nem-

zedékek egymásutánjának a során nevelés, fejlődés, haladás vagy más immanens tényezők segítségével az ember erkölcsi tekintetben fejlődne, magasabb életszintet érne el és ki tudná küszöbölni magából a saját egzisztenciáját állandóan fenyegető ártó erőket. Sem a kulturális felemelkedés, sem a technikai haladás nem biztosít az embernek olyan erőket, amelyek képesítenék, hogy legyőzze a bűn életrontó hatalmát, megszüntesse a lázadást Isten ellen és helyreállítsa a bűneset által megromlott harmóniát Istennel.

3. Különleges jelentőséget kapnak ebben az összefüggésben az antikrisztusra, prófétájára és Babilonra vonatkozó látomások. Ezek ugyan jórészt a Jel. szerzőjének korából vett motívumokat dolgoznak fel (így a Nero redivivus, a császárkultusz, a római birodalom abszolúttá vált politikai hatalma motívumait). Ezeknek az utalásoknak a jelentősége azonban nem merül ki abban, hogy a szerző általuk saját kortársaihoz szól. Az utalások nem elégednek meg egykorú események és jelenségek jelképes ábrázolásával. Túl utalnak a jelképeken és azok aktuális, „kortörténeti” értelmezésén, a mindenkori antikrisztusi hatalmak megjelenítőivé, szimbólikus kiteljesedéseivé válnak.

Ezekkel a hatalmakkal kapcsolatban a Jel. szerzője főként két mozzanatra figyelmezteti a gyülekezetet. Egyfelől ezek a hatalmak történelemformáló erejüket nem önmagukban bírják, hanem „kapják” (Jel. 13). Hatalmuk tehát csak azon a körön belül és annak az irányvonalnak megfelelően érvényesülhet, amelyre nézve azt kapják. Mint ilyenek ezek a hatalmak is Isten kezében vannak, nem élhetnek hatalmukkal tetszésük szerint. De másfelől ezek a hatalmak Isten próbára tevő ítéleteinek az eszközei. Mint ilyenek annyira reális hatalmak, hogy nemcsak elámíthatják a világot és azt valószínűsítően is igájuk alá hajthatják, hanem még hadakozhatnak is „a szentek ellen”, sőt le is győzhetik őket (Jel. 13,7). Az antikrisztusi hatalmak időnként különböző sajátos történeti jelenségekben testülhetnek meg: „Már most is sok antikrisztus támadt”, – írja 1. Jn. 2,18.

Mindezeket összefoglalva azt mondhatjuk tehát: a látomások feltárják egy bizonyos vonatkozásban – ti. az Istenhez való viszony vonalán – a történelem mozgató erőit, amelyek döntő jelentőségűvé válnak a gyülekezet számára, hogy felismerje az idők jeleit és saját helyes útját saját korában. Nem a történeti események immanens törvényszerűségéről, azok mozgató rugóiról van szó, hanem azokról a történeti immanens és transzcendens motívumokról, amelyek a történeti élet Istenhez való viszonyában kapnak döntő jelentőséget. A Jel. látomásai révén a történelem a gyülekezet számára az Istenhez való viszonyra vonatkozólag áttetszővé, transzparenssé válik. Mindez a gyülekezet számára azért döntő, hogy saját korában „tájékozódni” tudjon – nem a történelem „óramutatóját” figyelve, hogy abból számítsa ki mennyire haladt előre „Isten órája”. A „tájékozódás” inkább azt jelenti, hogy a gyülekezet a kinyilatkoztatás igéjének világlátásában tudja felismerni saját korának értelmét az Istenhez való viszony tekintetében. Így nem válik János „történet szemlélete” a történelem értelmét kutató „történetfilozófiává”, de nem válik a történeti események sodra kinyilatkoztatási forrássá sem, hanem ellenkezőleg az kerül Isten igéjének megvilágításába.

Már utaltunk az istentisztelet nagy jelentőségére a Jel. könyvében. Ez abban gyökerezik, hogy a szerző számára az alapszempontról a gyülekezet és azon belül az egyén, azon kívül pedig a népek viszonya Istenhez. Ez a viszony pedig konkrétan az istentiszteletben valósul meg: „istentisztelet” azonban ebben a vonatkozásban nemcsak liturgikus rend, hanem az ember egész életét átfogó helyes viszonyulás Istenhez.

A szerző az egész művet istentiszteleti keretbe állítja bele. Már a címnek is felfogható beköszöntő (1,1-3) boldognak mondja azt, aki e könyvet „felolvassa” (ti. istentiszteleten).⁵ Mint tudjuk, a szerző azzal az igénnyel lép fel, hogy Krisztus parancsára írja le, amit látott és hallott. Ez a körülmény maga is istentiszteleti használatra szánja a művet. Ennek megfelelően kap a könyv levél-keretet (1,4-6). Pál apostol levelei is istentiszteleten való felolvasásra íródtak. Ezt a hagyományt folytatja Jel. is. A látomásainak feljegyzésére szóló utasítást a szerző egy vasárnapon kapta (1,10) – istentiszteleten (vagy ha János gyülekezet hiányában patmoszi tartózkodása alatt nem tudott istentiszteletet tartani, akkor talán az istentisztelet szokott órájában). Így látomásai és műve is teljesen bele vannak ágyazva az istentisztelet keretébe és annak gondolatkörébe.

Még ennél is szorosabban kapcsolódnak azonban a 4. fejezettel kezdődő látomások a mennyei istentisztelettel. Az ószövetségi istentisztelet rendje nemcsak az ószövetségi, hanem az őskeresztény gondolkodás szerint is földi változata vagy tükörképe a mennyei istentiszteletnek. A tulajdonképpeni szentély az, amelynek mintájára Mózes a földi szentélyt készítette (2. Móz. 25,9.40; 26,30; 27,8), a mennyben van. A zsidó írástudomány szerint ott Mihály arkangyal áll az oltárnál és mutatja be az áldozatot. Jánost látomásai a mennyei istentiszteletbe állítják bele. Látja a mennyei seregek imádságát és hódolatát és a Bárányt, aki Isten jobbán trónol (5,6). Látja, amint Isten a Bárányra bízta a hétpecsétetes iratot, hogy azt felbontsa, azaz megvalósítsa és teljességre juttassa Isten üdvtervét. Isten üdvterve a látomásokban leírt eseményeken, jeleneteken keresztül valósul meg. A parúzia és az ítélet után pedig a megváltott és megdicsőült gyülekezet végzi majd papi szolgálatát Isten és a Bárány trónja előtt és így is részt vesz Krisztus uralmában. Ez a hosszú eseménysor a mennyei istentisztelet egyes csomópontjaihoz kapcsolódik, amit főként a trombiták megfújása, a harag csészéjének kitöltése, az imádságra való elcsendesedés a mennyei szentélyben, a mennyei gyülekezet imádságai, hódoló és hálaénekei jeleznek az elbeszélés folyamán. Így az egész apokaliptikus jelenetsor, és pedig mint az utolsó idők történéseinek jelképes rajza beilleszkedik a mennyei istentisztelet folyamatába, ennek valóságát

⁵ A megfelelő görög szó (*anaginószkein*), amelyet a közkézen forgó fordítások az „olvasni” igével adnak vissza, annyit is jelent, mint „felolvasni”. Mivel pedig az ókorban az emberek általában hangosan olvastak, azért az utóbbi jelentés a gyakoribb. Itt ezt a jelentést még külön is alátámasztja, hogy a szerző azt mondja: „Boldog, aki felolvassa és hallgatja . . .”.

és kiteljesedését jelenti. Mindezt pedig úgy is kell értenünk, hogy amit ez az apokaliptikus jelenetsor ábrázol, azt a megdicsőült Bárány-Krisztus istentiszteletként végi. Az istentisztelet ennek a kozmikus dimenziókba kiteljesedő üdvtörténetnek a végső és tulajdonképpeni valósulása.

Csak a Jel. könyvének és az istentiszteletnek ez a kapcsolata teszi felfoghatóan áttetszővé a könyv igazi tartalmát, azt „ami van és ami ezután fog megtörténni” (1,20).

Ehhez még csak egyet kell hozzátenni: abból a mennyei istentiszteletből, amelynek keretében János a látomásokat látja, hiányzik az ószövetségi istentisztelet legjellemzőbb mozzanata, ti. az áldozat bemutatása. Itt nem Mihály arkangyal áll az oltár mellett, — mint ahogyan a zsidó írástudomány gondolta. Itt „a mennyei Felső trónjára ült Főpap” (Zsid. 8,1-2) végi a szent szolgálatot. A „főpap” a „Bárány”, „akit áldozatul öltek meg” (5,6). De éppen azért, mivel ő az „áldozatot” golgotai keresztfén már „bemutatta”, azért nincs többé szükség áldozatra és nem is lehet az igazi istentiszteletben ilyenről szó. Ez a körülmény új oldalról világítja meg a Jel. könyvének azt a zsidó apokaliptikától alapvetően különböző vonását, hogy a döntő fordulat az üdvtörténetben már megtörtént Jézus halálával és feltámadásával.

Szám-szimbolika a Jelenések könyvében

1. Krisztus a hét gyertyatartó között, a hét angyal, a hét gyülekezet, a hét pecséttel lezárt könyv és a hét pecsét feltörése, a hét trombitaszó, a hét haragcsésze kitöltése: már ezek a motívumok is mutatják, hogy a hetes szám végigvonul a Jel. szerkezetében. A *hetes számnak* a régi keleti gondolkodásban ősrégi időtől fogva különös jelentősége van. Így van ez a sémita népeknél is. Az Ószövetségben a hetes szám átfogja a hetet, a szombat a hét hetedik napja, melyet Izrael Istennek szentel, az évi ünnepek rendje is a hetes számra épül fel. A hetes szám mindebben a teljesség („totalitás”) jelképévé lett. Ilyen értelemben beszél a Jel. szerzője is „a hét lélekről” (1,4; 4,5) értve rajta a Szentléleknek és ajándékainak totalitását, vagy a Bárány hét szeméről és szarváról (5,6), ezzel jelképezve a megdicsőült Krisztus „teljes hatalmát” (Mt. 28,18). Ha ugyanott a szerző a Bárány „hét szeméről” az mondja, hogy az „Isten hét lelke” és hogy ezeket — Krisztus — szétküldötte az egész földre, akkor ezzel is megdicsőült Krisztus isteni mindenütt-jelenlétét szemlélteti. A kisázsiai „hét gyülekezet”, melyeknek a szerző művét elküldi és amelyekhez Krisztus üzenetet intéz, ugyancsak a kisázsiai, sőt az egész lakott földet átfogó egyház teljességét jelképezi, — holott a Jel. keletkezésekor még más kisázsiai és egyéb gyülekezetek is voltak. Ugyanígy van a sárkánynak, ill. a fenevadnak „hét feje” és azokon „hét királyi koronája” (12,3; 13,1; 17,3): a hetes szám itt is a sárkánynak, ill. fenevadnak adott átfogó hatalmat jelképezi, melyet Krisztust utánozva fejt ki.

A hetes számnak a Jel. könyvében azonban szerkezeti jelentősége is van. A látomások a hét pecsét, a hét trombitaszó és a harag hét csészeje nyomán szerkezetileg a hetes számhoz igazodva tagolódnak. Egyes kutatók a hetes

számnak ezt a szerkezeti funkcióját az egész műre megpróbálták kiterjeszteni, amennyiben úgy vélték, hogy a szerző az egész könyvet, sőt annak részleteit is hetes tagolással szerkesztette. Az ilyen tagolást azonban csak erőszakkal lehet keresztülvinni, ezért a Jel. könyvének ilyen szerkezeti beosztása nem látszik valószínűnek.

Más újszövetségi iratokban a hetes számnak nincs ilyen messzemenő jelentősége, bár akadnak íráshelyek, ahol a hetes számnak ugyancsak jelképes jelentősége van; így pl. Mt. 22,23-33. A zsidó apokaliptikus irodalomban azonban találkozunk a hetes szám hasonló használatával. A Jel.-t ez a szám-szimbolika is összekapcsolja ezzel az irodalommal.

2. Ugyancsak fontos jelképes értelmet kap a *tizenkettes szám* is. Ez a szám is régi hagyományokkal van telítve. Jelképes használatának gyökerei valószínűleg asztrális képzetekkel is összefüggenek, főként az esztendő tizenkét hónapjával kapcsolatban. Izráelben a tizenkét törzs emléke döntően formálta a nép tudatát, úgyhogy e törzsek egyikéhez való tartozás tudata benne élt az igazi izraelitákban (vö. annak hangsúlyozását, hogy Jézus Juda törzsből származik, Mt. 1,2-16; Lk. 3,33; Pál apostolra nézve vö. Fil. 3,5; Rm. 11,1; továbbá vö. Lk. 2,36; Csel. 26,7).

Ebből válik érthetővé a tizenkettes szám jelképes használata a Jel.-ben is. „Tizenkét csillagból álló korona” ékesedik a napba öltözött asszony fején (12,1): ezzel a szerző arra utal, hogy az asszony a tizenkét törzsből álló igaz Izráelt, mint Isten választott népét jelképezi, amelyből a Messiás születik. A tizenkét törzs jelképezi 7,4 kk-ben a választott népet, éspedig annak megszámlálhatatlan nagyságát összefoglalóan a $12 \times 12 = 144.000$ kerek száma. Ugyancsak a tizenkettes szám szolgál jelképesen a mennyei Jeruzsálem választottságának, szépségének és tökéletességének a leírására is (21,12-21).

A Jelenések könyvének szerkezete és tartalma

A hosszabb könyvcímszerű felirat (1,1-3) és a levéljellegnek megfelelő címzés-üdvözlés (1,4-6) után két prófétai ige üti meg az irat alaphangját és adja meg alaptartalmát (1,7-8). Majd bevezetőül közli János a látomást, melyben műve megírására a megbízást kapta (1,9-20). Ennek a megbízásnak megfelelően írja meg művében „amit látott”, ti. mindazt, „ami [most] van és ami azután fog még megtörténni”. A műnek ez a derékrésze hét részre tagolható.

1. Az *első rész* (2-3. fejezet) a hét kisázsiai gyülekezethez (Efezus, Szmirna, Pergamum, Tiatura, Szárdisz, Filadelfia és Laodicea) intézett üzeneteket tartalmazza (2-3. fejezet). Az üzenetek egységes felépítést mutatnak: a megdicsőült Krisztus először kifogásait mondja el a gyülekezetre vonatkozóan, azután következik, amit dicsér a gyülekezet magatartásában, végül a hitben állhatatosságra és hűségre intve, a hit küzdelmében a győztesnek szóló ígérettel, valamint a mondottak meghallására vonatkozó felhívással zárul az üzenet.

2. A *második rész* (4,1-8,1) két nagyobb szakaszra tagolódik. Az *első szakasz* (4-5. fejezet) a mennyei istentiszteletbe állítja bele a szerzőt: Isten trónusát és a neki hódoló, őt imádó mennyei seregeket látja és hallja a mennyei liturgiát. Majd Isten trónusánál meglátja a hét pecséttel lezárt tekercset és felhangzik a kérdés: ki nyitja fel e tekercset, hogy Istennek benne foglalt rendelkezéseit, azaz az utolsó idők eseményeit elindítsa és Isten királyságának kiteljesedését véghezvigye. Egyedül a Bárány képes erre, aki Isten jobbán trónol. Most neki hódolnak a mennyei seregek.

A *második szakasz* (6,1-8,1) a pecsétek feltörését mutatja. Az első négy pecsét feltörésénél a négy apokaliptikus lovas jelenik meg: ők jelképezik – összefoglaló módon – a népeket gyilkoló háborúkat, ill. az antikrisztust, a polgárháborúkat, a nyomukban fellépő drágaságot és éhínséget, végül pedig a tömeghalált (pestist). Az ötödik pecsét feltörésénél a látók az Istenhez könyörgő vértanúk „lelkét” látja, a hatodik pecsét feltörése pedig a kozmikus megpróbáltatások és katasztrófák összefoglaló jelképes rajzával az utolsó idők „nyomorúságát” állítja az olvasó szeme elé. Mind e megpróbáltatások ellenére is Isten gyülekezete rendületlenül megáll hitében: tagjai az Isten választottai, akiket pecsétjével megjelölt és akik minden megpróbáltatás ellenére is Isten dicsőségét zengik. A hetedik pecsét feltörésekor a mennyben beáll csend a gyülekezet könyörgő imádságakor az istentiszteletben beálló csendet jelképezi.

3. A *harmadik rész* (8,2-11,19) a hét trombitaszóhoz kapcsolódó képsort tartalmazza. A négy első trombitaszóhoz fűzött képek természeti katasztrófák jelképei alatt szemléltetik Istennek a történelem folyamán is kiteljesedő elháríthatatlan ítéleteit. Az ötödik és hatodik trombitaszó nyomán az ítéletek már-már az elviselhetetlenségig fokozódnak: Isten mintegy szabadjára engedi a gonoszság alvilági hatalmait, hogy ők gyötörjék a népeket és egyeseket, mert gonoszságukban ellene szegülnek minden megtérésre intő felhívásnak (8,2-9,21).

Ebbe a képsorba iktatódik bele a 10. fejezettől fogva az ellentétes motívum. A szerző „hatalmas angyalt” lát, aki megesküszik, hogy nem lesz több haladék Isten üdvterveinek végső kiteljesedésében. Majd az angyal könyvecskét ad át a látóknak, és vele Isten népéről való prófétálásra szólítja fel. A jeruzsálemi templom által jelképezett gyülekezet biztonságban marad, az Istentől rendelt tanúk pedig a vértanúságig teljesítik küldetésüket az üldöztetés ellenére, úgyhogy üldözőik még meggyilkolásukkal sem tudják elnémitani őket: Isten Lelke mindig új életet lehel beléjük. A mennyei istentiszteletben ezért hangzik fel a hetedik trombitaszóra az üzenet, hogy Isten és Krisztusa minden ellenkező látszat ellenére is uralkodik és a népek lázadása sem ragadhatja ki kezéből az uralmat (10,1-11,19).

4. A *negyedik rész* (12,1-13,18) az egész mű középponti szakaszát alkotja – a szerkezeti elhelyezés, de gondolatvezetés szempontjából is.

Az első kép (12,1-6) a „Napba öltözött asszonyt” – egyfelől a választott nép, másfelől a gyülekezet jelképét – állítja az olvasó elé. Vele szembefordul „a nagy tűzvörös sárkány”, a Sátán jelképes megszemélyesítője: meg akarja akadályozni, hogy az asszony világra hozza fiát, akinek rendeltetése, hogy

„vasvesszővel pásztorolja mind a népeket“. De a sárkány tehetetlen, a Fiú odakerül Isten trónja mellé.

A mennyben kitört harcban (12,7-12) Mihály arkangyal és seregei letaszítják a sárkányt és angyalait a földre, ahol ezután a küzdelem tovább folyik. De a sárkányt itt is vereség éri: hiába üldözi az asszonyt, Isten megmenti őt (12,13-18). Ekkor a sárkány földi csatlósaként a „fenevad“ – az antikrisztus – és prófétája kapnak „hatalmat“, hogy „hadat viseljenek a szentekkel és le is győzzék őket“. Emiatt a veszedelem miatt inti a szerző a gyülekezetet és tagjait a vértanúságig való állhatatosságra és vallástételre (13,1-18).

5. Az *ötödik rész* (14,1-16,21) két szakaszra oszlik. Az első szakasz (14,1-20) bevezetésül szolgál a következőkhöz és rövid összefoglalásként hirdeti meg a következő látomások alapmotívumait. A gyülekezet minden üldöztetés ellenére is ott áll Úrával, a Bárányal a Sion hegyén és éneklí az „új éneket“ (14,1-5). Majd angyal hirdeti meg az „örök evangéliumot“ és hívja megtérésre a népeket hirdetve a meg nem térteknek az ítéletet (14,6-13). Végül az Emberfia jelképe tűnik fel a felhőkön és jelképesen megkezdődik az ítélet (14,14-20).

A második szakasztól fogva (15,1-16,21) „meggyorsul“ az utolsó idők folyamata. Isten trónja előtt már ott állnak, akik győztek a fenevad és prófétája ellen vívott küzdelemben (15,1-4). De hét angyal – mindegyiknek kezében az Isten haragjával telt csésze – földre zúdítja csészéje tartalmát. Ennek nyomán a megelőzőhöz – és részben a hét trombitaszót követő csapásokhoz – hasonló, de azoknál még sokkal borzalmasabb megpróbáltatások, katasztrófák és ítéletek zúdulnak az emberiségre. Az utolsó haragcsésze kitöltése pedig bejelenti a „Babilonra“ zúduló ítéletet (15,5-16,21).

6. A *hatodik rész* (17,1-19,10) megdöbbentően szemléletes látomásban állítja az olvasó elé „Babilont“, az Isten ellen lázadó „apokaliptikus“ hatalom ösképét. Babilont azonban eléri az ítélet és ekkor elbukik. A látnok megrázó képben írja le, hogyan siratják a világ hatalmasai Babilon pusztulását.

7. A *hetedik rész* (19,11-22,5) hozza a végkifejletet. Először a parúziájára érkező diadalmas Úr Krisztus jelenik meg a fehér lovon ülő lovas képében (19,11-16). Ellene hiába indulnak harcra a fenevad és seregei. Majd angyal kötözi meg a Sátánt ezer esztendőre, Krisztus pedig és övéi, akik „nem imádták sem a fenevadat, sem annak képmását“, „uralkodnak ezer esztendeig“ (20,1-6). Amikor a Sátán kiszabadul, újult erővel, de hiába támad a szentek ellen. Krisztus ítéletet tart fölötte és letaszítja „a tüzes kénköves tóba“ (20,7-10). Ekkor következik be az utolsó ítélet (20,11-15), majd megjelenik az „új ég és új föld“ (21,1-8), végül pedig a „mennyei Jeruzsálem“ – az üdvözültek gyülekezetének jelképe (21,9-27). Az üdvözültek életét a szerző a paradicsom leírásából vett motívumokkal szemlélteti (22,1-5).

Végül *zárószóval* (22,6-21) fejeződik be a könyv: a gondolatmenet vizsztatér a könyv elejéhez. János ismét hangsúlyozza, hogy azt írta le, amit látott és hallott, Krisztus prófétai igéje pedig ezt megerősíti. Ezután elhangzik a tilalom, hogy senki se hamisítsa meg a könyvet, se hozzátoldással, se csonkítással. Krisztus eljöveteleért könyörögve és a megdicsőült Krisztus biztató ígéretét tolmácsolva áldással záródik a Jelenések könyve.

FORDÍTÁS ÉS MAGYARÁZAT

A Biblia utolsó könyvének megszokott magyar címe: „*János apostolnak mennyei jelenésekről való könyve*” nem származik a szerzőtől, hanem a Biblia latin fordításának (*Vulgata*) címfeliratán alapszik. A „jelenés” szó a régi magyarban „látomást” jelentett, úgyhogy a magyar cím az iratot János apostol mennyei látomásainak mondja. A latinba is átvett görög cím: *apokalypsis* azonban nemcsak „látomást”, hanem szélesebb értelemben „kinyilatkoztatást” jelent. A görög, ill. latin cím azt a kinyilatkoztatást jelöli meg, amelyet János Jézus Krisztustól kapott, feljegyzett és tanúsít olvasóinak.

1,1-3. A cím

- 1,1 *Jézus Krisztus kinyilatkoztatása, amelyet Isten adott neki, hogy megmutassa szolgálóinak mindazt, aminek hamarosan meg kell történnie. Angyalt küldve el adta azt tudtul szolgálójának, Jánosnak, / aki tanúként hirdette Isten igéjét, és Jézus Krisztus tanúbizonyságtételét — mindazt, amit látott.*
- 2
- 3 *Boldog, aki felolvassa, valamint azok is, akik hallgatják e prófécia igéit, és megtartják, amit azok tartalmaznak. Mert az idő közel van.*

1,1 Ez a néhány mondat címnek mondható abban az értelemben, ahogyan régi iratok és könyvek címlapjai jelölték meg az irat tartalmát és célját, valamint megadták annak szerzőjét. A könyv alapvető tartalmát a szerző *apokalypsis*nek mondja. Ezt a görög szót a magyar „kinyilatkoztatás” csak részben fedi.¹ Az *apokalypsis*, magyarul „kinyilatkoztatás” mint bibliai fogalom az olvasót arra figyelmezteti, hogy Isten teszi nyilvánvalóvá, hozzáférhetővé önmagát, ő tárja fel előttünk üdvösségszerző cselekedeteinek számunkra különben hozzáférhetetlen titkait és értelmét. Mintegy fellebbenti előttünk létének és valóságos mivoltának számunkra felfoghatatlan titkát. Megmutatja magát és leereszkedik hozzánk gyarló és véges emberekhez, de nem felfoghatatlan lénye szerint, hanem csak úgy ahogyan velünk, emberekkel mint teremtményeivel viszonyba lép. Viszonyba pedig úgy lép velünk, mint Urunk és Teremtőnk, mint az, aki hozzáférhetetlen szentségben lakozik, de tőlünk, teremtményeitől engedelmisséget, dicsőítést és magasztalást vár. A bűnt, a lázadást ellene a legtitkosabb gondolatainkban és a szív rejtett indulatában, valamint a cselekedeteinkben megnyilatkozó gonoszsgot kérelhetetlen szigorral bünteti és ítéli, de kegyelmes Isten is, aki hozzá téző teremtményeihez megbocsátással, atyai jósággal és új életre vezető szeretettel hajol le. Ez a kinyilatkoztatása Jézus Krisztusban válik teljessé, mert benne

¹ Az *apokalypsis* értelméről, továbbá az *apokalipsziszról* mint irodalmi műfajról, valamint az *apokaliptikáról* lásd a Bevezetést!

Isten örökkévaló Igéje lett emberré. Krisztusban Isten atyai szíve a szeretet áldozatával hajol le a tőle elfordult és ellene lázadó emberhez. Felkínálja neki önmagát, és elhívja a gyermeki bizalomnak abba a közösségébe, amelyből kiesett és amelynek elvesztése minden emberi bajnak és nyomorúságnak végső oka. Isten kinyilatkoztatása tehát hozzánk lehajló, nekünk embereknek önmagát felkínáló atyai szeretete s mint ilyen, cselekedet. Ezt azért kell különös hangsúllyal megállapítani, mivel a kinyilatkoztatást sokszor úgy értelmezik és jellemzik, hogy benne Isten tanítást ad önmagáról, Jézus Krisztusról, az emberről, bűnéről és mindazokról az isteni követelményekről és parancsokról, amelyeket az embernek el kell fogadnia és meg kell tartani, hogy üdvösségre jusson. A kinyilatkoztatásnak ilyen értelmezése azonban meghamisítja annak eredeti bibliai mivoltát. Mert igaz ugyan, hogy a kinyilatkoztatásban Isten úgy is szól hozzánk, mint aki közli akaratát és ezzel „tanít” is minket, de igéje is tett. Kinyilatkoztatásának alapvető jellege pedig éppen az az isteni cselekedet, mellyel az üdvtörténet folyamatát elindítja és ezen keresztül a bűne miatt tőle elszakadt embernek üdvösséget szerez.

A szerző *„Jézus Krisztus kinyilatkoztatásának”* mondja művét: benne nem saját elgondolásait, feltevéseit vagy következtetéseit, nézeteit írja le, hanem azt, amit Jézus Krisztus „nyilatkoztatott ki”. A könyvben foglaltak tulajdonképpen és végső eredete tehát magánál Istennél van. A kinyilatkoztatás alapvető tartalma pedig az, „aminek hamarosan meg kell történnie”. Ez a fordulat Dán. 2,28-ból származik: ott Nabukodonozor álmáról van szó, amelyet Dániel értelmez a királynak. Arra figyelmezteti, hogy van Isten a mennyben, aki a titkokat feltárja, Nabukodonozorral pedig álomban közölte, „mi történik az utolsó napokban”. Amikor János ezzel a Dán. 2,28-ból vett fordulattal jelöli meg a Jézus Krisztustól vett kinyilatkoztatás alaptartalmát, akkor mindenekelőtt arra emlékezteti olvasóit, hogy az egymás után következő események vagy más szóval a történelem folyása nem a vak véletlenek, hősies vagy gonosz emberi cselekedetek sorozata. De a népek és a világ története nem is sorsszerű törvények hatásából adódó végzet és az emberi akarattól, emberi cselekedetektől függetlenül, ill. azokat törvényszerűen magába felvevő eseményláncolatok áttekinthetetlen szövevénye, hanem Isten vezetésének, embereket és sorsokat formáló irányításának színtere. „Van Isten a menyben”, aki kezében tartja nemcsak egyes emberek életsorsát, hanem a népek történetének, a világ eseményeinek a fordulatait is, irányítja azokat és főként: érvényre juttatja azokban akaratát. Ez nem úgy megy végbe, hogy az az ember számára akármelyik ponton simán áttekinthető volna, ha annak törvényszerűségeit kiismerte. A törvényszerűségek szemünk és értelmünk számára áttekinthetetlen szövevényé válnak s olyan mélyen futnak, mint a fa gyökérzete, mely a talaj felszíne alatt ágazik el és áttekinthetetlen marad, míg a fát ki nem vágjuk, gyökérzetét pedig ki nem ássuk. Isten felfed azonban valamit prófétái által világkormányzásának titkaiból: „feltárja a titkokat”. Dániel látomásai arra vonatkoznak: „mi történik az utolsó napokban”. János átveszi ezt a kifejezési formát annak tudatában, hogy amit látomásaiban átélt, az éppen ezekre az „utolsó napokra” vonatkozik: amiről Dániel prófétált, az akkor teljeseedik be, amikor megvalósul,

amit látomásaiban látott. Ezért jelöli meg a neki adott kinyilatkoztatás tartalmát Dán. 2,28 szavaival: „aminek hamarosan meg kell történnie“. De ezt, amit látomásaiban látott, meg *kell* történnie, nem szabad úgy érteni, mintha a történelem folyása előre meghatározott törvények pályáján végzettszerűen futna, úgyhogy a jövődő eseményei megváltoztathatatlanul ott rejtőznének az idők méhében. Isten nem úgy igazgatja az idők folyását, hogy az a felhúzott óraszerkezet járásához válik hasonlóná, hanem meghagyja e döntés szabadságát egyeseknek és népeknek. Mégis érvényesíti egyesek életében éppen úgy, mint a népek történetében is akaratát. Nem engedi szabadjára az események folyását, úgyhogy az céltalanná válna vagy történeti tényezők — akár emberek — által önkényesen, ill. önhatalmúlag megválasztott célok felé haladna. Isten az általa meghatározott cél, az „Isten királysága“ felé vezeti azt, amikor majd Isten lesz „minden mindenkben“ (1. Kor. 15,28). Ennek a célnak a szolgálatába áll ítélete és kegyelme, a fáráo „megkeményítése“ (Rm. 9,17-18) vagy Izráel időleges hitetlensége éppen úgy, mint a megtérésre való felhívás és az evangélium meghirdetése vagy a népek befogadása az egyházba, — hogy csak néhány újszövetségi példát hozzunk fel.

Az azonban, hogy a látomások képeiben megírtaknak meg *kell* történnie, még egy sajátos és a Jel. megértése szempontjából lényeges mozzanatot rejt magában. A „kell“ nem a történelem folyásának determinisztikus folyásából ered, hanem Isten akaratának világfölényes és a történelem irányvonalát meghatározó hatalmában gyökerezik, — éppen úgy, mint Jézus történetében (Mk. 8,31; Lk. 24,7-26 stb.), vagy az eszkatológikus események alakulásában (Mk. 13,7). Itt ennek az isteni szükségszerűségnek még közelebbi értelme is van. Mindaz, amit Jel. elmond, abból ered és azon alapszik, hogy a megváltás megtörtént. Jézus Krisztus, a megdicsőült Emberfia és Bárány Isten jobbján trónol, ott intézi gyülekezete sorsát és onnét viszi véghez a váltság művének kiteljesedését. Ez az, „aminek meg kell történnie“ és pedig „hamarosan“, azaz haladék nélkül. Ezt az egyet, ti. a váltság kiteljesedését fejezi ki a „kell“, úgyhogy ez a minden megpróbáltatáson diadalmaskodó hitnek a kiteljesedése, hogy amit Isten megkezdett, azt el is végzi „Jézus Krisztus [megjelenése] napjáig“ (Fil. 1,6). Aaminek így feltétlenül „kell“ megtörténnie és bekövetkeznie — minden akadályt és a gonoszság hatalmainak minden ellenállását legyőzve —, az az egész embervilág számára szerzett isteni váltság kiteljesedése. Éppen ezt írja le János a Jel. könyvében.

János azonban nem az „utolsó napokról“ beszél, mint Dán. 2,28, hanem arról, aminek „*hamarosan*“ kell megtörténnie. Igen sokszor értelmezték a Jel.-t úgy, mint az „utolsó időkről“ vagy pedig szélesebb értelemben mint az egyház- ill. világtörténelem századai folyamán elkövetkezendő eseményekről szóló jövődölést. Izráel és az egyház történetében egyaránt voltak olyan időszakok, amikor a történelem kereke meggyorsulni látszott és az emberek a közeli világvége sejtelmében éltek. Ilyen időszak lehetett a keresztény gyülekezetek számára Domitianus császár uralkodása is, amikor az üldözés és a pogány császár istenítésének nyílt megkövetelése a keresztényekben a Sátán utolsó erőfeszítésének benyomását keltette. A Jel. könyve pedig való-

színűleg ebben az időszakban keletkezett. Ha tehát a Jánosnak adott kinyilatkoztatás alaptartalma az, „aminek hamarosan meg kell történnie”, akkor ebben tükröződik üldözések idők feszült várakozása és az előretételek reménykedés, hogy Isten hamarosan nyíltan is megtöri a világban tomboló sátni hatalmakat, elhozza Krisztus dicsőséges eljövételét és ezzel együtt saját jó és kegyelmes királyi uralmának végleges diadalát. Akármilyen feszült is azonban a szerzőnél ez az eszkatológikus-apokaliptikus várakozás, az mégsem válik rajongássá, hanem megmarad Jézus evangéliumának keretei közt. Ez vonatkozik arra, hogy Jel. sem enged meg semmiféle számítgatást a jövő eseményeire, főként pedig Krisztus eljövételének időpontjára, a parúziára, vonatkozólag: Mk. 13,32 a Jel.-ben foglalt várakozásra is érvényes.

Jézus Krisztus a Jel.-ben foglalt kinyilatkoztatást „szolgáinak” mutatta meg. Isten „szolgái” az Ószövetségben Mózes (Zsolt. 105,26) és a próféták (Ám. 3,7), azok, akiket Isten kiválasztott a szolgálatra és elhívott. Különös értelemben nevezi magát az Újszövetségben Krisztus szolgájának Pál apostol (Rm. 1,1). Itt, valamint még néhány helyen a Jel. szerzője a keresztényeket jelöli meg e szóval (2,20; 7,3; 10,7; 19,2.5; 22,3.6) azért, mert őket Isten maga pecsételte el és nekik adta kinyilatkoztatását. A bevezető szakasz ezenfelül kiemelkedő módon Jánost jelöli meg úgy, mint „Krisztus szolgáját”, mert vele Krisztus „elküldve angyalát” közölte a kinyilatkoztatást. A kinyilatkoztatás tehát Istentől ered, Jézus Krisztus kapta azt és ő közölte azt angyalán keresztül Jánossal. Isten, Krisztus és az ő angyala együtt és egyképpen biztosítékkal szolgálnak a kinyilatkoztatás igaz voltáért. Amikor a szerző külön is kiemeli az angyal közvetítésével végbement közvetítést, gondolnunk kell arra, hogy a következő prófétai látomások során ismételtelen vezetési angyal Jánost és értelmezi neki a látomások képeit.

- 2 *János*, akinek Krisztus megmutatja a kinyilatkoztatás képeit, nem nevezi meg magát közelebbről. Ez arra vall, hogy a gyülekezet körében nagyon ismert és nagytekintélyű személy lehetett. Csak annyit mond, hogy az előttünk lévő iratban tanúsítja Isten hozzá szóló ígését, és pedig azt, amelyet maga Jézus Krisztus tanúsított. Érthetőbbé válik ez a mondat, ha kissé körülírjuk: János tanúként hirdeti a gyülekezeteknek Istennek a kinyilatkoztatásban adott ígését, tehát mindazt, amit irata magában foglal, és pedig úgy, amint azt maga Jézus Krisztus tanúsítja. János ebben az iratban nem saját elképzeléseit, mégcsak nem is Krisztus-hitéből fakadó meggyőződését adja elő látomások alakjában, hanem szigorú értelemben isteni kinyilatkoztatást tár olvasói elé. Ez ad írásának a gyülekezetek előtt különleges tekintélyt. A Jel. könyvének ezzel a címszerű néhány sorával egybecseng a befejezés (22,6-21). A cím és a befejezés szilárd egységbe foglalja az egész iratot.

- 3 A címet ún. *makarizmus* („boldogmondás”) zárja le. „Boldogoknak” az Újszövetség azokat mondja, akik Isten által adott üdvösségben részesülnek. János azokat mondja boldognak, akik az iratában foglalt prófécia ígét az istentiszteleten felolvassák, de azokat is, akik a benne foglaltakat hallgatják és „megtartják”, vagyis úgy vésik szívükbe, hogy életüket e próféciaának megfelelően alakítják. Mindezt János azzal okolja meg, hogy „*az idő közel*”

van. Az „idő” (görögül *kairos*) az az elhatározásunktól függetlenül bekövetkező, elkerülhetetlen és elodázhatatlan időpont, amelyben összecsomósodik, kiteljesedik Isten kegyelmes kinyilatkoztatása. Ez az időpont, főként pedig annak közelsége a Jel. olvasói számára Isten által felkínált egyszeri lehetőséggé és a Krisztus iránti engedelmességre hívó alkalommá válik. Mert ez az időpont Krisztus parúziája, az ítélet időpontja és vele a jelenlegi világkorszak lezárása és egy új, Isten szolgálatától meghatározott világkorszak kiteljesedése. „Közel van” ez az időpont: ez fokozott hűséget, állhatatosságot és tanúbizonyságtételt kíván a gyülekezettől. A makarizmus arra is figyelmezteti az olvasót, hogy János kezdettől fogva gyülekezeti, pontosabban istentiszteleti használatra szánta iratát. Nem készült tehát valamilyen a gyülekezettől függetlenül, „titkos” használatra, mint akárhány zsidó apokaliptikus irat; vö. 22,10-et is!

A Jel.-ben hét makarizmus van (vö. még 14,13; 16,15; 19,9; 20,6; 22,7 és 15). Ezek mind Isten üdvajándékát állítják más-más szemszögből a gyülekezet elé. Velük ellentétben kétszer hét, tehát tizennégy „jaj!” is felhangzik a Jel.-ben: ezek azokra vonatkoznak, akikre Isten ítélete sújt le; vö. 8,13; 18,10 stb.

1,4-20. Bevezetés

1,4-6. Levélfej

4 *János [üdvözli] a hét gyülekezetet az Ázsia-tartományban: kegyelem*
 5 *nektek és békesség Attól, Aki van, volt és eljövendő, továbbá a hét lélektől*
 6 *az Ő trónja előtt, / valamint Jézus Krisztustól, aki a hűséges tanú, az első-*
szülött a halottak közül és a földi királyok fejedelme. / Ő szeret és váltott
meg minket bűneinkből vére által, Ő tett minket királysággá, papokká Isten,
az Ő Atyja számára: övé legyen a dicsőség és hatalom örökkön-örökké.
Ámen.

János a Jelenések könyvét levélformába öltözteti. A beköszöntő a szokásos levélformából ismert üdvözet, úgy amint azt Pál apostol leveleiben is megtaláljuk, csak ki van bővítve. Ez a levélszerű üdvözet is arra utal, hogy a szerző istentiszteleten leendő felolvasásra szánta művét úgy, ahogy az ószövetségi istentiszteleten is bizonyos meghatározott sorrendben olvastak fel
 4 kijelölt szakaszokat a törvényből és a prófétákból. A levél címzettei a római birodalom Ázsia tartományában² fekvő hét gyülekezet. A hét gyülekezetet itt nem nevezi meg a szerző, de felsorolja őket a 11. versben. Hozzájuk intézi Krisztus a 2. és 3. fejezetben foglalt üzeneteket.

Mint Pál apostol, úgy János is „kegyelmet és békességet” kíván a gyüle-

² Az Ázsia tartomány (hivatalos nevén *Asia proconsularis*) Kisázsia egy része volt.

kezeteknek. A „kegyelem” Istennek az az irgalmas jóakarata, mellyel Jézus Krisztust megváltóként elküldötte, hogy általa a tőle elszakadt, ellene lázadó, bűnébe roskadt embert újból magához ölelje és új életre szabadítsa fel. A „békeség” vagy röviden „béke” pedig Istennek az az eszkatológikus ajándéka, amellyel a megváltott embert saját létének a gonoszság hatalmai számára hozzáférhetetlen, boldogító és cselekvő közösségében részesíti.

A kegyelem és béke forrását — éppen úgy, mint Pál apostol (pl. Rm. 1,7 stb.) — János is Istenben és Jézus Krisztusban jelöli meg. Isten nevét itt a Jel.-ben többször visszatérő (1,8; 4,8; rövidítve: 11,17; 16,5) hármastagolású, valószínűleg istentiszteletben használt liturgikus megjelölés írja körül, Krisztus nevét pedig ugyancsak hármastagolású ünnepélyes jelzősorozat bővíti ki. „Az, aki van, volt és eljövendő”, ill. a szó szerinti pontos fordítás szerint „A Létező és a ‘Volt’ és az Eljövendő”: ez az ünnepélyes hármastagolású megjelölés nem Isten nevének jelzője vagy körülírása, hanem három tagból egybeforró istennév, de olyan istennév, amely egyúttal rávilágít arra, hogy kicsoda Isten. A név első tagja, „a Létező” 2. Móz. 3,14 görög fordításából (LXX) származik és a görög *ho ón* alakban istennévként terjedt el a görögül beszélő zsidóság körében még a kereszténység előtt. Ez a név Istent úgy jelöli meg, mint aki létezik, „van” időtől és tértől függetlenül és pedig van, mint személyes, változhatatlan örökkévaló Isten, aki éppen ezért minden más létező valóság örökkévaló alapja, teremtője, életforrása. A név második tagja — Isten a ‘Volt’ — mintegy megvilágítja Isten létét abba az irányba, amit mi emberek múltnak mondunk. De ami nekünk embereknek visszahozhatatlan és megmászhatatlan, elsüllyedt múlt, az Istenben időfölötti valóság. Benne nem vész el, nem múlik el a „múlt”, ő azt mindenkor magában hordozza, ezért Ő a ‘Volt’. De ugyanakkor az „Eljövendő” is: nemcsak a „jövő”, mintha időfölötti örökkévalóságban magában foglalna össze minden „időt”. Bizonyára lehet ezt is mondani róla. De amikor János azt mondja, hogy Isten az Eljövendő, akkor kifejezést ad a keresztény reménységnek és várakozásnak. Isten „eljön”: nemcsak kezében tartja a jövőt, úgyhogy nem történelhetik semmi akarata nélkül, sőt ő maga igazgat és intéz mindent, a világ sorsát éppen úgy, mint a népekét, de „jön” népéhez, övéihez, sőt egész teremtet világhoz, hogy mindent uralma alá vetve Ő legyen majd „minden mindenkben” (1. Kor. 15,28). Isten lényének ezt az imádattal teli körülírását még ünnepélyesebbé teszi, hogy a szerző a hármastagolású nevet alanyesetben hagyja, holott a nyelvtani szerkezet birtokos esetet (genitivust) kívánna. Ezt a kifinomult stílusérzékű görögök számára nagyon durva nyelvtani hibának számító kifejezési formát azonban a szerző szándékosan alkalmazza. Vele is Isten létének változhatatlan örökkévalóságára emlékezteti az olvasót.

Isten említése után most nem Jézus Krisztus következik, amint azt egyébként, főként Pál leveleiből megszoktuk, hanem számunkra meglepően „a hét lélek, aki az [Isten] trónja előtt áll”.

Az Újszövetségben ez, ill. ehhez hasonló megjelölés egyebütt sehol sem fordul elő. Ezért annak értelméről és eredetéről sok vita folyt a magyarázók

közt. A „hét lélek” megjelölés egyébként még 3,1; 4,5 és 5,6 alatt is előfordul: a megjelölés eredetét és értelmét keresve ezeket a helyeket is számításba kell vennünk. Amíg azonban az utoljára megnevezett helyeken mindenütt az „Isten hét lelke” kifejezést olvassuk, addig itt, 1,4 alatt „a hét, [Isten] trónja előtt levő hét lélek”-ről van szó.

A „hét lélek” megjelölés eredetének, ill. gyökerének keresésekor a magyarázók elsősorban arra hivatkoznak, hogy a megjelölés 3,1-ben párhuzamosnak mutatkozik a „hét csillaggal”, melyet a megdicsőült Emberfia tart a jobbában (1,16). Ezért több magyarázó úgy véli, hogy a kifejezés gyökere visszanyúlik olyan babilóniai asztrálmitológiai képzetekre, amelyek a Napot, a Holdat és az akkor ismert öt bolygót istenségekként tisztelték. A „hét csillag” eredetileg ezeket foglalta volna, mint istenségeket egységbe. Azonban az Ószövetségben sehol sincs nyoma annak, hogy a csillagokat istenségeknek tekintették volna, ellenkezőleg az Ószövetség azokat mindenütt Isten teremtményeinek tekinti. Ha tehát a „hét csillag” képzetének volna is ilyen asztrálmitológiai gyökere, azt a zsidó gondolkodás elutasította, a Jel. szerzője számára pedig nyilván már ismeretlen és érdektelen is volt.

Viszont a késői – tehát az Újszövetséggel egykorú –, zsidóságban közismert volt az Isten mennyei trónja előtt álló és szolgálatot teljesítő hét arkangyal képzete (Tób. 12,15). Az angyalokat a zsidó apokaliptikus irodalom „lelkeknek” is mondja (vö. pl. Jubil. könyve 1,25; 2,2 stb.). Eredete szerint „az Isten előtt levő hét lélek” 1,4-ben nyilván a hét arkangyalt jelölte, amire az a sajtáságos, inkább képszerű kifejezés is mutat, hogy Isten „trónja előtt hét égő fáklya lobogott, amely Isten hét lelke” (4,5). A kifejezésnek ezt az eredeti értelmét a Jel. szerzője már alig-alig érzékelteti. Mert bár nyilván ismeri az arkangyaloknak a késői zsidóságban közismert nevét is (pl. Mihály arkangyal, Jel. 12,7), a „hét léleknek” velük való azonosságára a Jel.-ből nem, hanem csak a zsidó apokaliptikus iratok szóhasználata alapján következtethetünk.

Bár a kifejezés gyökerét és alapértelmét sikerült megállapítani, de erre az alapértelemeire a szerző nem tesz hangsúlyt. Ez a körülmény veti fel a kérdést: mit akar a szerző ezzel a megjelöléssel olvasóinak mondani? Egyfelől az Isten trónja előtt álló „hét lélek” az arkangyalokat úgy jelöli meg, mint akik Isten parancsaira várnak, hogy azokat végrehajtsák: olyan „szolgáló lelkek” (Dán. 7,10), akik Isten világfölényes hatalmát jelképesen ábrázolják. Másfelől azonban „Isten hét lelkét” a szerző úgy is jelöli meg (3,1; 5,6), mint akik Krisztus rendelkezése alatt állanak. Ezeken az utóbbi helyeken János ezzel a megjelöléssel Krisztusnak az angyalok felett álló méltóságát fejezi ki.

Az elmondottak alapján felvetődik az a kérdés, hogy a „hét lélek” milyen kapcsolatban van a Szentlélekkel. A régi magyarázók számára magától értődő volt ez a kapcsolat. Ők úgy vélték, hogy mivel a Jel. szerzője számára a hetes szám jelképesen a teljességet fejezi ki, a „hét lélek” a Szentlelket adományainak teljessége szerint jelöli meg. Régtől fogva utalnak ezzel kapcsolatban az írásmagyarázók Ezs. 11,2-3 (LXX) felsorolására, mint ahol a próféta feltárja a Lélek ajándékainak hétirányú elágazását. A Jel. szerzője nem hivatkozik sehol sem Ezs. 11,2-re, még kevésbé idézi ezt a helyet. Mégis alig kételkedhetünk abban, hogy azt ismerte: nem valószínűtlen az a feltevés, hogy Jel. 5,6 idézve Zak. 3,9-et és 4,10-et a szerző a vers szövege-

zésénél számba vette Ezs. 11,2-t is. Ezért amikor János a „hét lelket” említi, ezzel nemcsak az Isten és vele együtt Krisztus rendelkezése alatt álló angyalokra vonatkoztatja ezt a megjelölést, hanem vele a Szentlélek adományainak „hétyszeres” gazdagságát is kiemeli.

5 Jézus Krisztus nevének említéséhez ismét hármas tagolású jelzősor csatlakozik. Ennek — ugyanúgy, mint Isten neve körülírásának — különösen ünnepélyes hangsúlyt kölcsönöz, hogy azt hajlíthatatlanul, alanyesetben hagyja. A három jelzőt a szerző Zsolt. 89,38 és 28 versei alapján formálja, és egyúttal a hitvallás rendje szerint (Krisztus „meghalt — feltámadott — megdicsőült”) sorakoztatja. Krisztus a „hűséges tanú”, aki rábízott küldetését teljesítve az igazsághoz híven és az igazság, mint Isten kinyilatkoztatott igazsága mellett tanúskodott. Tanúságtételét halálával pecsételte meg (Ján. 18,37; 1. Tim. 6,13; Jel. 2,13). A „tanú” megjelölésbe itt erősen beleszendül a későbbi „vértanú” fogalma.³ Elsősorban Krisztus feltámadására utal az „elsőszülött a halottak közül” megjelölés (1. Kor. 15,20; Kol. 1,18). Az „elsőszülött” fogalma a Bibliában azonban mindig rangot és méltóságot is jelent. Az „elsőszülött” a vezetője, sőt parancsolója azoknak, akik utána következnek. Krisztus nemcsak olyan értelemben „elsőszülött” a halottak közül, hogy elsőnek támadt fel és megnyitotta a feltámadottak sorát, hanem olyan értelemben is, hogy parancsolójukká és vezetőjüké lett követőinek. Ezek is tőle várhatják megszabadulásukat a halottak birodalmából és ezzel megváltásuk teljessé válását. Végül Krisztus megdicsőülésére mutat ebben az összefüggésben az a kifejezés, hogy mint aki az Isten jobbán ül, ő „a földi királyok fejedelme”, mert övé minden hatalom mennyen és földön (Mt. 28,19; Fil. 2,11; Ef. 1,20-22). A „földi királyok” a Jel. szóhasználat szerint egyébként (6,15; 17,2; 17,18; 18,3 és 9; 19,19) általában a démonikus hatalmak szolgálatában állanak és ezek kezében eszközök (17,18; 19,19). Ha itt a szerző a megdicsőült Krisztust mondja annak, akinek mint vezérüknek vannak alárendelve a királyok, akkor már ezzel a megjelöléssel is utal az apokaliptikus harc végső — de tulajdonképpen már eldöntött — kimenetére. „A földi királyok” ugyan még „hatalmaskodnak”, sőt mint démonikus hatalmak készséges eszközei maguk is félelmetes, apokaliptikus erőkké szolgálnak uraikat, de már így is alá vannak vetve a megdicsőült Krisztusnak, aki őket is felhasználja a végső váltság megvalósításánál.

Krisztus méltóságának hitvallásszerű, hármas megjelölése ezután átvált az őt dicsőítő himnuszba. Ennek is hármas tagolása van. A szerző először Krisztus állandó szeretetére emlékeztet, amely a megváltást létesítő halálában és feltámadásában mint üdvösséget szerző cselekedet érvényesül. Ez a szeretet határozza meg alapvető módon viszonyát a gyülekezethez és Zsolt. 130,8-ből vett kifejezéssel meg is jelöli annak döntő megnyilvánulását: „megváltott”⁴

³ A görög *martys* = *tanú* szó ment át a magyarba is a *mártír* formában.

⁴ Későbbi szövegváltozat szerint „megmosott”. A görögben *megváltani* = *lyein* és *megmosni* = *loyein* közt csak egy betűnyi különbség van. Az utóbbi szó szövegváltoztatás, amelynek célja az volt, hogy Krisztus váltságának képzetét Jel. 7,14; 1. Jn. 1,7; Zsid. 9,14 kifejezéséhez hasonlóan jelölje meg.

minket bűneinkből vére által". Krisztus műve mint „váltság” képszerű megjelölése annak, ami történt. Az ókorban a rabszolgákat lehetett „kiváltani” gazdájuk hatalmából, amikor valaki megvásárolta őket és szabadságot adott nekik. Krisztus is így „váltotta meg” övéit a bűn, ill. az őket rabszolgaként szolgásban tartó gonosz hatalmak fogságából „vére”, azaz halála által, amikor önmagát „áldozatul” adta.

- 6 Harmadik tagként csatlakozik a fenti kettőhöz Krisztus ajándékának megnevezése. János ezt is öszövétségi kifejezéssel, 2. Móz. 19,6 alapján jelöli meg, amikor a gyülekezetet Isten és Jézus Krisztus Atyja „királyságának és papjainak” mondja. Az egyházban s annak helyileg kiformalódott konkrét valóságában, a gyülekezetben teljesedik ki Isten választott népe. Amit Isten egykor Izráelnek ígért, az az egyházban, ill. a gyülekezetben válik valóra. Ezzel pedig már most valósul — ha rejtetten is és csak a hit számára érzékelhetően —, ami majd egykor mindenki számára világosan kiteljesedik (22,5). Mert a gyülekezet mint szent nép szolgál Istennek és Krisztus váltságának ajándékában részesedve Urának királyi uralma alatt él. „Királyság” ti. a gyülekezet kettős értelemben. Egyfelől a gyülekezet az a „hely” vagy „terület”, ahol a megdicsőült Krisztus királyi uralma máris megvalósul, — bármilyen sok hiányosság, fogyatékoság, „szepelő” és „ránc” (Ef. 5,27) mutatkozzék is a gyülekezet életében. Másfelől pedig Krisztus-„királyság” a gyülekezet abban az értelemben, hogy részt vesz Krisztus királyi uralmában már most is, amikor feddhetetlenségével példát mutat, békeszeretetével békét munkál vagy Krisztusról való bizonyágtételével Urát hirdeti. Nem „uralkodik” a világban és — ha valóban Krisztus gyülekezete — nem gyakorol világi értelemben vett uralmat a világ felett és nem is törekszik ilyenre. Ellenben mint Krisztus is, papi szolgálatot teljesít a világ felé. Krisztus nyomdokán hordozza a keresztet, ott van, ahol Ura van (Jn. 12,26; 17,24) és mindezzel felkínálja, sőt hozza az új élet ajándékát a világnak. Ezért „szent papság” (1. Pt. 2,5). Mivel a gyülekezet ilyen értelemben „királyság és papság”, azért nem szorul áldozat bemutatására: a papi szolgálatot az egész gyülekezet Krisztussal való egységben teljesíti.

Mindezzel János nem valami eszményképet állít a gyülekezet elé, amelyet majd meg kell valósítania. Nem is szépíteni akarja a gyülekezet valóságos arculatát, amelyről a 2. és 3. fejezet nagyon reális, kendőzéstől mentes képet rajzol, hanem ezt az eszkatológikus valóságot állítja a gyülekezet elé, amely egyedül Krisztus ajándékából valósulhat meg. Ez a megvalósulás nem tisztára reménység — bármilyen szegényes legyen is a gyülekezet külső arculata —, mert Krisztusnak van ereje ahhoz, hogy megtisztítsa gyülekezetét gyarlóságaitól és bűneitől, és hogy egykor majd szeplőtelen menyasszonyként vezesse Isten színe elé. Ehhez a megváltó Krisztushoz fordul János ú. doxológiájával: „*Övé legyen a dicsőség és uralom örökkön-örökké!*” A gyülekezet ezt a hitvallásszerű dicsőítést teszi magáévá, amikor a héber „ámen”, azaz „úgy legyen” szóval felel rá.

1,7-8. Az alapvető prófétai ige

- 7 *Íme, jön a felhők között és minden szem látja majd, azok is, akik keresztülszárták. Akkor majd jajveszékelnék fölötte a föld összes nemzetségei. Igen, ámen.*
- 8 *Én vagyok az Alfa és az Omega, – ezt mondja az Úr Isten, Az, „aki van, volt és eljövendő”, a Mindenható.*

Két prófétai ige vezet át az olvasót a könyv tulajdonképpeni mondani-valójához. Helyzetüket és jelentésüket az összefüggésben akkor értjük meg legjobban, ha úgy vesszük őket, mint az istentisztelet kezdetén felhangzó prófétai ígét, amely az egész istentisztelet alaphangját üti meg. Ez a kettős prófétai ige ti. az egész Jel. alapvető, összefoglalt tartalmát, mintegy a mű vezérszólamát szólaltatja meg. Az első igében Krisztusra vonatkozó hitvallásszerű prófétai szózat hirdeti meg a gyülekezet felé a közeli parúziát. A hitvallásszerű igére felel a gyülekezet liturgikus „igen”-nel és „ámen”-nel. A második igében maga az Úr Isten szólal meg felelve a gyülekezet vallástételére és ünnepélyesen megerősítve a Krisztus eljövetelére vonatkozó ígét.

- 7 Az első prófétai ige Krisztus ítéletre jövetelét, a parúziát hirdeti meg. A szerző ezt a prófétai ígéretet két ószövetségi igébe, – Dán. 7,13 és Zak. 12,10 mondataiba – öltözteti. Az első az Emberfia ítéletre jöveteléről, a második arról szól, hogy Jeruzsálem lakosai megtérve megsiratják azt, akit igaz létére ártatlanul gyilkoltak meg. A két ószövetségi prófécia összekapcsolását már Jézus eszkatológiai beszédében (Mt. 24,30) megtaláljuk, úgyhogy itt, 1,7-ben tulajdonképpen az Emberfia eszkatológikus jelének feltűnésére vonatkozó ígét szólal meg, de már nem tisztára a jövőbe tekintő ígérteként, hanem mint olyan, amelynek beteljesedését („jön”) a gyülekezet felismeri és istentiszteletében hitvallásszerűen vallja.

Jézus mint a megígért Messiás a Dániel által megjövendölt Emberfia alakjában jön el, noha a szövegből ez a megjelölés itt hiányzik. De – mint igehirdetésében is – az isteni dicsőségben eljövendő Emberfia képe itt is kapcsolódik szenvedésének és halálának képzetével. Erre utal a Zak. 12,10-ből vett idézet („keresztülszárták”). A csúfos keresztthalált szenvedett Emberfiának dicsőséges eljövetele a Jel. alaptémája. Ezt hirdeti, erre tekint feszült várakozással és ezt tanúsítja a János prófeciáját hallgató gyülekezet. Ebben rejlik a jellegzetes különbség Mt. 24,30-al szemben. Ott az Emberfia a jövőbe mutató reménység. Itt János azt írja: „jön”, „útban van”. Ezt nemcsak abban az értelemben mondja, hogy a gyülekezettel együtt maga is telve van az eszkatológikus reménység közeli beteljesedésének bizonyosságával (1,3), hanem úgy is érti, hogy a megdicsőült Úr „jön”, sőt máris jelen van a gyülekezetben prófétai ígéje és az úrvacsora által. De az Emberfia-Krisztus jövele ítélet is. Nemcsak a gyülekezet várja őt, hanem kénytelenek lesznek tudomásul venni érkezését, sőt meglátni őt a népek is, és pedig azok is, akik őt, mint ártatlant halálra adták, „keresztülszárták”. Kénytelenek lesznek meglátni azok, akiknek minden támadása a gyülekezet ellen kudarcba fullad. Kénytelenek lesznek meglátni és önmagukat siratni azok, akik nem fogadták

meg megtérésre hívó szavát. Ez a mondat tehát egyúttal a későbbi, ítéletet hirdető látomások vezérszólamát szolgáltatta meg.

- 8 A Krisztus jövetelére vonatkozó prófécia igaz voltát maga Isten erősíti meg igéjével. „Én vagyok”, – hangzik 2. Móz. 3,14 értelmében a gyülekezet felé és mint a már ismert körülírás (1,4), ez is Isten örökkévaló fenségét nyilatkoztatja ki. János kortársai számára ezt foghatóbbá teszi a görög-zsidó számszimbolikából származó kifejezés: „az Alfa és az Omega”. A görög ábécének ez az első és utolsó betűje átfogja annak mind a 24 betűjét és így a teljesség jelképévé válik. „Én vagyok az első és az utolsó, rajtam kívül nincsen Isten!” – hangzik a prófétai kinyilatkoztatásban (Ezs. 44,6; 48,12; 41,4). Istennek ezt a mindent átfogó, örökkévaló hatalmát és fenségét jelképezi az „Alfa és Omega” megjelölés is: ő a teremtő és a befejező vég, aki végső tökéletességre viszi, amit alkotott (21,6). Ezért ő – egy másik ugyancsak a görög Ószövetségből (Ámós 3,13; 4,13 [LXX]) származó megjelöléssel – a Mindenható (*pantokratór*): „az Úr ő, a Seregek Istene az ő neve”. Isten mindent átfogó, örökkévaló hatalmának ez a kinyilatkoztatása ezen a helyen annak megerősítéséül szolgál, hogy az Emberfia-Krisztus jön és véghezviszi az Istentől rábízott művet. Mint e két vers kinyilatkoztatási igéjében, úgy tartozik Isten és Krisztus az egész Jel.-ben – mint egyébként az Újszövetségben általában – szoros egységbe. Ezért vonatkoztatja János egyebek közt pl. az „Alfa és Omega” megjelölést is (22,13; vö. 1,17; 2,8) Krisztusra.

1,9-20. A Jánosnak adott prófétai megbízás

- 9 *Én, János, testvéretek, aki osztozom veletek a szorongatásban, a*
10 *királyságban és a Jézusra való állhatatos várásban, Patmos szigetén voltam*
11 *Isten igéje és a Jézusról való tanúságtétel miatt. / Egyik vasárnap a Lélek*
12 *által elragadtatásba estem és mögöttem trombitáéhoz hasonló hangos szót*
13 *hallottam, / amely így szólt: Írd meg könyvben, amit látsz és küldd el a hét*
14 *gyülekezetnek: Efezusba, Szmirnába, Pergamumba, Tiatirába, Szárdiszba,*
15 *Filadelfiába és Laodiceába. / Ekkor megfordultam, hogy lássam miféle hang*
16 *az, amely hozzám szólt. Megfordulva hét arany gyertyatartót láttam, / a gyertyatartók*
17 *közt pedig Emberfiához hasonlót bokáig érő ruhába öltözve,*
18 *mellén aranyövevel övezve. / Feje és haja fehér volt, mint a hófehér gyapjú,*
19 *szeme pedig mint a tűzláng. / Lábai hasonlítottak a kemencébe izzó arany-*
20 *érchez, hangja olyan volt, mint nagy vízesés zúgása. / Jobbjában hét csillagot*
21 *tartott, szájából kétélű, éles kard jött ki, arca pedig olyan volt, mint a teljes*
22 *erejével fénylő nap.*
23 *Mikor megláttam lába elé estem, akár a halott. De ő megérintett jobbával*
24 *és így szólt: Ne félj! Én vagyok az Első és az Utolsó / és az Élő. Halott voltam,*
25 *de íme, élek örökkön örökké! Birtokomban vannak a halál és a halottak*
26 *birodalmának kulcsai. / Írd meg tehát, amit láttál, azt is, ami [most] van és*
27 *ami ezután fog megtörténni. / Ez a titkos értelme a hét csillagnak, amelyet*
28 *jobbomban láttál, és a hét gyertyatartó ezt jelenti: a hét csillag a hét gyüle-*
29 *kezet angyala, a hét gyertyatartó pedig a hét gyülekezet.*

Jánosnak adott megbízásról szóló elbeszélés három kisebb szakaszra tagolódik: János elragadtatására és megbízatására (9-11), János látomására (12-16) és az Emberfia-Krisztus igéjére (17-20).

- 9 Mint ahogyan Isten a prófétákat külön megbízással hívta el szolgálatukra (pl. Ezs. 6; Jer. 1; Ezék. 1-3), ugyanúgy kapott János is különleges megbízást könyve megírására. Nem ez a megbízás tette ugyan prófétává – a prófétálás a gyülekezetben a Szentlélek ajándékának számított (1. Kor. 12,10) és ilyen ajándékban sokan részesültek –, azonban a megbízás János prófétai küldetésének mégis sajátos irányt szabott. A *szertő* ismét nevével jelöli meg önmagát anélkül, hogy valamilyen jelzővel körülírná szolgálatát: ez arra a nagy tekintélyre mutat, amellyel bírt és amelynek nem volt szüksége igazolásra, de lehetővé teszi azt is, hogy kifejezésre jusson testvéri egybetartozása a gyülekezettel. Ez a testvéri kapcsolat mutatkozik meg abban, hogy részestársra mindannak, amit a gyülekezet Krisztus által vezetettve átél és tapasztal. „Jézusban” – azaz a Jézus Krisztussal a keresztség, az úrvacsora és az evangélium igéje által létesített közösségben – János éppen úgy részesedik a gyülekezet örömeiben és megpróbáltatásaiban, mint maga a gyülekezet és annak minden tagja. Ezek közül János hármát emel ki. A „szorongatásokat”, az eszkatológikus idők megpróbáltatásait és az üldöztetéseket. A „királyság” (1,6), vagyis „Isten királysága”, Isten királyi uralma, amely a gyülekezet életében, pontosabban a Krisztussal való életközösségben valósul, de azért soha sem veszíti el reménység-jellegét: a bűn és gyarlóság miatt földi létünkben soha sem teljeseedik ki. Ezért várjuk, hogy Isten egykor úgy szabadítja fel gyülekezetét a bűn és romlandóság rabságából, hogy teljesen és minden gyarlóságot levetközve örömmel és hálaadással egyedül neki szolgálhat majd. Mivel pedig a gyülekezet csak sok szorongatáson keresztül mehet be Isten királyságába (Csel. 14,22), azért olyan döntő jelentőségű az „állhatatosság”, mellyel ragaszkodik Urához, kitart mellette a szorongatások idején és vágyakozó reménységgel tekint Isten királysága végső megvalósulása felé. Ezért az állhatatosság itt „állhatatos várás”.

A gyülekezetekkel, melyekhez írása szól, János közli, hogy *Patmos szigetén* volt: ez a kis sziklasziget Kisázsia partja előtt fekszik az Égei tengerben s az ún. Sporádok szigetcsoportjához tartozik. A római császárok idején büntető szigetül használták és „száműzötteket” – ma úgy mondhatnánk: „internáltakat” – helyeztek el rajta. Ide vitték – valószínűleg a közeli Efezusból – Jánost „Isten igéje és a Jézusról való tanúságtétel miatt”. Talán nem is annyira a gyülekezetben végzett szolgálatával, mint inkább az evangélium hirdetésével a pogányok közt hívta ki maga ellen a római hatóságokat, melyek Patmos szigetére száműzték: a Jel. keletkezési ideje – Domitianus császár kora – ismeretes arról, hogy akkor a császárnak istenséggként való tiszteletét a hatóságok minden rendelkezésükre álló eszközzel szorgalmazták. Ebben lehetett az oka a János elleni eljárásnak is. Különbö a mondat fogalmazása lehetővé teszi azt az értelmezést is, hogy amikor a szerző ezt a mondatot leírta, már megszabadult a fogságból.

- 10 Itt, Patmos szigetén egy vasárnapon részesült János abban a kinyilatkoztatásban, amelyet írásában közölt a gyülekezettel. Hogy az első keresztények

hamarosan a hét első napját tartották heti ünnepnapként, azt más adatok is tanúsítják (1. Kor. 16,2, vö. annak hangsúlyozását, hogy Jézus a hét első napján támadt fel, továbbá Csel. 20,7). De arra nézve, hogy ezt a napot az „Úr napja”-nak, tehát Krisztus napjának nevezték, Jel. 1,10 a legrégebbi ránk maradt adat. Az „*Úr napja*” a hét első napja, mert sajátos értelmében Krisztusé: tulajdonává tette azt feltámadása által s a feltámadás eszkatológikus ragyogása sugárzik róla azóta letörölhetetlenül. Egy ilyen napon, talán éppen amikor a gyülekezet istentiszteletre gyülekezett össze, „*a Lélek által elragadtatásba esett*” János. Az elragadtatás transz-szerű állapota a Szentlélek műve volt: az Újszövetség egyfelől úgy beszél Isten Lelkének a munkájáról a keresztyén ember életében, hogy az átjárja egész lényünket és megújított erkölcsi életünket sugalmazza, hordozza (Rm. 8,4,9 kk.). De másfelől ismeri az Újszövetség a Léleknek olyan megnyilatkozásait is, amelyeket „*eksztázis*”-nak (magyarul: elragadtatásnak vagy „*ekszztatikus élmény*”-nek szoktunk mondani (2. Kor. 12,1 kk.; 1. Kor. 14,18; Csel. 2,1-13; 22,17 kk. stb.). Az ekstázis a vallástörténet széles területein ismert jelenség, amelynél az elragadtatásban részesülő egyén a révílet állapotában (esetleg álomban vagy félálomban) hangokat hall (*audició*), képeket lát (*látomás*, *vízió*), kinyilatkoztatást kap, érthetetlen nyelven beszél (*nyelveken szólás*, *glosszologia*) stb. Mint igen sok pogány vallásban, úgy az ókori vallásokban is sokszor találkozunk ekstztatikus jelenségekkel, melyekben az istenség megszállottjai kinyilatkoztatásban részesülnek, pl. jövendölnek, tanácsot adnak stb. Az Ószövetségben gyakran hallunk a prófétai megszállottságról (4. Móz. 24,15 kk. stb.). Az Újszövetség azonban általában általában erősen visszazorítja az ilyesféle jelenségeket, bizalmatlan irántuk és a gyülekezeteket arra hívja fel, hogy vizsgálja meg a „*lelkeket*” (1. Jn. 4,1-3).

- 11 Az elragadtatásnak, melyben János részesült, először *audició*-jellegű volt, amennyiben „*trombitához hasonló hangot hallott*”. Az ószövetségi istentiszteletben a trombiták megfújása fontos szerepet játszott pl. áldozatok bemutatásánál vagy imádságra való felhívásnál. Trombitaszó jelzi az apokaliptikus események bekövetkezését (Mt. 24,31; 1. Kor. 15,52; 1. Tess. 4,16; Jel. 8,2 stb.). Itt mindkét vonatkozásra, az istentiszteleti étellel kapcsolatosra és az apokaliptikusra egyaránt figyelniünk kell. Jánost elragadtatásában állandóan kísérik az istentiszteleti életből vett motívumok, amint arra a 4. és 5. fejezet magyarázatánál külön is gondolnunk kell majd. A trombitához hasonló hang felszólítássá sűrűsödik össze és arra hívja fel Jánost, hogy látomásait írja le és küldje el a felsorolt hét gyülekezetnek: Efezusba, Szmirnába, Pergamumba, Tiatirába, Szárdiszba, Filadelfiába és Laodiceába. E hét gyülekezet sorrendje talán abból érthető, hogy a felsorolt városok egy Efezusból észak felé kiinduló és Pergamumig haladó, majd onnét ismét délkelet felé forduló és Tiatirán, Szárdiszon, Filadelfián és Laodiceán keresztül ismét Efezusba visszakanyarodó római műút mentén feküdtek és postai, valamint törvénykezési központok voltak. Ezek a városok közigazgatási és politikai jelentőségüknél fogva az állami császárkultuszban is fontos szerepet tölthettek be. Keresztyén gyülekezeteik tehát fokozottan veszélyeztetett helyzetben éltek. Arra is figyelni kell, hogy a Jel. keletkezésének idejében ugyan e körzet

szűkebb körében más gyülekezetek is voltak, pl. Kolossé vagy Milétus. Hogy János ezeket nem sorolja fel, az valószínűleg összefügg azzal a körülménnyel, hogy a gyülekezetek számát a „szent” hetes szám korlátozza: ez a szám jelképes értelemben a teljességet jelöli meg. Ezért, noha János a Jel.-nek csak a felsorolt hét gyülekezetbe való elküldésére kap megbízást, írása mégis nemcsak ezekhez a gyülekezetekhez szól. E hét gyülekezet ti. képviseli és megjeleníti az egész kereszténységet. A Jel. tehát alapvető értelme szerint egyetemesen az egész egyházhoz, minden gyülekezethez szól.

12 A 12. verssel kezdődő második szakasz szerint János elragadtatásában új fordulat következik be, az látomássá (vízióvá) válik. János megfordul, hogy „lássa”, miféle hang az, amely megszólította. Ekkor meglátja az *Emberfia-Krisztust*. A kép alapértelme világos és könnyen érthető: a hét gyülekezet jelképei közt megjelenő Emberfia azt tanúsítja, hogy jelen van gyülekezeteiben, kezében tartja őket, Ura nekik, de gondjukat is képviseli és főpapként képviseli őket színe előtt. Elválaszthatatlan gyülekezeteitől, melyek tőle kapják létüket, fényüket és az ő világosságát sugározzák tovább a világba.

A látomás egyes részletvonásai azonban már távolról sem ilyen világosak és nem oldhatók fel ellenmondások nélkül. Így pl. az Emberfia kétélű kardot tart szájában és ugyanakkor szól is; vagy jobbájában tartja a hét csillagot, de ugyanezt a jobbját János vállára teszi. Ezek a mozzanatok arra mutatnak, hogy a látomás egyes részletvonásai gyorsan változnak, sőt allegorikus értelmet kapnak. Ezért fel kell tennünk, a kérdést: *mit „látott” János és hogyan foglalta a látottakat írásba.* Bár az eksztázis révülete nem járt szükségképpen a világos tudat hiányával, mégsem gondolhatunk arra, hogy a látottakról egyidejűleg készített feljegyzést. Inkább úgy kell elgondolnunk a folyamatot, hogy János a látomásokat megtörténtük után írói alkotás módjára foglalta írásba. Ez pedig azt jelenti, hogy a látomás pergő filmhez hasonlóan gyorsan változó, sokszor csak elsuhanó és alig-alig érzékelhető képeit utólag világos tudattal idézte emlékezetébe, a látott képeket pedig hasonlatok, ill. hasonlítások és értelmező fogalmak segítségével írta le. Ezért találkozunk a látomások leírásában folytonosan az „olyan, mint” (pl. 4,6; 8,8; 9,7), vagy a valamihez „hasonló” (pl. 1,15; 4,6; 9,7 stb.) fordulatokkal. A látott képek „értelmezését” főként az ószövetségi prófécia előre adott és János számára azonnal kéznél levő képeivel, kifejezéseivel vitte keresztül. Ezért van tele a látomások leírása ószövetségi jelképekkel és fogalmakkal. Ezek az olvasónak útmutatásul is szolgálnak, hogy a látomások képeit megértse és helyesen értse meg. Így pl. a most tárgyalt látomásban János a Krisztus-víziót Dániel próféciajának segítségével írja le. Ez nemcsak azt teszi lehetővé, hogy a látnok a látottat emberi szavakkal helyesen érzékeltesse, hanem az olvasót is hozzásegíti ahhoz, hogy megértse: János víziójában Krisztust, éspedig mint a Dániel által leírt dicsőséges Emberfiát látta. Ugyanakkor azonban a látomás egyes mozzanatai allegorikus jelentőséget is kapnak, mint pl. ruhájának leírása stb. Ezek a mozzanatok közelebbről írják körül, ki is az Emberfia-Krisztus. Amit itt erre a látomásra vonatkozólag megállapítottunk, természetesen vonatkozik alkalmazásszerűen a többi látomásra is.

Az itt elmondottakat állandóan szem előtt kell tartanunk a későbbi látomások tárgyalása során.

- 13 Megfordulva János hét gyertyatartó közt látja „*az Emberfiához hasonlót, bokáig érő ruhába öltözve, mellén aranyövvel övezve*”. Jánosnak tehát — amint már mondtuk — a megdicsőült Krisztus jelenik meg s olvasói számára látomását azzal teszi szemléletessé, hogy Krisztust Dán. 7,13 szerint „emberfiához hasonlónak” mondja. Tudjuk, hogy Jézus az evangéliumok szerint magát az eljövendő emberfiának mondta. Dániel prófécija szerint az „emberfiához hasonló” Istentől hatalmat, dicsőséget és királyi uralmat kap, úgyhogy „hatalma örökkévaló hatalom, mely nem múlik el”. A megdicsőült Krisztusnak ezt az örökkévaló, isteni hatalmát fejezi ki az emberfia megjelölés. A látomásbeli alakot a szerző Dán. 10,5-6-ból vett színekkel festi meg. A bokáig érő ruha, valamint a mellét körülfogó aranyöv a főpapi méltóság jelképe (2. Móz. 23,4.27; Sal. Bölcs. 18,24). Az Emberfia-Krisztus alapvető jellegét tehát főpapi szolgálata adja meg. Ezt kiegészíti a Dán. 14 7,9-ből vett vonás, hogy „*feje és haja fehér volt, mint a hófehér gyapjú*”: ezt a mozzanatot a szerző az „Öregkorú”, tehát Isten „alakjáról” kölcsönözte. János ezzel az Emberfia-Krisztust közvetlenül Isten mellé állítja. Ugyanebbe az irányvonalba esnek a további, Dán. 10,6-ból származó vonások: „*szeme, mint a tűzláng*”, előtte semmi sem maradhat titokban, — 15 „*lábai pedig hasonlítottak a kemencében izzó aranyérchez*”,⁵ ami jelképesen Krisztus ítéletének igazságos voltára és arra utal, hogy az ítéletben megtör minden gonosz hatalmat. Az Isten oldalán álló, megdicsőült Emberfia-Krisztus tehát az örökkévaló Főpap, de ugyanakkor a világot megítélő Bíró is, akinek „teljes hatalom adatott mennyben és földön” (Mt. 28,18). Hangja nagy vízesés zúgására emlékeztet (Dán. 10,6; Ezék. 43,2). Mindezek a vonások egyértelműen nemcsak az Emberfia-Krisztus megközelíthetetlen fenségét fejezték ki, hanem utalnak arra is, hogy milyen értelemben a dicsőségben — Isten jobbán — trónoló Úr Krisztus.
- 16 Ennek megértéséhez utalnunk kell arra, hogy a *hét gyertyatartó közt és kezében a hét csillaggal* jelenik meg Jánosnak. A hét gyertyatartónál az Ószövetségben járatos olvasó önkénytelenül a jeruzsálemi templom egyik legjellegzetesebb kultusztárgyára, a hétágú aranygyertyatartóra gondol. Itt azonban nem erről, hanem hét egyes gyertyatartóról van szó, amely éppen úgy, mint a hét csillag a hét kisázsiai gyülekezetet — másként az egyházat — jelképezi, ill. arra vonatkozik. A megdicsőült Krisztus és egyháza tehát összetartoznak. Krisztus „jobbában” tartja egyházát: jobbra az erő és hata-

⁵ A szöveg és annak fordítása sok vitára adott alkalmat. A *chalkolibanon*, melyet „aranyércnek” fordítottunk, egyébként ismeretlen szó és talán aranyezüst ötvözetet jelöl meg, „melyet aranynál is jobbnak mondtak” (Jos. ant. VII, 5,3). Mások bronzszerű ötvözetre gondolnak. A szöveg nyelvtanilag is egyenletlen: a kéziratok által tanúsított *pepyrómenés* (= tűzben izzó), mely nyilván a chalkolibanó jelzője, nőnemű genitívus ahelyett, hogy a nyelvtanilag helyes semlegesnemű datívus volna. Ezért már az ókori másolók egy része *pepyrómenó*-ra javította.

lom jelképe. Ugyanakkor Krisztus szájából „kétélű éles kard” nyúlik ki (Ezs. 11,4; 49,2), ami igéjének és ítéletének megfellebbezhetetlen igazságosságát szimbolizálja (Zsid. 4,12). Az Emberfia-Krisztus és egyháza: ez a Jel. látomásában az egyik fő tengely, éspedig egyfelől abban az értelemben, hogy „jobbájában” tartja a gyülekezeteket jelképező „hét csillagot”, azaz hatalmának minden ellenséges támadását kivédő oltalmával védi egyházát, másfelől pedig abban az értelemben is, hogy ítélete alatt összeomlik és semmivé lesz minden gonoszság és Isten-ellenes lázadás, míg végül majd a megváltott gyülekezet egyedül Istent dicsőíti. Ezért ragyog Krisztus arca úgy, mint „a teljes erejével fénylő nap” (Bir. 5,31). — Az Emberfia-Krisztus és a gyülekezetek, ill. az egyház szoros közösségét szemlélteti az is, hogy a fenti leírás egyes mozzanatai térnek vissza a gyülekezetekhez intézett üzenetek ünnepléses bevezetésében. Ez arra mutat, hogy János az Emberfia-Krisztus képéből mindig azokat az egyes mozzanatokat emeli ki, amelyek közvetlen vonatkozással vannak a megszólított gyülekezetre és annak tényleges életére.

- 17 A 17. verssel kezdődik a látomás harmadik szakasza. János az Emberfia-Krisztus fenségének láttára úgy hull annak lábához, „*mint valami halott*”. Mint ahogyan egykor Ezsaiás „elveszettnek” érezte magát, mert „a Seregek Urát látták szemei” (Ezs. 6,5), ugyanúgy hat az Emberfia-Krisztus fensége Jánosra is. Isten fenségének meglátása félelemmel és rettegéssel tölti el a bűnös embert (2. Móz. 33,20, vö. Lk. 5,9). Krisztus azonban jobbájával megérinti Jánost és felegyenesíti (Dán. 10,9-12). Szava elűzi János félelmét (Lk. 5,10), mert Isten jóságával hajol le hozzá. A bátorító szó után hármastagolású ige hangzik el. Ez először az Ezs. 44,6, ill. 48,12-ből ismert kifejezéssel fejezi ki Krisztus igényét isteni méltóságra. Az, hogy Isten „*az első és az utolsó*” Ezs. 44,6 szerint azt jelenti, hogy „*rajta kívül nincs Isten*”, mert ő a Teremtő, aki alkotta és kezében tartja a mindenséget (Ezs. 48,12-13), hozzá viszonyítva minden egyéb, legyen akár élettelen tárgy, akár élőlény, tőle, Istentől függő teremtmény. Itt a megdicsőült Krisztus alkalmazza magára ezt az ószövetségi Isten-predikátumot. Ezzel fejezi ki a Teremtő Istennel való teljes és tökéletes egységét, mely teljesen Isten oldalára állítja és elválasztja minden teremtménytől. Ugyanezért ő „*az Élő*”. Istenről mondja az Ószövetség, hogy „*élő Isten*”. Krisztus Istennek ebben a haláltól mentes örök életében osztozik. Ebben az örök életben részesednek övéi is. Ezek a Krisztust egészen az Isten oldalára állító megjelölések azonban mégsem teszik őt valami „mítikus” lényé, — hiszen Isten sem az.

- 18 Az ige második tagja *Jézus halálára és feltámadására* utal, a harmadik tag pedig a halál fölött aratott győzelmének eredményét emeli ki. Birtokában vannak „*a halál és a halottak birodalmának kulcsai*”. Krisztus széttörte feltámadása által a halál bilincseit és az Apostoli Hitvallásban is kifejezett hit szerint „*alászállt a pokolra*”, ahol „*a tömlőcben levő lelkeknek*” prédikált (1. Pt. 3,19). Ezért vannak birtokában „*a halottak birodalmának kulcsai*”, tehát azok a „*kulcsok*”, melyekkel kinyithatja és ki is nyitja „*a halál birodalmának kapuit*”. A halál nem tarthatja többé fogságban a holtakat, akiket Krisztus megváltott és akiknek életet ajándékoz. Minden hatalom az élet Uránál, Krisztusnál van.

19 Ez a Krisztus adja Jánosnak a megbízást, hogy jegyezze fel, „amit látott” – ez a már leírt Krisztus-vízióra vonatkozik –, azután azt, „ami [most] van” – ez nyilván a következő hét fejezetre vonatkozik –, végül pedig azt, „ami ezután fog megtörténni” (Ezs. 48,6 [LXX]; Dán. 2,28.45). Az utolsó megjelenés azokra a látomásokra vonatkozik, amelyek a 4. fejezettől következnek.

20 A következő két fejezet azt tárja az olvasó elé, „ami [most] van” éspedig abban a formában, hogy Krisztus üzeneteket intéz az 1,11-ben felsorolt gyülekezetekhez. Ennek előkészítésére szolgál, hogy Krisztus közli Jánossal a kezében tartott hét csillag és a hét gyertyatartó jelképének titkos jelentését: az utóbbiak a hét gyülekezetet, a hét gyertyatartó pedig azok „angyalát” jelképezik.

Sok vita folyt arról, hogy kiket kell a gyülekezetek „angyalain” érteni. Mivel a görög *angelos* = „angyal” tulajdonképpen „követet” jelent, azért sok írásmagyarázó úgy vélte, hogy a gyülekezetek előljáróiról van szó, akiket később püspököknek neveztek. Az ókori írásmagyarázók közül sokan ugyancsak a gyülekezetek püspökeire vonatkoztatták a megjelölést. Ez ellen az értelmezés ellen azonban joggal hozták fel, hogy a Jel.-ben az *angelos* = „angyal” sohasem jelöl meg embereket, hanem mindig angyalokat, tehát Isten mennyei világának lényeit.

Újabb az „angyal” = „gyülekezeti előljáró” értelmezést egyes magyarázók azzal próbálták alátámasztani, hogy a zsinagógákban héberül *mál'ak*-nak vagy *s'liach cibbur*-nak neveztek a gyülekezeti előimádkozót. Mivel pedig ezek a megjelölések ugyancsak „követet” vagy „küldöttet” jelentenek, azért a görög *angelos* lehetne ezek fordítása és megjelölhetné a gyülekezetek előljáróit, akiket azonban nem szabad a későbbi püspökökkel azonosítani. De magában véve is kétséges, hogy szabad-e héber megjelölés alapján értelmezni a görög szót. Arra nézve pedig egyáltalán nincs semmiféle adat, hogy valaha is *angelosnak* neveztek volna gyülekezeti előljárót.

Az elmondottak alapján valószínűnek látszik, hogy a gyülekezetek „angyalain” valóban angyalokat kell értenünk. Az Újszövetség minden embernek tulajdonít ún. „őrzőangyalt” (Mt. 18,10), aki adott esetben védettjének arcvonásait is magára ölhette (Csel. 12,15). Ha erre gondolunk, akkor a gyülekezetek „angyalait” a gyülekezeteket Isten színe előtt megjelenítő „őrzőangyaloknak” tekinthetjük. Hozzájuk, mint a gyülekezetek megjelenítőihez szól a megdicsőült Krisztus, éspedig úgy, hogy amit nekik mond, az közvetlenül a gyülekezeteket megszólító üzenetté válik. Valójában, a gyülekezetek angyalaihoz intézett üzenetek nem a gyülekezetek vezetőihez, hanem magukhoz a gyülekezetekhez, azok egészségéhez szólnak.

2,1-3,22. Krisztus üzenetei a hét kisázsiai gyülekezetekhez

A következő két fejezet azt tartalmazza, „ami [most] van” (1,19). Ez Krisztus ún. hét „levele” vagy helyesebben üzenete az Asia provincia hét, 1,11-ben felsorolt gyülekezetéhez. Az üzeneteknek nincs levélformája, nem is voltak sohasem egyes, a címzett gyülekezetekhez elküldött iratok, hanem mindig a Jel. szerves részei voltak. Ezért téves a „levél” megjelölés, helyesebb „üzenet”-ről beszélni.

Az üzenetek konkrét történeti helyzetben szólnak konkrét gyülekezetekhez, de az egyes gyülekezetekben nagyjából egyforma gyülekezetet tételeznek fel. A gyülekezetek már átesnek az üldözés és megpróbáltatás tűzkeresztségén. Bár az üldözés nem volt nagyon súlyos, mégis követelt vértanút (2,13). A végső nagy, eszkatológikus megpróbáltatás még hátra van: az üzenetek egyik főcélja, hogy a gyülekezeteket erre előkészítse (2,10) és hirdesse nekik Krisztus közeli eljövetelét (3,11). Ugyanakkor a gyülekezetek életét állandóan veszélyeztetik belső és külső kísértések, „hamis tanítás”, mint letérés Krisztus követésének útjáról (2,14-15), a pogányokkal való együttélés pedig mint csábítás Krisztus megtagadására és elvilágiasodásra (2,20) vezet. A gyülekezetekről az üzenetek prófétai, nem szociológiai helyzetképet adnak. Az egyes üzeneteket nem részletezik, inkább csak utalnak egyes mozzanatokra, úgyhogy az utalásokból és célzásokból alig-alig tudunk megbízható következtetéseket levenni a gyülekezetek konkrét viszonyaira nézve.

Noha Krisztus az üzeneteket egyes gyülekezetekhez intézi és számításba veszi azok körülményeit, az egyes üzenetek éppen úgy, mint azok összessége — beleágyazva a Jel. könyvének egészébe —, az egész egyházhoz szól. Az üzenetekben élénk rajzolódik a mindenkori gyülekezet és egyház képe is. Innét van, hogy némely magyarázó ebben a két fejezetben megjövendölve látta az egyháznak Krisztus feltámadása óta eltelt egész történetét. Bármily hamis szemlélet is az, amely az egyes üzenetekben egyes egyháztörténeti korszakok jellemző vonásait véli felfedezni, annyi igazság mégis van benne, hogy Krisztus igéje tükörré válik a legkülönbözőbb korokban a gyülekezetek és az egyház számára. Az egyház felismerheti az üzenetek igéjében Ura kegyelmét és ajándékát, az alapvető veszedelmeket, amelyek megkörményékezik vándorútján és mindazt, amit meg kell tartania, hogy szolgálatát híven teljesítse, a „nemes harcot” megharcolja, e világban és e világ javára éljen, de mégse világiasodjék el, hanem hű maradjon Urához.

Az üzenetek egységes felépítést mutatnak. A bevezető mondatban Krisztus megnevezi magát, de nem névvel, hanem az Emberfia-látomásból vett egyik mozzanattal, amely az üzenet folyamán vonatkozást kap a megszólított gyülekezetre. Ezután Krisztus rendszerint kiemeli, a gyülekezet életéből, amit

jónak és dicséretesnek minősít, majd pedig arra mutat rá, ami a gyülekezet életében fogyatkozás, hiba vagy éppen súlyos bűn. Az üzenet meghallgatására figyelmeztető felhívás és a megpróbáltatások közt helytálló gyülekezet egészéhez és az egyes keresztyénekhez szóló ígéret, az ún. „győztes-ige” zárja le az üzenetet. A filadelfiai és szmirnai gyülekezetekhez intézett üzenet nem tartalmaz a gyülekezetet elmarasztaló mozzanatot. A pergamumi, tiatirai és szárdiszi gyülekezeteket az üzenetek arra a súlyos válságra figyelmeztetik, amely a világ csábításában – főként a császárkultuszban – és a vele való megalkuvásban gyökerezik. Az efezusi és laodiceai gyülekezetet pedig Krisztus ítélettel fenyegeti.

2,1-7. Az efezusi gyülekezethez

2,1 *Az efezusi gyülekezet angyalának írd meg:*

Ezt mondja, aki a hét csillagot tartja a jobbjában, és a hét aranygyertya-tartó közt jár. / Tudom cselekedeteidet: fáradozásodat és állhatóságodat, azután, hogy nem vagy képes elviselni a gonoszokat és hogy próbára tetted azokat, akik magukat apostoloknak mondják, holott nem azok, és hazugoknak találtad őket. / Állhatatosságot tanúsítasz: terhet hordoztál a nevéért és nem fáradtál bele. / De azt fel kell hoznom ellened, hogy elhagytad első szeretetedet. / Gondold meg, hova süllyedtél! Térj meg és tedd, amit eleinte cselekedtél! Mert ha nem, ellened fordulok és félreteszem gyertyatartódat helyéről, ha meg nem térsz. / De az melletted szól, hogy gyűlölöd a nikolaiták cselekedeteit: ezeket én is gyűlölöm. / Akinek van füle, hallja meg, mit mond a Lélek a gyülekezeteknek! Annak, aki győz, enni adok az élet fájáról, mely Isten paradicsomában van.

Az első üzenet az efezusi gyülekezetekhez szól. Efezus, a római Asia tartomány székhelye az Égei-tenger kisázsiai partján, régi és fontos kereskedelmi utak csomópontján feküdt és nagykultúrájú élénk forgalmú, gazdag város volt az 1. század végén. Itt székelt a provincia római helytartója, a proconsul. Efezus előretolt bástyája volt az állami kultuszoknak, nevezetesen Róma istennője és a császár tiszteletének. Domitianus császár (81-96) idején a város különösen nagy jelentőségre tett szert a császárhoz való hűség hangsúlyozásával és ezért a „császárhű város” címet kapta kitüntetésül. Ásatások során előkerültek a Domitianus tiszteletére épült templom romjai, az istenségként ábrázolt Domitianus óriás-szobrának töredékdarabjai, valamint a császárkultusz több főpapját ábrázoló szobrok maradványai.⁶ A császárkultusz, mint a birodalom különböző népeit összefogó „politikai vallás” Domitianus korában, János efezusi tartózkodásának idején, kb. akkor,

⁶ A sok kegyetlenkedése miatt gyűlöletessé lett Domitianus császárt a senatus halála után „emlékének kiirtásával” (*damnatio memoriae*) sújtotta: a császár szobrokat összetörték, Domitianus nevét az öt ünneplő feliratokról, pénzekekről stb. törölték.

amikor Jel. keletkezett, érte el a Kr. u. 1. században csúcspontját (vö. ehhez 13,15 magyarázatát is!). Az ókor leghíresebb kegyhelyei közé tartozott az efezusi évszázados *Artemis-* (latinul *Diana-*) templom, mely Csel. 19,23-40 elbeszéléséből is ismeretes. Efezusban büszkén viselte e templom „patrónusának“ (görögül: *neókoros*, Csel. 19,35) a címét. Efezusban jelentős zsidó gyülekezet is volt. Pál apostol második missziói útján tartózkodott először rövidebb ideig a városban (Csel. 18,18-21), majd azt tette harmadik missziói útjának központjává. Ekkor több, mint két évet töltött ott (Csel. 19). A Demetriosz által szított zendülés miatt azonban kénytelen volt a városból távozni. Emiatt az általa alapított gyülekezetnek is nehéz helyzete lehetett. Utóbb valószínűleg Timóteus állt a gyülekezet élén. (1. Tim. 1,3). Jeruzsálem bukása után a hagyomány szerint több ismert palesztinai keresztény vezetőember (pl. János apostol, Fülöp) költözött Efezusba. Ekkor Efezus a legfontosabb keresztény központtá lett. Állítólag itt volt eltemetve Mária, Jézus anyja is. Mindez az 1. század végén kiemelkedő jelentőséget biztosított az efezusi gyülekezetnek nemcsak a kisázsiai gyülekezetek közt, hanem azokon túl az egész római birodalomban is. Talán ennek a bizonyítéka az is, hogy itt is hozzá szól az első üzenet.

2,1 Az üzeneteket ünnepélyes „*Ezt mondja . . .*“ vezet be. Ez a kifejezés a régi keleti uralkodók, pl. a perzsa nagykirályok rendeleteinek a jellegzetes stílusformája. Így vezet be ószövetségi próféták is sokszor Istennek kinyilatkoztatásában közölt igéit (pl. Ámos 1,6 stb., az Újszövetségben vö. Csel. 21,11). Az efezusi és többi gyülekezethez intézett üzenetekben ez a bevezető mondat az isteni kinyilatkoztatás igényével szólal meg. Ezt a szabályosan ismétlődő kezdést az Emberfia-látomásból (1,9-20) vett egy-egy, az illető gyülekezet helyzetére vonatkoztatott Krisztus-megjelölés teszi teljes mondattá. Ebben az üzenetben az az Emberfia-Krisztus szólal meg, aki „*a hét csillagot tartja jobbábjában*“ és „*a hét gyertyatartó közt jár.*“ Mindkét megjelölés hangsúlyozza, hogy a megdicsőült Krisztus ura a gyülekezeteknek, tőle függ létük, akaratának, igéjének kell engedelmessé válniuk, ha az ő gyülekezetei akarnak maradni. De – s ez is beletartozik e kettős megjelölésbe – Krisztus oltalmazza is gyülekezeteit és kegyelmének ajándékaival erősíti, „*győzelemre*“ viszi őket. Ehhez a bevezető mondatához képest alakulnak az üzenet további szerkezeti elemei: először a gyülekezetek életében a dicséretes, azután a kifogásolt mozzanatok felsorakoztatása, végül az intelem és az ún. „*győztes-ige*“.

2-3 „*Tudom cselekedeteidet*“: a „*cselekedetek*“ ószövetségi szóhasználatra emlékeztető hangsúlyozása átfogóbb jelentőségű a gyülekezet életének jellemzésére, mint ahogyan mi szoktunk „*cselekedetéről*“, főként mint egymástól többé-kevésbé független egyes tettekéről beszélni. A „*cselekedetek*“ az egész életfolytatást foglalják egybe és pedig mint egységes alapmagatartás konkrét megnyilatkozását. A megdicsőült Krisztus, mint a gyülekezetek Ura ilyen értelemben ismeri a gyülekezetek „*cselekedeteit*“, tehát életüket, belső és külső élethelyzetüket, naponkénti tevékenységüket, hitüket és vallástételeiket, hétköznapijait és ünnepeiket.

Ezt az üzenet négy mozzanattal világítja meg. Az első a gyülekezet „*fára-*

dozása" vagy pontosabban „fáradtságos munkája”, mellyel sokat buzgódik, hogy tagjait beépítse Krisztus testébe, megtartsa és gyarapítsa hitükben és szeretetükben, jó példát mutasson a világ felé és bizonyágtételével gyümölcsöt termő misszionáló erővé legyen. Ehhez járul másodszor az „állhatatosság”: a gyülekezet hűségesen megáll Ura mellett, ellenáll a külső csábításoknak, az elvilágiasodás és belső elkényelmesedés, a magabiztosság és önigazság kísértéseinek. Életének és magatartásának ezek az alapvonásai nyilvánulnak meg a harmadik és negyedik mozzanatban is: „nem képes elviselni a gonoszokat”. Ez talán nemcsak a gyülekezet belső életére vonatkozik, hanem még inkább az elvetemültség és gonoszság megszállottaira, a pogány kultuszok sokszor megszállott fanatikusaira utal. Ehhez negyedszer kiemeli az üzenet, hogy a gyülekezet próbának vetette alá azokat, akik magukat hazugul „apostoloknak” mondották és nem hagyta magát általuk megtéveszteni. Az „apostol” szó itt tágabb értelemben a vándormissionáriusokat jelöli meg. Rájuk vonatkozik 1. Jn. 4,1 értelme is, hogy a gyülekezet vizsgálja meg a „lelkeket”, ti. a gyülekezeteket járó és a Lélek ajándékára hivatkozó „prófétákat”. Érthető, hogy a gyülekezet számára súlyos felelősséget jelentett az ilyen „hazug” vándortanítók „leleplezése”, hiszen az a kisázsiai körzetben más gyülekezetek számára is irányt szabott. Ezért emeli ki az üzenet még egyszer az efezusi gyülekezet „állhatatosságát” és pedig pontosabban azt, hogy Krisztusért terhet hordozott, nem tántorodott meg nehéz napokon sem és nem fáradt meg a teher hordozásában.

- 4 Mindennek ellenére azonban érvényes Krisztus szemrehányó panasza is, hogy ti. a gyülekezet elhagyta az „első szeretetet”. Ezt sokszor úgy értik, hogy az efezusi gyülekezetben lelohadt az „első szeretet”, azaz a kezdeti „lelkesezés” lángra és megfogyatkozott az Isten és Krisztus iránt tanúsított hit ereje. Ez azonban ellentétben volna az előző versek elismerő mondataival. Ezért valószínűbb, hogy az „első szeretet” megfogyatkozása a gyülekezeten belül a kezdetben gyakorolt egymást megsegítő, a bajba és nehézségekbe került testvéreket mentő és támogató szeretet hiányát jelenti. Mt. 24,12 szerint a szeretet meghidegülése az „utolsó idők” nyomorúságának jelei közé tartozik. Ehhez hozzá kell vennünk, hogy a keresztyén testvérek iránt tanúsított megsegítő, oltalmazó, sőt önmagunkat odaáldozó szeretet egyúttal Isten és Krisztus iránt tanúsított szeretetünk jele és hitünk alapvető folyamánya (1. Jn. 3,10.16). Ha erre gondolunk, akkor értjük meg az efezusi gyülekezetnek tett szemrehányás igazi jelentőségét és értelmét. Ezért a figyelmeztetés is: a gyülekezetnek „meg kell gondolnia”, rá kell eszmélnie arra,
- 5 „hova süllyed” (pontos fordítás szerint: „honnét estél le!”). Ezért kapcsolódik ehhez az emlékeztetéshez azonnal a másik, döntő felszólítás: „Térj meg és tedd [ismét] első (azaz kezdeti) cselekedeteidet!” A „megtérés” nem valamely vagy néhány, egyes bűn elhagyása, hanem az egész alapmagatartás megváltozása, teljes fordulat a bűn hatalmába került jelenhez képest és magunk teljes odaszánása Istennek a felebarátra pazarolt életen keresztül. E nélkül a megértés nélkül alapjaiban romlik meg a gyülekezet viszonya Urához, bármennyire dicséretes is a Krisztusért buzgoló fáradozása és állhatatossága. Ezért követi a megtérésre hívó figyelmeztetést a fenyegetés. Ha a gyüle-

6 kezet meg nem tér, Krisztus ellene fordul, ítéletével „kimozdítja gyertyatartóját helyéből”, vagyis kitaszítja a többi gyülekezetet és az egyházat is jelképező gyertyatartók sorából. De Krisztus nem nézi egyoldalúan a gyülekezetet hibáit. Ezért hangsúlyozza utolsó mozzanatként azt, ami a gyülekezetet vele szoros egységbe fogja: hogy ti. — mint Krisztus — a gyülekezet is gyűlöli a „nikolaiták” cselekedeteit.⁷ A Krisztussal való közösségnek ez az eleven megnyilatkozása reménység a gyülekezet számára, hogy meg tudja fogadni Krisztus megtérésre hívó szavát.

7 Mind a hét üzenetet egyformán lezárja a *Lélek* üzenetének meghallására intő figyelmeztetés és a „győztes”-nek szóló ígélet. Noha az üzeneteket a megdicsőült Krisztus küldi, bennük a Lélek szól: a megdicsőült Krisztus üzenete egyúttal a Lélek szava is (19,10). A kettő nemcsak egybecseng, hanem azonosul is, mert Krisztus a gyülekezetben a Lélek munkája által van jelen és a Lélek azt munkálja és „szólja” a gyülekezetben, amit Krisztus munkál és szól. Krisztus ígéje a Lélek által válik elevenné és hatékonyá. Ez nemcsak a Jel. könyvében van így, hanem az egész Újszövetségben, Krisztus és a Lélek azonban mégsem azonosul az Újszövetségben. A megdicsőült Krisztus ugyanis elválaszthatatlan egységben van a Názareti Jézussal, a Lélek pedig a gyülekezetben a megdicsőült Krisztus ajándéka.

„*Annak, aki győz*”, — ti. győz a bűn, a világ kísértései ellen vívott harcban és mindvégig állhatatos marad megpróbáltatások és üldöztetések közepette is — ígéri Krisztus az örök élet ajándékát. Ennél a „győzelemnél” két mozzanatra kell figyelni. A győzelmet a hívők nem saját erejük vagy képességük alapján érik el. „Győznek”, miként Krisztus is győzött (Jel. 3,21) és azért, mert a döntő győzelmet Krisztus megszerezte. De Jel. nemcsak ilyen „győzelemről” tud. „Győznek” a Krisztus-ellenes hatalmak is e világon (Jel. 6,2; 13,7). Ebből származik Krisztus híveinek sok megpróbáltatása. „Győzni” ez utóbbiak csak azért tudnak, mert „győzött a Juida törzséből való oroszlán” (Jel. 5,5). Ezzel adva van a másik mozzanat. A győzelem, amelyet Krisztus ajándékoz övéinek, eszkatológikus győzelem. Krisztus nem ígér övéinek győzelmet és uralmat e világon. A „győztes-igék” a hét üzenetben különféle, jórészt az Ószövetségből vett kifejezésekkel, de teljes egyértelműséggel írják körül azt az eszkatológikus ajándékot, amelyben Krisztus győzelme övéi számára kiteljesedik. — Itt az Éden-kert közepén álló „élet fájára” (1. Móz. 2,9; 3,22) utal az üzenet. A bűneset miatt az Éden-kert bezárult az ember előtt. De a zsidó apokaliptikában megtalálható az a váradalom, hogy a paradicsom ott van Istennél a mennyben, és az idők végén, és az új világkorszakban ismét megnyílik az üdvözültek számára. Akkor Isten maga „ad enni a szenteknek az élet fájáról” (Lévi test. 18,11), Ezt a zsidó apokaliptikában elterjedt közhiedelmet használja fel János, mint Krisztus üzenetének megfogalmazója arra, hogy vele megjelölje az örök élet ajándékát azok számára, akik legyőzve bűnt és nyomorúságot mint Krisztus választott szentjei Uruk üdvösségében részesülnek.

⁷ A nikolaitákról részletesebben 2,15 magyarázatánál lesz szó.

2,8-11. A szmirnai gyülekezethez

- 8 A szmirnai gyülekezet angyalának írd meg:
9 Ezt mondja az Első és az Utolsó, aki halott volt és életre kelt. Tudom
szorongattatásodat és szegénységedet — pedig gazdag vagy —, és hogy
10 gyaláznak azok, akik magukat zsidóknak mondják, — pedig nem is azok,
hanem a Sátán zsinagógája. Ne félj attól, amit majd szenvedni fogsz. Íme,
a Sátán néhányat börtönbe vet majd közületek, hogy próbára tegyen. De
11 csak tíz napig tart majd a szorongattatásotok. Légy hű mindhalálig és neked
adom az élet koronáját. Akinek van füle, hallja meg, mit mond a Lélek a
gyülekezeteknek. Annak, aki győz, nem árthat a második halál.

Szmirna — a mai Izmir — régi és ebben a korszakban gazdag kereskedőváros volt. Élénk kikötője jelentős átmenő forgalmat bonyolított le, mert a városból indult ki az egyik kelet felé vivő fontos kereskedelmi útvonal. Szmirna a Kr. e. két utolsó évszázad változatos politikai fordulatai közt mindig Róma pártján állott s Kr. u. 26-ban a vetélkedő kisázsiai városok közül egyedül kapta meg az engedélyt, hogy Tiberius császárnak templomot emeljen. Ettől fogva a császárkultusz patrónusának (neókoros) kítettető címét viselte. A városban nagyszámú zsidóság lakott, a keresztény gyülekezet jelentős része is zsidószármazású volt. Későbbi híradások a gyülekezet alapítását Pál apostolnak tulajdonították (Vita Polyc. 2), aki harmadik miszsiói útján járt valószínűleg a városban. Később Polykarpos volt a gyülekezet püspöke, akit Eusebius, a híres egyháztörténetíró szerint (hist. eccl. IV, 14,3) még az apostolok rendeltek püspökül. Mivel Polykarpos 155-ben késő vénégiében (legalább 86 éves volt) Szmirnában szenvedett vértanú halált, nem lehetetlen, hogy a gyülekezetben már jelentős szerepet játszott, mikor Jel. keletkezett.

- 9 A hét gyülekezet között, amelyhez az üzenetek szólnak, a szmirnai az egyik, amely csak dicséretet kap. A megdicsőült Krisztus miatt „az Első és az Utolsó” (1,17) halálára és feltámadására utalva köszönti a gyülekezetet. A szorongattatások és üldözések közt, amelyeket a gyülekezet átél, és amelyek még rá várnak, éppen az ad neki biztató reményt, hogy annak a Krisztusnak a nyomdokain jár, aki maga is keresztben szenvedett és a halálból támadt új életre. Külső életviszonyai szerint a gyülekezet szegény, holott — hitében, Krisztus ajándékából — gazdag (az ellentéthez vö. 2. Kor. 6,10; Jk. 2,5). Mert Krisztusért szenved gyalázatot, rágalmazást „azok részéről, akik magukat zsidóknak mondják, holott nem azok, hanem a Sátán zsinagógája”. A hitetlenekké vált zsidók már nem viselik joggal a megtisztelő zsidó nevet: a keresztény gyülekezet, amely Krisztust vallja Urának, lett az Isten választott népe, „az Isten Izráele” (Gal. 6,16). A hitelenné vált nép, a „test szerint való Izráel” (1. Kor. 10,18; vö. Rm. 9,6) a „Sátán zsinagógájává” lett, mert az Isten-ellenesség szolgálatába állott. A kemény ítélet talán kettős körülményben gyökerezik. Egyrészt a zsidók az 1. század végén a római birodalomban akadály nélkül gyakorolhatták vallásukat (bár templomi kultusz nélkül) és így a keresztények szemében egy szintre kerültek a pogányokkal, akiknek

isteneit Pál apostol démonokkal azonosította (1. Kor. 10,20). Másrészt a keresztény gyülekezeteknek gyakori tapasztalata volt, hogy a pogányoktól szenvedett üldözéseknél sokszor a zsidók voltak a felbújtók (vö. 1. Tess. 2,15; hasonló volt a helyzet később a Polykarpos ellen tett feljelentésnél is (Mart. Pol. 12,2; 13,1; 17,2). Mivel pedig a gyülekezet az üldözésekben a Sátán művét ismerte fel, azért mondhatta János a gyülekezet ellen áskálódó zsidókat a Sátán zsinagógájának.

- 10 Krisztus a fenyegetett helyzetben levő gyülekezetet bátorítja, hogy visszatartsa a félelemtől. Nem titkolja előtte, hogy üldöztetés, szenvedés, börtön és megpróbáltatás vár rá, illetve egyes gyülekezeti tagokra. De a megpróbáltatás rövid lesz: „*tíz napig*” tart, — ami Dán. 1,12,14; 1. Móz. 24,55 értelmében rövid időt jelent. S a szorongatás „*megpróbáltatás*”, azaz próbára tétel lesz, amelyben a gyülekezetnek tanúsítania kell állhatatosságát, ragaszkodását Krisztushoz. Ezért követel tőle Krisztus *hűséget* „*mindhalálig*”, azaz tehát a vértanúságig, és ígéri viszont „*az élet koronáját*” (Jk. 1,12; 2. Tim. 4,8). A „*korona*”, pontosabban „*koszorú*” az antik sportversenyek során a győztes fejére tett kitüntetésre emlékeztet (1. Kor. 9,25; Fil. 3,14; 2. Tim. 2,5; 1. Pt. 5,4): Szmirna az ókorban híres volt az ott rendezett versenyjátékokról. De itt talán nem is annyira az ilyen győzelmi jelvényről van szó, hanem inkább arról, hogy antik ábrázolásokon a világosság istenei sugárkoronát viselnek. Ezt a képzetet átformálva átvette a zsidó apokaliptika is. Így a kumráni közösség ún. Szekta-regulája arról beszél, hogy az „*igazság fiainak*” egykor majd „*szakadatlan örömben lesz részük az örök életben és az örök világosságban ünnepi ruhát és dicsőség-koronát*” viselnek (1 QS IV, 7-8). Ehhez hasonló képzetet vesz át a Jel. szerzője itt és azokon a helyeken, ahol arról hallunk, hogy a kegyesek az örökkévalóságban — ugyanúgy, mint az eljövendő Emberfia vagy az Isten trónja körül szolgálatot teljesítő vének — aranykoszorúval, ill. koronával („*glóriával*”) ékeskednek (3,11; 4,4.10; 12,1; 14,14). Az örök élet koszorúja vagy koronája tehát képszerű kifejezéssel jelöli meg a megpróbáltatásokban mindvégig, vértanúság árán is hűséget tanúsító kegyesek „*versenydíját*”, az örök életet.

- 11 Nekik nem árthat majd már a „*második halál*” sem. Ez a zsidó írástudományban is ismert megjelölés (20,6.14; 21,8) az örök halált jelöli meg úgy, hogy Isten azt, akit az ítéletben második halállal sújt, kizárja a feltámadásból és kárhozatba taszítja. Annak azonban, aki győztesként kerül ki a megpróbáltatásokból és hűséget tanúsít mind halálig, Krisztus azt ígéri, hogy noha át kell mennie a testi halál szoros kapuján, nem szenved kárt a második haláltól, hanem részesedik az üdvözültek örök életében, az Istennel való életközösség örök örömeiben és békeességében.

2,12-17: A pergamumi gyülekezetéhez

- 12 *A pergamumi gyülekezet angyalának írd meg:*
13 *Ezt mondja, akinél a kétélű, éles kard van. / Tudom, hol lakol: ott, ahol a Sátán trónja áll. Mégis ragaszkodik nevemhez és nem tagadtad meg a hit-*

- 14 *hűséget írántam azokban a napokban sem, amikor Antipast, hűséges (vér)*
tanúmat megölték nálatok, ott, ahol a Sátán lakik. / De van némi panaszom
is ellened, még pedig az, hogy vannak ott egyesek, akik Bálám tanítását
15 *követik. Pedig ez arra tanította Bálákot, hogy tört vessen Izráel fiainak és*
16 *elcsábítsa őket bálványáldozati hús evésére, meg paráználkodásra. / Ugyanígy*
vannak ott is egyesek, akik a nikolaiták tanítását követik. / Térj meg! Mert
ha nem, hamarosan ellened fordulok és szám kardjával veszem fel ellenük
17 *a harcot. / Akinek van füle, hallja meg, mit mond a Lélek a gyülekezeteknek.*
Annak, aki győz, az elrejtett mannából adok majd. Fehér kövecskét is adok
majd neki és a kövecskén új nevet felírva, amelyet nem ismer senki, csak
az, aki kapja.

A 13. vers szövege a kéziratokban nehézkes és ismételt javítást mutat, noha alapértelme világos. A fordítás régi kéziratok nyomán simítja el az egyenetlenséget.

Pergamum egyik legjelentősebb kisázsiai város volt. Egykor itt székeltek az Attalidák, amíg azután III. Attalos birodalmát végrendeletileg Rómára nem hagyta. Halála után Pergamum lett az új római tartomány székhelye. Számos kultusza virágzott, pompázatos Zeus oltára, melynek maradványait a berlini múzeum őrzi, a hellenizmus görög művészetének egyik legcsodálatosabb alkotása volt. Különösen híres kegyhely volt az Asklépios-szentély, melyet nem ok nélkül mondanak az ókori Lourdesnak. A vele kapcsolatos orvos-iskolából számos híres ókori orvos került ki, így pl. *Galenus* is. Ezenfelül fontos csomópontja volt a császárkultusznak: már Kr. e. 29-ben megépült itt az Augustusnak és Róma istennőnek szentelt templom. Mindezek a mozzanatok magukban is a pogány kultuszok gócpontjává és kiemelkedő jelentőségű központjává tették a várost. Ha ehhez még hozzávesszük, hogy az Asklépios-kultusz fontos jelképe volt a kigyó, mely zsidók és keresztények szemében a bűneset története miatt a Kísértő, azaz a Sátán jelképévé lett, akkor megérthetjük, miért mondja Krisztus üzenete Pergamumról, hogy ott van „a Sátán trónja“, azaz hogy Pergamum a szerteágazó bálványimádásnak, a sokszor nagyon is egyértelmű, de annál gonoszabb titokzatos, babonás praktikák melegágya és a kíméletlen terrorral dolgozó birodalmi államvallás minden más véleményt eltipró személyi kultuszának csomópontja.

- 12-13 Krisztus ebben az üzenetben — 1,16-ra utalva — úgy szól a gyülekezethez, mint az, akinél „a kétélű éles kard“ van: a kard a bírói hatalom jelképe (2,16 is!). Ez ebben az összefüggésben két okból is jelentős. Egyfelől a gyülekezet éppen a pogány kultuszok középpontjában élve állandóan súlyos megpróbáltatások terhe alatt szenved. De Krisztus dicsérettel emeli ki, hogy a gyülekezet a kívülről jövő csábítások és a vele szembe fordult nyomás ellenére is „ragaszkodik“ Urához, nem tagadta meg iránta a hitet, pedig a gyülekezetnek vértanúja is volt: *Antipas*. Hogy ki volt Antipas és milyen körülmények közt került sor a vértanúságára, arról semmit sem tudunk.

Ő az egyetlen vértanú, akit az üzenetek, sőt általában a Jel. megemlítenek, úgyhogy valószínűnek látszik, hogy a Jel. keletkezésének időpontjáig Kis-ázsiaiában nem is volt több, vagy legalább is nem volt sokkal több vértanú. A „tanú” (görög *martyr* = „mártír”) szó is itt áll az Újszövetségben – Csel. 22,20-tól eltekintve – először világosan a „vértanú” értelmében. Antipas vértanúsága döbbenetes emlékként, mint az apokaliptikus időkben tomboló sátni gonoszság példája élt a gyülekezet emlékében. Ezért hangsúlyozza az üzenet a mondat végén újfólag, hogy Antipast ott ölték meg, „ahol a Sátán lakik”.

- 14 Krisztus azért is hangsúlyozza bírói tisztét üzenetében, mivel a gyülekezetet fenyegeti az elvilágiasodás. A gyülekezet elleni „panasz” azt mondja, vannak tagjai közt, akik „Bálám tanítását követik, ez pedig arra tanította Bálákot, hogy tört vessen Izráel fiainak és elcsábítsa őket bálványáldozati hús evésére, meg paráználkodásra”. Bálám és Bálák történetét (4. Móz. 22-24; 25,1-2; 31,16) a zsidó írástudomány elrettentő példaként tartotta számon és úgy értelmezte, hogy Bálám és Bálák Izráelt fondorlattal bálványimádásra csábították. Ezért Bálám az írástudományban az istentelenek és a gonosz bálványimádók prototípusa. Hasonló értelemben használja fel a szerző itt is a történetet, amely jelképesen a gyülekezetben fellépő bajok megjelölésére szolgál. Ahogyan János számára ószövetségi fogalmak, képek és kifejezések állandóan eszközül szolgálnak a látomásaiban látottak és a kapott kinyilatkoztatások leírására és értelmezésére, úgy szolgál Bálák és Bálám alakja – a zsidó írástudomány szemüvegén keresztül nézve – hasonló célt. Az olvasóval a szerző így érteti meg a veszélyt, amelybe a gyülekezet egyes tagjai kerültek, amikor engedtek a pogány környezet csábításának. A „bálványáldozati hús evése”, ill. keresztények részvétele a pogány lakomákon valamikor a korinthusi gyülekezet belső békéjét osztotta meg (1. Kor. 8,10). Lehet, hogy ez a kérdés a Jel. keletkezése idején még mindig vagy újból veszélyeztette a gyülekezet életét. Talán a pergamumi gyülekezet belső rendjét és egységét is megbontották egyes tagjai azzal, hogy engedve a csábításnak – esetleg pogány rokonok hívására vagy egyéb társadalmi kapcsolatok folyományaként – részt vettek olyan összejöveteleken, amelyek keresztény hitükkel ellenkező magatartásra indították őket. De könnyen lehet az is, hogy az üzenet két kifejezése – bálványáldozati hús evése és paráználkodás – jelképes értelemben veendő: az első a pogány világ csábításának való engedést, a második pedig – mint már az ószövetségi prófétáknál, főként Hóseásnál – a bálványimádást, talán a császárkultuszban való részvételt jelöli meg. Mindkét magatartás a keresztény hit és a bálványimádás összekeverését, megalkuvást és behódolást jelentett. Ez pedig alapjában támadta meg a gyülekezet életét.
- 15 Valószínűleg ez jellemezte a nikolaitákat is, akik – mint azt 2,6 és talán 2,20 is tanúsítja – a kisázsiai gyülekezetek keresztény életét és hitét magatartásukkal („cselekedeteikkel”, ahogy 2,6 mondja) súlyosan veszélyeztették. A *nikolaiták* irányzatáról azonkívül, hogy Jel. említi őket semmit sem tudunk. Későbbi egyházi írók nevüket a Csel. 6,5-ben említett antiochiai *Nikolaoszra* vezették vissza, de hogy ez történetileg helytálló-e, azt nem lehet megállapítani. A *nikolaiták* mindenestre olyan irányzatot képviseltek,

amely fellazította a keresztény gyülekezet és a pogány világ közt a határokat és beletartozott a Jel. korának azon vallásos áramlatai közé, amelyek különféle kultuszokat egyeztettek, sőt keverték egymással és amellét kicsapongó életformát, sőt nyílt erkölcstelenséget (ún. *libertinizmust*) képviseltek. Lehet, hogy a nikolaiták isteni sugallatra is hivatkoztak és prófétai utasítással (2,20) igazolták azt a magatartást, amely — ha magával ragadta volna a gyülekezetet — végül is beolvasztotta volna a kereszténységet a kor szinkrétista vallásainak nagy olvasztótégelyébe. Azzal, hogy Krisztus üzenetei kérlelhetetlen szigorúsággal utasítják el a nikolaitákat, éppen ez ellen a keresztény hitet alapjában

16

elsorvasztó e világhoz alkalmazkodó életforma ellen küzdenek. Ezért hangzik a gyülekezet felé a megtérésre szólító felhívás és fenyegetés, hogy Krisztus, ha a gyülekezet nem hallgat a megtérést szorgalmazó hívásra, az ítélet kétélű kardjával veszi fel a harcot a gyülekezet ellen.

17 A „győztesnek“ adott ígéret zárja le ezt az üzenetet is. Valamikor, a pusztai vándorlás idején Isten mannával táplálta éhező népét. A hagyomány szerint mannával telt korsót helyeztek el a szövetségládjában. Jeruzsálem pusztulásakor Jeremiás a ládával együtt ezt is elrejtette volna azon a hegyen, amelyre egykor Mózes ment fel (2. Makk. 2,4-8; szír Báruk-Apk. 6,5-10). Ezzel a hagyománnyal kapcsolódott az a reménység, hogy a messiási üdvkorban majd manna-eső hull az égből (szír Báruk-Apk. 29,8). Ennek a zsidó hagyománynak az alapján válik érthetővé az „*elrejtett mannáról*“ szóló ige. Az elrejtett manna jelképes megjelölés az örök élet kenyere számára, amelyet Krisztus ad annak, aki a világ kísértései közt mindvégig, halálon és vértanúságon keresztül is hű marad hozzá. Ugyanezt az üzenet még egy másik jelképpel is kifejezi. Aki győz, annak Krisztus „*fehér kövecskét*“ ad, rajta az „*új névvel*“. Ez a sokszor nagyon különféleképpen értelmezett mondat valószínűleg arra a szokásra utal, hogy az antik versenyjátékok győzteseinek a játékvezető a győzelmi jelek mellé hitelesítésül fehér kőből készült igazoló táblát adott, amelyre rá volt írva az illetőnek a neve. Ilyen a hűségesen megvívott életharcot tanúsító fehér kőből készült névjegytáblát ígér övéinek Krisztus, rajta az „*új név*“-vel, amely a bűntől és minden földi nyomorúságtól megújult személyiségnek a jelképe s amelyet éppen ezért nem is ismerhet más, mint csak az, aki kapja. Mindkét jelkép, a mennyei élet kenyere és az új névvel ékesített kőtábla tehát a minden gyarlóságtól, bűntől, kísértéstől és bajtól mentes örök életet jelöli meg.

2,18-29. A tiatirai gyülekezethez

18

A tiatirai gyülekezet angyalának írd meg:

19

Ezt mondja Isten Fia, akinek olyan szeme van, mint a tűz láng és lába hasonlít az aranyérchez. Tudom cselekedeteidet: szeretetedet, hűségedet, szolgálatodat és állhatatosságodat, és hogy utóbbi cselekedeteid jobbaknak minősülnek, mint az elsők. Mégis panaszom van ellened: megtűröd Jezabel asszonyt, aki magát prófétának mondja, tanít és szolgálmat pedig paráználkodásra és bálványáldozati hús evésére csábítja. / Időt adtam neki, hogy

21

22 *megtérjen, de nem akar megtérni paráznaságából. / Íme, betegágygal sújtom*
 és nagy szorongattatást hozok azokra, akik házasságtörést követtek el vele,
 23 *hacsak meg nem térnek [a tőle tanult] cselekedeteiből. / Gyermekeit pedig*
halállal sújtom. Akkor megismerik majd mind a gyülekezetek, hogy én
 24 *vagyok az, aki a szíveket és a veséket vizsgálom, és megfizetek nektek,*
 25 *kinek-kinek a cselekedeteitek szerint. / Nektek pedig, a többieknek Tiatirá-*
 26 *ban, akik nem fogadják el ezt a tanítást, sem — mint mondják — nem ismerték*
 27 *meg a Sátán mélységeit, ezt mondom: nem rakok rátok más terhet! / Azonban*
 28 *mégis: ragaszkodjatok ahhoz, amitek van, amíg el nem jövök! Annak pedig,*
 29 *aki győz, és mindvégig megtartja a tőlem kívánt cselekedeteket, hatalmat*
adok majd a pogányokon / és vasvesszővel pászorolja majd őket, mint
ahogyan a cserépedényeket összetörik, / úgy, ahogyan én is [felhatalmazást]
kaptam erre Atyámtól. Őneki adom majd a hajnalcsillagot! / Akinek van
füle, hallja meg, mit mond a Lélek a gyülekezeteknek!

Tiatira kisebb kisázsiai város volt, de fontos közlekedési út mentén feküdt, mely Pergamumból Tiatirán, Szárdiszen és Filadelfián keresztül Laodiceába vezetett. Lakosai főként iparosok és kereskedők voltak. Egy ókori író jelentéktelen városnak mondja. A keresztény gyülekezet keletkezéséről és további sorsáról sem tudunk semmit, csak azt, hogy a 2. század végén gócpontja lett a montanizmus rajongó eretnek irányzatának.

18 Az üzenet elején Krisztus mint *Isten Fia* szólal meg. Ezt a Zsolt. 2,7-re visszautaló megjelölést a szerző nyilván azért választotta, mivel a 26. és 27. versekben a 2. zsoltár szavaival írja körül a „győztes” küldetését. Krisztus isteniúi méltósága elsősorban isteni hatalmára és ítéletére utal, éppen úgy, mint a bevezető látomásból vett két jelző, a tűzlángként mindent megémesztő szemek (23. v.) és az izzó aranyércként ragyogó lábak.

19 Egyik gyülekezet sem részesül annyi dicséretben mint a tiatirai, amelyhez egyébként a leghosszabb üzenet szól. A „*cselekedetek*” szó itt is (2,2) a gyülekezet egész magatartását foglalja össze. Tartalmát pontosabban körülírják a „*szeretet*”, mint a kegyesség alapjellemezője, a „*hűség*”, mint a Krisztushoz való viszony döntő mozzanata, a „*szolgálat*”, mellyel a gyülekezet tagjai egymásnak gondját viselik és egymást segítik, végül pedig az „*állhatatosság*” a kísértésekkel és csábításokkal szemben. Mindebben egyúttal a gyülekezet belső megerősödése, pneumatikus gyarapodása is megmutatkozik: „*utolsó cselekedetei*” — tehát az üzenet megfogalmazásakor tanúskodik magatartása — előbbrejutást mutat kezdeti állapotához képest. Míg az efezusi gyülekezet súlyos megrovásban részesült az „első szeretet” ellanyhulását mutató visszaesés miatt, addig a tiatirai gyülekezet belső élete éppen az ellenkező irányvonalat mutatja: belső gyarapodást és emelkedést.

20 De *panasz* is hangzik el a gyülekezet ellen, és pedig nem valami „*csekély-ségről*” van szó, mint a pergamumi gyülekezetnél, hanem az egész gyülekezeti életet veszélyeztető bajról. Itt is nyilván ugyanaz ellen az áramlat ellen küzd a szerző, amelyet a nikolaiták nevével jelöl. Tiatirában azonban ez az áramlat prófétai igénnyel fellépő „*tanításra*” támaszkodott. A szerző ezt is

jelképesen, ószövetségi példa segítségével írja le. Egy asszonyról van szó, aki prófétaként lépett fel s ezért a gyülekezetben jelentős tekintélyre tett szert. Az asszonyt az üzenet „Jezábelnek” mondja. Jezábel volt Ahábnak, Izráel királyának (Kr. e. 871-852) idegen származású felesége, aki a pogány kultuszok támogatása és terjesztése miatt az ószövetségi történet egyik leghírhedettebb alakjává lett (1. Kir. 16,31; 2. Kir. 9,16-36). Ezzel a jelképes névvel nevezi meg az üzenet azt az asszonyt, akinek tevékenységét a gyülekezet „megtűri”, sőt neki ellenmondás nélkül teret enged, úgyhogy az belülről ronthatja a gyülekezetet. Mint ahogy a nikolaiták, úgy „Jezábel” is „paráználkodásra és bálványáldozati hús evésére” csábít, vagyis vallási és erkölcsi szinkrétizmust hirdet. Ez a kísértés és csábítás talán azért volt különösen veszedelmes Tiatirában, mivel ott az iparosok és kereskedők különféle hivatásszervezetei szoros kapcsolatban voltak a pogány kultuszokkal. Ezek könnyen nehéz helyzetbe hozhatták keresztény tagjaikat, akik talán éppen e próféta-asszony „tanításának” hatására vettek részt olyan cselekményeken és összejöveteleken, amelyek a Krisztus-hittel ellenkeztek. Az asszonyhoz intézett felszólítás, hogy „*térjen meg*” vagyis hagyja abba tevékenységét és tanítását, eddig hiábavalónak bizonyult. Ezért hangzik feléje most Krisztus ítéletet bejelentő kemény szava: a „*betegágy*”, amellyel sújtja, éppen úgy bűnének büntetése, mint az az eszkatológikus „*szorongattatás*”, amellyel a vele „*házasságtörésben*” élőket, tehát munkatársait és támogatóit meglátogatja. Az ítélet pedig ezen felül „*gyermekreit*”, tehát azokat is éri, akik engedtek csábításának. Őket „*halál*” – talán pontosabban pestis – öli majd meg. Mindez egyúttal intő példaul szolgál majd „*az összes gyülekezeteknek*”. Az idézet látóhatára ezzel a kifejezéssel túlnő a hét kisázsiai gyülekezeten és kitágul az egyházra. A büntetésből, amely a nikolaitákat, ill. „Jezábelt” és követőit sújtja, világossá válik Krisztus ítélő hatalma. Ezt az üzenetet az Ószövetségből idézetekkel írja körül, amelyek ott Isten mindenható bírói hatalmának a megjelölésére szolgálnak, de itt a megdicsőült Krisztusra vonatkoznak. Krisztus az, aki „*a szíveket és veséket vizsgálja*” (Zsolt. 7,10) és „*megfizet kinek-kinek cselekedetei szerint*” (Péld. 24,12; Rm. 2,6). Az eljövendő Emberfiának ezt a bírói hatalmát az egész Újszövetség tanúsítja (Mt. 16,27; 2. Tim. 4,14). Ennek Jel. különös nyomatékkal ad kifejezést (22,12).

21 Az ítéletre jövő Krisztus, akinek szeme olyan, mint a lángoló tűz, belelát a nikolaiták és „Jezábel” tanításának az igazi valójába. Tudja, hogy nem az Isten, hanem a Sátán szolgálatában áll és hogy „*a Sátán mélységeit*”, azaz mélységes titkait igyekszik megismerni. Az utóbbi kifejezés kétféleképpen érthető. Vagy azt akarja mondani, hogy ennek az eretnek irányzatnak a hívei különösen mély Isten-ismerettel dicsekedtek. Ebben az esetben az üzenet arra figyelmezteti az olvasókat, hogy „Jezábel” és tanítványai hamisan dicsekszenek Isten-ismeretükkel, mert az, amivel dicsekszenek, valójában a „Sátán mélységei”. Vagy pedig arról van szó, amivel néhány későbbi gnosztikus irányzatban találkozunk, hogy ti. a nikolaiták valóban a Sátán mélységes titkainak az ismeretével dicsekedtek. Ezt nyilván olyan értelemben tették, hogy szükség van a Sátán igazi ismeretére, mert csak ez az ismeret tesz képessé arra, hogy szembe tudjunk szállni a Sátánnal és le tudjuk

győzni. De a Sátán — ma inkább úgy mondhatnánk: a gonoszság — „mélységeinek” ismeretére való törekvés nemcsak közönyössé teszi az embert Isten igaz ismerete iránt, hanem belerántja őt magát is a gonoszság hálójába. Így ezek az irányzatok sokszor együtt jártak erkölcsi lazasággal. Ezért fordul olyan élesen szembe velük az üzenet, annak hangsúlyozásával, hogy Krisztus nem akar új vagy valami más „terhet” rakni azokra, akik Tiatirában hűséget tanúsítottak. Nem kíván tehát tőlük valami különleges aszkézist, különleges törvények vagy parancsolatok megtartását. A döntő az, hogy „megtartsák, amijük van, amíg Krisztus eljön”: ezzel az üzenet nyilván a 19. versben felsoroltakra utal.

Ehhez az intelemhez közvetlenül csatlakozik a „győztes-ige”. Itt és a következő üzenetekben az előzőkhöz képest megfordul a sorrend, a „győztes-ige” megelőzi a Lélek felhívását a figyelésre és ez utóbbi zárja le az üzenetet.

26 Győztes az, aki „mindvégig megtartja Krisztus cselekedeteit”, azaz megtartja Krisztus parancsolatait és cselekszi, amit Krisztus kíván és Krisztusnak tetsző életet folytat. Krisztus ígéretét az üzenet Zsolt. 2,8 szavaival fejezi ki: aki mindvégig hűséges Krisztushoz, az részt vesz majd királyi uralmában

27 (1. Kor. 6,2; Jel. 20,4). A „pásztorolás vasvesszővel”⁸ az utolsó ítéletre vonatkozik, amelyben a pogányok „összetörnek, mint a cserépedények”. Egy másik kép ugyanezt fejezi ki: Krisztus a győztesnek a „hajnalcsillagot”

28 ígéri. Jel. 22,16 szerint maga Krisztus a hajnalcsillag, talán azért, mivel elterjedt ókori gondolkodás szerint az esthajnalcsillag — a Vénusz — az uralom jelképéül szolgált. Amikor Krisztus a hajnalcsillagot — s vele önmagát is — ígéri az örök életben övéinek, ez az ő királyi uralmában való részvételt jelenti.

29 Mint a többi üzenetekben, itt is megszólal a Lélek azzal a felhívással, amely a gyülekezetekhez általában szól és a Lélek üzenetének meghallását, annak engedelmes elfogadását és a gyülekezet életében való aktív megvalósítását követeli. Ezzel záródik is a tiatirai gyülekezethez intézett üzenet.

3,1-6. A szárdiszi gyülekezethez

3,1 *A szárdiszi gyülekezet angyalának írd meg:*
2 *Ezt mondja, akié Isten hét lelke és a hét csillag. Tudom cselekedeteidet: az a neved, hogy élsz, pedig halott vagy. / Légy ébren, erősítsd a többieket, akik már-már meghalnak. Mert cselekedeteidet nem találtam tökéleteseknek*
3 *Istenem színe előtt. / Gondolj azért arra, hogyan kaptad és hallottad [az evangéliumot]: tartsd meg és térj meg! Ha tehát nem leszel éber, mint a tolvaj, úgy megyek el [hozzád] és bizony nem tudod, melyik órában megyek el hozzád. / De mégis — vannak néhányan nálad Szárdiszban, akik nem szennyezték be ruhájukat. Ezek velem együtt fehér ruhában fognak járni,*

⁸ Zsolt. 2,9-et már a LXX — félreértve a héber szöveget — fordította így, úgyhogy „pásztorolni” tulajdonképpen annyit jelent, mint összetörni. A Jel. szerzője a szöveget a LXX fordítása szerint adja.

- 5 *mert méltók rá. / Aki győz, azt így öltöztetem fehér ruhába. Nem törölöm ki nevét az élet könyvéből, sőt inkább megvallom nevét Atyám és angyalai előtt. / Akinek van füle, hallja meg, mit mond a Lélek a gyülekezeteknek.*

Szárdisz Tiatirától délkeletre feküdt. Valamikor Lydia fővárosa volt, itt székelte Krözus (Kr. e. 560 táján). Utóbb, perza uralom alatt elvesztette jelentőségét, s római uralom alatt is elég jelentéktelen maradt. Kr. u. 17-ben súlyos földrengés pusztította el, de – jórészt Tiberius császár adományából – újjáépült. A gyülekezet keletkezéséről nem tudunk semmit, létezéséről ez az üzenet az első híradás. Akárcsak a laodiceait, úgy a szárdiszi gyülekezetet sem dicséri meg Krisztus. Mégis az üzenet hagy a gyülekezet számára némi reményt, mert tagjai közt vannak néhányan, *„akik nem szennyezték be ruhájukat“*.

- 3,1 Krisztus úgy szól a gyülekezethez, mint *„akié Isten hét lelke“* (1,4) és *„a hét csillag“* (1,16). Mindkét megjelölés Krisztus isteni hatalmára és méltóságára utal, részben úgy, hogy rendelkezik Isten angyal-követeivel (5,6), akik a gyülekezetekben és az emberek közt Isten végzéseit keresztülviszik, részben úgy, hogy Ura a gyülekezeteknek, az egyháznak, mint Isten népének. Isten Lelkének erejével Krisztus beelát a gyülekezet igazi valójába. Látja és tudja, hogy a gyülekezet látszata és igazi valója éles ellentétben áll egymással. Kifelé étellel teltnek látszik, holott valójában *„halott“*, nem járja át újjáteremtő erővel Isten Lelke. De akihez Krisztus szól, azt élteni is. Ezért hangzik a gyülekezet felé a felszólítás, sőt parancs: *ébredjen fel, sőt mintegy „nyissa ki szemét“, lássa és értse meg való helyzetét, „legyen ébren“* és erősítse tagjai közül azokat, akik már-már halófélben vannak. Az éber vigyázás, mint állandó készenlét, mellyel a gyülekezet várja Urát, alapvető a keresztény élet számára, nélküle a gyülekezet elsorvad, elhal (Mk. 13,34; 14,38; Mt. 24,42). E nélkül az éberség, a Krisztusra tekintő készenlét nélkül a gyülekezet *„cselekedetei“*, magatartása nem *„tökéletes“*, mert nem teljesedik ki Istennek tetsző és neki szolgáló létté. Ezért emlékezteti az üzenet a gyülekezetet az evangélium ajándékára, melyet alapításakor kapott. Akkor a szeretet első fellángolásával hallgatta az örömhírt. Most azt az ajándékot kell megtartani és visszatérni ahhoz az *„első szeretet“*hez. Krisztus éles fenyegetéssel igyekszik felrázni a gyülekezetet. A hanyag és hűtlen szolgálókat a hazatérő gazda büntetéssel sújtja (Mt. 24,45-51). Az Emberfia-Krisztus pedig olyan hirtelen, váratlanul lepi meg a hűtlenné lett gyülekezetet, mint ahogyan a tolvaj lepi meg a gyanútlan alvókat (Lk. 12,39; 1. Tess. 5,24; 2. Pt. 3,10).
- 4 De nem az egész gyülekezet lett hűtlenné: vannak tagjai, *„akik nem szennyezték be ruhájukat“*, vagyis megtartóztatták magukat, nem engedtek a kísértéseknek, nem szakadtak ki a Krisztussal való életközösségből és ezért jutalmul kapják, hogy majd Krisztussal a megdicsőültek *„fehér ruhájában“* járnak (4,4; 6,11; 7,9.13). Közkeletű volt az a felfogás, hogy mennyei lények (pl. angyalok Mk. 16,5; Csel. 1,10; vö. Mk. 9,3) ragyogó fehér *„ruhában“*, azaz isteni dicsőségbe öltözött megdicsőült testben ragyognak.

- 5 Ilyen értelemben ígéri Krisztus a „győztesnek” is, hogy őt fehér ruhába öltözteti, nevét nem törli ki „*az élet könyvéből*”, (2. Móz. 32,32; Zsolt. 69,29; 139,16; Dán. 12,1), amely Isten örökkévaló birodalmában a polgárok névlistáit tartalmazza (Lk. 10,20; Fil. 4,3). Akinek neve fel van jegyezve az „élet könyvében”, azt nem éri kárhoztatás az ítéletben (Jel. 13,8; 17,8; 20,12; 21,27); Krisztus tanúskodik majd mellette, „*megvallja nevét*” a mennyei Atya előtt (Mt. 10,32; Lk. 12,8) vagyis az illetőt befogadja övéi közé és örök életet ad neki.

3,7-13. A filadelfiai gyülekezethez

- 7 *A filadelfiai gyülekezet angyalának írd meg:*
8 *Ezt mondja a Szent, az Igaz, akié a Dávid kulcsa: Ő nyit ajtót, úgyhogy*
9 *senki be nem zárhatja, és bezárja, úgyhogy senkisé nem nyithatja ki. / Tudom*
10 *cselekedeteidet! Íme, nyitott ajtót adtam eléd s azt senki sem zárhatja be.*
11 *Erőd ugyan kevés, de mégis megtartottad ígémet és nem tagadtad meg*
12 *nevemet. / Íme, megteszem: a Sátán zsinagógájából valók – zsidóknak*
13 *mondják magukat, de nem azok, hanem hazudnak –, íme, ezekkel meg-*
14 *teszem, hogy el fognak jönni, térdre borulnak lábad előtt és felismerik, hogy*
15 *szerettelek. / Mivel megtartottad az ígét és állhatatosan vársz rám, én is*
16 *megtartalak majd a megpróbáltatás órájában, – pedig az eljön az egész*
17 *földkerekségre, hogy próbára tegye a földön lakókat. / Hamarosan eljövök:*
18 *tartsd meg, amid van, hogy senki el ne vegye koronádat! / Aki győz, azt*
19 *oszloppá teszem Istenem templomában és többé nem jön ki onnét. Felírom*
20 *rá Istenem nevét és Istenem városának nevét, az új Jeruzsálemét, amely a*
21 *mennyből, Istenemtől száll alá, és az én új nevemet. / Akinek van füle,*
22 *hallja meg, mit mond a Lélek a gyülekezeteknek.*

Filadelfia kb. 45 km-re délkeletre feküdt Szárdisztól. A viszonylag kicsiny és fiatal várost II. Attalos Philadelphos, Pergamum uralkodója Kr. e. 159-138 alapította és saját magáról nevezte el. Filadelfiában elég jelentős zsidó kolónia élt és mint Szmirnában, úgy itt is nyilván ennek részéről támadtak a gyülekezet nehézségei. A szmirnai gyülekezethez hasonlóan a filadelfiai is csak dicséretet kap Krisztustól.

- 7 A megdicsőült Krisztus mint a „Szent” és az „Igaz” küldi üzenetét a gyülekezetnek. A „szent” és „igaz” jelző tulajdonképpen egyedül Istent illeti meg (Ezs. 6,3; 65,16; 1. Pt. 1,15.16; Jel. 6,10). Ő az egyetlen szent, igaz és igazságos Isten minden más, hamis istennel, „bálvánnyal” szemben. Krisztust a szent és igaz jelzők Isten oldalára állítják. Ebben az üzenetben ez a két megjelölés éppen azt hangsúlyozza, hogy a megdicsőült Krisztus Isten oldaláról, isteni hatalommal és méltósággal szól a gyülekezethez. Övé „Dávid kulcsa”, ezért egyedül ő tud úgy ajtót nyitni, hogy azt senki be ne zárhassa és ajtót úgy becsukni, hogy azt senki ki ne nyithassa. „Dávid kulcsa”, ill. „Dávid házának kulcsa” Ezs. 22,22-re utaló képszerű kifejezés. Az átadott

kulcs azt a rendelkezési jogot, ill. „hatalmat” jelenti, amelyet az épületgondnok kap, amikor a tulajdonos rábízta a házat. Itt a kép a megdicsőült Krisztus messiási hatalmát jelképezi: ő nyit „kaput” Isten királyságába. Mivel pedig ezt isteni teljhatalommal teszi, azért akinek ő nyit ajtót, az előtt azt senki be nem zárhatja és viszont, aki előtt ő az ajtót bezárja, azt annak senki más ki nem nyithatja. Belejátszik ebbe a képbe 1,18 képzete is: Krisztus kezében van a halál és élet birodalmába vezető kapu kulcsa is. A filadelfiai gyülekezetnek Krisztus mint a Szent és Igaz olyan értelemben küldi üzenetét, hogy egyedül ő nyitja meg, ill. zárhatja el előtte az Isten örökévaló királyságába vezető utat. Erre vonatkozik Krisztus ígérete is: nyitott ajtót adott a gyülekezet elé, melyet senki sem zárhat be. A gyülekezetnek Krisztus nyitott utat Istenhez s ezt az utat semmiféle emberi vagy akár ördögi hatalom sem zárhatja el, de nem torlaszolja el kísértés, üldöztetés vagy más emberi nyomorúság sem, ha a gyülekezet állhatatos marad a hitben. Viszont fordítva is áll: ha Krisztus a hűtlenné vált gyülekezet elől elzárja az élet útját, akkor azt semmiféle emberi erő vagy hatalom, erény vagy jócselekedetek sem nyithatják meg. Ennek az „ajtó”-nak a kulcsai egyedül Krisztusnál vannak. — Más értelmezők a „nyitott ajtó” képét a gyülekezet elé adott missziói lehetőségre vonatkoztatják s úgy vélik, hogy a következő mondatok a filadelfiai gyülekezet számára a zsidók misszionálása terén adódó lehetőségre utalnak. A kép az Újszövetségben valóban előfordul ilyen értelemben is (1. Kor. 16,9; 2. Kor. 2,12; Kol. 4,3). Itt azonban ez az értelmezés kevésbé valószínű.

Amit az üzenet a gyülekezetről mond, itt is a szokott mondattal kezdődik: Krisztus tudja a gyülekezet „cselekedeteit”, ismeri egész külső és belső magatartását, életfolytatását. Ez pontosabban arra utal, hogy a gyülekezet kicsiny és csak „kevés ereje van”, mégis ragaszkodik Urához, megtartotta ígését és kísértések, megpróbáltatások közt sem tagadta meg Krisztust. Ez utóbbiak elsősorban nyilván a zsidóság részéről veszélyeztették a gyülekezetet. De az a zsidóság, amely Istennek Krisztusban megszólaló hívó szavát visszautasítja, sőt esetleg ellenségesen szembefordul a gyülekezettel, már nem érdemli meg a megtisztelő „zsidó” nevet. Többé nem Istené, hanem „a Sátán zsinagógája”. A zsinagóga, mint a gyülekezet szervezeti egysége, többé nem Isten tiszteletére hívja tagjait, hanem a Sátán szolgálatába áll. Ezért éri majd őket az ítélet. Öszövétségi kifejezések, amelyek eredetileg pogány királyok és népek megtéréséről és Isten előtt tett hódolatáról szólnak (Ezs. 60,14; 29,23; 45,14; Zsolt. 86,9), az üzenet megfogalmazója számára eszközül szolgálnak, hogy körülírják a Krisztushoz hű gyülekezet eszkatológikus győzelmét a megpróbáltatások és ellenségei fölött. Ebben a győzelemben tűnik majd ki még az ellenség előtt is, hogy Krisztus örökkévaló könyörülettel, bűnt megbocsátó, új életet ajándékozó szeretettel fordult feléje (Ezs. 42,1; 43,4). A gyülekezet hűségének, állhatatos Krisztus-várásnak jutalma, hogy Ura melléje áll a próbatétel nehéz óráiban, kimentí ellenségei kezéből, akkor is, ha az utolsó idők szorongattatása mindent elsöprő erővel árasztja el a föld lakóit, éppen Krisztus ellenségeit is (Jel. 6,10; 8,13; 11,10; 13,8.12.14; 17,2.8).

- 11 A megpróbáltatások előestéje elérkezett. Ezért hangzik fel Krisztus bátorító buzdítása: „*Eljövök hamar!*” (22,7.12.20). Ez a gyülekezet felé a kegyelmes Krisztus ígérete, aki azért jön, hogy erőt adjon és megmentse övét. Nekik szól a figyelmeztetés: „*Tartsd meg*” — mintegy: ragadd meg szorosán, tartsd erősen kezében —, „*amid van, hogy senki el ne vegye koronádat*”, ti. az élet koronáját, amelyet Krisztus mint versenydíjat ad övéinek, akik mindvégig, a halálig állhatatosak maradtak (2,10).
- 12 A „*győztes-ige*” ebben az üzenetben különösen gazdag: hármasság tagolása hármasság vonatkozásban írja körül a megdicsőült Krisztus ajándékát azoknak, akik nem tagadták meg nevét és mindvégig hűséggel „*megtartják, amijük van*”. Az ígélet első tagja szerint Krisztus „*azt, aki győz, oszloppá teszi Isten templomában*”. Nemcsak az egykorú zsidóság, de a Jel. szerzője is úgy vélte, hogy Isten hatalmas mennyei templomban székel körülveve angyalaitól (5. fejezet). Azt „*aki győz*”, Krisztus „*tartóoszlopként*” építi bele ebbe a templomba, úgyhogy onnét semmiféle hatalom sem teheti ki. A második tag szerint a győztes Krisztus Isten nevével jelöli meg, azaz Isten tulajdonaként jelöli meg és az új Jeruzsálem nevével (Gal. 4,26; Zsid. 12,22; Jel. 21) Isten új népének tagjává ismeri el. Végül saját „*új nevével*”, ti. titkos messiási nevével (19,12.16) tünteti ki s ezzel a sajátjának ismeri el. Mind e mozzanatok egyértelműen írják körül, hogy Krisztus megváltottai örökkévaló birodalmának polgárai.
- 13 A Léleknek a figyelésre figyelmeztető felhívásával záródik ez az üzenet is.

3,14-22. A laodiceai gyülekezethez

- 14 *A laodiceai gyülekezet angyalának írd meg:*
- 15 *Ezt mondja az Amen, a hű és igaz tanú, az Isten teremtett világának*
- 16 *őselve. / Tudom cselekedeteidet! Nem vagy sem hideg, sem forró. Bárcsak*
- 17 *hideg volnál vagy forró! / Így, mivel langymeleg vagy — és sem hideg, sem*
- 18 *forró — kiköplek számból. / Mert azt mondod: „Gazdag vagyok, bőségben*
- 19 *élek és semmire sincs szükségem!” Nem tudod, hogy nyomorult, szájalomra-*
- 20 *méltó, koldus, vak és meztelen vagy! / Tanácsolom neked, vásárolj tőlem*
- 21 *tűzben tisztított aranyat — hogy meggazdagodjál — és fehér ruhát — hogy*
- 22 *felöltözz és ne lássék szégyenletes meztelenséged — és kenőcsöt szemed*
- 23 *megkenésére —, hogy láss. / Akiket kedvelek, megfeddem és megnevelem!*
- 24 *Légy tehát buzgó és térj meg! / Íme, az ajtó előtt állok és zörgetek! Ha*
- 25 *valaki meghallja hangomat és ajtót nyit, bemegyek ahhoz és vele vacsorálok,*
- 26 *ő pedig élvezem. / Aki győz, annak megadom, hogy velem együtt üljön*
- 27 *trónomon, amint én is győztem és Atyámmal az ő trónjára ültem. / Akinek*
- 28 *van füle, hallja meg, mit mond a Lélek a gyülekezeteknek.*

Laodicea fontos kereskedelmi utak metszéspontján feküdt Frigiában. II. Antiochos szír uralkodó (Kr. e. 261-246) alapította és feleségéről Laodikéről nevezte el. Kedvező fekvésénél fogva hamarosan fellendült és közismert volt gazdagságáról, iparáról, valamint orvosi iskolájáról. Forgalmát ismert

bankházak bonyolították le, iparát különleges fekete gyapjú feldolgozása tette ismertté. A gyapjából szöveteket és takarókat készítettek. Orvosi iskolájában neves orvosok működtek. Híresek voltak a Laodiceában készült gyógyszerek, köztük a szemkenőcsök is. Kr. u. 61-ben a várost súlyos földrengés pusztította el. De jómódjára jellemző, hogy segítség nélkül épült újjá. Mindezekre a mozzanatokra utal az üzenet is (17. vers). A keresztény gyülekezet Laodiceában még Pál apostol korában keletkezett, talán ugyanaz az Epafrás alapította, aki a közeli kolosséi gyülekezetet is. Pál apostol a Kolosseivel egyidőben Laodiceába is írt levelet (Kol. 4,16), amely azonban nem maradt ránk, – bár nem volna lehetetlen, hogy Pál a kánonban az Efezusinak mondott körlevelet érti a Laodiceába küldött levélben. A Kolossei levelet János valószínűleg ismerte, a laodiceai gyülekezethez intézett üzenet néhány kifejezése emlékeztet a Kolosseire.

- 14 Krisztus az üzenetben úgy szól a gyülekezethez, mint az „*Amen*”, a *hű és igaz tanú*. Az első megjelölés Ezs. 65,16 Isten-prédikátumát alkalmazza Krisztusra és ezt a „*hű és igaz tanú*” megjelöléssel teszi érthetővé a gyülekezet számára. Istent Ezs. 65,16 szerint „*az ámen Istenének*” mondja s vele Isten megfellebbezhetetlen igaz-voltát és szövetségi hűségét jelöli meg. Krisztusra vonatkoztatva ez a név tanúságtételének, igéjének feltétlen megbízhatóságát, csalhatatlan igaz-voltát jelöli meg. Az pedig, hogy Krisztus „*a hű és igaz tanú*” (1,5), arra utal, hogy Krisztus a halált is vállalva tett tanúságot Istenről. Ezt a megjelölést még nyomatékosabbá teszi a következő megjelölés: „*a teremtett világ őselve*” vagy ősforrása, kezdete és ősoka. „*Ő általa lett a mindenség és mi is általa teremtettünk*”, – mondja 1. Kor. 6,8 Krisztusra vonatkozólag. „*Őbenne teremtett minden*”, – olvassuk Kol. 1,16-ban is. A laodiceaiak valószínűleg ismerték Pál apostolnak ezt a levelét és ilyen értelemben értették ebben az üzenetben is azt, hogy a megdicsőült Krisztus „*a teremtett világ őselve és kezdete*”.
- 15 Az üzenet dicséret nélkül, súlyos szemrehányással kezdődik: a gyülekezet Krisztushoz való viszonyában „*sem nem hideg*”, azaz nem tagadta ugyan meg Urát, „*sem nem forró*”, azaz nem ég benne a Lélek másokat is magával ragadó, a szeretetben kiteljesedő, másokért magát odaáldozó tüze. „*Langymeleg*”, mert meg van győződve a viselkedésének kifogástalanságáról, életének Krisztus akaratával egyező feddhetetlenségéről. Krisztus azonban éppen ezt az önmagában tetszelgő gondolkodást hibáztatja és utasítja vissza.
- 17 A gyülekezet önelégültségét jellemző három megjelölés egyfelől nyilván célzás Laodicea általános jómódjára, másfelől pedig ezt a gyülekezetre vonatkoztatva átvitt értelemben alkalmazza, aminthogy Krisztus ítélete a gyülekezet szájalomraméltó nyomorúságáról és mezítelenségéről is átvitt értelemben veendő. A gyülekezetet – úgy látszik – még nem érte üldözés, nem voltak nehézségei a külvilághoz való viszonyban és ez eltöltötte azzal a meggyőződéssel, hogy nála minden rendben van, gazdag lelki adományokban és testvéri szeretetben. Holott Krisztusnak nemcsak a külső helyzetet, a látszatot néző szemei mélyebbre tekintve észreveszik, hogy lelki gögijében milyen nyomorúságos, szájalomraméltó és mezítelen. Krisztus mégsem

- 18 utasítja el a gyülekezetet véglegesen. Nem is fenyegeti ítélettel, hanem hármas tanácsot ad neki és megtérésre hívja. Tanácsai utalnak a gyülekezet viszonyaira és környezetére. A „*tűzben megtisztított arany*” a salakjából kiolvasztott „tiszta arany”. A magát gazdagnak tudó város és a gyülekezet is csak Krisztustól kaphatja ezt: az „arany” jelképes értelemben Krisztus igéjét és az iránta tanúsított hűséget jelöli meg (1. Pt. 1,7). A „*fehér ruha*” – utalva Laodicea ismert textiliparára – olyan magatartást követel a gyülekezettől, amely Ura akaratát tartja szem előtt. A *szemkenőcs* is célzás Laodicea orvosi iskolájára és az ott gyártott, a római birodalomban elterjedt gyógyszerre. Itt átvitt értelemben a Szentlélek megjelölésére szolgál: csak ez nyitja meg a gyülekezet szemét Krisztus akaratának és ítéletének meglátására. Péld. 3,13 (vö. Zsid. 12,6; 1. Kor. 11,32) szavaival utal az üzenet arra, hogy Krisztus igéje rávezetheti a gyülekezetet súlyos belső helyzetének meglátására. Ez az ige dorgál, fenyít és „megnevel”. Majd felhívással fordul az üzenet a gyülekezethez: hagyjon fel a langymeleg önelégültséggel, buzduljon fel Krisztus szolgálatára és térjen meg. A felhívás a megtérésre sürgető figyelmeztetéssé és féltőn szerető biztatássá válik, amikor Krisztus hamaros eljövetelére utal. Krisztus a megtérésre hívó szóval zörget a gyülekezet ajtaján (Lk. 12,36; Jk. 5,9) és ígéri, hogy övéivel a messiási üdvkor örömlakomájához ül le (Mk. 14,25; Lk. 22,29-30; Mt. 8,11). Valakivel együtt étkezni az ókori gondolkodás szerint a legbelső életközösséget fejezi ki: így itt is. Krisztus a megtérőt legbelső életközösségébe vonja bele. A gyülekezet számára ez az életközösség már most valósul az úrvacsorában. A megdicsőült Krisztus üzenete nemcsak eszkatológikus eljövetelére, előre, a jövőbe mutat, hanem jelen ajándékként kínálja személyes jelenlétét, melyben máris valósul az eszkatológikus reménység anélkül, hogy ez utóbbi értelmetlenné válnék. Sőt inkább, a kettő elválaszthatatlanul egybeforr. Az úrvacsorában a gyülekezet az egykor majd dicsőséggel eljövendő Urat hirdeti, reménységének záloga pedig az úrvacsorában Krisztus jelenlétének ajándéka.
- 21 A „*győztes-ige*” az eszkatológikus kiteljesedésre mutat. „*Aki győz*”, azt a megdicsőült Krisztus saját királyi trónusának részesévé teszi, vagyis részt ad neki királyi uralmában (1. Kor. 6,2). A tanítvány osztozik Ura sorsában (Jn. 17,24). Ahogy Krisztus megkísértetesen, szenvedésen és halálon keresztül „*győzött*” és győzelmes feltámadásán keresztül ült „*az Atya jobbára*” (Rm. 8,34; Csel. 2,33), úgy vonja bele ő maga is övéit diadalába és örökkévaló uralmába.
- 22 Ezt az üzenetet is a Léleknek a figyelmes hallgatásra felszólító igéje zárja le.

II. rész

1. szakasz

4,1-5,14. Hódolat Isten és a Bárány előtt a mennyei istentiszteletben

A 4. és 5. fejezet szorosan összetartozik és a Jel. könyvének döntő tartalmát alkotó látomásokat készíti elő. A megelőző fejezetekben a kisázsiai gyülekezetekhez intézett üzenetek azt láttatják meg az olvasóval, „ami [most] van”. A 6. fejezettől fogva annak leírása következik, „ami ezután fog megtörténni”. De a következő két fejezet nemcsak ennek előkészítésére szolgál és így sokkal több is mint valamiféle átmenet a könyv szerkezeti felépítésében. Ez a két fejezet a 6. fejezettől következő látomásoknak a központi eredőhelyét állítja elénk s ezért a Jel. elbeszélése ismételten visszautal rá (7,11; 11,16; 12,5; 14,3; 19,3; 20,11; 21,5). Itt, Isten trónjánál és a Báránynál, aki a hét pecséttel lezárt könyvet tartja a kezében, van minden földi történes döntő középpontja, mozgatója, egyedül itt oldódik meg a történelem különben összevissza kuszasága, itt világosodik meg annak alapértelme akkor is, ha korlátolt emberi belátásnak a részletek jelentőségét nem is tudja felfogni.

A két következő fejezet jelképszerű „színhelye” — amennyiben „helyről” egyáltalán beszélni lehet —, a mennyei szentély, ahol Isten az angyalok seregétől körülveve hozzáférhetetlen fenségben és örökkévalóságban trónol. János nem írja le a mennyei szentélyt. Kortársai királyi trónteremnek, ill. a tulajdonképpeni, nem kézzel készült templomnak tartották azt. Számukra a szövetség sátora, ill. a jeruzsálemi templom a kinyilatkoztatás alapján épített, de mégis emberalkotta utáncat, a mennyei eredetinek lemásolt képmása volt (2. Móz. 25,40; Zsid. 9,11 kk.; 9,24). Nyilván így gondolta János is. Erre mutatnak olyan nyilatkozatok, melyekben pl. az Isten trónja előtt álló „arany oltárt” (8,3; 9,13) vagy a mennyei szentélyt és benne a szövetség ládáját (11,19) említi. De a szerző számára nem a színhelyen van a hangsúly, hanem azon, „ami ezután fog történni”. Erre nézve pedig alapvető, hogy „Azt, aki a trónon ül” — János csak ilyen körülírással szól Istenről —, a mennyei seregek szakadatlan hódolatban részesítik, mint az örökkévaló Teremtőt, aki mindent alkotott. Isten jobbán ott trónol a megváltó Úr Krisztus — János őt jelképesen a „Bárány”-nak mondja —, aki mint „a Juda törzsebből való oroszlán” győzött. Ezért övé minden hatalom mennyen és földön (Mt. 28,18), egyedül ő képes arra, hogy megnyissa a „hét pecséttel lezárt könyvet”. Ő indítja el a következő fejezetekben leírt események sorozatát, Ő tartja azokat kezében, Ő irányítja népek és emberek sorsát. Ezért egyedül benne van és lehet gyülekezetének reménysége. A Bárány a Megváltó,

aki megpróbáltatásokon és ítéleten keresztül viszi véghez azt, aminek Isten akaratából meg kell történnie. Egyedül nála van a szabadulás a gonoszság – ezzel együtt minden földi nyomorúság – hatalmából, egyedül ő hozza el az örökkévaló váltság isteni birodalmát. Ez egyúttal az Apokalipszis üzenetének egyik csomópontja.

4,1-11. A mennyei istentisztelet

- 4,1 Ezután [új látomást] láttam: Íme, nyitott kapu a mennyen. Az előbbi hang pedig, amelyet hozzám szóló trombitaszóként hallottam, azt mondta:
- 2 Jőj fel ide, megmutatom neked, aminek ezután kell megtörténnie. / Ekkor azonnal elragadtatásba estem. Íme, trón állt a mennyben és rajta Az, Aki a trónon ült. / Aki ott ült, megjelenésében hasonlított a jáspishoz és a karneolhoz, a trón körül pedig fénykoszorú [ragyogott], amely megjelenésében hasonlított a smaragdhoz. / E trón körül huszonnégy trónt láttam és a trónokon huszonnégy vén ült fehér ruhába öltözve, fejükön aranykoronával. / A trónból villámok, csattanások és mennydörgések támadtak, előtte hét égő fáklya lobogott: Isten hét lelke. / És [ami] a trón előtt [elterült], mintha üvegtenger lett volna, hasonló a kristályhoz. Középujt pedig, a trónnál és a trón körül négy élőlény [állott], tele szemekkel elől-hátul. / Az első élőlény oroszlánhoz hasonlított, a második a borjúhoz, a harmadik élőlénynek olyan arca volt, mint embernek, a negyedik pedig repülő sashoz hasonlított. / A négy élőlény pedig – mindegyiknek közülök hat-hat szárnya volt – köröskörül is, belül is szemekkel volt tele és szünet nélkül, éjjel-nappal ezt énekelte:
- Szent, szent, szent az Úr, a mindenható Isten, Az, aki „volt, van, és eljövendő”.
- 9 Mindannyiszor pedig, amikor az élőlények dicsőséget, tisztességet és hálát adnak Annak, aki a trónon ül, az örökkön-örökké Élőnek, / leborul a huszonnégy vén is leborul Annak színe előtt, Aki a trónon ül, és imádja az örökkön-örökké Élőt. Koronájukat trónja elé teszik és éneklük:
- 11 Méltó vagy, Urunk és Istenünk, hogy egyedül téged illessen [minden] dicsőség, tisztesség és erő! Te teremtetted a mindenséget, akarated hívta létre és alkotta azt.

- 4,1 „Ezután”, ez a kifejezés – mint 7,1.9; 15,5; 18,1; 19,1-ben is – új látomás, ill. látomássorozat első képeinek a bevezetésére szolgál. Hogy az első látomás (1,10) óta mennyi idő telt el, arra nézve nem kapunk semmiféle útbaigazítást. Az új látomás isteni kinyilatkoztatásban részesíti a szerzőt. Erre utal a kapu feltárulása a mennybolton. A mennyben „lakik” Isten (Zsolt. 2,4): ott áll „trónja” (Zsolt. 11,4; 102,12; Zsid. 8,1), sőt maga a mennybolt Isten trónja (Ezs. 66,1; Csel. 7,49; Mt. 5,34; 23,22), ahonnét az egész mindenséget átfogó, világfőlenyes hatalommal uralkodik és intézi teremtett világának sorsát. Bár

ezek az antik — és vele együtt a bibliai — világvég számára eredetileg konkrét térbeli és adott helyet megjelölő fogalmak voltak, az idézett ó- és újszövetségi helyek mutatják, hogy a zsidóság, valamint vele együtt Jézus és az őskereszténység számára is jelképes értelmet kaptak. Nem mintha számukra többé nem lett volna érvényes az antik világvég: erről szó sem lehet. De ennek ellenére is a „menny” többé nem tisztára fizikai értelemben vett „hely” — noha az is —, hanem az a jelképes értelemben veendő adottság, ahonnan Isten érvényesíti akaratát és uralmát. Ezért a kapu feltárulása a „mennyebolton” (Mk. 1,10; Csel. 7,55) a látnok számára nemcsak utat nyit Isten különben hozzáférhetetlen, elrejtett világához, hanem egyúttal ledönti azt a láthatatlan és áttörhetetlen választófalat is, amely Istent az ember világtól elválasztja. A megnyílt eget mutató látomással együtt hang is szól Jánoshoz. A már 1,10-ből ismert hang utasítja: „menjen fel” a megnyílt menny kapujába, hogy meglássa, „aminek ezután kell megtörténnie” (1,1.19).

2 Közvetített megjegyzés hangsúlyozza, hogy János a látomást a Lélek által okozott elragadtatás („eksztázis”) állapotában élte át.⁹ Most tárul fel szemei előtt a mennyei szentély és bepillantást nyer a „mennyei istentiszteletbe”, amelyről a korabeli zsidó gondolkodás úgy vélte, hogy a jeruzsálemi templomban folyó kultusz annak csak földi tükrözése. A következő fejezetek látomásai is a mennyei istentisztelet keretébe illeszkednek bele. Ez más szóval azt jelenti, hogy ott, Isten színe előtt mutatkozik meg az emberiség történetének igazi és végső értelme. A látomásokban nem a földi történelem szimbolikusan megrajzolt eseménysorozata „játszódik le”, úgyhogy ezeket a képeket kellene mintegy „megfejteni” ahhoz, hogy megkapjuk akár a világtörténelem, akár az egyháztörténet eseménysorozatát. Amit a látomások képei a gyülekezetnek megmutatni akarnak, az a történelem eseményeinek belső tartalma, az, „aminek ezután — tehát azután, hogy Krisztus minden hatalom mennyen és földön — meg kell történnie.” Ennek megrajzolására állítja elének a most következő jelenet a „mennyei szentélyt”, pontosabban Isten örökkévaló uralmát annak emberi szemek számára hozzáférhetetlen titokzatosságában. Ehhez a rajzhoz János a kifejező eszközöket, képeket és jelképeket elsősorban Ezék. 1. látomásából veszi, de úgy, hogy az ott adott mozzanatok átformálja. Belejátszanak elbeszélésébe természetesen más motívumok is, pl. Ezsaiás elhívatási látomásából (Ezs. 6).

3 Az első, ami a látomás során János szeme elé tárul, a „trón”, ti. Isten „trónja”. Ezékiel említett látomásában (Ezék. 1,26), de más rokon ószövetségi látomásokban is a próféták Istent emberhez hasonló alakban rajzolják meg. A Jel.-ben ez hiányzik, nyilván azért mert a szerző Istennel kapcsolatban kerül minden antropomorf vonást. Csak a trón képzele maradt meg és az,

⁹ Valójában már a bevezető mondat: „ezután [új látomást] láttam” feltételezi az ekzstatikus elragadtatást, tehát annak hangsúlyozása, hogy a szerző elragadtatásba esett, nem jelent az 1. vershez képest új mozzanatot. A bevezető mondat-hoz viszonyítva az ekzstázisba esés hangsúlyozása azt érzékelteti, hogy ezzel kezdődik a látomás tulajdonképpeni leírása.

hogy azon „ült Valaki”. Királyok és bírák funkcióikat úgy teljesítik: Isten is „ül” a trónján, mert ez a kifejezés jelképezi örökkévaló uralmát és megfellebbezhetetlen bírói ítéletét. Az a körülmény, hogy János ebben és hasonló összefüggésekben következetesen kerül Isten említését, bizonyára közrejátszik az a késői zsidóságban megfigyelhető törekvés, hogy Isten nevét ne mondják ki. De itt többről van szó, mint a zsidóság alapján véve babonás félelméről Isten nevének kiejtése tekintetében. János kifejezésmódja érzékeltetni igyekszik Isten kimondhatatlan fenségét („maiestas“-át), amely emberi szavakkal kifejezhetetlen és értelmünk számára felfoghatatlan. Ezért írja körül „Azt, Aki a trónon ül”, oly módon, hogy csak „megjelenésének” megnyilatkozására utal. Ezt pedig csak fényjelenségekkel tudja hasonlatoszerűen érzékeltetni: „megjelenésére” vagy úgy is mondhatnánk: „látó érzékünk számára” „hasonló . . .”. A fényjelenséget két drágakő csillogásával írja körül. A „jáspis”, melyet első helyen említ, aligha azonos a ma jáspisnak nevezett átlátszatlan féldrágakővel, talán inkább az áttetsző, sokszínű fényjátékban ragyogó gyémánt értendő rajta (21,19). A „karneol” (a görög szövegben lelőhelyéről „szardion“-nak nevezett drágakő) részben sárgásan, részben vörösösen ragyog (lehet, hogy rubint kell értenünk, 21,20). Végül a trónt körülvevő fénykoszorú („aureola”) a smaragd zöldszínű fényében ragyog. Mindez egyesítve az olvasónak azt emeli ki, hogy Isten teljes és tökéletes – minden emberi, teremtményi formától élesen elváló, emberi fogalmakkal egyáltalán fel sem fogható – „világosság”: „Az Isten világosság és nincsen benne semmi sötétség” (1. Jn. 1,5) –, a Jel. körülírása ezt szemlélteti érzékelhető színek hasonlatát hívva segítségül.

4

A szentély közepén helyet foglaló trónt háromszoros „kör” veszi körül. A legkülső ezek közül huszonnégy kisebb trón. Rajtuk a „huszonnégy vén fehérbe öltözve, fejükön aranykoronával”. Az írásmagyarázat története folyamán nagyon sokféle elgondolással próbálták értelmezni, hogy kiket akart János az Isten trónja körül ülő huszonnégy vénnel megjelölni. Egyik legismertebb ilyen értelmezés, hogy a huszonnégy vén az Ószövetségből a tizenkét pátriárkát és az Újszövetségből a tizenkét apostolt jelöli meg. De ez ellen az értelmezés ellen nemcsak az a körülmény szól, hogy semmiféle támpont sincs rá a szövegben, hanem még inkább az, hogy ezek a vének nem tartoznak a megdicsőültek, vagy más szóval az üdvözültek közé, tehát nem emberi lények, hanem Isten mennyei seregeinek a tagjai, amint ezt pl. 4,10; 5,5 stb. is tanúsítja. Mivel itt a mennyei istentiszteletről van szó, és a huszonnégy vén vezet dicshimnusz énekével az istentiszteleti hódolatot Isten előtt, azért legvalószínűbbnek az az értelmezés látszik, amely arra utal, hogy egykor a jeruzsálemi templomban a papok és lévíták 24-24 osztályra voltak beosztva (1. Krón. 24,5 kk.; 25,1 kk.), amelyek hétről hétre váltakozva végezték a templomban a szent szolgálatot. A huszonnégy vén talán ezeknek a papi osztályoknak az ő- és előképe. Ezért vezetik őket a mennyei istentiszteletet és tűnnek fel a Jel.-ben, valahányszor a mennyei istentisztelet egy-egy mozzanatáról van szó. Ők fejezik ki a teremtett világ hódolatát Isten előtt (4,10), dicsérő énekeket énekelnek (4,11; 5,9; 11,17; 19,4), kísérik az istentiszteletet hárfájukon zenével és énekkel, valamint készenlétben

5 tartják az arany füstölőcsészéket (5,8),¹⁰ melyek a „szentek“, tehát Krisztus megváltottai által Istenhez küldött imádságok jelképei. A huszonnégy vén ezeket viszi közvetítőként Isten színe elé. — Isten trónjától „villámlások, hangok és mennydörgések“ indulnak ki, ezek ősrégi időktől fogva Isten kinyilatkoztatásának a kísérő jelenségei (2. Móz. 19,16; Zsolt. 77,18-19; Jób 37,4-5) s egyúttal világfölényes hatalmának megnyilatkozásai. Itt ez a mozzanat is emlékeztet Ezék. 1,13-ra. Isten trónja előtt hét lobogva égő fáklyát lát a szerző, a már 1,4-ben említett „hét lélek“ jelképeként: ők Isten követői (az „arkangyalok“), akik mindenható és mindentudó hatalmát szemléltetik.

6 A trón előtt a szerző lát valamit: „mintha üvegtenger lett volna, hasonló a kristályhoz“ (a görög szöveg megengedi azt a fordítást is: „hasonló a jéghez“). A szerző csak képszerűen és ószövetségi emlékképekhez alkalmazkodva tudja leírni látomását. Kifejezései arra emlékeztetnek, hogy a mennyboltot kifeszített kárpitnak „boltozatnak“ gondolták, amely elválasztja a felette és alatta levő vizeket (1. Móz. 1,7, vö. Zsolt 148,4). Isten trónja a mennybolt felett levő vizeken van elhelyezve (Zsolt. 104,3).

A trón körül a belső kört a „négy élőlény“ alkotja. Ezeket a szerző Ezék. 1,5-12-höz kapcsolódva írja le. Ezékielnél a négyarcú élőlények Isten trónszékét hordozzák, itt viszont a trón mellett a legbelső körben állanak. Telve vannak „köröskörül és belül“ szemekkel. Ez a szokatlan kifejezés (Ezék. 1,10) eredetileg a trónszék kerekeit és küllőit borító szemekre vonatkozik, itt a szerző ezt a mozzanatot Ezékiel látomására való utalásként tartja meg, hogy saját látomását a prófétai leírás segítségével tegye érzékelhetővé. A szemek jelképesen Isten mindent tudására utalnak.

Az Isten trónját tartó négy élőlény alakja ősi mítikus gondolkodásban gyökerezik. A babiloni csillagászok szerint a négy évszakot az állatöv (zodiakusz) egy-egy állatképe vezeti be: a tavaszt áprilisban a Bika, a nyarat júliusban az Oroszlán, az ősz októberben az emberarccal ábrázolt Skorpió, végül a telet januárban a Sas közelében elhelyezkedő Vízöntő csillagképe. Mítikus felfogás szerint — úgy látszik — eredetileg azt tartották, hogy e csillagképek támasztják alá az Isten trónjának gondolt mennyboltot. Ebből az ősi mítikus gondolatvilágból a zsidóság kiküszöbölte a sokistenhitben gyökerező vonásokat és így átfórmálva vette azt át. Ez utóbbiak már

¹⁰ Lehet, hogy a vének 24-es száma ősrégi asztrális (tehát a csillaghittel kapcsolatos) pogány elgondolásokban és képzetekben gyökerezik. Egykor Babilonban 24 csillagot tiszteltek istenségként s közülök 12 az ún. állatövttől (zodiakusz) északra, 12 pedig attól délre helyezkedett el. A perzsa vallásban is 24 isteni alak, az ún. „Yazatá“-k vették körül a legfőbb istenséget, Ahura Mazdá-t. Ezek a legfőbb istenség tanácsát is alkották. A zsidó gondolkodás szigorú monoteizmusa persze nem engedte meg az ilyen sokistenhittel kapcsolatos képzetek érvényesülését és — amennyiben azok a zsidó gondolkodásra mégis bizonyos hatást gyakoroltak — csak erősen letompított formában tudtak érvényesülni. János számára ezek a pogány gondolkodásból származó képzetek már teljesen idegenek voltak és ha a 24-es szám a zsidóságban esetleg ilyen gyökérképzetektől alakult volna is ki, a fenti elbeszélés számára az teljesen mellékessé válik.

Ezékielnél is eltűntek, János pedig nyilván nem ismerte már eredeti értelmüket sem, és Ezékiel látomásából csak azt használta fel, ami saját látomása leírására alkalmas volt.

- 7-8 Az Ezékielnél négy négyarcú élőlényből Jánosnál négy különböző élőlény lett, melyeknek — mint Ezsajás látomásában a szeráfoknak (Ezs. 6,2) — hat-hat szárnyuk van telve szemekkel: ők jelképezik Isten trónja előtt az egész teremtett világot. A négy élőlényt a szerző nem mondja „állatoknak” (mint egykor a Károli-fordítás), csak hasonlítanak oroszlánhoz, bikaborjúhoz, emberarcú lényhez és repülő sashoz. Később az írásmagyarázók a négy élőlényt — nem a Jel., hanem Ezék. sorrendjében — az evangélistákra vonatkoztatták. Itt lett már a 2. század végétől fogva (először Irenaeusnál) az emberarcú lény Máté, az oroszlán Márk, a bikaborjú Lukács és a sas János evangélista jelképévé. Mint Ezsajásnál a szeráfok, úgy éneklük itt az élőlények „szünet nélkül, éjjel-nappal” az Isten dicsőségét a *Sanctus* (görögül *trishagion*) formájában. Jel. nem veszi át változtatás nélkül Ezsajás *sanctusát*.¹¹ A háromszoros „szent” maga is az Úr Isten minden földitől elhatárolt végtelen és tökéletes szentségét hirdeti. Istennek, mint *mindenható*nak a dicsőítése ahhoz a Teremtőhöz fordul, akinek dicsőségével teljes az egész föld. Ehhez pedig még hozzájárul a hódolat az előtt az örökkévaló Teremtő Isten előtt, aki megszabja a csillagvilágok útját, keletkezését és elmúlását, és megfellebbezhetetlen hatalommal intézi népek, nemzetek és egyes emberek sorsát, vezérli életútjukat, előhívja és maga elé szólítja őket, amikor neki tetszik: Ő „a 'Volt', a 'Létező' és az 'Eljövendő’” (1,4,8; 11,17; 16,5). Egykor Mózesnek úgy nyilatkoztatta ki magát, mint az Isten, akit emberi névvel nem lehet megjelölni, sem tapasztalással, sem fogalommal nem lehet megragadni, de mégis minden létező felett Ő az egyetlen igaz Létező. Volt, mielőtt bármi lett, van és lesz akkor is, ha minden más létező behull a múlandóság karjaiba (2. Móz. 3,14). Ezért az „Eljövendő”, aki nem része a teremtett világnak, ez nem is „köntöse” neki, mégis közel van és „jön” teremtményeihez. Jövetele ítéletben is megváltás és örökkévaló boldogság.
- 9-10 A négy élőlény himnuszában az egész teremtett világ dicsőítése, hódolata és hálaadása szólal meg Teremtője és Ura, örökkévaló Istene előtt, akinek létét köszönheti és akiből beléje élet árad: ezért ő az „örökkön örökké Élő”. A teremtett világnak ebbe a dicsőítő himnuszába illeszkedik bele a huszonnégy vén hódolata is. Térdreborulva imádják Istent és hódolatuk jelül trónja elé teszik koronájukat.¹² Énekük, amellyel Istent dicsőítik, „*Űrnak*”
- 11

¹¹ Ismeretes, hogy a háromszoros „szent”-et a szentháromságtannal hozták kapcsolatba. Később a Szentháromság minden tagját háromszoros „szent”-tel dicsőítették. Ez átment egyes kéziratokba, ahol nem háromszoros, hanem kilenceszeres „szent” található.

¹² *Tacitus* elbeszélése szerint (*Annales* XV, 29) Tiridates perzsa király úgy hódolt Néro szobra előtt, hogy királyi fejdíszét a szobor elé tette: itt ugyanazzal a keleti szokással írja le a szerző a huszonnégy vén hódolatát Isten előtt.

és „Istennek” mondja őt: „úr és isten” (*dominus et deus*) volt az a cím, amellyel Domitianus császár önmagát felruházta (*Suetonius: Domitianus* 13). Mivel a Jel. Domitianus császár idején keletkezett, azért e himnusz János kortársai előtt világosan utalt a császár-kultuszra és vele szemben élesen hangsúlyozta, hogy egyedül „az örökkön örökké Élő” az Úr és Isten. Ezt az ellentétet még csak emelte a himnusz szava: „méltó . . .”. Ezzel a szóval kezdődtek ti. a császárokat köszöntő üdvözlések (ún. *acclamatio*). A huszonnégy vén himnusza Istent mint Teremtőt köszönti: ő teremtette a mindenséget és neki köszönheti létét minden, ezért ő intézi mindenek sorsát, övé minden erő, őt illeti minden dicsőség és tisztesség.

5,1-14. A Bárány és a hétpecsétetes könyv

- 5,1 Ezután a trónon Ülő jobbán kívül-belül teleírt, hét pecséttel lezárt
2 könyvet láttam. / Majd hatalmas angyalt láttam, aki hangos szóval hirdette:
3 Ki méltó arra, hogy felnyissa a könyvet és feltörje pecsétjeit? / De senki
4 sem volt képes sem a mennyben, sem a földön, sem a föld alatt arra, hogy
5 felnyissa a könyvet és beletekintsen abba. / Ekkor keservesen sírtam, mert
6 senkit sem találtak méltónak, hogy felnyissa a könyvet és beletekint-
7 sen. / A vének közül az egyik azonban így szólt hozzám: Ne sírj! Íme,
8 győzött az oroszlán a Juda törzsből, Dávid sarja, Ő felnyithatja a könyvet
9 és hét pecsétjét.
10 Ezután a trónon és a négy élőlényen belül, a vének körén belül láttam
11 ott állani a Bárányt, mint, akit [áldozatul] öltek meg. Hét szarva volt és
12 hét szeme, (ezek Isten hét lelke, elküldve az egész földre.) / [A Bárány]
13 pedig odalépett és átvette a trónon Ülő jobbjából [a könyvet]. / Amikor
14 átvette a könyvet, a négy élőlény és a huszonnégy vén leborult a Bárány
15 előtt. Mindegyiknél hárfa volt és füstölőszerrel telt aranycsésze: ezek a
16 szentek imádságai. / Majd új éneket énekeltek e szavakkal:
17 Méltó vagy, hogy átvedd a könyvet és feltörd pecsétjeit. Mert [áldo-
18 zatként] megöltek és véreddel váltottad meg Isten számára [az embe-
19 reket] minden törzsből és nyelvből, nemzetből, népből. / Királysággá
20 és papokká tetted őket Isten számára és uralkodni fognak a földön.
21 Majd [új képet] láttam: hallottam sok angyal hangját — ezek a trón, az
22 élőlények és a vének körül álltak, — számuk tízezerszer tízezer és ezerszer
23 ezer volt. / Hangos szóval mondták:
24 Méltó az [áldozatul] megölt Bárány, hogy őt illessen [minden] hatalom
25 és gazdagság, bölcsesség és erő, tisztesség, dicsőség és dicséret.
26 Majd hallottam, amint minden teremtmény a mennyben és a földön, a föld
27 alatt és a tengerben, és minden, ami ezekben van, mondtotta:
28 Dicséret és tisztesség, dicsőség és erő legyen a trónon Ülőnek és a
29 Báránynak örökkön örökké!
30 A négy élőlény válaszolt: Ámen! A vének pedig térdre borultak és imád-
31 ták őt.

Az 5. fejezetben folytatódik az előbbi látomás, de új „jelenet” következik, amely több, gyorsan egymást váltó képre tagolódik. János a mennyei istentisztelet e jelenetét a régi keleti mítoszok gondolatvilágában gyökerező és új uralkodó beiktatásakor alkalmazott rendtartás, az ún. „*intronisatio*” módjára rajzolja meg. A beiktatási szertartás vagy *intronisatio* eredetileg három főmozzanatból állott: a beiktatandó ünnepélyesen bevonul, a beiktatót bemutatja („*prezentálja*”), azután átadja neki a hatalmat vagy más szóval trónjára ülteti, mire az alattvalók hódolnak neki. A „beiktatási szertartás” motívumait nem János alkalmazta először a megdicsőült Krisztusra, azok rejtőznek Fil. 2,5-11 őskeresztény himnuszának fogalomkincse mögött is. A „beiktatási szertartás” tehát azok közé a legrégebbi gondolatrendszerek közé tartozik, amelyekkel az őskereszténység a megdicsőült Krisztus méltóságát megragadni és érzékeltetni törekedett. János látomásának leírásában az *intronisatio* egyes mozzanatai világosan érvényesülnek. Először angyal hirdeti meg a megdicsőült Krisztusnak mint „a Juda törzseből való oroszlánnak” a győzelmes megjelenését (5. vers), mire a látnok meglátja a *Bárányt* (6. vers). Ezután a *Bárány* átveszi a hatalmat, ill. annak jelképét és a mennyei gyülekezet hódol előtte. János számára ennek a gondolatsornak a mítikus eredete aligha volt tudatos, hogy más őskeresztény példák nyomán alkalmazta azt, ez utóbbi példák viszont öszövétségi motívumokra mennek vissza. De nem is az eredet a lényeges, hanem hogy e sematikus motívumok segítségével megvilágosodjék előttünk az egymást követő képek értelme és jelentősége.

A most következő jelenetben ismét *Isten trónja* áll a középpontban. De e középpontban új, a látomás további folyamata és a Jel. következő képsorozatai szempontjából döntő jelenség adódik. Ahogyan az első látomás (1,12-20) középpontjában az Emberfia-Krisztus állott, úgy kerül most a második látomás középpontjába az áldozatul adott *Bárány-Krisztus*. Ő az, aki elszenvedte a halált, „halott volt”, de feltámadt és most „él örökkön-örökké” (1,18). Feltámadásában Isten felmagasztalta őt, „jobbára ültette” (Mk. 12,36; Csel. 5,31), azaz uralkodásában társává tette. Ezért „hajol meg minden térd előtte” (Fil. 2,10-11): ő az *Úr* Krisztus. Ezt az *Úr* Krisztust állítja János, mint az áldozatul megölt *Bárányt*, az olvasó szeme elé. Ő az, aki „él és uralkodik”, ő tartja kezében a történelem folyását, népek és korszakok sorsát, mindazt, „aminek ezután meg kell történnie”. A 6. fejezettől fogva a látomások azt adják elő, hogyan realizálódik uralma.

- 5,1 János az Isten kinyújtott jobbán, mintegy arra odahelyezve *könyvteker-ceset* lát meg, amelyet Ezék. 2,9-10-re emlékeztető szavakkal ír le. Ezékielnél a könyvtekeres a kapott kinyilatkoztatások sorozatát foglalja magában. Mint Ezékielnél, itt is „*kívül-belül*” teleírt tekercsről van szó. A könyvtekerceseknek az ókorban általában csak egyik oldalát szokták teleírni. Voltak azonban olyan okmányok, amelyeket pecséttel hitelesítettek s hogy a pecsétet ne kelljen feltörni, az okmány külső oldalán vagy megismételték a szöveget vagy megadták annak kivonatatos tartalmát. Az ilyen okmány rendelkezéseit azonban csak akkor lehetett végrehajtani, ha a pecsétet

feltörték. János valószínűleg ilyen okmányra gondol. A tekercszet hétszeres pecsét zárja le. A római jog szerint a végrendeletet kellett hét tanúnak, mindegyiknek a saját pecsétjével lezárni. Itt azonban a hét pecsét valószínűleg nem erre a jogszokásra utal és nem azt jelképezi, hogy végrendelet-szerű isteni rendelkezésről van szó, hanem inkább az irat jelentőségét, a hetes szám jelképszerűségén keresztül a tekercs szentségét, Ezs. 29,11; Dán. 12,4 értelmében pedig annak az avatatlanok számára lezárt titkoságát hangsúlyozza.

A könyvtekercs nem olyan titkos kinyilatkoztatást tartalmaz, amelyet csak a beavatottak ismerhetnének meg és amely a kívül állóktól el volna zárva. Az irat nem kerül ugyan senkihez, hogy az elolvassa vagy nyilvánosan felolvassa. A tekercs tartalma által maga Isten jelöli ki jelképszerűen világkormányzásának útját, történelemformáló akaratának öröktől fogva megállapított tervét, különösen pedig üdvösségszerző cselekvésének eszkatológikus rendjét. Az egyes pecsétek felbontásával a könyv tartalmának egyes szakaszai képszerű jelenetekben valósulnak meg, de oly módon, hogy az utolsó pecsét feltörésével az események nem záródnak le, hanem újabb látomássorozatokban leírt események indulnak el. A 6. fejezettel – az 1. pecsét feltörésével – meginduló látomássorozatok sokszor értelmezték hamisan úgy, mint a világ- vagy egyháztörténet egyes eseményeinek jelképes megjövendölését. Mintha János e látomásokkal az eszkatológikus idők hamarosan meginduló eseménysorozatát akarta volna leírni és megjövendölni. Ez az értelmezés azonban hamis. János ugyan kora gondolkodásának megfelelően természetesen reálisaknak gondolta látomásainak képeit. De semmi sem mutat arra, hogy a látomások képeit allegóriáknak tekintette volna, amelyeket a gyülekezetnek történeti jelenségekre kellett volna vonatkoztatnia. Látomásainak leírásában állandóan ótestamentumi próféciaiból vett kifejezéseket, képeket és jelképeket alkalmaz. Ezzel egyfelől hangsúlyozza, hogy e próféciaák beteljesednek, másfelől azonban a prófétai képeket jelképszerűen értelmezi és megfosztja azokat egyszeri történeti jellegüktől. Ily módon a hétpecsétes könyv felnyitásával adódó látomások a jelképek segítségével nem egyes történeti eseményeket vagy eseménysorozatokat írnak le allegórikusan és jövendölnek meg mintegy rejtjelek segítségével, hanem rávilágítanak a történeti események és a történelem folyamatának a mélyére, annak indítékaira és belső motivációjára, valamint kinyilatkoztatásszerű jelentőségére úgy, amint azt maga a megdicsőült Úr Krisztus – aki minden hatalom mennyen és földön a történelem folyásában is – tárja János látnoki szeme elé.

2-3 Angyal hirdeti meg a látomásban a könyvtekercszet és teszi fel a kérdést a pecsétek feltörésére, azaz a könyvben foglalt eseménysorozatok elindítására vonatkozólag. János pedig mint a látomás alanya panaszolja el, hogy „sem a mennyben, sem a földön, sem a föld alatt” – ez az Ótestamentomnak megfelelő körülírás a „világ” fogalma számára, – nem akadt senki, aki a tekercs felnyitására és az abba való beletekintésre képes lett volna. Mert semmiféle teremtmény sem kapott Istentől olyan méltóságot és hatalmat, hogy Istennek a történelem irányítására és üdvakarátának megvalósítására irányuló

- 4 tervét keresztülvigye. Ezért „sír” a látnok. Valóban: ha Isten önmagának és saját „boldogságának” élne, anélkül, hogy irányítaná a történelem menétét és nem gondoskodnék üdvtervének megvalósításáról, a világ folyását pedig, valamint emberek és népek sorsát a szabadjára engedné vagy kiszolgáltatná az istenellenességnek, a bűn gonoszságának és a gonosz hatalmaknak, akkor szörnyű „vak sors” és ennél még rosszabb, ti. az önmagukat kölcsönösen felemészítő gonosz hatalmak tombolása jutna feltartóztatlanul uralomra. Aki Istenbe vetett hit nélkül nézi a történelem folyását, emberek és a világ dolgait, kénytelen ilyen „vak sorsot” látni abban, hacsak nem idealizálja azt és el nem kendőzi emberi sorsok és a történeti élet alakulásának valóságát. De a látomás szerint nincs így. A huszonnégy vén közül az egyik megszólal és meghirdeti azt, ami különben hihetetlen: „*Győzött a Juda törzéből való oroszlán* (1. Móz. 49,9), Dávid sarja (Ezs. 11,10)”. „Győzött”, mert úrrá lett az istenellenes hatalmakon és letiporta őket. János nem a Názáreti Jézust, mint történelmi alakot említi, nem is a gyülekezetekben akkor már személynévként használt „Krisztust”, hanem azokat az ószövetségi megjelöléseket alkalmazza, amelyeket az egykorú zsidóság az eljövendő messiásra vonatkoztatott (vö. Juda Testamentoma 24,5; Rm. 15,12).¹³ Mindkét megjelölés a diadalmas erőt, a minden bűnt és gonoszságot felszámoló hatalmat emeli ki a messiás művéből. Ez teszi őt alkalmassá, hogy isteni küldetésében felnyissa a könyvet és megvalósítsa az Istentől elhajlott emberiség történetében Isten örökkévaló üdvakarátát és ellenségei tombolása közben is biztonságosan vezesse Isten népét.
- 6 „*És láttam*”: ezek a szavak a látomás új képét vezetik be. Egyszerre láthatóvá válik az Isten trónját körülvevő élőlények és vének körén belül — tehát „a trónon belül” — a *Bárány*. János ismét jelképpel nevezi meg Jézust és pedig azzal a jelképpel, amely az adott összefüggésben a legjobban fejezi ki isteni küldetését és rendeltetését. A bárány mint áldozati állat fontos szerepet töltött be a jeruzsálemi templom kultuszában, részben mint a páskabárány, melynek a zsidó gondolkodás engesztelő jelleget tulajdonított, részben a reggel és este bemutatott bárányáldozat alakjában.¹⁴ A jelkép alapjául itt valószínűleg Ezs. 53,5-7 és a páskabárány összekapcsolt képzete szolgál. A páskabárány Krisztusra vonatkoztatott képzetével egybeült is

¹³ „*Isai gyökere*”, ill. helyesebb fordítás szerint „gyökérhajtsa” vagy „sarja” (Ezs. 11,10) már a zsidóságban messiási névvé lett. A Jel. szerzője ezt a megjelölést a gyülekezet számára a könnyebb érthetőség kedvéért változtatta a „Dávid sarjára”, (Jel. 22,16). — Hogy 1. Móz. 49,9-et a Jézus korabeli zsidóság a messiásra vonatkoztatta, azt a kumráni leletekből is tudjuk. Vö. Dupont—Sommer—Müller: Die essenischen Schriften, 1960, 340 és k. lpk.

¹⁴ A „bárány” szónak a Jel. görög szövegében mindig az *arnion* felel meg, talán Jer. 11,19; 27,45 (LXX) szövegéhez alkalmazkodva. Viszont a LXX egyébként, valamint Jn. 1,29; Csel. 8,32; 1. Pt. 1,19 az *amnos* szót alkalmazzák. Az *arnion* a fiatal, vadállatoknak kiszolgáltatott, védtelen bárányt jelöli meg. Lehet, hogy a szerző az *arnion* szót azért választotta, hogy hangsúlyozza: olyan Megváltóról van szó, aki Ezs. 53,5-7 értelmében ellenállás nélkül vállalta a kereszt-halált.

találkozunk az Újszövetségben (1. Kor. 5,7). A Jel-ben a páskabarány Krisztusra vonatkoztatva főként két mozzanatot fejez ki. Egyfelől „vérevel” vagyis életének odaáldozásával szerzett engesztelést és váltságot (5,9), másfelől pedig gyülekezetet gyűjt maga köré a megváltottakból (5,9-10; 14,1-5 stb.). Hogy itt az áldozatul bemutatott páskabarányról van szó, azt külön is hangsúlyozza a jelzői hozzátétel: „*olyan, mint amelyet [áldozatul] megöltek*”, mert nyakán látható a szúrt seb helye. Ugyanakkor János érzékelteti azt is, hogy nem megölt áldozati állat magatehetetlen teteméről van szó. A Bárány „*ott áll*” a trón közepén és magán viseli a feltámadott Krisztus méltóságának mutatóit. „*Hét szarva*” erejének és hatalmának jelképe (4. Móz. 23,22; 5. Móz. 33,17; 1. Sám. 2,1,10; Zsolt. 22,22), „*hét szeme*” pedig „*Isten hét lelke*” (Ezs. 11,2, vö. 1,4 magyarázatát): ezeket „*szétküldötte az egész földre*”, hogy mint Isten követői (angyalai) teljesítsék parancsait és jelképei legyenek mindentudó és mindenható voltának (Zak. 4,10). Ez a Bárány a feltámadott és megdicsőült Úr Krisztus, akit Isten jobbjára ültetett (Rm. 8,34; Csel. 2,33 stb.), azaz uralmának részestársává tett.

7 Ezért van hatalma arra, hogy átvegye Isten jobbjából „*a hét peccáttal lezárt könyvtékercset*” és képes arra, hogy megvalósítsa, ami abban van, vagyis véghezvigye Isten akaratát ebben a tőle elfordult világban.

8 A Bárány előtt térdre hullanak az élőlények és a vének. Hogy mennyire jelképpé válik a szerző számára látomásának minden egyes vonása, vagy fordítva: mennyire csak jelképekkel tudja leírni látomásának egyes vonásait, arra nézve tanulságos mozzanat a vének kezében tartott füstölőszerrel megtöltött aranycsészékre vonatkozó megjegyzés: „*ezek a szentek imádságai*”. A vének füstölőcsészéikkel Isten trónja elé viszik a „*szentek*”, azaz a keresztyének imádságait. A vének végzik, mint a mennyei szentély papjai a mennyei istentiszteletet. Ezért van náluk hárfa,¹⁵ mellyel az istentisztelet énekeit vezetik és kísérik, valamint a füstölőáldozat bemutatására szolgáló aranycsésze. De amíg a jeruzsálemi templomban a papok valóban bemutatják a füstölőáldozatot, addig a mennyei istentiszteleten a füstölőáldozat csak Isten népe, a „*szentek*” imádságainak jelképe.

9 A négy élőlény és a vének „*új énekkel*” dicsőítik a Bárányt: Az „*új ének*” (Zsolt. 33,4; 40,4; 96,1; Ezs. 42,10 stb.) az Ószövetségben ismételtelen előforduló kifejezés, mely itt az eszkatológikus, a megváltottak új életéből fakadó dicsőítő himnusz jelöli meg. Amíg az ének 4,11-ben Istent mint a Teremtőt dicsőítette, addig az itt következő három himnusz a Bárányhoz, mint Megváltóhoz fordul. Mindjárt az első dicsőítő himnusz Krisztus

¹⁵ A jeruzsálemi templomban a Kr. u. 1. században a leviták szolgáltatták az ének- és zenekart. A Biblia azonban sohasem írja le az általuk használt hangszereket, de helyel-közzel régészeti leletek — mint pl. egyes, a Kr. u. 1. században vert palesztinai pénzek — ábrázolnak hangszereket, amelyek segítségével megkísérelték azok azonosítását és rekonstruálását. Az itt említett *kithara*, amelyet általában „*hárfának*” szoktak fordítani, valószínűleg kézben tartott húros hangszer volt, amelyen a húrok vagy derékszög alakú vagy hajlított fából készült keretre voltak erősítve. A húrokat a zenészek vagy ujjukkal vagy ércből, ill. elefántcsontból készített, görögül *pléktron*-nak nevezett pengetővel pengették.

- áldozati halálával és váltságával okolja meg, hogy „méltó”, azaz tisztéhez tartozó feladata a könyvet átvenni és pecségeit feltörni, vagyis véghezvinni Istennek a könyvben lefektetett akaratát. A váltságot a Bárány „minden törzs és nyelv, nemzet és nép” javára vitte véghez. Ez a megjelölés, mely kissé változott alakban még négyszer fordul elő a Jel.-ben (7,9; 11,9; 13,7; 14,6), az egész embervilágot foglalja össze és Dán. 3,4-ben gyökerezik. A „nyelv” népcsoportot jelöl meg. Hiszen olyan emberi kifejező eszköz, amely egy-egy népcsoportra jellemző. Isten az embervilágból választotta ki „népét”, melyet a Bárány kovácsol össze „Isten számára királlysággá és papokká” (2. Móz. 19,6; Ezs. 61,6; vö. 1,6 magyarázatát), azaz új néppé, Isten gyülekezetévé, „egyházzá”. Oly néppé tehát, amely Isten királyi uralma alatt él, egyedül előtte végez papi szolgálatot és részt is vesz Isten királyi uralmában, amennyiben minden teremtményt Isten szolgálatába állít. Éppen ezzel teljeseedik be, válik végérvényesen és visszavonhatatlanul valósággá az egész teremtett világra – nemcsak az őszövetségi népre (mint 2. Móz. 19,6 mondotta) – vonatkozólag Isten teremtői akarata és ígérete. Ez éppen Krisztus páratlan méltósága, mely alkalmassá teszi őt, hogy felnyissa a hét pecséttel lezárt könyvet és megvalósítsa Isten eszkatológikus akaratát. A himnusz azért dicsőítheti így a Bárányt, mivel Krisztusnak ez a méltósága a megváltásnak már véghezvitt művében gyökerezik.
- 10
- 11 Ebbe a dicsőítő énekbe kapcsolódik bele a mérhetetlen mennyei seregek himnusza is (a „tízezerszer tízezer és ezerszer ezer” is Dán. 7,10-ből származó, a megszámlálhatatlan nagyságot jelképező szám). Ez az ének –
- 12 mint 4,11-ben a Teremtőt dicsőítő himnusz, – hetes tagolást mutat: az első négy tag a Bárány isteni hatalmát és méltóságát dicsőíti, a három utolsó tag pedig az éneklők imádással telt hódolatát juttatja kifejezésre.
- 13 A Bárány előtt hódoló és neki örökkévaló dicsőséget zengő himnusz azonban nem marad meg a mennyei istentisztelet keretében és nem szorítkozik kizárólag a megdicsőültek seregére. Hiszen Isten Krisztusnak olyan „nevet”, azaz méltóságot (Fil. 2,9-11) adott, amely előtt meg kell hajolnia minden teremtett lénynek „mennyben”, „földön” és „a föld alatt”, tehát a halottak és elkárhozottak világában is. Végezetül az egész mindenség Isten és Krisztust együtt dicsőíti és neki zeng hálaéneket. Isten nemcsak a Teremtő, aki előtt a teremtett világ hódol (4,11), hanem a megváltó Isten is, aki a Bárány által szerzett váltságot a bűne, Isten elleni lázadása miatt elkárhozott világnak. Ezért fordul Isten és a Bárány felé az egész teremtett világ hódolata és dicsőítése. Ezt a valóban „kozmosz” – tehát az egész világegyetemet átjáró – örökkévaló dicsőítést lezárja és megpecsételi a négy élőlénynek – Isten „trónállóinak” – „ámenje” (1. Kor. 14,16). Ez utóbbiban kifejezésre jut az a hódoló és dicsőítő felismerés, hogy amit Isten teremtő és kormányzó bölcsessége az embervilágra nézve jónak látott és elvégezett, azt véghez is viszi: akaratának valósulása elé semmiféle más erő vagy hatalom nem gördíthet akadályt. Így ez az „ámen” egyúttal átmenetté is válik a következő fejezetekhez, amelyek látomásos sorozataiban mutatják meg a gyülekezetnek Isten örökkévaló akaratát, mint a hét pecséttel lezárt könyv tartalmát és annak jelképes valóságát.
- 14

6,1-8,1. A hét pecsét feltörése

1. A 6. fejezettel a látomások hosszú sora indul el, amelyek azt írják le, „*aminek hamarosan meg kell történnie*” (1,1). E látomások először a Bárány kezében levő könyvtekercs pecsétjeinek feltöréséhez kapcsolódnak. Mivel a tekercs „*kívül-belül*” tele van írva, azért először csak a tekercs külső oldalán levő írás látható, ill. olvasható. Csak a hetedik pecsét feltörése után válik láthatóvá a belső oldalon levő írás. Ezért kapcsolódik az első pecsétek feltöréséhez csak egy-egy villanásszerű kép: a négy apokaliptikus lovas (6,1-8), a vértanúk könyörgése (6,9-11) és a kozmikus katasztrófa (6,12-17). A 7. fejezetben a küszöbön álló katasztrófák közepette is Isten oltalmában élő választottak gyülekezete áll az olvasó szeme elé. Csak amikor a hetedik pecsét is feltört, válik a könyvtekercs tartalma hozzáférhetővé. E pecsét feltöréséhez nem járul az első képeket folytató látomás, hanem új képsorozat kezdődik.

Ha tehát azt a kérdést vetjük fel, hogy a tekercs belső oldalán foglalt „*események*” leírása hol kezdődik, akkor csak azt felelhetjük, hogy a hetedik pecsét feltörése után, tehát 8,2-nél, ahol a hét trombitaszóhoz kapcsolódó jelenetek kezdődnek. János azonban ezt nem emeli ki, a tekercsről a hetedik pecsét feltörése után nem is hallunk többé.

2. A 6. fejezettel kezdődő látomásokat a szerző úgy írja le, mint amelyek a mennyei istentisztelet keretében folyó egyes istentiszteleti cselekményekhez kapcsolódnak. Először a Bárány töri fel a neki átadott, Isten megmásíthatatlan akaratát tartalmazó tekercs pecsétjeit. A pecsétek feltörése egyúttal Isten akaratának megvalósulását szemléltető jelképes eseménysorozatot vált ki. A mennyei „*füstölő áldozat*” bemutatásánál felhangzó hétszeres trombitaszó indítja el a látomások következő sorozatát (8,2 kk.), végül pedig az „*italáldozat*” bemutatásához kapcsolódik a harmadik és utolsó látomás-sorozat, az Isten haragját jelképező csészék kitöltése (15,1 kk.). Így a látomások mind beilleszkednek a mennyei istentisztelet rendjébe. Amit a Bárány a könyvtekercs pecsétjeinek feltörésével véghez visz, azzal Isten akaratát teljesíti be, ami pedig a mennyei istentisztelet során végbemegy, az mind hódolat Isten előtt és könyörgés hozzá, hogy érvényesítse, vigye véghez a világot megváltó, üdvözítő akaratát, tehát hozza el végre a bűntől, haláltól és ítélettől megszabadult, neki szolgáló, őt dicsőítő új világot, az „*új eget és új földet*” (21,1). Az Isten ítéletét jelképező „*csapások*”, bármily borzalmasaknak lássanak is, mind ebbe a gondolatkörbe tartoznak bele annak hangsúlyozásával, hogy Isten nem engedi át dicsőségét és királyi uralmát az őt semmibe vevő, ellene lázadó hatalmaknak. A megdicsőült Krisztus, az áldozatul adott Bárány úgy uralkodik a világban, hogy Istennek engedelmességgel szerez érvényt a megtorló ítéletnek és Isten üdvösséget szerző

kegyelmének. Ez a bizonyosság szólal meg a látomásoknak azokban a szakaszaiban, amelyek Isten népének, a neki szolgáló és őt dicsőítő gyülekezet megoltalmazottságát és békéjét szemléltetik (7; 11,15-19; 14,1-5).

3. A következő látomások — mint már említettük —, azt írják le, „*aminek ezután kell megtörténnie*” (4,1). Ez azt is jelenti, hogy a látomások következő képei belekapcsolódnak az „utolsó időkre” vonatkozó váradalmakba, amelyek a késői zsidóság apokaliptikájára jellemzők. Ezért felvetődik a kérdés, hogy milyen viszonyban vannak az utóbbiakhoz. Még élesebbé válik ez a kérdés, ha azt úgy tesszük fel: hogyan viszonyulnak János látomásai az evangéliumokhoz, különösen is a Jézus igéiből összeállított ún. szinoptikus apokalipszishoz (Mk. 13; Mt. 24; Lk. 21), végül pedig a Pál apostolnál megfigyelhető őskeresztény apokaliptikus váradalmakhoz. A késői zsidó apokaliptikus váradalmakban ismételten találkozunk a különböző apokaliptikus csapások, mint háborúk („messiási háború”), elemi csapások és kozmikus kataklizmák képzetével, amelyek megelőzik a „messiás napjait”, ill. az ezekkel általában azonosított eszkatológikus „eljövendő világot”. Ezek a mozzanatok részben visszatérnek a „szinoptikus apokalipszisben” is, amely a felsorakoztatott Jézus-igéken és azok megfogalmazásán keresztül a gyülekezet hitét és reménységét is tükrözi. Ezért tanulságos, ha figyelünk arra, hogy milyen párhuzam mutatkozik — legalább részben — a szinoptikus apokalipszis és a Jelenések könyve közt általában, de különösen is a 6. fejezet közt. Ezt szemlélteti a következő összehasonlítás. Az eszkatológikus „kínok” — vagy pontosabban: „vajúdások” — „kezdeteként” Mk. 13,5-8; Mt. 24,4-8; Lk. 21,8-11 a következőket említi: 1. hamis messiások fellépése; Jel. 6,2, a „fehér lovas” (lásd pontosabban a magyarázatnál!); — 2. háborúk, zavargások, népek és királyságok támadása egymás ellen; Jel. 6,2-4, a tűzvörös lovas; — 3. földrengések és éhínségek, Jel. 6,5-8, a fekete és fakó lovas. Ehhez kapcsolódnak, mint az utolsó idők nyomorúságának jelei (Mk. 13,9-13 és a párhuzamos helyek): 1. a tanítványok üldöztetése, Jel. 6,9-11, a vértanúk; — 2. a „pusztító utálatosság” (Mk. 13,14-20) és — 3. kozmikus katasztrófák az Emberfia eljövetelével kapcsolatban (Mk. 13,24-27), vö. Jel. 6,12-17, ég és föld megrendülése, valamint az Emberfia „megjelenése” a „fehér felhőn”, Jel. 14,14-20.

Noha a szinoptikus apokalipszis nem minden jelenetére ad Jel. 6 közvetlen párhuzamot, az egyezés mégis feltűnő. Ez még világosabbá válik, ha arra is figyelünk, mi különbözteti meg ezeket az apokaliptikus váradalmakat a hasonló késői zsidó elgondolásoktól. Ilyen pl. az, hogy sem a szinoptikus apokalipszis, sem Jel. nem ismeri a messiási háború képzetét, továbbá hogy hiányzik a messiás napjának kiszámítása, főként pedig, hogy a messiás személye nem kétséges többé; az ígéretek beteljesedtek Jézus Krisztusban. Ez a közös hit még szorosabban fűzi egybe a szinoptikus apokalipszist és a Jelenések könyvét, ill. a 6. fejezetet, mint a fent említett egyezések. Ez utóbbiak a közös kinyilatkoztatási alapon gyökereznek, amelyet János szem előtt tartott, mikor látomásait írásba foglalta. Így vált könyvében a 6. fejezet látomásainak előrevetett summázásává, mint ahogyan

fontos okmányokat tartalmazó tekercsek külső oldalán fel volt tüntetve azok tartalma.

A Jel.-ben leírt látomások tehát a késői zsidó apokaliptikával rokon vonásaik ellenére is a döntő ponton eltérnek emezektől. A döntő eltérés ti. az, hogy e látomások sajátos középpontja a Bárány, aki a hétpecséses könyv tartalmának valósulását elindítja, a történelem folyamatában a gyülekezet sorsát irányítja és pedig úgy, hogy gyülekezetét oltalmazza. Itt találkozunk a Jel. Pál apostol eszkatológikus váradalmaival. Ezek középpontjában is Krisztus uralma áll (I. Kor. 15,20-28). Ha erre figyelünk, akkor hamar észrevehetjük, hogy a látomásokban adott kinyilatkoztatások tulajdonképeni fonala nem az egyre pusztítóbb eszkatológikus csapások sorozatán, hanem a megdicsőült Krisztus dicsőségét, uralmának valósulását, gyülekezetének hűségét és hódolatát ábrázoló jeleneteken fut végig. Egyfelől a nagy parázna Babilon pusztulását, másfelől pedig Krisztus diadalmas eljövételét, ítéletét és a mennyei Jeruzsálemet leíró képekben teljesedik ki Jel. üzenete az üldözéseket és megpróbáltatásokat szenvedő gyülekezethez.

6,1-8. Az első négy pecsét feltörése, az apokaliptikus lovasok

- 6,1 Ezután láttam, amint a Bárány feltörte a hét pecsét közül az elsőt. Majd hallottam, amint a négy élőlény közül az egyik mennydörgésszerű hangon mondotta: *Indulj! / Ekkor láttam: íme, fehér ló! Aki rajta ült, íjat tartott. Azután győzelmi koszorút kapott, győztesként indult el és azért, hogy győzzön.*
- 3 Amikor a [Bárány] feltörte a második pecsétet, a második élőlényt hallottam, amint mondotta: *Indulj! / Ekkor elindult egy másik, tűzvörös ló! Aki rajta ült, hatalmat kapott, hogy elvegye a földről a békét és hogy az emberek egymást gyilkolják. Neki nagy kardot adtak.*
- 5 Amikor [a Bárány] feltörte a harmadik pecsétet, a harmadik élőlényt hallottam, amint mondotta: *Indulj! Ekkor láttam: íme fekete ló! Annak, aki rajta ült, mérleg volt a kezében. / És hallottam, — mintha a hang a négy élőlény közepéből jött volna, — és szólt: A búza mércéje egy dénár, három mércé árpa is egy dénár! De az olajban és borban ne tégy kárt!*
- 7 Amikor [a Bárány] feltörte a negyedik pecsétet, hallottam a negyedik
- 8 élőlény hangját, amint mondotta: *Indulj! / Ekkor láttam: íme, fakó ló! Aki rajta ült, annak neve: a Halál! Mögötte menetelt a Halottak Birodalma. Ezek hatalmat kaptak a föld negyedrésze fölött, hogy öljenek karddal, éhséggel és döghalállal, valamint a föld vadállataival.*

A hét pecsét feltöréséhez kapcsolódó látomás alapján három jelenetre oszlik. Köztük az elsőt Dürer ismert rézkarca nyomán „az apokaliptikus lovasoknak” szokták nevezni. Ez a négy lapból álló képsor egy jelenetet alkot, amit a képek egységes felépítése is mutat. Mind a négy lovas az

Isten trónusa mellett álló élőlények parancsszava szólítja elő és indítja útjára.¹⁶

A látomás leírásánál János Zak. 1,7-15 és 6,1-8 próféciját használta fel. Zakariásnál a négy – különböző színű lovaktól húzott – kocsi Isten haragját jelképezi. Ugyanígy viszik szét János látomásában a fehér, tűzvörös, fekete és fakó lovakon ülő lovasok az Isten haragját szemléltető megpróbáltatásokat.

6,1.2 Az első kép, a fehér lovon ülő lovas és küldetésének értelme a magyarázók közt régi idők óta két irányban ágazik el. Vannak, akik úgy vélik, hogy a fehér lovon ülő lovas magát a dicsőségben eljövő Krisztust jelképezi, mivel a parúziára jövő diadalmas Krisztust ugyancsak fehér lovon ülő harcosként ábrázolja Jel. 19,11-16. Mások Mk. 13,16; Mt. 24,14 alapján úgy vélték, hogy a fehér lovas az evangélium diadalútját jelképezi a világban. Azonban egyik értelmezés sem fogadható el. A négy lovas ti. a látomásban egységet alkot, ezért küldetésüknek is összhangban kell állniuk egymással. Ezen felül a látomások elejére sehogy sem illik egy Krisztus parúziáját jelképező lovas, hiszen ez tartalmilag az apokaliptikus képek sorozatának a végére tartozik. Ezért csak a másik irányú magyarázat mondható helyesnek, amely a fehér lovasat a másik három lovassal együtt az apokaliptikus veszedelem jelképeként fogja fel. Hagyományosan a fehér lovasat a népek leigázására törő hódító hatalom – mai néven az „imperializmus” – vagy általánosabban a háború jelképének szokták tekinteni. Erre vall a lovas kezébe adott jelvény, az íj is: fehér lovakon vágató nyilások hadseregeként jelent meg a Kr. u. 1. században a római birodalom félelmetes ellensége, a pártusok hadserege. A fehér lovon száguldó félelmetes nyilazó harcos jelképén talán még tükröződik a római birodalom keleti tartományaiiban mutatkozó döbbenetes rémület a határokon betörő, pusztító, romboló, öldöklő pártus csapatok miatt. A fehér lovon ülő lovas, aki győzelmi koronát kap és már győztesként, a biztos diadal zálogával tör rá békés munkával elfoglalt népekre, így válik a pusztító apokaliptikus háború félelmet keltő jelképévé.

Lehet azonban, hogy a fehér lovas említett jelképszerű jelentése mögött még egy másik, mélyebb, titkos értelem is meghúzódik. A fehér ló ti. valóban a diadalmas visszatérő Krisztus jelképe (19,11) s a „győz” igét a Jel. szerzője legtöbbször jó értelemben a gonoszság hatalmai fölött aratott győzelemre vonatkoztatja. János azonban – amint azt a 13. fejezet magyarázatánál még látni fogjuk –, az antikrisztust úgy rajzolja meg, mint

¹⁶ Az a görög szó, amelyet „indulj”-nak fordítottunk egyformán jelentheti azt is, hogy „indulj” és hogy „jőjj”. Ez utóbbi értelem alapulvételével a későbbi szövegekben az élőlények szava így hangzik: „Jőjj és lásd!” (Így a Vulgata és a Károli-fordítás is.) A hívó szó ebben a szövegben tehát Jánoshoz, a látomás szemléltetőjéhez szól. Ez azonban a későbbi másolók félreértése. A hívó szó értelme az az isteni parancs, amely a lovasokat előszólítja és nekik megbízást ad. Ehhez az eredeti szöveghez igazodik a fenti fordítás és magyarázatunk.

Krisztus ellenképét, aki éppen „krisztusszerű” vonásaival csábítja el a föld lakosait. Ez arra enged következtetni, hogy a fehér lovas a „krisztusszerű” vonásokkal végső titkos értelme szerint az antikrisztust jelképezi. Mk. 13,6-7-ben is szorosan kapcsolódik a hamis messiások fellépése és a háború, mint az apokaliptikus idők első jele. Ilyen értelemben kapcsolódhatott a Jel. olvasói számára a fehér lovas képében az antikrisztus, ill. a hamis messiások és a hódító háborúk jelképe.

- 3.4 A tűzvörös paripán száguldó lovas hatalmat kap arra, hogy véget vessen a békének, úgyhogy az emberek egymást gyilkolják. Mk. 13,7-8 szerint ez a polgárháborúk, lázadások és forradalmak jelképe. Az első és második lovas tehát rokon csapások jelképe, úgy, ahogyan a szinoptikus apokalipszisben is megtalálható a háborúk és polgárháborúk előjele. A kettő kiegészíti egymást.
- 5.6 A fekete lovon ülő harcos a háborúk nyomán járó drágaságot és éhínséget jelképezi. Kezében mérleget tart. Ez talán egyúttal antik asztrológiai képzetekre is utal. Az olyan esztendőkről ti., amelyek a Mérleg csillagképének jegyében állnak, úgy vélték, hogy azokban rossz a gabonatermés, de bőséges a bor- és olajszüret. A lovas megjelenésével együtt az élőlények közepéről – tehát Isten trónja felől – hang is hallatszik, mely a lovas jelentőségét értelmezi. Ez a hang nyilvános kihirdetésre emlékeztető módon „szabályozza az árakat”. A búza „mérceje”¹⁷ tehát az a mennyiség, amely a napi adagnak felelt meg – 1 dénárba kerül. 1 dénár volt a napszámos napi bére (pl. Mt. 20,2). A csekélyebb értékű árpából 3 „mérce” kerül 1 dénárba. Ezek az árak az átlagos ókori árakhoz képest 8-12-szeres drágulást mutatnak. Az áremelkedés főként a szegény néposztályokat sújtja. Talán ugyanezt hangsúlyozza a következő mondat is: „Az olajban és a borban ne tégy kárt!” Az utóbbiak ugyan nem voltak fényűzési cikkek, amiket csak jómódúak és gazdagok engedhetnek meg maguknak, de mégis túlmentek az életfenntartáshoz elsőrendűen szükséges élelmiszereken. Így a fekete lovas mérleggel a kezében – ami egyúttal az élelmiszereknek ínséges időben való szigorú adagolására is utal – a háborúk következtében a lakosságot sújtó nyomornak, ínségnek és pusztulásnak a jelképévé válik.
- 7.8 Hasonló irányba mutat a negyedik kép is. A fakó lovon ülő lovas neve, amely a valóságos lényét is megjelöli, „a Halál”. A megfelelő görög szó (*thanatos*) valószínűleg konkrétül a pestisre („döghalál”) vonatkoztatandó, mint 2,23-ban és a következő Jer. 14,12 LXX-ből vett idézetben. A halál magában véve nem eszkatológikus megpróbáltatás, de ilyené válhatik az egyéb súlyos csapások nyomán fellépő tömeghalál alakjában. Itt a negyedik lovas összefoglalja az első három lovas által felidézett súlyos megpróbáltatásokat. Ezt szemlélteti még, hogy a tömeghalált nyomon követi a megszemélyesített Halottak Birodalma (görögül *Hádész*), hogy azonnal elnyelhesse zsákmányát.

¹⁷ A „mérce” itt a görög *choinix* szónak felelt meg, ez pedig a gabonából a napi adag megjelölésére szolgált. A *choinix*, mint úrmérték régebbi átszámítások szerint kb. 1,1, újabb adatok szerint kb. 0,6 liternek felelt meg.

A négy apokaliptikus lovas fellépését követő pusztulást összefoglalva írja le és értelmezi a Jer. 14,12 LXX-ből vett idézet (vö. Ezék. 5,12; 14,21; 33,27): a „kard” az első és második, az „éhség” a harmadik, a „döghalál” (pestis) pedig a negyedik lovas felléptét követő nyomor jelképe. Az említett ószövetségi íráshelyeket a szerző olyan értelemben idézi olvasói emlékezetébe, hogy azok az apokaliptikus megpróbáltatások idején teljesebben be végérvényesen. A felsoroltakhoz még „a föld vadállatai” csatlakoznak. A vadállatokkal szemben az ókori ember sokkal tehetetlenebb volt, mint a mai, így érthető, ha azok háborúk, éhség stb. nyomán még sokkal félelmetesebbekké váltak. Egyes vadállatokat (pl. kígyókat, skorpiókat, oroszlánt stb.) démonikus hatalmakkal is kapcsolatba hoztak (Zsolt. 91,13; Lk. 10,19). A vadállatok említése ebben az összefüggésben talán éppen erre akar utalni. Az apokaliptikus lovasok fellépése nyomán támadó pusztulás a Sátán és démonainak hatalmát mutatja és ez utóbbinak megnyilatkozása.

De mint a tűzvörös lovon ülő lovas, úgy a Halál és birodalma is „kapja” a hatalmat „a föld negyedrésze fölött”. Nem tombolhat és rombolhat saját tetszése szerint. Isten és Krisztus felette is úr.

A négy apokaliptikus lovas képzetének gyökerei mélyen visszanyúlnak az ókori Kelet, ill. az asztrálmítológia gondolatvilágába. Ósrégi gondolkodás szerint a négy világtájat lovak, ill. szelek jelképezik (Jel. 7,1 is!) és ezeknek mindegyiknek megvan a külön színe (fekete: észak, fehér: nyugat, tarka: dél és vörös: kelet). Mások a Zakariás éjjeli látomásainak fent hivatkozott helyeit különféle asztrális képzetekkel is kapcsolatba hozták. Azonban, ha ilyen képzetek Zakariás látomásainak a képanyagába bele is játszottak, a látomás tartalmát már nem határozták meg. A négy apokaliptikus lovas képe számára pedig ezek a vonatkozások Jánosnál teljesen kívül esnek a látóhatáron és a kép megértésére nézve jelentéktelenek. Csak egy mozzanatot kell ezzel kapcsolatban még kiemelniünk. Zakariásnál (1,8-11) a kiküldött lovasok azzal térnek vissza, hogy „az egész föld teljes nyugalomban van”: Isten még nem indította el haragjának csapásait, hogy ítéletével végigsöpörjön a földön. Amikor János látomásában elindulnak a lovasok, akkor ez arra is figyelmezteti a gyülekezetet: elérkezett a Zakariás látomásának beteljesedése.

Egyes magyarázók úgy vélték, hogy a négy apokaliptikus lovas képében bizonyos, a szerző idejében bekövetkezett események tükröződnek. Utaltunk már arra, hogy a fehér lovas alakján egyes vonások a pártus harcosokra emlékeztetnek. Némelyek ezen túlmenően úgy gondolják, hogy az első lovas képében János visszaemlékezik a pártusok betörésére a római birodalomba Kr. u. 62-ben, amely a keleti leigázott tartományokban a birodalom hamaros összeomlásának reményét váltotta ki. A második tűzvörös lovon ülő lovas képével kapcsolatban egyesek arra gondoltak, hogy vele János a Néro halála után bekövetkezett belső zavargásokra utal. Így tehát János saját korának tapasztalatait, borzalmas élményeit foglalta volna bele látomásának leírásába és azt akarta volna mondani a keresztény gyülekezetnek, hogy – egyebek közt – a fent említett események máris tanúsítják az apokaliptikus jelenségek fellépését. Mások a harmadik lovassal kapcsolatos leírásban is kerestek utalást egykorú eseményekre. Tudjuk, hogy Domitianus császár egy 92-ben kiadott rendelete megtiltotta új szőlők

telepítését, sőt a meglévők felének kiirtását is elrendelte, hogy az így nyert területeken ismét gabonát termeljenek. A lakosság felháborodása azonban a császár a következő évben rendeletének visszavonására kényszerítette. Némelyek úgy vélték, hogy ez a rendelet, ill. annak visszavonása tükröződik abban a szózatban: „az olajban és borban ne tégy kárt!“. De hamar észre lehet venni, hogy a császári rendeletben olajról egyáltalán nincs szó és figyelni kell arra is, hogy a rendelet csak Itáliára vonatkozott, úgyhogy az Kisázsiaiában, ahol Jel. keletkezett, nem okozhatott jelentősebb feltűnést. Nem is volt a rendeletnek köze drágasághoz és éhínséghez. Mindezek a megfigyelések arra mutatnak, hogy – ha a négy lovas képében érezhető is ősrégi motívumok vagy esetleg színezte is azok alakját egy-egy egykorú tapasztalásból származott mozzanat, – azok értelmét nem ezekből, hanem magából a látomások leírt alakjából kell megkeresnünk. Az említett motívumok esetleg színesebbé teszik a képet, de értelmét nem adják meg, azt nem ismerjük fel. Ezeket a motívumokat nem helyezhetjük előtérbe.

6,9-11. Az ötödik pecsét feltörése, a vértanúk panasza

- 9 *Amikor [a Bárány] feltörte az ötödik pecsétet, láttam az oltár lábánál*
10 *azoknak lelkét, akiket megölték az Isten ígéréért és a tanúbizonyágtételért,*
11 *amelyhez ragaszkodtak. / És hangos szóval kiáltottak: Még meddig tart,*
Uram, ki szent vagy és igaz, amíg majd ítéletet tartasz és megtorolod
vérünket a föld lakosain? / Ekkor mindegyikük fehér ruhát kapott és meg-
mondták nekik, hogy nyugodjanak még egy kevés ideig, amíg betelik szol-
gatóraik és testvéreik száma, akiket megölnék majd, akárcsak őket.

Az ötödik pecsét feltöréséhez kapcsolódó látomás-jelenet – mint arra már utaltunk – megfelel a szinoptikus apokalipszis azon rendjének, amely háborúhoz és forradalmakhoz kapcsolódva a tanítványok üldöztetéséről szól (Mk. 13,11-13). Így áll e jelenet központjában a vértanúk imádsága és a nekik adott isteni válasz. Nem a vértanúk szenvedéseinek az ecsetelését kapjuk. A Jel. e tekintetben épp olyan tartózkodó, mint az Újszövetség általában. István vértanú vértanúságának leírásától eltekintve (ebből a leírásból is hiányzik a mártír szenvedésének rajza), az Újszövetség sehol sem részletezi a mártíriumokat. Ezt a gyakorlatot követi a Jel. szerzője is, pedig leírásai egyébként éppenséggel nem fukarkodnak a borzalmasnál borzalmasabb képekkel. De a vértanúság a keresztények számára nem eszkatológikus „csapás“, hanem a Krisztushoz való hűség megdicsőülése. János e látomás-jelenet megfogalmazásánál visszatekint a már bekövetkezett mártíriumokra, és talán nem csupán keresztény vértanúkra gondol, hanem egybe foglalja őket mindazokkal az igazakkal és vértanú-prófétákkal, akiknek vérért „az igaz Ábel vérértől Zakariásnak, Barakiás fiának véréig“ kiontották (Mt. 23,35). Ezt az értelmezést legalább is megengedi az a körülmény, hogy a szerző vértanúságuk okaként nem a „Jézusról való bizonyágtételt“ (Jel. 1,2; 12,17) említi, hanem általános körülírással a tanúbizonyágtételről szól, „amelyhez ragaszkodtak“.

Látomásában János az „oltárt” látja (Jel. 8,3; 9,13; 14,18; 16,7). A szövetség sátora, ill. a templom és annak felszerelése, tehát az oltár is 2. Móz. 25,9.40; 4. Móz. 8,4 értelmében a mennyei mintára készült. Ezért mondja Zsid. 8,5 és 9,23 az ószövetségi istentiszteletet — és ezzel együtt az ott használt „sátort” (= templomot), valamint a szertartási eszközöket — a „mennyei”, ill. „a mennyben levő” igazi, eredeti templom és szertartásai „képmásának”, kiábrázolásának, mintegy „árnyképének”. A jeruzsálemi templomban tudvalevőleg két oltár is volt: 1. a nagy égő áldozati oltár a harmadik udvarban, a tulajdonképpeni templom-épület előtt, 2. a füstölő áldozatok bemutatására szolgáló oltár a templomépületben az ún. szenthelyen. Jel. azonban mindig ugyanazt az egy oltárt említi, amely a mennyei szentélyben Isten trónja előtt van (8,3). Ez azzal függ össze, hogy a mennyei szentélyben nem mutatnak be égő áldozatokat. Az egyetlen igazi áldozat ti. megtörtént a golgotai kereszten s az nem ismételt meg.

Az Isten trónja előtt álló oltár lábainál látja János a vértanúk „lelkét”. Az áldozati állat vére lecsurgott az oltár lábához. Mivel pedig ókori gondolkodás szerint a lélek a vérben van (3. Móz. 17,11.14; 5. Móz. 12,23), azért mondja János is, hogy az oltár lábánál látta a vértanúk „lelkét”. Amikor az áldozat bemutatásánál az állat vérével a pap az oltárt meghinti (3. Móz. 4,7), akkor ezzel az áldozat „lelkét”, azaz „életét” önti ki az oltáron. Halál „áldozat”, — bár csak jelképes értelemben, aminthogy Jel. általában csak jelképes értelemben vett „áldozatokat” ismer. De mégis áldozat a haláluk, mert Isten ígéjéért és a tanúbizonyságtételért haltak meg, amelyhez halálig ragaszkodtak. Így látja János őket — mint valami közbülső állapotban — az oltár lábánál.¹⁸ Mivel az oltár közvetlenül Isten színe előtt van, azért a látomás e jelenete azt is mondja a gyülekezetnek, hogy a vértanúk máris ott vannak Istennél és könyörögnek hozzá.

10 „Hangos szóval kiáltanak” a vértanúk Istenhez, akit minden hatalommal rendelkező „Úrnak, Szentnek és Igaznak” mondanak: már ebben a megszólításban jelentkezik annak tudata, hogy egyedül Isten kezében van a segítségre képes hatalom, mellyel legyőz minden ellenséget. Szentséges hatalmát arra használja fel, hogy eltiporjon minden hazugságot és gonoszságot. Mint ahogyan már a prófétánál is felhangzik az aggodalmas kérdés (Zak. 1,12): „Seregek Ura, meddig nem könyörülsz még Jeruzsálemen?” úgy hangzik itt is az aggodalmasan várakozó kérdés: „Meddig tart még?” Ott ég ez a kérdés a gyülekezet lelkén is, amely sóvárogva várja Urának érkezését, hogy Ő vigye haza az őt dicsőítő, neki szolgáló és vele elválaszthatatlan közösségben élő választottak seregébe. Domitianus idején, amikor Jel. keletkezett, ez a kérdés annál égetőbb volt, mivel a gyülekezet nemcsak az elmúlt nemzedék vértanúira gondolt, hanem érezve a császári parancsuralom egyre erősebb szorítását új vértanúságok küszöbén is állott. De a könyörgés, amely a vértanúk ajakán megszólal, nem bosszút és meg-

¹⁸ Innét eredt a katolikus egyházban az az elterjedt szokás, hogy minden oltárban elhelyeznek egy-egy ereklyedarabot: valamely vértanú, ill. szent egy-egy csontdarabkáját.

torlást követel azért, amit a gyülekezetek szenvedtek, hanem az igaz és igazságos Istenhez könyörög, hogy tartson ítéletet, amely igazságot szolgáltatva övének megtorolja az ártatlanul kiontott vért. A megtorló ítélet „a föld lakosait” (3,10), vagyis az Istentől elfordult, „hitetlen világot” éri. A megtorlást kérő imádság tehát – bár alakja szerint az ószövetségi bosszúszóltárookra emlékeztet – új, keresztény értelmet és tartalmat kap, amikor Istennek Krisztus eljövételében és váltságának kiteljesedésében bekövetkező ítéletéért könyörög.

- 11 Ezért nem marad ez a könyörgés válasz nélkül. A vértanúk „fehér ruhát” kapnak, azaz Isten dicsőségébe öltöznek. A „fehér ruha” az üdvösség jelképe (3,4). Isten válasza éppen ez: akik tanúbizonyságtételükkel mindvégig hívek maradtak, ott vannak nála, a megdicsőültek neki hódoló, őt szolgáló, őt dicsőítő seregében. Istennek ez a kegyelmi ajándéka a „megtorlás”. A megtorlás képzelete így tisztul meg az üldözönek kívánt bajtól, szenvedéstől és rossztól. A „*meddig még*” ezzel el is veszíti sürgető életét, valamint a keresztény türelem és állhatatosság határát már-már eltörülő szenvedélyességét, amely fel-feltör a nemzedékek során, ha az ő ellenség új meg új erővel tör a gyülekezetre. „*Egy kis ideig*” – ez a válasz ott áll az első nemzedék előtt éppen úgy, mint a második vagy harmadik előtt, amelyhez Domitianus idején Jel. először szólt. Ott áll a mi nemzedékünk előtt is, amely éppen úgy közvetlenül lép Isten színe elé, mint minden más nemzedék. A zsidó apokaliptikus gondolkodásban is ismert képzet teszi világossá e látszólag határozatlan és kitérő válasznak: „*egy kis ideig*” a tartalmát és értelmét. Be kell telnie a „szolgatársak és testvérek számának” akikre mindig a tanúságtétel feladata és a tanúk sorsa vár. Isten előre kijelölte ezt a számot, mint ahogy a nemzedékek egymásutánjának rendjét és sorsát is a Bárány, a feltámadott és megdicsőült Úr Krisztus intézi. Ezért nincs itt helye a sürgetésnek. Isten és Krisztus szolgálóinak a feladata azonban az, hogy az egymást követő nemzedékeknek, „a föld lakosainak” hirdessék az evangéliumot, tanúsítsák a Krisztusban adott váltságot. Ezért van a haladék, ez az a „kis idő”. De ez a haladék nem változtat azon, hogy Isten megítéli a nagy parázna Babilont, ahol megölték „a prófétákat és szenteket” (16,6; 18,24): Isten az ő vérüket torolja meg (18,20; vö. ehhez 16,7 magyarázatát is!).

*6,12-17. A hatodik pecsét feltörése, a világ alapjainak megrendülése,
a Bárány haragjának napja*

- 12 *Azután láttam, amikor [a Bárány] feltörte a hatodik pecsétet. Ekkor nagy földrengés támadt, a Nap elfeketült, mint valami durva szőrből készült*
13 *zsákruha. Az egész Hold olyan lett mint vér, / az ég csillagai pedig a földre hulltak, mint ahogyan a fügefafa hullatja le erős szélétől rázva késői fügéit. /*
14 *Az ég is szétszakadt, mint összetekeredett könyv, és minden hegy, meg sziget*

- 15 *elmozdult helyéről. / A föld királyai, a nagyurak, a hadvezérek, a gazdagok és hatalmasok, a rabszolgák mind és a szabadok is elrejtöztek barlangokban*
 16 *és a hegyek sziklahasadékaiba. / És mondták a hegyeknek és szikláknak:*
 17 *esetek ránk, rejtsetek el a trónon Ülőnek arca és a Bárány haragja elől, / mert elérkezett haragjuk nagy napja és kicsoda állhat meg?*

Az a mozzanat, hogy a Nap elsötétül, a Hold nem fénylik és a csillagok a földre hullanak, Mk. 13,24-25 szerint is az utolsó idők jeleihez tartozik. Hasonló jelekről tudott a zsidó apokaliptikus váradalom is (pl. Mózes Mennybemenetele 10,4 és köv.; 4. Esdr. 6,14 és köv.; Bárúk Apk. 70,8; Or. Syb. 3,80 és köv. 669 és köv.). János azonban látomásának e jelenetét villanásszerű, filmszerűen gyorsan egymást váltó képeivel nem színezi és nem ad részletes leírást, hanem ószövetségi próféciák felhasználásával tömör rövidségű, de annál megrázóbb erejű képbe sűríti össze.

E versek képanyagával kapcsolatban a 12. vershez vö. Jólé 2,31; Ezs. 13,10; 50,3. A 13. vers Ezs. 34,4 LXX-ra támaszkodik, hasonlóan a 14. vers is. A 15. vershez vö. Ezs. 2,10.19, a 16. vershez Hós. 10,8-at; ezt a verset idézi Lk. 23,30 is hasonló értelemben és összefüggésben. A 17. vers ismét jólé 2,11.31. szavait használja fel.

- 12.13 E leírás egyes mozzanatainál nem szabad azok valóságosságát keresni, különösképpen is nem szabad ezt mai természettudományos ismereteink és elképzeléseink szerint tenni. Ezek a képek az antik világkép keretében rajzolódtak fel és annak kifejezései. Pusztító földrengések, nap- és holdfogyatkozások félelmetességükkel mindig közelgő, még nagyobb ítéletnapok előjeleinek számítottak. Különösen is megrázó és nagyerejű kép az, amikor János arról beszél, hogy a csillagokat az egész világmindenséget alapjaiban megrázó vihar úgy hullatja le a mennyboltról, mint amikor hirtelen támadt szélvihar a kései túlérlett nyári fügéket rázza le a fáról, és hogy a mennybolt úgy szakad ketté, mint a széttépett könyvtekerics hirtelen becsavarodó két darabja. Mindezek a félelmetes események előrevetített „jelekké” válnak és a próféták által ismételten megjövendölt „napra”, ti. az „Úr [Jahve] napjára” utalnak. Erről pedig éppen e próféták hangsúlyozták ismételten, hogy éppen a választott nép számára nem az eddigi élet magatartásukat igazoló örömmek, hanem Isten haragjának, azaz ítéletének a napja lesz (Így pl. vö. különösen jólé 2,1-11.). De ahogyan az ítéletnapja a próféták és általában az ószövetségi gondolkodás számára sem jelenti a „világ végét” a mai mítikus értelemben, úgy itt sem. Isten ítélete kapcsolódik a „Bárány haragjával”, azaz ítéletével, de noha a 17. vers szerint az „eljött”, a következő fejezetek mégsem szólnak az utolsó ítélet bekövetkeztéről.
- 15 A következő, hét tagból álló felsorolás felöleli a társadalom minden rétegét. Vele szemlélteti Jel. a „föld lakosainak” rémületét. Eltelnek rémülettel a királyok és hatalmasok, akik Zsolt. 2,2 szerint öntelt göggel lázadtak Isten ellen. Egy sorba kerülnek velük a nagyurak, királyi udvarok főemberei, győzelemittas hadvezérek,¹⁹ gazdagok és hatalmasok – ma azt mondanánk:

politikusok, tudósok és a mások munkáját kizsákmányoló előkelők, — valamint a kizsákmányolt nincstelenek, legyenek akár rabszolgák, akár szabadok. De akármennyire átfogó is a felsorolás, jellemző rá, hogy nincs aktuális politikai éle. Ezt főként az a körülmény mutatja, hogy hiányzik belőle az utalás a római császárra, tehát arra, aki az egykorú társadalomban különösen is kihívhatta maga ellen a gyűlöletet és aki az egyházat üldöző sátáni hatalom megtestesülésének számított. Hogy éppen az ő alakja hiányzik a felsorolásból, az azt mutatja, hogy János nem engedett utat sem a saját szívében, sem a gyülekezet gondolkodásában a bosszúvágnak és hogy távol állott tőle a lázadásnak még a gondolata is. — A felsoroltakat mind elfogja a menekülési vágy. Az ókorban mik is látszhattak biztosabb menedéknek, mint barlangok sötétje és hozzáférhetetlen hegyszakadékok.

- 16.17 Természetes emberi gondolkodással hajlandók vagyunk inkább a halálba „menekülni”. Elpusztulni természeti katasztrófák során még mindig jobb, mint megjelenni Isten és Krisztus ítélőszéke előtt. Ezt a menekülési ösztönt a látnok Ezs. 2,10.19.21 mondataihoz kapcsolva írja le. Az Újszövetség ismételtelen kifejeződő közmeggyőződése szólal meg itt is (2. Kor. 5,10; Mt. 7,22-23) amikor a Bárány haragjának napjáról hallunk. Az ószövetségi prófécia Jahve félelmetes napjairól szól (pl. Jóél 2,11). Ezt azonban Pál apostol is Krisztusra vonatkoztatta, amikor ismételtelen úgy beszélt „az Úr napjáról”, mint Krisztus dicsőséges eljövételének és ítéletének „napjáról” (1. Tess. 5,2.4; Fil. 1,6.10; 1. Kor. 1,8 stb.). Ezt a kifejezést alkalmazza János is, amikor „a Bárány haragjának napját” mint a gonoszokat kárhozatba taszító ítélet napját állítja olvasói elé. A rémület és a halálba menekülés óhaja nem megtérés, hanem csak annak a felismerése, hogy az ítélet alól nincs menekülés az Istenről megfélemedkezett, ellene lázadó ember számára. Mégis van felelet a „Kicsoda állhat meg?!“ aggodalommal és rémülettel teli kérdésre. Ezt mutatja meg a 7. fejezet.

7,1-17. Az elpecsételték serege

A 7. fejezet szorosan kapcsolódik a 6. fejezet utolsó verséhez és — bár a látomás egyik új jelenetével van dolgunk — közvetlen feleletet ad az előző aggodalmas kérdésre: „Kicsoda állhat meg az ítélet tüzeiben?”

Az egész fejezet egységet alkot, de két szakaszra oszlik: 1-8. a választottak elpecsételése, 9-17. a választottak hódolata Isten előtt a mennyei istentiszteletben.

- 7,1 *Ezután négy angyalt láttam állani a föld négy sarkán, amint visszatartották a föld négy szelét, hogy ne fújjon szél se a földön, se a tengeren, se egyetlen*

¹⁰ Lehet, hogy a „nagyurak”-nak megfelelő görög szó (*megistanes*) a perzsa nagykirályok udvari főembereire, a „hadvezéreknek” megfelelő (*chiliarchoi*) pedig a rómaiakra vonatkozik. Ebben az esetben a két megjelölés a különféle népekre is utal. Hasonlóan említi egymás mellett Mk. 6,21 is a „nagyurakat” és „hadvezéreket”.

2 *élőfa felett sem. / Azután egy másik angyalt láttam, aki napkelet felől jött*
 3 *elő: Nála volt Isten pecsétje és hangos szóval kiáltotta a négy angyalnak,*
 4 *akik hatalmat kaptak, hogy kárt tegyenek a földön és a tengeren: / Ne*
 5 *tegyetek kárt se a földön, se a tengeren, se a fákbán, míg meg nem pecsételjük*
 6 *Istenünk szolgálait homlokukon. / Majd hallottam az elpecsételtek számát:*
 7 *száznegyvennégyezer Izráel fiainak valamennyi törzséből: /*

5 *Juda törzséből tizenkétezer elpecsételt,*
 Ruben törzséből tizenkétezer,
 Gád törzséből tizenkétezer,
 6 *Áser törzséből tizenkétezer,*
 Naftali törzséből tizenkétezer,
 Manassé törzséből tizenkétezer,
 7 *Simeón törzséből tizenkétezer,*
 Lévi törzséből tizenkétezer,
 Isszakár törzséből tizenkétezer,
 8 *Zebulon törzséből tizenkétezer,*
 József törzséből tizenkétezer,
 Benjámin törzséből tizenkétezer elpecsételt.

7,1 A látomás új jelenetében a látnok a földet óriási lapos négyzetes tálnak gondolja, – ennek a szemléletnek a gyökerei az ó-babilóniai világképre nyúlnak vissza. A föld négy sarkánál a négy világtáj felől fújó szeleket látja, mint „angyalokat”, – hasonlóan beszél a szerző a „tűz” (14,18) és a „víz” (16,5) „angyalairól” is. Ezek az „angyalok” a zsidó apokaliptikában a természeti erők megszemélyesített „szellemei”. Így hallunk a szél, az eső, a hó stb. „angyalairól” vagy – ahogyan inkább mondanánk – „szellemeiről”: vö. Jub. 2,2; Énók 15,4 és köv.; 61,12; 106,7. Ennek a szemléletmódnak megfelelően alkalmazza a szerző ezeket a megjelöléseket. Itt is ilyen „angyalok” parancsolnak a szeleknek: elindítják, ill. visszatartják őket. A pillanatnyi szélcsendet szemlélteti az a körülmény, hogy nemcsak a szárazon és tengeren nem fúj szél, de nem rázza a fákat sem. E nyugalom a szélcsend a kitörő vihar előtt. Ezt még jobban aláhúzza a kelet felől előjövő angyal parancsa. Keleten, ahol a nap kel, volt Éden kertje is (1. Móz. 2,8; 3,24; Énók 32,2-3), némelyek szerint onnét kellett a messiásnak is jönnie (Or. Sib. 3,652 stb.). Az angyal visszatartja a természet romboló erőit, hogy közben megtörténhessen Isten mentő cselekedete: övéinek – ószövetségi megjelöléssel: Isten szolgálainak – „pecséttel” való megjelölése. Elterjedt szokás volt, hogy a tulajdonos bőrükbe égetett pecséttel jelölte rabszolgáit. Az előttünk fekvő elbeszélés Ezék. 9,1-4 látomására hivatkozik, ahol a próféta arról szól, hogy Isten az övéit Jeruzsálem pusztulása előtt az okiratok aláírására szolgáló jellel, „keresztel”²⁰ jelölteti meg homlokukon, azaz tulajdonának nyilvánítja és mint ilyeneket védelme alá helyezi őket. Lehet tehát, hogy János a

²⁰ Ezék. 9,4 héber szövege szerint ez a jel a héber ábécé utolsó betűje, a „tav” volt: régi héber írásmód szerint döntött keresztalakú betűjel.

pecsétén a kereszt jelét értette és hogy ezt kapcsolatba hozta a keresztiséggel. A pecsételés nem jelenti azt, hogy Isten övéit, „szolgáit” kiveszi az élet és napjaik megpróbáltatásai alól, nekik kényelmes és bajmentes életet biztosít. De jelenti azt, hogy övéit semmiféle evilági vagy démonikus-kozmosz hatalom sem választhatja el Isten szeretetétől és nem ragadhatja ki Isten oltalmazó kezéből (Rm. 8,38-39).

- 4 A szerző csak az elpecsételés eredményét közli: „hallja”, amint valaki bemondja az elpecsételtek számát. A 144.000 összefoglaló eredmény, amelyet a következő felsorolás részletez és az elpecsételtek gyülekezetének megszámlálhatatlan nagyságát „kerekszámossal” jelöli meg. Ezt a gyülekezetet a szerző „Izráelnek” mondja. Ez a név nem az akkor már erősen szétszóródott zsidóságot, még csak nem is a zsidókeresztényeket jelöli meg, hanem Isten választott népét, a „minden népből, törzsből, nemzetből és nyelvből” (7,9) összegyűjtött „nagy sokaságot”, az egyházat. Az újszövetségi korban az egykor a történeti Izráelt alkotó tizenkét „törzs” régen a múlté volt már. Hogy János mégis felsorolja e törzseket, azzal egyfelől szemlélteti Isten üdvakarátának változhatatlan érvényét. Isten népe a választottak gyülekezte, amelynek jelképes ószövetségi előképe a tizenkét törzs. Másfelől a felsorolás arra is emlékezteti az olvasót, hogy Isten az egész egyházat, annak minden tagját elpecsételi, az övének tudja. Övéi közül senkiről, gyülekezetének egyetlen tagjáról sem feledkeznek meg, mindegyiket számon tartja.
- 5-8

A törzsek felsorolásához még két megjegyzést kell fűznünk. Az egyik, hogy első helyen Juda törzse áll. Az Ószövetségben maradt ránk több törzsfelsorolás (1. Móz. 35,22-26; 4. Móz. 13,4-15; 5. Móz. 33,6-25; 1. Krón. 2,1-2; Ezék. 48 stb.). Ezekben többnyire Ruben, Jákób legidősebb fia áll első helyen. Hogy itt Juda került az első helyre, annak oka az, hogy belőle származott Dávid, majd pedig az utóbbi nemzetségéből a Messiás, Jézus Krisztus (vö. Rm. 1,3; Mt. 1,1-17; Lk. 3,23-38). A másik különleges mozzanat a listában, hogy a törzsek közül hiányzik Dán, helyette a felsorolás a két József-nemzetséget, Efraimot (=József) és Manassét veszi fel. Bir. 17-18 elbeszélése szerint Dán törzse bálványimádásra adta magát. Később a zsidó hagyomány úgy vélte, hogy maga a Sátán lett a törzs fejedelme (Dán Testam. 5,6-7). Más hagyomány szerint ebből a törzsből várták az Antikrisztust (Iren. adv. haer. V, 30,2). Ezért maradt ki ez a törzs a felsorolásból.

A tizenkét törzs felsorolása valószínűleg összefügg azzal a zsidó váradalommal, hogy az eszkatológikus időkben újból megkerül az „északi ország” elveszett tíz törzse, úgyhogy ezzel ismét teljes lesz Izráel: Isten helyreállítja választott népét (Ezs. 49,6; 4. Esdr. 11 (13), 39-49; szir Bárúk-apk. 78; Mt. 19,28; Jel. 21,12). Dán törzsének kihagyása viszont arra mutat, hogy a szerző szakít a tizenkét törzs képzetéhez kapcsolódó zsidó nacionalizmussal, tehát azzal a gondolkörrel, hogy a messiási üdvkorban Isten a történeti Izráelt állítja majd helyre. A felsorolás így kap jelképes értelmet és Isten új választott népének, „Isten Izráelének” (Gal. 6,16), az egyházban kiteljesedő tizenkét törzsnek (1. Pt. 1,1; Jk. 1,1) eszkatológikus teljességét jelöli meg. Az egyházban gyűlnek egybe zsidók és az egykor pogány népek, hogy ők alkossák az egész embervilágot magába foglaló új népet, melyet Isten saját

jelével, a kereszttel jelöli meg tulajdonaként és amelyet a történelem folyamán minden zivatár közepette, az utolsó idők szörnyű megpróbáltatásai között pedig különösképpen is oltalmaz.

- 9 *Ezután [új képet] láttam: íme, nagy sokaság — senki sem tudta meg-*
számlálni —, minden népből, törzsből, nemzetből és nyelvből. Ott álltak a
trón és a Bárány előtt fehér ruhába öltözve, pálmaágakkal kezükben. /
10 *Hangos szóval ezt kiáltották:*
Üdv Istenünknek,
Neki, aki a trónon ül,
és a Báránynak!
11 *Az összes angyalok pedig körben álltak a trón és a vének és a négy élőlény*
12 *körül, arcra borultak a trón előtt, imádták Istent / és mondták:*
Amen, Dicséret és dicsőség,
bölcsesség és hálaadás,
tisztesség, hatalom és erő
legyen Istenünké
örökkön-örökké, ámen.
13 *Ekkor megszólalt az egyik vén és mondta nekem: Kik ezek a fehér ruhába*
14 *öltözöttek és honnan jöttek? / De én mondtam neki: Uram, te tudod! Ekkor*
így válaszolt: Ők azok, akik a nagy nyomorúságból jöttek. Megmosták
15 *ruháikat és fehérre tisztították a Bárány vérében. / Ezért Isten trónja előtt*
vannak és templomában tesznek szolgálatot nappal úgy, mint éjjel. Az pedig,
16 *Aki a trónon ül, felettük lakozik. / Nem éheznek többé, nem szomjaznak*
17 *többé, nem égeti őket sem tűző napsütés, sem semmiféle hőség, / mert a*
Bárány, aki a trón közepén van, legelteti és élő vizek forrásaihoz terelgeti
őket. Isten pedig letöröl minden könnyet szemükről.

Míg az előző jelenet jelképesen a földön játszódik le, ott, ahol emberek és népek élnek, küzdenek és dolgoznak, addig annak következő folytatása ismét Isten trónja elé, a mennyei szentélybe állítja Jánost. Ott látja azokat, akiket az angyal Isten tulajdonaként elpecsételt, mint minden népből, törzsből, nemzetségből és nyelvből összegyűlt áttekinthetetlenül nagy sokaságot fehér ruhába öltözve, tehát mint üdvözültek seregét. Azoknak a számát — a 144.000-et az angyal tudja: Isten titka ez a szám, mert egyenként is ismeri övéit. János számára az üdvözültek serege azonban megszámlálhatatlan sokaság. A sokaság Isten trónja előtt eszkatológikus, vagy úgy is mondhatjuk, reménybeli valóság. De éppen ezért igazi valóság: Isten úgy tartja számon a földön küzdő, kísértések közt vergődő, sőt botlások miatt is el-elbukó övéit, mint akik már átmentek a végső nyomorúságon és ott állanak trónja előtt neki szolgálva, az üdvözültek fehér ruhájába öltözve (3,5-6; 4,4). A pálmaág kezükben a győzelemnek az ókorban ismert jelképe (így mondja Vergilius is, hogy a pálmaág „*pretium victoribus*“, a győzteseknek adott jutalom).

- 10 A megszámlálhatatlan sokaság a Bárány előtt is áll. Ez ugyancsak azt jelenti, hogy Isten felvette őket az üdvözültek közösségébe. Így vehetnek

részt a mennyei istentisztelet hódolatában és dicsőítésében. Ezért köszönhetik őt hangos szóval, üdvkiáltással mint a „mi” Istenünket, tehát mint azt az Istent, aki kiszabadította őket e világ kísértéseinek és istenellenes hatalmainak halálos szorításából. Vele együtt köszöntik a Bárányt, mint a Megváltót. A mennyei istentisztelet e mozzanatát János úgy gondolja el és adja tovább olvasóinak, hogy a hódolat e szavainak elhangzása után a belső kör, tehát az angyalok serege, a huszonnégy vén és a négy élőlény veszi át a hódoló és dicsőítő éneket. Hetes tagolású énekekben a kezdő „ámen”, azaz „úgy legyen” szavával igenlik a nagy sereg üdvénekét és viszik azt tovább saját dicséretükkel és hálaadásukkal. Ez az ének nagyrészt azonos az 5,12-ben közölttel. Talán azok közé az énekek közé tartozik, amelyek a jeruzsálemi templomban és a gyülekezet istentiszteletében is felhangzottak a liturgikus rend szerint előírt időpontban. Míg az üdvözültek köszöntő és egyben hálaadó éneke elsősorban az Isten és a Bárány által szerzett megváltásra, üdvösségre utal, addig a mennyei seregek e dicsőítése Istennek, a Mindenhatónak és Teremtőnek a dicsőségét, hatalmát, erejét és bölcsességét emeli ki, amelyért neki hálaadás, dicséret, tisztesség és dicsőítés jár.

A jelenet második fele az első szakasz értelmezését foglalja magába. Hasonló jellegű értelmezés ugyan a prófétáknál is előfordul (pl. Zak. 4,2-5; 4. Esdr. 2,44 stb.), a Jel.-ben azonban csak 17,7 k. találkozunk vele. Ez a körülmény mutatja, hogy a szerző milyen jelentőséget tulajdonított e szakasznak. Az értelmezést a huszonnégy vén közül az egyik adja, ami annak még külön hangsúlyt is ad, mert hiszen így az értelmezés Isten közvetlen környezetéből származik. A „*fehér ruhába*” öltöztek — tehát az isteni dicsőséggel megajándékozott üdvözültek — „*nagy nyomorúságból*” jönnek. Nem szűkös, emberi nyomorúságra, esetleg betegségekre, szociális elnyomásra, stb. kell gondolnunk. A megfelelő görög szó (*thlipszisz*) arra a „nyomorúságra” vonatkozik, amely a hitük miatt az „utolsó időkben” megpróbált emberekre és népekre szakad rá (vö. Dán. 12,1; Mk. 13,19; Jel. 3,10). Ezért a fehér ruhába öltözötteken azok értendőek, akik a legnagyobb kísértések, üldözések és fenyegetések közt is helytállottak és akár életüket is odaadták, hogy „mindvégig állhatatosak” (Mk. 13,13) maradjanak. A mártírokra, de nemcsak rájuk kell gondolnunk. Az Ószövetségből átvett kifejezésekkel (1. Móz. 49,11; 2. Móz. 19,14), de újszövetségi paradox szóhasználat (vö. Rm. 3,25; 5,9; Zsid. 9,14, főként pedig Jn. 1,7) fejezi ki a magyarázat, hogy a fehér ruhába öltözöttek, mint akik a nagy nyomorúságból jöttek „*megmosták ruhájukat és fehérre tisztították a Bárány vérében*”. Nem saját erkölcsi magatartásukkal, nem is vértanúságukkal érdemelték ki üdvösségüket, hanem azt egyedül a Krisztus által szerzett váltságnak köszönik.

15-17 Párját ritkító finom vonásokkal, mélységes áhítattal írja le a következő két vers a megváltottak „üdvösségét”. Hiányzik a leírásból egyfelől minden érzéki vonás, másfelől minden olyan mozzanat, amely valamiképpen bosszúra vagy a földi életben őket nyomorgató ellenségen vett megtorlásra utalna. Ellenben a leírás alapmozzanata az, hogy az üdvözültek a mennyei istentiszteletben *papi szolgálatot* végeznek, tehát teljes valójukkal Istennek

szolgálnak. Ennek felel meg, hogy Isten „lakozik felettük”: az eredeti kifejezés szószerint azt jelenti — a héber „*sekhiná*”-ra (= Isten jelenléte) utaló görög szóalakkal —, hogy „sátorozik felettük” — vagyis —, mint ahogy ezt 21,3 még konkrétabban mondja — „velük sátorozik”, azaz lakik és ők mintegy Isten sátorában —, tehát a legbensőbb és legközvetlenebb életközösségben élnek Istennel. Ezért túl vannak minden földi bajon. Nem éheznek, nem szomjaznak, nem égeti őket tűző napsütés, — ami a melegebb égtájakon nagyon fájdalmas. Az üdvözültek életének e részben realiztikus, részben jelképszerű vonásai prófétai nyilatkozatokat használnak fel (Ezs. 49,10; Zsolt. 121,6). Végül nem kevésbé paradox képpel a magyarázat azt mondja, hogy a Bárány válik pásztorrá és teregeti az élet vizéhez (21,6; 22,17) övéit. Ez a képszerű kifejezés ugyancsak ószövetségi mondatokat használ fel (Zsolt. 23,2 kk.; 36,10; Ezs. 49,10; Jer. 2,13; vö. Énók 48,1), de ezentúl egyúttal az ószövetségi ígéret beteljesedését, valóra válását is jelenti. A leírás abban a mondatban teljeseedik ki, hogy Isten „*letöröl minden könnyet szemükről*”, mert hiszen ott, Istennél nemcsak a fájdalom és mindenféle emberi gonoszszágból származó bántás szűnik meg, hanem véget ér a halál hatalma is.

8,1. *A hetedik pecsét feltörése. Csend a mennyben.*

8,1 *Amikor [a Bárány] feltörte a hetedik pecsétet, mintegy félórányi csend támadt a mennyben.*

8,1 A hetedik pecsét feltörésével válik végül is szabaddá a Bárány kezében az irat tartalma. S ahogyan az egyes pecsétekhez fűződött a külső felületén levő írás valósulása, úgy válik „időszerűvé” a hetedik pecsét feltörésével annak tartalma is. Sokan úgy vélték, hogy a hetedik pecsét feltörésével tulajdonképpen a Jel. elbeszélésében el kellene következnie az utolsó ítéletnek és mindenek végének. Ez azonban félreértés. Hiszen csak a hetedik pecsét feltörésével válik szabaddá az irat tulajdonképpeni tartalma. Amit eddig János leírt, az csak a rövid összefoglalása, tartalma volt annak, amit az irat tartalmazott. Csak ezután következik annak megvalósulása. Helytelen tehát a következő fejezetek tartalmát úgy megítélni, mintha azok ismételnék, vagy „rekapitulálnák” a hét pecsét feltörése kapcsán elmondottakat. Még helytelenebb az a feltevés, hogy a Jel. szerzője már meglévő forrásiratokat kapcsolt volna — részben elég ügyetlenül egymáshoz. Ezek ellen a feltevések ellen főként az a körülmény szól, hogy mindaz, amit Jel. leír, szorosan beleágyazódik a mennyi istentiszteletbe. Ez a megfigyelés a további elbeszélés megértése szempontjából külön és hangsúlyozottan figyelmeztet két mozzanatra. Az egyik, hogy mindaz, amit a következő fejezetek leírnak, a Bárány akaratából valósul és pedig úgy, hogy Krisztus mindezzel Isten akaratát valósítja. Isten akaratának végső értelemben övéinek üdvösségét munkálja. Amit a Jel. következő fejezetei leírnak, minden borzalmassága ellenére is Isten üdvösségszerző akaratának szolgálatában áll és ilyen értelemben Krisztus megváltói művének a

történelemben való megvalósítása, keresztülvitele. Nem véletlen, hogy János mindezt éppen a „Bárány“ nevéhez kapcsolja, tehát Krisztusnak ahhoz a nevéhez, amely a gólgotai keresztre utal, mint áldozatra és váltságműre. (Lásd ehhez részletesebben a Bevezetést „A Jel. kinyilatkoztatási igénye“ címen a 3. pontban.)

A másik mozzanat, amelyre különösen is figyelniünk kell, az hogy az egy-másból fakadó látomás-sorozatok (pecsétek feltörése, kürtök megfújása, csészek kitöltése) az emberiség történetét Krisztus váltságáhalála után nem rajzolják rövid „egyfelvonásos“ drámának. A Jel. éppen ilyen, talán az őskereszténységben is nagyon elterjedt szemléletmóddal szemben hangsúlyozza, hogy az események sodra nem ér véget az első megpróbáltatásokkal, néhány borzalmas ítéletidővel, és még nem kapja meg „csattanóját“ Krisztus parúziájával, majd az ítélettel. Ehhez hozzátartozik az is, hogy János látomásainak leírásában ismételten visszatér a gyülekezethez, annak sorsához és ahhoz a hódoló imádatához, amellyel a megdicsőültek seregével is jelképezett földi gyülekezet dicsőíti Istent. Ezek a jelenetek nem közbeiktatott szakaszok, amelyek megszakítják az apokaliptikus események folyását, hanem János látomásainak a gerincét alkotják, mert hiszen közvetlenül a gyülekezethez szólnak és hirdetik, hogy ez a gyülekezet teljesedik ki majd egykor az örökkévalóságban Isten népének beláthatatlan seregébe.

A „félórányi csend“, amely a hetedik pecsét feltörése után a mennyben támad, sokféle értelmezésre adott alkalmat. Sokan úgy vélik, hogy az – ellentétben az élőlények mennydörgésszerű kiáltásával (6,1 kk.) és a vértanúk hangos szavával (6,9 kk.) – a hét trombitaszóval újra meginduló csapások és megpróbáltatások előtti félelemmel teli várakozást, a nagy viharok kirobbanása előtti feszült csendet akarja érzékeltetni. Ez azonban nem látszik elég valószínűnek. Közelebb esik az az értelmezés, amely szerint a csend az imádság csendjére utal és azt mondja, hogy amint a jeruzsálemi templomban is elcsendesedett a nép imádságra az áldozat bemutatása közben (Lk. 1,10), úgy csendesedik el minden a mennyben is, amikor a gyülekezet könyörgése felszáll Isten trónja elé. Valóban a következő versek a szentek könyörgéseire utalnak.

8,2-11,19. A füstölő áldozat és a hét trombitaszó

A hét pecsét feltörése lezárt sorozatot alkot. A következő szakasz szerint a mennyei istentisztelet során egy angyal odalép az oltárhoz (vö. 6,9 magyarázatát!). Mint már említettük, égő áldozat bemutatásáról a mennyei istentiszteletben nincs szó, hiszen az egyetlen igaz áldozat Isten színe előtt Krisztus golgotai halála: ezért is áll ő Isten trónjánál mint a Bárány, aki még magán viseli halálának jeleit (5,6). A füstölő áldozat (8,3-5) is, éppen úgy mint az „italáldozat“, melyet az angyalok nem az oltárra, hanem a földre öntenek ki (15,7-16,21), csak jelképes értelemben áldozat, mert az első „a szentek könyörgéseit“, a másik pedig Isten haragjának csapásait foglalja magában.

A jeruzsálemi templomban az istentisztelet pontosan meghatározott rendje szerint fújták meg a trombitákat. A trombitaszó hívta imára a híveket (Sir. 50,16-17). Trombiták szólaltak meg a füstölő áldozat bemutatásakor is, hogy a gyülekezet könyörgését Isten színe elé vigyék. A mennyei istentiszteletben Isten nem hagyja válasz nélkül hozzá könyörgő, üldöztetések és megpróbáltatások alatt szenvedő övéinek könyörgését.

8,2-5. A füstölő áldozat

- 8,2 *Azután láttam a hét angyalt, aki Isten színe előtt állott: ezeknek hét trombitát adtak.*
- 3 *Majd egy másik angyal jött elő és arany füstölővel kezében megállt az oltárnál. Ennek sok füstölőszert adtak, hogy tegye az összes szentek imádságaival a trón előtt álló aranyoltárra. / Ekkor az angyal kezéből felszállt a füstölőszerek füstje a szentek imádságaival az Isten elé. / Majd az angyal vette a füstölőt, megtöltötte az oltár paraszával és lehajította a földre. Ekkor mennydörgött, csattanások hallatszottak, villámlott és földrengés támadt.*

8,2-vel a látomások új sorozata kezdődik. Minden trombitaszó elhangzásakor új megpróbáltatás következik. E látomássorozat előkészítése a füstölőáldozat bemutatása a mennyei istentiszteletben. János először *hét angyalt* lát. Ezek Isten színe előtt, tehát közvetlen közelében állanak, és a zsidóság gondolatvilágában nagy szerepet játszó arkangyalokkal²¹ azonosíthatók. Isten színe előtt állanak azért, hogy mint Isten követői mindig készenlétben

²¹ Vö. Tóbiás 12,15; Énók apk. 20,1-7. Az Újszövetségből vö. 1. Tess. 4,16; Lk. 1,19-26; Júd. 9; Jel. 12,7.

- legyenek. A trombita – mint már említettük – az ószövetségi istentisztelet fontos hangszere, de közkeletű zsidó felfogás szerint, mely megtalálható az Újszövetségben is, trombitajel jelent be fontos eszkatológikus eseményeket is (vö. Mózes-apk. 22; 4. Esdr. 6,23; 1. Tess. 4,16; 1. Kor. 15,52; Mt. 24,31).
- 2 Amikor az arkangyalok trombitát kapnak, az a feladat jut nekik, hogy mint Isten követői meghirdessék a mennyei füstölőáldozattal kapcsolatos apokaliptikus események egymás után következő szakaszait.
- 3 Egy másik angyal – a „szolgálattelvő pap” – az oltárhoz lép az arany füstölővel. A füstölőáldozatnál az ószövetségi istentiszteletben főként tömjént használtak, melyet parázsra téve égettek el. Most az angyal a füstölőszert mellé odateszi „az összes szentek imádságait”, hogy azokat jelképes füstölőáldozatként vigye Isten színe elé. A füstölőáldozat és az imádság kapcsolata ősrégi: „Mint jóillatú füst jusson elődbe imádságom”, – írja Zsolt. 141,2.
- 4-5 Az Isten színe elé vitt imádságokra feleletül tölti meg az angyal az oltárról vett parázzsal a füstölőt és meglepő mozdulattal lehajítja azt a földre. Erre indul meg a mennydörgés, „csattanások hallatszanak, villámlik és föld-rengés támad”, majd megszólal a hét angyal trombitája és új megpróbáltatások kezdődnek.

8,6-12. Az első négy trombitászó

- 6 *A hét angyal, – kezében a hét trombitával – hozzákészült, hogy megfújja a trombitát.*
- 7 *Az első megfújta a trombitát: ekkor jégeső, meg tűz támadt vérral vegyítve és a földre hullott. A föld harmadrésze elégett, a fák harmadrésze elégett és elégett minden zöldelő fű.*
- 8 *Ezután a második angyal fújta meg a kürtöt. Ekkor mintha valami nagy, tűzzel égő hegy zuhant volna a tengerbe. A tenger harmadrésze vérré változott, / a tengerben levő élő teremtmények harmadrésze elpusztult, tönkrement a hajók harmadrésze is.*
- 10 *Most a harmadik angyal fújta meg a trombitát. Ekkor nagy, égő csillag zuhant le az égből, mint valami fáklya és ráesett a folyamok harmadrészére, meg a vizek forrásaira. / A csillag neve Üröm volt és örömmé lett a vizek harmadrésze, úgyhogy sok ember meghalt a keserűvé vált vizektől.*
- 12 *Majd a negyedik angyal fújta meg a trombitát. Ekkor a Nap harmadrészét, a Hold harmadrészét és a csillagok harmadrészét érte a csapás, hogy elsötétüljön azok harmadrésze és ne legyen világos a nappal harmadrésze és hasonlóan legyen éjjel is.*

A hét arkangyal trombitálására a csapások új sorozata következik. Ehhez belekapcsolódik a 8,13-ban leírt sas háromszoros jalkiáltása is. Mint ahogyan a 6,1-el induló sorozatban az első négy pecsét feltörése a négy apokaliptikus lovassal egy jelenet négy képét alkotta, úgy kapcsolódik össze itt is az első négy angyal trombitálása egy jelenet négy összetartozó és részben egymást

kiegészítő képévé. Látomásainak ezt a képsorát János jórészt az egyiptomi csapások segítségével írja le. Ezzel nem azt mondja, hogy megismétlődnek azok az események, amelyekkel annak idején Isten kényszerítette a fáraót Izráel elbocsátására. Ilyen gondolattal a következőkben nem találkozunk. Nincs szó ti. arról, hogy ezek a csapások Isten népének a gonosz hatalmak öleléséből való kiszabadítását célozzák. Hiszen a szabadítás már megtörtént, de ez nem hártja el az Istennel szembe fordult világról az ítéletet.

Egy másik mozzanatra is szükséges figyelnünk e leírásban. Amikor „nagy, tűzzel égő hegyről” hallunk, önkéntelenül is vulkanikus kitörésre gondolunk. Lehet, hogy e kép megfogalmazásánál a szerző a Vezuvnak arra a 79-ben történt kitörésére is célzott, amely a két virágzó itáliai várost Pompejit és Herculánomot eltemette. Ez a katasztrófa mélyen megrendítette a kortársakat és az emberiség történetének azok közé a borzalmas természeti katasztrófái közé tartozik, amelyek a népek emlékezetébe a legmélyebben bevésődtek. Az egykorú zsidóság e városok pusztulását ítéletnek tekintette, mellyel Isten megtorolta Jeruzsálemnek és a templomnak 70-ben a rómaiak által történt elpusztítását.

A 7-12. versekben minden állítmány múlt időben van. Ez is annak a jele, hogy – noha a szerző itt is eszkatológikus ítéletekről beszél – amit leír, nem kizárólag az „utolsó idők”-nek majd valamikor a jövőben bekövetkező jelei közé tartozik, hanem azt hangsúlyozza, hogy Isten ítéletei minden korban az utolsó időkre előremutató jelekké válnak.

- 7 Az első trombitaszóval kapcsolatos jelek jégeső és tűz 2. Móz. 9,23-26 leírására mutatnak vissza és az egyiptomi csapásokat idézik az olvasó emlékezetébe. Hogy ezek a „jelek” „vérrel vegyítve” lépnek fel, talán részben a vulkanikus kitöréssel kapcsolatos tüzes esőre, részben pedig olyan jelenségekre emlékeztet, amikor „véres eső” esik. Ma tudjuk, hogy a Szahara finom piros homokját nagy szélviharok igen messzire, északra néha pl. az Alpokig is elviszik és így keletkezik a „véres eső”. Amíg 6,8-ban azt olvassuk, hogy az ítélet nyomán fellépő pusztító betegség a lakosok negyedrészt ragadja el, addig most – talán e csapások még borzalmasabb jellegét hangsúlyozva, – azt olvassuk, hogy azok „a föld”, ti. az érintett lakott föld,
- 8.9 a zöldelő fák, a „tenger” stb. harmadrészét sújtják. A második trombitaszó kapcsán támadt pusztulás leírásánál Jer. 51,25, valamint 2. Móz. 7,20-21 szövegét is felhasználta a szerző.
- 10.11 A harmadik trombitaszó kapcsán csillag hull le az égből égő fáklyaként. A csillag jelképes neve „Űröm” s tőle a vizek harmadrésze is ürömmé, azaz keserűsége miatt élvezhetetlenné, sőt (Jer. 9,14-15; 23,15; Jer. sir. 3,19 szerint) gyilkos méreggel fertőzött itallá változik. Zsidó apokaliptikus váradalmak is szólnak arról, hogy az utolsó időben a víz élvezhetetlenné válik és az emberek üdítő italhoz sem jutnak (4. Esdr. 5,9). A keserűvé lett víztől sok ember hal meg, – olvassuk itt is.
- 12 Végül a jelenet negyedik képe szerint a Nap, a Hold és a csillagok harmadrésze elpusztul, úgyhogy – mint a 9. egyiptomi csapásnál (2. Móz. 10,21-23; vö. Ámós 8,9) – a nappal világosságának harmadrészével csökken, sőt az

éjjel is elveszíti világosságának harmadrészét. A négy trombitaszó nyomán fellépő katasztrófák túlnőnek az egyeseket vagy egyes népeket ért megpróbáltatásokon és kozmikus méreteket öltenek, amint azt Lk. 21,25-26 is kiemeli. Ez külön nyomatékot kap a negyedik trombitaszó kapcsán. Természeti jelenségek, amelyekre a tudomány ma megtalálja a „természetes” okokat, katasztrófális eseményszerűségükkel, mint amilyenek pl. a vulkánok és földrengések pusztítása, vagy megdőböntő benyomásukkal, mint amilyet pl. a napfogyatkozás kelt, Istenre mutató és figyelmeztető „jelekké” válhatnak és válnak mindenkor azok számára, akik a természetes okokon túl is Isten hatalmában tudják a teremtett világot.

8,13. Egy sas hármás jaj-kiáltása

13 *Ezután láttam és hallottam, amint egy sas magasan fent az égen repülve hangos szóval mondotta: Jaj, jaj, jaj a föld lakosainak a többi trombitaszók miatt, ha majd a három angyal megfújja a trombitát.*

13 Ez a vers a látomásnak egy új, a következő képekre előremutató jelenetét vezet be. A „láttam”, azaz „újból látomásban láttam” hangsúlyozza a következő képek látomás-jellegét, míg az első négy trombitaszóval kapcsolatban a „láttam” nem fordul elő. A sas az ókorban a legfélelmetesebb madárnak és sokszor elkövetkező borzalmak előjelének számított. Annak azonban nincs semmi jele a szövegben, hogy János ennél a képnél a római légiók – a leigázott népek szemében ugyancsak gyűlöletes – sas-jelvényeire akart volna utalni. A sas magasan fenn az égen, pontosabban a zeniten röpül, úgyhogy kozmikus jelenségként válik láthatóvá a föld lakosai, azaz a különféle égtájakon lakó népek számára.

Az égbolton végigrepülő sas képe elválasztja a négy első trombitaszóval kapcsolatos jelenetet a következőktől. A háromszoros jaj-kiáltás utal is a következő képekre és azokat még borzalmasabbaknak jelzi a nélkül azonban, hogy a három jaj-kiáltás szorosan hozzákapcsolódnék a még következő három trombitaszóhoz. 9,12 ugyan az ötödik trombitaszó után megemlíti, hogy az első „jaj” véget ért és 11,14 hivatkozik a második jaj-kiáltásra is, de a harmadik jaj-kiáltásról János már nem tesz külön említést.

9,1-12. Az ötödik trombitaszó

9,1 *Ezután az ötödik angyal fújta meg a trombitát. Ekkor csillagot láttam az égből a földre hullani és ez megkapta a kulcsot az alvilág [tárna-] bejáratához. / Ki is nyitotta az alvilág bejáratát és a bejáratból füst jött elő, mint valami nagy kemence füstje, úgyhogy a nap és a levegő elsötétült a bejáratból előtóduló füsttől. / A füstből pedig sáskák jöttek elő a földre és olyan hatalmat kaptak, mint amilyen hatalmuk a skorpióknak van a földön. / Megmondták nekik, hogy ne bántsák a földön se a füvet, se semmit, ami*

- zöldel, se semmiféle élőfát, csak azokat az embereket, akik nem viselik
5 homlokukon Isten pecsétjét. / Parancsot kaptak továbbá, hogy ne öljék meg,
6 hanem csak kínozzák őket öt hónapon át. Kínzásuk pedig olyan, mint
7 amikor skorpió marja meg az embert. / Azokban a napokban keresik majd az
8 emberek a halált, de nem találják. Kívánnak meghalni, de a halál menekül
9 előlük. / A sáskák alakja háborúra felvértezett lovakhoz hasonlít. Fejükön
10 koszorú ragyog, mintha arany volna, arcuk is olyan, mint az emberi arc. /
11 Sörényük olyan volt, mint az asszonyi haj, foguk pedig, mint az oroszlá-
12 noké. / Mellvértjük is volt, olyan, mint a vaspáncél, szárnyuk zúgása pedig,
mint a csatába rohanó sok harcikosci dübörgése. / Skorpiókéhoz hasonló
farkuk és fullánkjuk van: farkukban van a hatalmuk, hogy ártsanak az
embereknek öt hónapon át. / Királyként az alvilág angyala uralkodik felettük,
kinek neve héberül Abaddón, görögül Apollyón.
- 12 Az első „jaj” elmúlt, íme, ezután még két „jaj” következik!

Az ötödik trombitaszóval kapcsolatos jelenet leírásánál a szerző jórészt a nyolcadik egyiptomi csapás (2. Móz. 10) és a Jóél 1-2-ben leírt sáskavesze-
delem rajzát használja fel. A sáskaveszedelem, mint Isten ítélete Jóélnál is
túlnő a keleten oly félelmetesnek ismert természeti csapás keretein, itt, János-
nál pedig egyenesen démonikus borzalom arányait ölti.

- 9,1 János „csillagot” lát lehullani az égből: ez a csillag antik gondolkodás
szerint titokzatos élőlény, itt pedig kimondottan démonikus hatalom. Nem
„leszáll” a mennyből, mint ahogy bibliai szóhasználat szerint az angyalok
szállnak le (vö. Énók. 6,9; 20,1), hanem „lehull”, „leesik” (Lk. 9,18;
vö. Jel. 12,9), mint ahogyan borzalmas eseményeknél lezúdul az emberekre
a veszedelem. De ez a démonikus lény is eszköz Isten kezében az ítélet
végrehajtásához. Így adják oda neki az „alvilághoz” vagy pontosabban a
„mélységhez” (abyssos), azaz a gonosz lelkek tömlöcéhez vezető kulcsokat.
A „mélység” (héberül *tehóm*) és a „holtak birodalma” (héberül *seól*) az
Ószövetségben részben párhuzamos, részben szinonim fogalmak (vö. Rm.
10,7). A „mélység” azt a „helyet” jelöli meg, ahol a démonok, „gonosz
lelkek” és „bukott angyalok” tanyáznak, ill. fogságban vannak (vö. Énók.
10,4-6; 18,11-16; Lk. 8,31). Itt tartózkodnak az alvilág fejedelme (Jel. 9,11),
az antikrisztus (Jel. 11,7; 17,8) is (vö. Jel. 20,1.3). A Földet a szerző lapos
tányérnak gondolja s úgy véli, hogy a démonok lakóhelye valahol a föld
alatt van és hogy ehhez a börtönhöz elzárt tárna vezet. Ehhez a tárnához
2 kapja meg a „csillag” a kulcsot, úgyhogy azt ki tudja nyitni. Az 1. Móz. 19,28;
2. Móz. 19,18; Jóél 2,10 leírására támaszkodó elbeszélés nagyon valószínűen
írja le a sáskasereg feltűnését olyan sűrű füstfelhőben, amely elhomályosítja
3 a napot. A pusztító sáskarajok valóban így, sokszor egészen hirtelen tűnnek
fel. Nem lehetetlen, hogy János maga is megtapasztalta ezt. A füstszerű felhő-
ből tűnnek elő a sáskarajok és szállnak le a földre. Démonikus jellegüket
szemlélteti az a mozzanat, hogy olyan „hatalmat”, azaz feladatot és képes-
séget kapnak, mint a skorpiók. A sáskáknak nincs szúrószerűük és így az
emberre ártatlanok. Ezek a sáskák azonban nem a növényzetet pusztítják,

- 4-5 hanem az embereket „kínozzák” szúrásukkal. Ahogy azonban a skorpiók szúrása ugyan nagyon fájdalmas, de nem halálos, ugyanígy a sáskák is csak „kínozzák” áldozataikat „öt hónapig”. Ez az időmeghatározás talán azzal függ össze, hogy a sáskák élettartama rendszeren tavasztól őszig, kb. öt hónapig tart. De lehet az „öt hónap” kerekszám is viszonylag hosszú idő megjelölésére. Ha így vesszük, akkor a szerző e kifejezéssel azt akarja mondani, hogy amíg máskor a sáskaveszedelem néhány nap alatt el szokott vonulni, addig az most sokáig tart, addig, ameddig a sáskák életben vannak. Isten azonban a megpróbáltatások közt is óvja övét. A sáskajárás által jelképezett démonikus hatalmaknak nincs erejük Isten népe felett, azokat nem bánthatják, akik homlokukon viselik „Isten pecsétjét”. A Jel. egyik alapgondolata szólal meg itt, amikor a szerző hangsúlyozza, hogy az elpecsételték védve vannak.
- 6 Egyébként azonban a gonosz hatalmak kínzása oly szörnyű, hogy az emberek Jób 3,21; Jer. 8,3 szavaival élve – keresik a halált, de az kerüli őket.
- 7-10 A következő versekben a szerző a látomásában megpillantott démonikus hatalmakat elsősorban Jóél 1,6; 2,4-5 elbeszélésére támaszkodva nagy megjelenítő erővel úgy rajzolja meg, hogy az egyfelől az említett prófécia eszkatológikus beteljesedését szemlélteti, másfelől azonban azon messze túl is megy annak hangsúlyozásával, hogy ez a sáskacsapás Isten ítéleteként zúdul a tőle elfordult vagy egyenesen ellene lázadó emberiségre, azokra, akik nem viselik magukon Isten bélyegét. A leírás a benne feltűnő múlt idejű igealakokkal arra is mutat, hogy János ezt az Isten-ítéletet úgy érti, mint amely a történelemben megy végbe: Isten kiszolgáltatja a tőle elfordult, ellene lázadó embert olyan démonikus hatalmaknak, amelyek Isten utasítására kiszabadulnak jól lezárt börtönükből és halálos győtrelemmé válnak az emberen.
- 11 A démonikus sáskasereg egy „királynak” engedelmessé válik, akinek nevét a szerző héberül és görögül adja meg. *Abaddón* Jób 26,6; Zsolt. 88,12 szerint az alvilág, ill. halottak birodalma, amelyet azonban Jób 28,22; Jel. 6,8 megismerésével gondol. A görög *Apollyón* „pusztítót” jelent (egyresé régi fordítások, mint az örmény vagy a Vulgata hozzá is teszik a saját fordításukat; ezt a példát követte Károli is). Az *Apollyón* megjelölés pedig utalást foglal magában a görög Apollón istenségre. Ez ugyan általában a férfias szépség, mértéktartás és költészet istensége volt, de ugyanakkor alkalmanként a pusztító pestis nyilait is ellövi. Augustus császár saját személyes védőistenének tekintette Apollónt s egyúttal uralkodóházának oltalmazóját is tisztelte benne. De nem látszik valószínűnek, hogy a Jel. szerzője e megjelöléssel az uralkodóra célozna és így e névnek politikai mellékízt kívánt volna biztosítani. Elég annak a hangsúlyozása, hogy az ötödik trombitászó kapcsán leírt csapás a démonikus hatalmak egységes támadásáról szól az emberiség ellen.
- 12 8,13-ra emlékeztetve mondja a szerző, hogy „az első jaj-kiáltás” elmúlt és következik a második. Míg eredetileg a háromszoros jaj-kiáltás csak a „jaj” hangsúlyozott erősítésére szolgált, itt a hármas tagolás felbomlik és a következő jaj-kiáltás bejelentésével a csapások, Isten által küldött megpróbáltatások és ítéletek fokozódására figyelmeztet.

9,13-21. A hatodik trombitaszó

13 Ezután a hatodik angyal fújta meg a trombitát. Ekkor hangot hallottam
14 az Isten színe előtt álló aranyoltár négy szarva felől. / Ez azt mondta a
15 hatodik angyalnak, akinél a trombita volt: Oldd el a négy megkötözött
16 angyalt a nagy folyamnál, az Eufratesznél! / Erre eloldozták a négy angyalt:
17 ezek pedig készenlétben voltak órára, napra, hónapra és évre, hogy megöljék
18 az emberek harmadrészét. A lovas seregek száma kétszázmillió volt: hal-
19 lottam számuk [bemondását]. / Így láttam [látomásomban] a lovakat és
20 lovasaikat: tűzvörös, füstöskék és kénsárga páncéljuk volt. A lovak feje
21 hasonló az oroszlán fejhez, szájukból pedig tűz, füst és kénködör tör elő.
Ezek három csapásától, a tüztől, a füsttől és a kénködörtől, amely szájukból
tör elő, elpusztult az emberek harmadrésze. / Mert a lovak [halált hozó]
hatalma szájukban és farkukban van. Farkuk kígyóhoz hasonló, fej van
rajta és ezzel ártnak. / A megmaradt emberek pedig, akik nem pusztultak
el a csapások alatt, mégsem tértek meg kezük műveitől, hogy ne imádják
többé a gonosz lényeket, az aranyból, ezüstből, ércből, kőből vagy fából való
bálványokat, amelyek sem látni, sem hallani, sem járni nem tudnak. / Nem is
tértek meg sem gyilkosságaikból, sem varázslásaikból, sem paráznságukból,
sem rablásaikból.

13 Amikor a hatodik angyal megfújja a trombitát, ismét gyorsan változó
képsor tárul János szeme elé. Ez nagyrészt hasonló felépítést mutat, mint az
előző jelenet. Ott is isteni parancsra zúdul a megpróbáltatás az emberiségre.
De a hatodik trombitaszó nyomán támadó képsorozat még borzalmasabb,
mint az előző. Amíg ott csak arról volt szó, hogy a megpróbáltatás kint okoz,
addig itt az emberek harmadrésze elpusztul. Ez nyilván a megpróbáltatások
nyomán támadt szenvedések növekedését mutatja.

Az oltárnak 2. Móz. 27,2 szerint volt „négy szarva”. Ezekre kenték az
áldozati állat vérére, hogy vele engesztelést szerezzenek. Itt az oltár szarvaira
való utalás azt mondja, hogy a vértanúk vére (vö. 6,9-11) imádságként kiált
az Istenhez. A hang pedig, amely a szarvak irányából megszólal, a válasz az
imádságos könyörgésre: Isten meghallgatja övéinek könyörgését, amint azt
6,11 is ígérte, — bár János óvakodik attól, hogy akár a hatodik trombitaszó
kapcsán támadt csapást akár az egyéb látomásokban leírt megpróbáltatásokat
és ítéleteket Isten megtorlásának tüntesse fel. A 20-21. versek inkább arra
mutatnak, hogy Isten ítéletét megtérésre való hivatásként kell felfogni.

14 A „hatodik angyal” azt a parancsot kapja, hogy „oldd el a nagy folyam-
nál, az Eufratesznél megkötözött négy angyalt”. 7,1-ben már volt szó „négy
angyalról”, akik azonban a föld négy sarkán álltak és a szeleket tartották
féken. Ott az angyalok nem engedhetik szabadon a démonikus erőkké lett
szeleket. Itt az angyalok együtt vannak és Isten ítéletének elindítói. A szerző
nem mondja, hogy itt ugyanazokról az angyalokról van szó, mint a 7. fejezet
elején és lehet is az azokkal való azonosítás ellen érvelni. De a különbségek
ellenére is valószínűnek látszik, hogy ahogyan az előző jelenetben 9,4 utalt
7,3-ra, úgy mutat vissza itt is a négy angyal a 7. fejezetre. Ebben az esetben

pedig a következő jelenet azt is mondja, hogy a vész, amely a 7. fejezet elején mintegy csak előre vetítette árnyékát most valósul, de itt is oly módon, hogy Isten minden vészben őrizi és oltalmazza övéit.

„A nagy folyam, az *Eufratesz*”: ez az 1. Móz. 15,18-ból vett kifejezés azt a már-már mítikussá vált keleti határt jelöli meg, ahonnet az évszázadok folyamán Izráelt a létét fenyegető súlyos támadások érték. De kelet felé tekintettek a római birodalom népei is sokszor aggodalmas pillantással, mert onnét zúdultak a hatalmas birodalomra is a keleti népek, főként a pártusok elháríthatatlan támadásai. Itt azonban nem ezekről a történeti eseményekről van szó: János nem azonosítja ill. nem vonatkoztatja a látomásbeli képet a történelemnek, ill. korának félelmetes eseményeire, hanem azokon felül-emelkedve a valóságos történet mögött annak démonikus hátterét ismeri fel. Egyébként a következő jelenet rajzához a szerző nem használja fel az ószövetségi prófécia képeit, látomásának itt nincs kapcsolata az egyiptomi csapásokkal sem, mint egyes megelőző szakaszokban. A következő jelenet gigantikus képe a mai gondolkodás számára meseszerűen ható általános mítikus vonásokat használ fel. De éppen ezek a mozzanatok teszik e jelenet rajzát méreteiben és elképzelésében is a Jel. egyik legmeggrázóbb és legnagyobb képévé.

- 15 A megkötözött angyalok *„készenlétben voltak órára, napra, hónapra és évre”*: ez az ünnepélyes, négyszeres időmeghatározás ószövetségi példákra támaszkodik (pl. 4. Móz. 1,1; Zak. 1,7). Itt annak kifejezésére szolgál, hogy Isten ítélete nem esetlegesen, sorscsapásként zúdul a világra, hanem pontosan beleilleszkedik Istennek a történelmet alakító rendjébe. *„Ítéletidők”*, *„sorscsapások”*, természeti és történeti katasztrófák nem zúdulhatnak a népekre *„véletlenül”*, alkalmasint adódó okok tragikus összejátszásából, hanem csak Isten akaratából, aki *„átadja”*, kiszolgáltatja a tőle elszakadt és vele szembe fordult embert saját gonosz kívánságainak, hogy önmagán hajtsa végre az ítéletet (vö. Rm. 1,24–32). Itt az ítélet arányaiban kiszámíthatatlan, pusztításában felmérhetetlen történeti katasztrófaaként valósul meg. Látomásbeli leírása pedig főként az események mögött meghúzódó démonikus erőket emeli ki. A négy felszabadított angyal azonnal eltűnik a látók szeme elől,
- 16 hogy helyet adjon az alájuk rendelt lovasseregnek. Lovasait nem lehet megszámlálni, ezért *„hallja”* a szerző, amint egy hang bement a számot:
- 17 *„kétszáz millió”*. Félelmetesek a *lovak* is: tűzvörösen égő, füstös kék és kénsárga páncéljuk összhangban van a lovakkal, melyeknek démonikus,
- 18 oroslánéhoz hasonló feje van, szájukból pedig tűzláng, füst és kénköves gőz tör elő, – mint a Jób 41,11–12 által leírt fenevadnál. Ennek a mesemotívumokra emlékeztető rajznak a démonikus alaptónusát még fokozza,
- 19 hogy a lovak pusztító *„hatalma”* kígyószerű és kígyófejben végződő farkukban van.
- 20.21 A záróversek már nem magát a jelenetet írják le, hanem ahhoz mintegy reflexióként fűzik hozzá a megállapítást, hogy *„a megmaradt emberek”*, akik elkerülték a pusztulást – hiszen az az emberek *„harmadrészét”* érte –, mégsem tértek meg. *„Kezük műveinek”*, (Ezs. 17,8) hódolnak: ez a prófétai megjelölés általában az ember alkotta istenségekre, tehát a bálványozás

különböző nemeire utal, amit még részletez a Dán. 5,4.23 kifejezéseiből vett, utalva „az aranyból, ezüstből, ércből, kőből és fából készült istenképekre”. Ez a részletes felsorolás egyúttal emlékezteti az olvasót e bálványok tehetetlenségére, semmivoltára, mert azok sem látni, sem hallani, sem járni nem tudtak. A bálványimádás pedig kapcsolódik az erkölcstelen étellel: a szerző itt csak mintegy az alapvető és a kifelé legjobban megmutatkozó bűnöket sorolja fel, ti. a gyilkosságokat, a varázslást, a paráznságot és a rablást, ill. lopást. Az ítéletnek Isten kezében nevelő célzata van, de az istentelenségükben és gonoszságukban megátalkodott emberek nem ismerik fel vagy tudatosan elvetik maguktól az ítéletben rejlő hívást: „nem tértek meg”, – mondja a szerző.

Mi történik a gyülekezettel, Isten népével, mialatt a népekre az ítélet csapásai zúdulnak? – ez a kérdés támad az olvasóban. Feleletül erre a kérdésre már 9,4-ben azt olvastuk, hogy az alvilág elszabadult hatalmai nem árthatnak azoknak, akik homlokukon viselik Isten bélyegét. De ez inkább csak mellékes utalás volt, úgyhogy a tulajdonképpeni felelet még hátra van. Ezt kapja meg az olvasó a hetedik trombitaszó felhangzása előtti „közjátékban”. Csak éppen arra kell figyelniünk, hogy a következő két fejezetben adott „közjáték”, nem is „közjáték”, hanem – amint azt már a 7. fejezet értelmezésével kapcsolatban is hangsúlyoztuk – a Jel. tulajdonképpeni üzenetének a döntő mondanivalójához tartozik s ennél fogva szerkezetileg is beleesik a látomások alapvonalába.

10,1-11. Az angyal a nyitott könyvvel

- 10,1 *Ezután egy másik, hatalmas angyalt láttam alászállni az égből, felhőbe öltözve, szivárványkoszorúval fején. Arca olyan volt mint a nap, lábai pedig, mint tűzoszlopok. / Kezében nyitott könyvecskét tartott. Jobb lábával a tengerre, a ballal pedig a szárazföldre lépett. Hangos szóval kiáltott, mint amikor oroszlán ordít. Amikor kiáltott, megszólalt a hét mennydörgés is saját hangján. / Amikor a hét mennydörgés megszólalt, írni akartam. De hangot hallottam a mennyből, amely így szólt: Pecsételd le, amit a hét mennydörgés szólott, ne ird le azt. / Az angyal pedig, akit a tengeren és a szárazföldön láttam állani, jobbkezét az égre emelte / és megesküdött az örökkön-örökké Élőre, Arra, Aki teremtette a mennyet a benne valókkal együtt, hogy már nem lesz több időhaladék, / hanem azokban a napokban, amikor megszólal a hetedik angyal és megfújja trombitáját, akkor teljesedik be Isten titkos [üdvterve] is, amint azt tudtul adta szolgálóinak, a prófétáknak. / A hang pedig, amelyet a mennyből hallottam, ismét szólt hozzám és azt mondta: Menj, vedd át a nyitott könyvet, amely az angyal kezében van, aki a tengeren és a szárazföldön áll. / Odamentem tehát az angyalhoz kérve, hogy adja oda a könyvecskét. Az pedig azt mondta nekem: Vedd és add meg! Gyomrodát ugyan keserűvé teszi majd, de szádban édes lesz, mint a méz. / Ekkor átvettem a könyvecskét az angyal kezéből és megettem. Édes volt számban, mint a méz, de mikor megettem, keserűvé lett tőle gyom-*

11 rom. / *És azt mondják nekem: Ismét prófétálnod kell nemzetek és népek, nyelvek és sok király felől.*

A 10. és a vele szorosan összetartozó 11. fejezet a Jel. legnehezebben érthető és sokat vitatott részei közé tartoznak. Ez különösen is áll a 11. fejezetre, amely magában is sok vitát váltott ki. A két fejezet együttesének helyes megértése azonban elsősorban azon múlik, hogy azt hogyan látjuk a Jel. egészében, és hogyan tudjuk azt beleilleszteni közvetlen környezetébe. Erre nézve már hangsúlyoztuk, hogy a következő fejezet nem olyan „közjáték”, amely szervesen szakítja meg a hét trombitaszóval kapcsolatos látomásos sorozatát. A két fejezet nagyon is szervesen tartozik bele a Jel. gondolatmenetének összefüggésébe éppen annak alapgondolata tekintetében. A szerző a Domitianus császár idején a keresztény gyülekezetekre nehezedő nyomás, a küszöbön álló üldözések és apokaliptikus méretű küzdelem tudatában akarja a gyülekezetet felkészíteni, hogy a megpróbáltatások idején a gyülekezet meg tudjon állni, hű maradjon mindhalálig és bizonyos legyen Isten oltalmazó szeretete és megóvó kegyelme felől. Ezt az alapszemponthoz a 10. fejezet oly módon szolgálja, hogy arról a kinyilatkoztatásról szól, amelyben a szerző Isten oltalmazó kegyelmére vonatkozólag külön látomásban rész-sült, a 11. fejezet pedig ehhez hozzáfűzi ennek a külön kinyilatkoztatásnak a tartalmát. A 10. fejezet e kinyilatkoztatás alapgondolatát abban jelöli meg, hogy *„már nem lesz több időhaladék”*, Isten nem halasztja tovább üdvákaratának kiteljesedő megvalósítását. A 11. fejezet ezt oly módon szemlélteti, hogy a gyülekezetet és az evangélium hirdetését állítja a középpontba.

A 10. fejezet a látomásban kapott kinyilatkoztatás leírásánál ismét számos őszövségi motívumot használ fel. A fejezet mondanivalóját is csak akkor érthetjük meg, ha figyelünk ezekre a motívumokra. Ehhez hozzá kell vennünk még azt is, hogy a 7. és a 10-11. fejezetnek egymásra vonatkoztatandók és egymást kiegészítik. A 7. fejezet Isten népének kiválasztását és elpecsételését írja le, a 11. pedig arról beszél, hogy a gyülekezet szolgálata által hogyan teljesedik ki Jézus ígérete az evangéliumnak világszerte leendő hirdetéséről (Mk. 13,10).

- 10,1 Az előző látomások „színhelye” a mennyei szentély, ill. Isten trónterme volt. Amit a következő jelenet leír, az a földön megy végbe, — anélkül azonban, hogy az elbeszélés külön jelezné a helyváltozást, ill. a látnok visszatérését a földre. A következő képben János „egy másik hatalmas angyalt” lát. 5,2-ben volt először szó „hatalmas angyalról”, arról, aki hangos szóval kérdezi, ki képes a hét pecséttel lezárt könyvet felnyitni. Ez a „másik” hatalmas angyal rangban és méltóságban nem marad el az első mögött, sőt leírása olyan mozzanatokot tartalmaz, amelyek a Biblia gondolatvilágában a theophaniák, tehát Isten különleges kinyilatkoztatásának kísérő jelenségei szoktak lenni. Így a felhő, vö. Zsolt. 104,3; Dán. 7,13; az angyal fejét körülvevő szivárvány 1. Móz. 9,13-ra emlékeztet, arcának ragyogása pedig az isteni dicsőség megnyilatkozása, vö. Mt. 13,43; 17,2; Jel. 18,1. Tudjuk, hogy Isten egykor a pusztában népét éjjel tűzoszlopban vezette (2. Móz. 13,21).

Itt az angyal tűzozlopszerű lábai a pusztai vándorlás történetére emlékeztetik az olvasót és figyelmeztetik, hogy az angyal feladata olyan útmutatást adni Isten népének, mint egykor a pusztában a tűzozloppal való vezetése volt. Lehet, hogy a „hatalmas” megjelölés, amelynek a héber „gibbór” felel meg, egyúttal Gábiel arkangyalra való utalást is rejt magában.

- 2 Mindez külön nyomatékot ad az angyal személyének anélkül azonban, hogy a párhuzamot az 5,2-ben említett angyallal hangsúlyozná. A kettő közt ti. jelentős különbségek is vannak. Ott a hét pecséttel lezárt könyvről van szó, amelyet nem az angyal tart a kezében és amelyet teremtett lény nem is nyithat ki. Itt maga az angyal tart kezében „nyitott könyvecsét”, amelyet arra szán, hogy azt a látnok elolvassa, ill. magába felvegye. Amíg a hét pecséttel lezárt könyv Istennek az egész teremtett világra vonatkozó végső akaratát foglalta magában, addig itt a „könyvecske” az Isten népére vonatkozó ígéretet foglalja magában, de úgy, hogy ez az ígéret nem emeli ki Isten népét, a gyülekezetet, a világból. Ezért kapja János a megbízást, hogy próféta-
táljon *„nemzetek és népek, nyelvek és sok király felől”*.

- Az angyal lábával *„a tengerre és a szárazföldre” lép*: a kifejezés az egész földet jelöli meg (vö. 2. Móz. 20,4,11; Zsolt. 69,35) és az egész küldetésének az egész világot átfogó egyetemességét emeli ki. Mint Hós. 11,10 (vö. Ámós 3,8), úgy János is az oroszlán ordításának a hasonlatával jellemzi az isteni kinyilatkoztatásnak az ember szíve legbenső mélyéig hatoló döbbenetes félelmetességét. Az angyal kiáltására megszólal *„a hét mennydörgés is a saját hangján”*: Zsolt. 29,3-9 Jahve hétszeres, mennydörgésszerű szavával írja le Isten dicsőségét. Valószínűleg erre vonatkozik a hétszeres mennydörgés is, amelyet a szerző említ és amelyet mint isteni kinyilatkoztatást — 1,19 értelmében — fel akar jegyezni.

- 4 Ekkor tiltó hang hallatszik a mennyből a *„mennyei hang”* „lepecsételése” vonatkozólag. Ez a „lepecsételés” — mint Dán. 8,26; 12,4-ben — a kapott kinyilatkoztatás titokban tartását jelenti. Az utasítás ezzel hangsúlyozza a mennyei szózat különleges jellegét. Pál apostol is elmondja, egyes kapott kinyilatkoztatásokat nem szabad neki másokkal közölnie (2. Kor. 12,4). Talán itt is a kinyilatkoztatásnak erről a kibeszélhetetlen titkáról van szó. De a lepecsételés célja itt nem az, mint Dánielnél, hogy a kinyilatkoztatás megbízhatósága igazolódjék, amikor azt közreadják. Hiszen János azt az utasítást kapja, hogy egyáltalán ne is írja fel, amit hallott. A továbbiakban erre a különleges kinyilatkoztatásra többé nincs is utalás. Viszont ugyanakkor az angyal eskü alatt teszi meg nyilatkozatát, amely nyilván nem tartalmaz mást, mint a mennyei szózat. Az *esküt* János Dán. 12,7 segítségével írja le. De az esküvés ünnepélyességét János még jobban kiemeli azzal, hogy Isten nevét íráshelyekre (2. Móz. 20,11; Neh. 9,6; Zsolt. 146,6) és az ismert zsidó szóhasználatra támaszkodva részletesen körülírja. Így Istent mint az egész teremtett világ alkotóját hívja ünnepélyesen segítségül.

- Az ünnepélyes eskü nagy nyomatékot ad az angyal bejelentésének, hogy ti. *„már nem lesz több időhaladék”*. A görög *chronos* szó tulajdonképpen „időt” jelent, ezért hangzik a megszokott fordítás így: „nem lesz több idő”. Azonban az angyal nem azt a bejelentést akarja tenni a Jel. olvasóinak, hogy

Isten örökkévalóságában megszűnik az idő, a napok, évek és évszakok egymásutánja és folytonos változása. Nem az idővel együtt járó változékonyságról van tehát szó, hogy a tegnap visszahozhatatlanul elsüllyed, ha felkel a mai nap, éppen úgy, mint ahogy ezt a mai jelenünket – a „volt” és „lesz” borotvaéles határvonalát – mindig elnyeli és megsemmisíti a feltartóztatlan holnap. Nemcsak a Jel. szerzőjétől, de a Szentírás gondolatvilágától általában távol állanak az ilyen „metafizikai” jellegű elgondolások: akár mennyire másnak is tudja a Jel. Isten világát, mint földi életünket, ezt a „más” jelleget nem filozófiai-metafizikai síkon keresi és tudja, hanem abban, hogy ott az ő „világában” Isten Isten-volta feltétlenül és maradéktalanul érvényesül. Ezt jelenti be itt is az angyal közvetítette isteni üzenet: Isten nem halasztja tovább „titkának”, vagy titkos üdvtervének, azaz üdvösségszerző tervének végleges, visszavonhatatlan és feltétlen megvalósítását. Ezzel beteljesedik a Hab. 2,3-ban (vö. Zsid. 10,37) kifejezett prófétai ígéret is, – amint erre az üzenet kimondottan hivatkozik is. Ez az üzenet tehát felelet 6,10-11 aggodalmas kérdésére és az ott adott időleges vigasztaló ígére is. Mint ahogyan sok ószövetségi prófétai ige Isten akaratát akkor is beteljesedett valóságnak mondja, ha az jövőre mutató ígéret, ugyanúgy fejezi ki az üzenet Isten üdvösségszerző „titkának” (vö. Rm. 11,25; 1. Kor. 15,51) a hetedik trombitaszóval kapcsolódó és az eszkatológikus jövőre utaló végleges beteljesedését a jövőben megvalósultnak. Ennek az üzenetnek megfelelően hangzik fel a hetedik trombitaszó kapcsán az ujjongó megállapítás, hogy megvalósult Isten királyi uralma (11,15-18). Isten királyi uralmának a valósulása azonban az őskereszténység közös meggyőződése szerint nem jelentette még a földi életviszonyok megszűnését, ennek a világkorszaknak (*aión*-nak), mint a teremtésben létrejött földi életformának a végét és azt, hogy ezt az *aiónt* lineárisan váltja fel az új *aión*. Pál apostol is úgy értelmezte Jézus feltámadását, hogy vele az új *aión* betört a régi *aión* világába és az, aki Krisztusban van, „új teremtmény” (2. Kor. 5,17), azaz teljesen Isten királyi uralma alatt él. Ugyanígy hirdette János evangélista is, hogy aki Krisztusban hisz, az már átment a halálból az életbe (Jn. 5,24): ez ugyancsak azt jelenti, hogy Krisztussal együtt él Isten uralma alatt. Ennek megfelelően hirdeti Jel. is, hogy Isten nem halasztja tovább üdvösségszerző hatalmának kiteljesedését. De ugyanakkor ez szerinte sem jelenti ennek a világkorszaknak az „időbeli” végét. Ezért nem fejeződik itt be a látomások sorozata, hanem folyik tovább.

- 8 A jelenet azonban nem záródik le az angyal közvetítette kinyilatkoztatással, hanem új képben folytatódik. János a mennyei hangtól (vö. 4. vers)
- 9 azt az utasítást kapja, hogy vegye át a könyvecskét az angyaltól. Az angyal pedig azzal a felszólítással adja azt át neki, hogy *egyed meg* és akkor „*azt*”, ti. a könyvecske tartalmát szájában édesnek, gyomrában pedig keserűnek fogja érezni. Ezékiel írja le egyik látomását (3,1-3) úgy, hogy felszólításra meg kellett ennie egy levelet, amelynek tartalmát édes mézhez hasonlónak érezte. Valamely iratot megenni annyit jelent, mint azt elolvasni és magunkévá tenni, azt mintegy felvenni magunkba. (Vö. azt a magyarban is használatos szólásmondást, hogy valaki „falja” a könyveket.) A Jánosnak adott
- 10

könyvecske tartalma azonban íze szerint ugyan édes, de mikor lenyeli és magába teljesen felveszi, akkor a „gyomrában keserű”. A könyvecske átvétele prófétai megbízást jelent: „édes”, hogy prófétálhat és pedig, hogy Isten titkának beteljesedését prófétálhatja, de „keserű”, hogy e beteljesedés sok fájdalmas történezen, Isten ítéletén keresztül valósul csak meg. Ilyen értelemben kapja János az újabb megbízást. Nemcsak azt kell felírnia, „amit lát, ami van és ami megtörténik ezután” (1,20), hanem *prófétálnia kell újból „nemzetek és népek, nyelvek és királyok” felől*. Ez a Dán. 3,4 és 7,14 alapján alkotott kifejezés egyfelől arra utal, hogy a Jánosnak adott prófétai megbízás azonos jellegű a régi prófétáknak adott megbízással és azok beteljesedésére vonatkozik, másfelől pedig a következő fejezetekben leírt prófétai látomásokat ugyancsak az ószövetségi prófécia világitásában helyezi. Nemcsak a 11., hanem az utána következő fejezetekben közölt látomások is ennek a prófétai megbízásnak a teljesítését írják le.

11,1-14. A templom felmérése, a két tanú

- 11,1 Ezután bothoz hasonló mérő vesszőt kaptam és [a mennyei hang] azt mondta: Kelj fel és mérd meg Isten templomát, az oltárt és azokat, akik ott [Istent] imádják. / De a templom külső udvarát hagyd ki, azt ne mérd le, mert azt [Isten] átadta a [pogány] népeknek és negyvenkét hónapig taposni fogják a szent várost. / Két tanúmnak pedig [megbízást] adok, hogy zsákruhába öltözve prófétáljanak ezerkétszázhatvan napig. / Ők a két olajfa és a két gyertyatartó, amelyek a föld Ura előtt állanak. / Ha valaki bántani akarja őket, tűz jön ki szájukból és megemészti ellenségeiket. Sőt, ha valaki bántani akarja őket, annak ugyanúgy kell halállal elpusztulnia. / Nekik hatalmuk van arra, hogy bezárják az eget és ne essék eső prófétálásuk idején. Hatalmuk van a vizek felett is, hogy azokat vérré változtassák és megverjék a földet mindenféle csapással, ahányszor csak akarják. /
- 7 Mikor azután majd elvégezték tanúságtételüket, az a világból feljövő fenevad háborút visel majd ellenük, legyőzi és megöli őket. / Tetemük a nagy város utcáján [fekszik], amelyet átvitt értelemben Sodomának és Egyiptomnak neveznek, ahol Urukát is keresztre feszítették. / [Sokan] nézik tetemüket a nemzetekből, törzsekből, nyelvekből és népekből három és fél napig és nem engedik sírba tenni tetemüket. / A föld lakosai örülnek rajtuk és ujjonganak, ajándékokat küldenek egymásnak, mert e két próféta megkínozta a föld lakosait. / De a három és fél nap múlva élet lelke szállt beléjük Istentől, lábra álltak, úgyhogy nagy félelem támadt azokban, akik látták őket. / És hatalmas szótatot hallottak a mennyből, mely azt mondta nekik: Jöjjetek fel ide! Ekkor ellenségeik láttára felmentek a felhőn az égbe. / Abban az órában nagy földrengés támadt, a város tizedrésze összedült, a földrengésben pedig hétezer ember meghalt, a többiek is megrémültek és a menny Istenét dicsőítették.
- 14 A második „jaj” elmúlt! Íme, hamarosan következik a harmadik „jaj”.

Amint már fent, a 10. fejezet értelmezésénél előjáróban említettük, a következő fejezet a Jel. nagyon nehezen érthető és igen vitatott jelentésű részei közé tartozik. Annyi világos, hogy a fejezet elején a látók annak a mennyei hangnak a parancsára cselekszik, amely az előző fejezetben ismételt (10,4.8) szólt hozzá és amelytől a prófétai megbízást (10,11) kapta. Ennek alapján többnyire úgy értelmezik a 13. versig terjedő szakaszt, hogy az tulajdonképpen az előző fejezetben említett „könyvecske” tartalma. Bár lehetséges, hogy 11,1-13 is hozzátartozik a „könyvecske” tartalmához, azonban ez utóbbi ill. a 10,11-ben adott prófétai megbízás mégsem korlátozható erre a szakaszra, hanem abba beletartoznak, ill. beletartozhatnak később elmondott látomások is.

11,1-13 tulajdonképpen két, egy rövidebb és egy hosszabb szakaszra oszlik. 11,1-2 a templom felméréséről, 11,3-13 pedig a két tanúról szól. Sok magyarázó feltételezi, hogy legalább az első, de talán a második szakasznak is konkrét történeti vonatkozása van. Az első szakaszra nézve e magyarázók úgy vélik, hogy abban a szerző egy jóslatot használt fel, amely Jeruzsálem ostroma idején, Kr. u. 70-ben keletkezett és amely zsidó nacionalizmustól fűtve azt hirdette, hogy a templomot csodálatosan meg fogja menteni akkor is, ha a város maga a rómaiak hatalmába kerül. Ez a feltevés első pillanatra ugyan nagyon tetszetős, valójában mégis valószínűtlen. Amikor ti. Jel. keletkezett, Jeruzsálem már hosszú évek óta a rómaiak kezén volt, a templom is romokban hevert, úgyhogy ilyen félresikerült jóslat felvétele a látomásokba már ezért sem látszik valószínűnek. Egyébként sem mutatkozik a Jel.-ben sehol ilyenfajta zsidó nacionalizmus. Ez ebből a szakaszból is hiányzik és a szerző ószövetségi, nevezetesen Ezékielnél található motívumokkal írja körül, amit el akar mondani. Csak ez utóbbiak segítségével érthetjük meg e szakaszt és az csak így ad a Jel. összefüggésébe jól beleillő értelmet.

A második szakaszban (3-13. vers) a magyarázók egy része utalást keresett az apostoli kor eseményeire. Egy 17. századbeli jezsuita írásmagyarázó, *Juan de Mariana* a két tanút Péter és Pál apostollal azonosította. Újabb magyarázók ezt az értelmezést felújították és a két tanú alakjában hol Jakab és János, hol Péter és Pál apostolok vértanúhalálára véltek utalást felfedezni. Azonban János a két tanú alakját nem az apostoli kor színeivel, hanem Illés és Mózes történetéből vett mozzanatokkal rajzolja meg. Ennek ellenére sem volna lehetetlen, hogy a szerző a két tanú alakjánál az apostoli kor két kiemelkedő vértanújára, pl. Péter és Pál apostolokra is gondolt. Azonban a döntő számára nem ez a történeti emlék. Ezért helyesebb, ha az ilyen feltevésektől függetlenül magunkat és a szöveg által adott útmutatások segítségével igyekszünk e szakaszt megérteni.

Végül figyeljünk arra is, hogy 11,1-13 nem mutat olyan kimondottan látomás-jelleget, mint egyébként a Jel. leírásai. Ebben a szakaszban egyszer sem fordul elő a látomások leírásánál oly jellegzetes „láttam” kifejezés. Ehhez járul, hogy amíg a két tanúról szóló szakaszban az állítmányok először jövő időben állanak („adni fogok” stb.), és jelen idejű alakokkal vegyülnek, addig a szakasz végén (a 11. verstől) csupa múlt idejű állítmánnyal találkozunk. Ezek — akárcsak az ószövetségi prófétáknál — azt akarják kifejezni,

hogy amit a szerző elmond, még ha eddig nem is történt meg, mégis olyan bizonyos, mintha máris megtörtént volna. Mindez tehát lazítja ugyan a szakasz látomás-jellegét, bár azt nem szünteti meg teljesen. Valójában a templom felméréséről és a két tanúról szóló szakasz kioldhatatlanul beletartozik a 10. fejezet látomás-jelenetébe, — de a szerző talán még erősebben járja át e szakaszt saját értelmezésével, mint egyéb esetekben. A hetedik trombitaszóval kapcsolatos jelenet ugyancsak törés nélkül folytatja a 8,2-vel kezdődő látomásokat, ill, az azok körébe tartozó jelenetsort.

11,1.2 A szöveg nem mondja meg, ki adja a látnok kezébe a bothoz hasonló *mérő- vesszőt* és ki adja hozzá az utasítást. Mivel azonban a 3. vers szerint a mennyei hang olyan felhatalmazást ad a két tanúnak, amely nyilván Krisztustól származik, azért az, aki a jelképes prófétai cselekedethez az utasítást adja, szintén nem lehet más, mint a megdicsőült Úr. Az utasítás emlékeztet Ezék 40,3 és kk.-re. Ott a próféta látomásban egy férfival találkozik, aki kiméri neki az újra építendő jeruzsálemi templom tervét. Itt a látnok azt az utasítást kapja, hogy mérővesszejével mérje fel a jeruzsálemi templomot, előtte az oltárt és azokat, akik ott Istent imádják. Viszont a templom külső udvara és maga a város is, kimaradnak a mérésből, mert azokat Isten átadta, azaz ítéletével kiszolgáltatta a pogányoknak. Ebből az összefüggésből nyilvánvaló, hogy a templom, az oltár és az Istent imádók „mégmérése” azt jelenti, hogy őket Isten nem szolgáltatta ki, ők védve vannak. Ha a pogányok „tapodják”, sőt el is tapodják a templomon kívül maradtakat, Isten megvédi őt imádó népét. A templom tehát — akár Pál apostolnál (1. Kor. 3,16; 6,19) — jelképesen jelöli meg Isten népét, a gyülekezetet, ill. az egyházat, az oltár pedig Isten imáadását és tiszteletét jelképezi. Lehetséges volna, hogy itt a gyülekezetnél főként a zsidókeresztyenyekre gondol a szerző. — A templom felmérése tehát ugyanolyan jelképes cselekedet, mint Isten szolgálóinak elpecsételése 7,3 szerint és újból megerősíti, hogy Isten átmenti gyülekezetét a népekre következő nagy megpróbáltatáson.

Ez a szakasz főként azt hangoztatja, hogy a megpróbáltatások nem kerülnek el a „szent várost”, azaz *Jeruzsálemet* sem, amely a zsidó nép jelképévé lett. Nincs külön megokolva, miért szolgáltatta ki Isten az ítéletnek a zsidóságot. A következőkben azonban zsidókról és pogányokról együtt van szó, egyformán szól hozzájuk a két tanúbizonyoságtétele.

A pogányok „*negyvenkét hónapig*” fogját tapodni a szent várost, — mondja a szöveg. Ez a szám — másként 3 és fél év (a 7-es szám fele!) — Dán. 7,25; 12,7-ből származik. Ott azoknak a súlyos megpróbáltatásoknak az időtartamát jelöli meg, amelyek a zsidó népet Kr. e. 168-tól 165-ig érték. Akkor ti. Antiochos Epiphanes szír uralkodó megszüntette a jeruzsálemi templomban a szent szolgálatot, a templomban pogány oltárt állíttatott fel és a zsidóságot — atyai hagyományainak eltörlésével — a hivatalos pogány állami kultusz közösségébe akarta belevonni. Azóta a szír elnyomás alatti nehéz megpróbáltatások és velük együtt a 3 és fél év (vö. 12,14) vagy a neki megfelelő negyvenkét hónap (11,2; 13,15) ill. 1260 nap (11,3; 12,6) mint jelképes számok bevonultak a zsidó apokaliptikus gondolkodásba és a messiás

eljövetelével kapcsolatos megpróbáltatásos időszak „kerekszámú” megjelöléseivé váltak. Itt is ilyen értelemben szerepel a „negyvenkét hónap” és a megpróbáltatásokat úgy határolja körül, hogy azok kitöltik az apokaliptikus idők teljes tartamát. Ez az időtartam a gyülekezet létrejöttétől egészen Krisztus eljöveteléig, a parúziáig tart. De – s ezt akarja itt a prófécia hangsúlyozni – akármilyen sokáig tartson is az idő, amely alatt Isten még a szövetsége által sajátjává fogadott népet is kiszolgáltatja a pogányoknak, „templomát és az oltárt”, valamint a neki valóban szolgáló, őt imádó gyülekezetet akkor is „megméri”, megóvja és nem szolgáltatja ki ellenségeinek.

- 3 Ugyanakkor „a két tanú” éspedig Krisztus két tanúja felhatalmazást kap, hogy prófétai tisztet töltsön be 1260 napig, tehát a megpróbáltatások teljes tartama alatt. A tanúk azt a megbízást kapják, hogy „zsákruhában”, amelyet a zsidók bevett szokás szerint a gyász jelül öltöttek magukra (vö. 1. Móz. 37,34; Jónás 3,5; Mt. 11,21), Isten ítéletét hirdessék és megtérésre
- 4 hívjanak. A tanúkat a szerző Zak. 4,3-11 segítségével jellemzi: ott látomásában a próféta színarany hétágú gyertyatartót és két mellette álló olajfát lát. A gyertyatartó hét lámpása „az Úr szemei, amelyek végiglátják az egész földet”, míg a két olajfa „az olajjal felkentek, akik az egész föld Ura mellett állanak”. Isten „felkentje” a „messiás” (héber *másiach* = görög *christos* = *felkent*). A két olajfa, mint a két „messiás” a főpap és a király, akik Isten népét vezetik. Ez a „két messiásra” vonatkozó hagyomány még a Kr. u. 1. században is eleven volt, amint azt az ún. kumráni gyülekezet újabban felfedezett emlékei tanúsítják.²² Itt azonban ez a hagyomány csak átalakítva jön számításba: az újszövetségi, és a Jel. által tanúsított őskeresztény közgondolkodás számára Jézus egyedül az Isten által megdicsőített Messiás, azaz Krisztus, akiben az ószövetségi ígéretek beteljesedtek. Ezért a két tanú nem a messiást jeleníti meg, hanem prófétai küldetésben szólal
- 5-6 Így jellemzi őket a szerző Mózes és Illés történetéből vett motívumokkal. Mint egykor Illés esetében történt, (2. Kir. 1,10, továbbá vö. 2. Sám. 22,9; Jer. 5,14), úgy tör elő a két tanú szájából is ellenségeiket megemészítő tűz. Hatalmukban van „az eget is elzárni, hogy ne essék eső” (1. Kir. 17,1; vö. Jk. 5,17). Ahogyan egykor az egyiptomi csapások során történt, úgy képes a két tanú is a vizeket vérré változtatni és mindenféle megpróbáltatással sújtani a földet (vö. 2. Móz. 7,17.19 k.). A két tanú tehát Illésként és Mózesként jelenik meg. Az első Mal. 3,23 k. prófécijája értelmében a Jézus korabeli zsidóság a messiás előfutáraként várta. Itt azonban nem ezen van a hangsúly. Illés és Mózes együtt „tanú” Jézusnak a megdicsőülés történetében (Mk. 9,4). Az ószövetségi törvény értelmében pedig valamely tanúvallomás akkor érvényes, ha ketten tanúsítják (5. Móz. 19,15; vö. Mt. 18,16). Itt is két tanú prófétál, hogy tanúságtételük hiteles legyen. A két tanú, „Illés” és „Mózes” az egész gyülekezetet képviselik, annak tanúságtételét szolgáltatják meg. Kettejük jelképe alatt János tehát az egész gyülekezet prófétai küldetését szemlélteti: Isten a gyülekezet soraiból választja

²² Az ún. „holttengeri tekercsek” beszélnek két, Áron és Izráel házából, tehát papi és királyi messiásról; vö. az ún. Szekta regulát, IX, 10-11.

ki tanúit. Küldetésük teljesítésére Isten a két tanúnak „1260 napot” — tehát a parúziáig terjedő „egész időt” lehetőségként adja. Ez idő alatt a tanúknak isteni felhatalmazása van és szolgálatuk megtámadhatatlan, sőt Illés és Mózes „jelei” teszik lehetetlenné azokat, akik akadályozzák őket tanúságtételükben.

- 7 Ahogyan Krisztus is „elvégezte” művét (Jn. 19,30), úgy „végzi el” a két tanú is küldetését, de „*a mélységből feljövő fenevad*” háborút visel ellenük és legyőzi őket. Eredetileg Dán. 7 látomásában tűnik fel az istenellenes pogány birodalmakat jelképező négy „fenevad”. Mivel pedig e birodalmak uralkodóik személyében jelennek meg, azért az *Antiochos Epiphanes* szír uralkodó (Kr. e. 175-164) alatt átélt megpróbáltatásos időkre visszagondolva a „fenevad” lett az „antikrisztus”, tehát az istenellenes hatalmak apokaliptikus összecsomósodásának a jelképe (vö. 13,1-10 és az ottani magyarázatot). Az antikrisztusjellegű fenevad démonikus voltát emeli ki, hogy a „*mélységből*” (vö. 9,1-2), tehát az alvilágból jön elő. Démoni hatalmának erejét mutatja, hogy bár Krisztus tanúinak szolgálatát megakadályozni nem tudja, mégis legyőzi és megöli őket, úgyhogy időlegesen és
- 8 látszólagosan diadalmaskodik felettük. Diadalának nagyságát szemlélteti, hogy tetemük temetetlenül fekszik „*a nagy város utcáján*”. Prófétai fedőnévvel, ill. „átvitt értelemben” (pontosabban a Szentlélek által adott felismerés alapján) a szerző a várost „*Sodomának és Egyiptomnak*” mondja. Az első megjelölés az Isten ítéletét kihívó, megátalkodott gonoszság színhelyére, a második pedig Izraelnek, mint Isten népének nyomorúságára, a szolgaságra utal. Az első megjelölés Ezs. 1,9-10-re és Ezék. 16,46.49-re mutat, ahol a próféta Jeruzsálem fiainak és leányainak gonoszságát Sodoma bűnével méri össze. Ez a megjelölés tehát világosan Jeruzsálemre utal, mint a két tanú vértanúságának helyére. Ide mutat az is, hogy ott „*feszítették keresztre Urukát*”. Viszont a szerző ezt a várost „*Egyiptomnak*”, tehát a szolgaság földjének is mondja. Ez a megjelölés ilyen allegorikus értelemben ismeretlen előttünk. Már az is szokatlan, hogy város számára ország neve szolgál fedőnévként. Ehhez járul, a jelképes megjelölés kettőzöttsége. Ezért bár első pillanatra világosnak látszik, hogy a „nagy város” Jeruzsálem értendő, a magyarázók egy része elejtette ezt az értelmezést és helyette Rómára próbálta azt vonatkoztatni. De éppen a magyarázók bizonytalanzkodása mutatja, hogy egyik értelmezés sem ad kielégítő értelmet vagy csak erőszakoltan vihető keresztül. S valóban, ahogyan a szerző a két tanú alakját Illés és Mózes történetéből vett eseményeken világítja meg, de azok mégsem azonosíthatók Illéssel és Mózessel, ugyanúgy jellemzi János a „nagy várost” ugyan Jeruzsálemre, Sodomára és Egyiptomra (sőt talán Rómára is) utalva, anélkül azonban, hogy földrajzilag Jeruzsálemet vagy Rómát kellene rajta értenünk. „Sodoma és Egyiptom, ahol az Urukát is megfeszítették”, túlnő akármelyik földi „nagy város” méretein és allegorikus megjelöléssé válik az Isten ellen fordult világ számára, amely visszautasítja a két tanú bizonyágtételét. Csak ilyen általánosított értelmezés segítségével érthetők meg a következő versek is.

- 9 Ezekben a szerző, mélységesen megdöbbentő jelképek segítségével rajzolja

- meg a gyülekezet, ill. az egyház mint Isten népe sorsát a világban. A vértanúságot szenvedett tanúk — vagyis az általuk jelképezett, vértanúságig hűséges gyülekezet — a „nemzetekből, törzsekből, nyelvekből és népekből” összeverődő sokaság számára „három és fél napig”, ti. Istentől megszabott elenyészően rövid ideig látványossággá válnak. A „föld lakosai” örvendeznek, sőt „újjonganak”, örömnünnepet ülnek, — mint egykor Egyiptom, mikor a csapások megszűntek és Izráel — Isten népe! — kivonult az országból (vö. Zsolt. 103,38). Még ajándékokat is küldenek egymásnak az emberek, ahogyan az az ókorban örömnünnepeken szokás volt. A diadalittas öröm nagyságát, de egyúttal elvetemültségét is akarja szemléltetni az a megjegyzés, hogy a tanúk teteme temetetlenül fekszik az utcán. Ez az ókori gondolkodás szerint a tetemek különösen súlyos meggyalázásának számított (vö. Zsolt. 79,3; Jer. 8,2; Tób. 1,20; 2. Makk. 5,10; Sal. zsolt. 2,31-32).
- 11 Császárok és egyéb hatalmak, sőt egyházfejedelmek is nem egyszer némították el Krisztus tanuit és velük a gyülekezetet is. Az örömnünnep azonban nem tarthat sokáig, mert Isten nem hagyja el gyülekezetét. Az elnémított tanúk helyett újak támadnak, a meghalt gyülekezet pedig újra éled. Ezék. 37,5.10. verseivel írja le a látnok, hogy három és fél nap múltán Isten az „élet lelkével” eleveníti meg a tanúkat, úgyhogy a szemlélőket
- 12 „nagy félelem” szállja meg. A mennyei hang pedig felhívja a tanúkat az égbe, akik — mint egykor Illés (vö. 2. Kir. 2,11) — felvitetnek a mennybe
- 13 Istenhez. Ugyanakkor apokaliptikus intőjelként — mintegy Ezék. 38,19-20 beteljesedéseként — nagy földrengés támad, amely elpusztítja a város tizedrészét, úgyhogy hétezer ember meghal. A hétezeres szám — mint hét többszöröse — kerekszám és a csapás nagyságát mutatja. Hogy a többi lakosok elismerik Isten ítéletét és őt dicsőítik, új mozzanat ahhoz képest, hogy a trombitaszóval kapcsolatos eddigi csapásoknál a szerző hangsúlyozta: az emberek Isten ítélete ellenére sem tértek meg (9,20-21). Egyes magyarázók, akik a „nagy várost” Jeruzsálemmel azonosítják és az előző versben leírt földrengést is Jeruzsálemre vonatkoztatják, az Istent dicsőítő megtérteknél a mindeddig konok zsidóságra gondolnak és úgy vélik, hogy a szerző itt — ugyanúgy, mint Pál apostol Rm. 11,25 kk.-ben — e verssel azt a reményt szólaltatja meg, hogy a zsidó nép Krisztus diadalmas eljövetele előtt végül is meg fog térni. Valóban nem lehet kizárni azt a feltevést, hogy e vers megfogalmazásába belejátszott ez a reménység, — bár az előző versek leírása (hangsúlyozottan a pogány népekről is szó van a 9. versben!) nem vonatkozhatott csak a zsidóságra. Ezért ezt a verset joggal érthetjük úgy, hogy az üldözött és már-már meghaltnak számító gyülekezet misszionáló ereje mindig új népeket von az evangélium hatósugarába. A gyülekezet Isten ajándékából telik meg az „élet lelkével”, hívja megtérésre a hitetleneket és indítja a megtérteket Isten dicsőítésére.
- 14 Ezzel le is záródik a második „jaj!” szakasza. János ezt azzal jelenti be, hogy a „harmadik jaj!” „hamar” következik: ez nyilván a következő látomásokra vonatkozik, mert a „harmadik jaj!” mint határkőjelzés elmarad, csak 12,12 utal rá.

11,15-19. A hetedik trombitaszó

- 15 Ezután a hetedik angyal megfújta a trombitát. Hatalmas szózatok hangzottak a mennyben és pedig így:
Urunké és Krisztusunké a királyi uralom a világ felett és uralkodni fog örökkön örökké!
- 16 A huszonnégy vén pedig, akik Isten színe előtt ülnek trónjaikon, arcborult, imádta Istent / és mondta:
17 Hálát adunk Neked, mindenható Úr Isten, „aki vagy és voltál”, hogy nagy hatalmadat kezedbe vetted és megkezdted uralmadat. / Haragra gerjedtek a népek, de eljött haragod és a holtak felett való ítélet ideje és hogy megadd a jutalmat szolgálóknak, a prófétáknak és a szenteknek és azoknak, akik félik nevedet, kicsinyeknek és nagyoknak, valamint, hogy elpusztítsd azokat, akik pusztítják a földet.
- 18
- 19 Ezután kinyílt a mennyben Isten temploma és láthatóvá lett a szövetség ládája a templomban. Majd villámlott, csattanások hallatszottak, mennydörgött, földrengés támadt és nagy jégeső hullott alá.

15 A 8,3-nál kezdődő látomás, ill. látomás-sorozat a hetedik trombitaszónál éri el csúcspontját. Most nem apokaliptikus csapásokról és megpróbáltatásokról van szó, hanem az örökkévaló Úr Isten dicsőítéséről és a hódolatról Ő előtte, aki – mint az előző fejezet mutatta – nem engedi gyülekezetét elpusztítani, sőt ellenkezőleg az „élet lelkét” leheli beléje, amikor legyőzöttek és holtak látszik. Minden ellenkező látszat ellenére Isten és Krisztus tartja tehát kezében a királyi uralmat.

A következő jelenet párhuzamos 7,9-17-tel, de szerkezeti jelentősége a műben mégis más. Amíg ott a megváltottak Istent imádó hódolatáról és az Istennel való közösség boldogságáról van szó, addig itt a mennyei istentisztelet egyik részlete tárul a látnok szeme elé. Ez szoros kapcsolatban van a 10. fejezetben fellépő angyal bejelentésével: „Nem lesz több időhaladék!” Ezt az angyal a hetedik trombitaszó elhangzására vonatkoztatta. Most a trombitaszó elhangzásakor a látnok a mennyei istentiszteleten tett ünnepélyes bejelentést hallja: a világ felett a „királyi uralom” Isten és Krisztusa kezében van, úgyhogy ez „örökkön-örökké”, tehát vitathatatlanul és változtathatatlanul át is vette az uralmat és azt senki sem ragadhatja ki kezéből. Az evangéliumok szerint Jézus hirdette meg „Isten királyságának” vagy „királyi uralmának” „elközelítését”. Ez nem jelentette azt, hogy eladdig Isten átadta volna királyi uralmát másnak, vagy hogy nem gyakorolta volna azt. Ugyanígy nem jelenti ez a bejelentés a Jel. szerint azt sem, hogy Isten és Krisztusa csak „most” – tehát egy adott időpontban – jutott volna uralomra, hanem inkább azt mondja, hogy ez az uralom „most” válik nyílttá és – legalább a hit számára – láthatóvá. Többé nem férhet hozzá kétség és pedig éppen azért nem, mert minden ellenség támadása Isten királyi uralma ellen és azok ellen, akik alatta élnek, vereséget szenved mindaddig is, amíg el nem következik Isten minden ellenségének végső és

teljes megsemmisítése is. Ha így értjük meg a bejelentés értelmét és jelentőségét a Jel. összefüggésében, akkor nyilvánvaló, hogy e bejelentés után még nem következhetik a „vég”, az utolsó ítélet és az üdvösség leírása, hanem először még éppen azt mutatja meg a szerző, mint válik az „ős ellenség” minden mesterkedése, üldözése és támadása Isten népe ellen vereséggé, semmivé. Valóban, ez a következő fejezetek (12-18) tartalma és alapértelme és csak utána következik (19-22,5) Krisztus végső diadalának, valamint az „új égnek és új földnek” a „leírása”.

- 16 Arra a bejelentésre, hogy megvalósult Isten királyi uralma, a válasz imádó hódolat Isten színe előtt. Ezt a huszonnégy vén – itt egyúttal az
- 17 egész gyülekezet reprezentánsa – fejezi ki. Imádságuk hálaadó hódolat a „mindenható Úr Isten” iránt, aki „a Létező és a ‘Volt’”. Istennek ez a megjelölése, amely nyilván az őskeresztény istentiszteleti rendnek is szerves alkotóelemeihez tartozott, 1,4-hez és 4,8-hoz képest rövidebb alakban tér vissza. Itt ti. hiányzik az „eljövendő” megjelölés: Isten többé nem „eljövendő”, hiszen „eljött”, „itt van” királyi uralmával. A mennyei szózat a 2. zsolttárra célzott, mikor „az Urat (= Jahve) és az ő Krisztusát” említette.
- 18 A vének imádsága ugyancsak a 2. zsolttárra utalva mondja, hogy „a népek haragra gerjedtek”, de azután eljött Isten „haragja”. Ezek az utalások azt is kifejezésre juttatják, hogy beteljesedett mindaz, amit a messiási próféciaként ismert 2. zsolttár mond. Ez a beteljesedés az ítélet és „jutalom”, azaz megfizetés és megtorlás ideje. Megítéltetnek a halottak és elveszik hűségük „jutalmát”, „bérét” „Isten szolgálói, a próféták” (vö. Ámós 3,7; Dán. 9,6.10), de a „szentek” is (ti. a választottak gyülekezete) és általában mindazok, akik „félnek az ő nevét”. Ugyanakkor megtorolja a gonoszokon gonoszságukat: elpusztítja azokat, akik pusztítják a földet.
- 19 A jelenet lezárásául szolgál az isteni pecsét az elhangzott szózaton, hogy feltárul a mennyei templom és láthatóvá válik a szövetség ládája.

Amikor Kr. e. 587-ben elpusztult a jeruzsálemi templom, Jeremiás a szövetség ládáját és az egyéb templomi kegyeszereket a hagyomány szerint isteni kinyilatkoztatás meghagyására ismeretlen helyen elrejtette. De élt a reménység, hogy a messiás megjelenésekor a szövetség ládája ismét a templomban lesz (vö. 2. Makk. 2,4-8; szír Bárúk-apk. 6,5-10).

Ahogy az Ószövetség szerint a szövetség ládája Isten szentséges jelenlétének a helye, úgy annak megjelenése nyomatékosan hangsúlyozza most is, hogy Isten jelen van és hogy szövetsége, amelyet annyiszor megtört népének hűtlensége, újból teljessé lesz mint az örökkévalóság számára beteljesedett és megújult „új szövetség”.

A szövetségláda megjelenését „villámlások, hangok és mennydörgés” kísérik, mint egykor Isten kinyilatkoztatását a Sínai hegyen (2. Móz. 19,16), ezzel is jelezve a kinyilatkoztatás nagyságát. Ehhez földrengés és „jégeső” járul – mint 2. Móz. 9,24-ben az egyiptomi csapások során –, mutatva, hogy e kinyilatkoztatás félelmetessé is válik a világ számára, akárcsak Jézus halála, melyet az evangéliumok elbeszélése szerint ugyancsak földrengés és más megdöbbentő „jelek” kísérték (Mt. 27,51).

12,1-13,18. A napba öltözött asszony, az antikrisztus és harca a gyülekezet ellen, a Bárány diadala

A 12-14. fejezetek középrészét alkotják a Jelenések könyvének. Tartalmilag és formailag is középpontjává válik az egész műnek ez a három fejezet, mivel benne a látomások Isten, ill. Krisztus döntő küzdelmét írják le a Sátán és hadai ellen, — azonban úgy, hogy a küzdelem kimenetele kezdettől fogva nem lehet kétséges. Hogy ez a küzdelem a mű gondolatmenetében éppen itt helyezkedik el (holott már az 5. fejezetben hallottuk: „Győzött az oroszlán a Juda törzséből!”), annak szerkezeti oka abban rejlik, hogy az előző fejezet a gyülekezetet, annak sorsát és bizonyágtételét rajzolta meg, a hetedik trombitaszó kapcsán pedig mennyei üzenet hirdette meg Isten és Krisztus királyi uralmának végérvényes és örökkévaló megvalósulását.

Eddig a hét pecsét feltörése és a hét trombitaszó kapcsán azokról az apokaliptikus csapásokról és megpróbáltatásokról volt szó, amelyek az emberiség számára az „utolsó idők” megtérésre hívó előjelei. Nem volt szó azonban pontosabban azokról a kísértésekről, megpróbáltatásokról és üldözésekről, amelyeket „az utolsó időben” a gyülekezetnek kell elszenvednie. A most következő fejezeteknek éppen ez a tulajdonképpeni témája. Ezt a „témát” fejtik ki a „gyermek” megszületéséről, valamint a Sátán harcáról szóló képek. A Sátánt, az antikrisztus-fenevadat és ennek prófétáját ilyen jelentőségükkel rajzolja meg a következő két fejezet. Isten királyi uralmának valósulása még egyszer és döntő módon hívja ki a Sátánt és hadait Isten legyőzhetetlen királyi uralma ellen. Ez a küzdelem nem „szellemi” hatalmak közt, hanem nagyon is reálisan a földön és az embervilágban, pontosabban az Isten népe, a gyülekezet ellen indított harc alakjában zajlik le és csak vértanúságokon, a gyülekezet tántoríthatatlan helytállásán, a hit odaadó hűségén keresztül vezet a végső diadalhoz.

A következő két fejezet tehát összefoglalva rajzolja meg a gyülekezet „sorsát” egészen az Emberfia megjelenéséig és az ítéletig. Itt sem történeti eseményeket rajzol meg a látomássorozat jelképes alakban, de a történeti események mögött megbújó döntő rugókat ismerhetjük meg. A következő képek először szorososan felzárkóznak a hetedik trombitaszóval elindított látomássorozathoz, azután függetlenül tőle és így alkotnak egységet.

12,1-6. A napba öltözött asszony, a sárkány és a gyermek

- 12,1 *Ezután nagy jel látszott az égen: asszony a napba öltözve. Lába alatt a*
 2 *hold, fején pedig tizenkét csillagból korona. / Várandós és vajúdva kiáltozik*
 3 *szülési fájdalmában. / Majd másik jel tűnt fel az égen: íme, nagy tűzvörös*

- 4 *sárkány, hét fejvel és tíz szarvval, fejein hét királyi koronával. / Farka magával sodorta és a földre dobta az ég csillagainak harmadrészét. / A sárkány ott állt az asszony előtt, aki szülni készült, hogy mihelyt szült,*
- 5 *felfalja gyermekét. / Az [asszony] pedig fiúgyermeket szült, aki majd vas-*
vesszővel fog pásztorolni minden népet. Majd elragadták a gyermeket
- 6 *Istenhez és az ő trónjához. / [Végül] az asszony elmenekült a pusztába,*
ahol Isten készített neki helyet, hogy ott táplálják ezerkétszázhatvan napig.

A 12. fejezet a Biblia azon részei közé tartozik, amelyek a legerősebben hatottak a művészek képzeletére. Valóban, a szerző színpompás, egymást gyorsan váltó képeket vetít olvasói elé. Mindegyik kép számos képzettársítást tesz lehetővé, ezért az értelmezésben sok a bizonytalanság. Lényegileg három, szorosan összetartozó képet látunk és értelmüket a könyv összefüggésében csak úgy ragadhatjuk meg, ha azokat mint egységet nézzük. Az első kép a „gyermek” születését és megmenekülését (1-6. vers), a második a sárkány vereségét mondja el a Mihály arkangyallal és seregeivel vívott harcban (7-12. vers), a harmadik az asszony által jelképezett gyülekezet menekülését írja le (13-17. vers).

- 12,1 A látnok nagy „jel” lát a mennybolton. A „jel” ugyan nem szünteti meg a látomásban észlelt jelenség valószínűségét, azonban arra figyelmeztet, hogy a jelenség jelképszerű, értelme nem önmagában, hanem abban van, amire mint „jel” mutat és amit mint jelkép megszemélyesít. A „jelek”, amelyekről Jel. beszél (vö. még 12,3; 13,13-14; 15,1; 16,14; 19,20) mindig csodás jellegűek és magukon viselik annak bélyegét, akitől származnak. Itt olyan jelről van szó, amely eredete és szándéka szerint Isten hatalmát és dicsőségét mutatja. Ugyanez a jel figyelmeztetéssé is válik azok számára, akiknek szól, hogy felismerjék azt, amit vagy akit jelképez. Ezért a „jel” elkötelező azok számára, akik azt kapják.

- A „jel”, amely a látnoknak a – talán sötét – mennybolton kirajzolódik, napsugarak fényözönétől körülvevett, lábával a holdsarlón álló asszony, fején tizenkét csillagból font koszorúval: az „ég királynője”. Mítikus alak, melynek rajzához János ősi keleti asztrális képzetekből kölcsönzött vonásokat anélkül, hogy az alak a maga egészében és mint egységes kép bárhol egybeült megtalálható volna. Ezért a rajz egyes mozzanatainak nincs is külön jelképes jelentősége. Csak a tizenkettes szám utal Izráel tizenkét törzsére, mivel az Asszony az igaz Izráél is jelképezi. De az eredetileg egymástól idegen motívumokból János a látomásban eléje tárult képet ragyogó egységgé alakította, úgyhogy az nem alaptalanul ihlette meg évszázadok
- 2 során számos alkotó művész képzeletét. A napba öltözött asszony várandós. Ezt a szerző Ezs. 7,14 segítségével fejezi ki, ezzel is útbaigazítást adva a „jel” értelmezéséhez (Ezs. 26,17; 66,7-9; Mik. 4,10). Tudjuk, hogy az első keresztény gyülekezet Jézus születésében Ezs. 7,14 ígéretének beteljesedését ismerte fel, (Mt. 1,22-23). S hogy a születendő gyermek itt a messiás, azt az 5. versben a Zsolt. 2,9-ből vett idézet is tanúsítja. János látomása azonban nem Jézus „születésének” a „történetét” mondja el mítikus formában. Erre mutat főként az, hogy a fent említett többi íráshely, amelyek ugyan-

csak belejátszanak a szöveg megfogalmazásába, Izráelt, Isten választott népét hasonlítják a szülő asszonyhoz. Hogy ez a metafora az újszövetségi korban, ill. a késői zsidóságban is eleven volt, azt tanúsítja egy újabban felfedezett és ismertté vált „zsoltár”, amelyet a kumráni esszénus közösség használt (1 QH 3). Ez is a vajúdás fájdalmaitól gyötört asszonyhoz hasonlítja azt a gyülekezetet, amely csak kísértéseken és megpróbáltatásokon, szenvedésen keresztül juthat el Istentől kijelölt céljához. Mindez máris világossá teszi, hogy a napba öltözött asszony alakjában a szerző nem Máriát, Jézus anyját rajzolta meg mítikus lényként és hogy helytelen e látomás alapján Máriában az „ég királynőjét” keresni. A napba öltözött asszony annak a messiási szabadtásra váró, ószövetségi gyülekezetnek a jelképe, amelynek körében a messiás megszületik.

- 3 A napba öltözött asszony mellett a látnok egy „másik jelet” lát feltűnni a mennybolton. Ez is magán viseli annak jellegét, akitől származik. Szintén „megjelenik” és a gonoszság kozmikus méretű nagyságát jelképezi. A „tűzvörös sárkány” ugyancsak mítikus alak és az ókori gondolkodás számára a kaotikus hatalmakat jelképezi (vö. Ezs. 51,9; Zsolt. 73,12 kk.). Képének egyes mozzanatai különböző eredetűek, ezért részben nem is vágnak egybe, mint a „hét fej” és a „tíz szaru”. Az utóbbi Dán. 7,7-re emlékeztetve arra is figyelmeztet, hogy a sárkány valóságát ne valami tisztára mítikus alakban, hanem fel-feltűnését nagyon reális hatalmakban ismerjük fel. Talán ugyanerre utal a hét királyi korona is a fejein. Egyébként azonban a sárkány alakján mutatkozó egyes vonások kiegyenlítetlensége arról tanúskodik, hogy a jobbra mítikus vonások elveszítették eredeti értelmüket, ugyanúgy, mint ahogyan ezt az „ég királynőjének” alakjával kapcsolatban is megállapíthattuk. Dán. 8,10-ből származik az a motívum, hogy a sárkány a csillagokat elsöpri a farkával és a földre szórja. Ez arra figyelmezteti a gyülekezetet, hogy az univerzális méreteket öltő istenellenes hatalom még az emberi erő számára hozzáférhetetlen csillagvilágot is magával ragadhatja. De a döntő ebben a jellemrajzban nem a hatalomnak és az erőnek ez a mítikus megfogalmazása, hanem az, hogy az Istennel szembe forduló „ős ellenség” nagyon reális földi alakot ölthet.

- Drámai fordulatot vesz a kép, amikor a sárkány odaáll a vajúdo asszony elé, hogy az újszülöttet felfalja, mihelyt megszületett. Már-már úgy látszhatnék, mintha a sárkány el is érné célját és ezzel meghíúsítaná Isten művét. De az újszülött „fiú” — János Ezs. 66,7 felhasználásával hozzátesszi: „férfit” —, az, aki Zsolt. 2,9 értelmében „vasvesszővel pásztoralja majd a világot”. Ez a „Fiú” nem a világnak kiszolgáltató tehetetlen újszülött, hanem az Úr Krisztus, a Bárány, akinek Isten átadta a hét pecséttel lezárt könyvet, hogy az Atya jobbjáról intézze a világ és benne a történelem sorsát. Ezért ez a „gyermek” azonnal „elragadtatott” „Istenhez és pedig az ő trónjához”. Nemcsak Isten közelében vagy színe előtt van — mint akinek meg kell jelennie ott, hogy elvegye ítéletét —, hanem Istennel együtt trónol. Ezzel éri el ez a jelenet a csúcspontját. Isten pedig kimentti az asszonyt is a sárkány hatalmából, úgyhogy az elmenekül az Isten által előre elkészített helyre, a *pusztába*, — valamikor Izráelt mentette

így Isten az egyiptomiak elől a Vörös-tengeren keresztül a pusztába, ahol kinyilatkoztatta magát neki. Az asszony is a pusztában van, ahol „*táplálják*” (Isten gondoskodik róla) 1260 napig, ami – mint láttuk – az apokaliptikus megpróbáltatások teljes „*időtartama*”.

Mielőtt a fejezet további képeire térnénk át, röviden választ kell adnunk két kérdésre. Egyik, hogy mit jelent a két „*jel*”, az ég királynője és a sárkány, kettősségével és mégis összetartozó egységével, a másik pedig, hogy mit akar mondani a Jel. összefüggésében a „*gyermek*” születése.

Az első kérdésnél ókori mítoszokra kell utalnunk. Ezekben ismételen találkozunk azzal a motívummal, hogy valamely istenség születendő gyermekét ellenséges istenség üldözi, de az üldözött csodálatosan megmenekül. Így tud pl. a görög mitológia arról, hogy Létót, Zeus kedvesét üldözi Python, a kígyó és el akarja ragadni tőle újszülöttjét, Zeus gyermekét. Létó azonban elmenekül, megszüli Apollónt, ez pedig nyolc napos korában megöli Pythont. Ezt a mítoszt ismerték Kisázsiaiban is, ahol a Jel. keletkezett. Többé-kevésbé hasonló jellegű mítoszokat találunk más népeknél is, pl. Egyiptomban, ahol Hathor-Isist üldözi Typhon-Seth, de Isisnek sikerül megmenekülnie, gyermekét felneveli és ez, Horus, utóbb legyőzi a sárkányt. Ezek a mítoszok is összeforrtak váradalmakkal, amelyekben isteni gyermek megszületését várták, aki valamiféle szabadítást, megváltást hoz. A Jel. 12-ben elmondott látomás és e mítoszok közt az egyezések mellett jellegzetes különbségek is vannak – egyebek közt pl. az, hogy itt nincs szó a megszületett gyermek, mint isteni hős és a sárkány harcáról. Mégsem mondható lehetetlennek, hogy a Jel. szerzője látomásának leírásakor felhasznált elemeket az említett mítoszból, és hogy mondanivalóját így akarta érthetővé tenni olvasói számára. Nála azonban a látomás elemei teljesen keresztény bizonyágtételének szolgálatába vannak állítva. Hiszen az „*ég királynője*” nem valami „*istennő*”, hanem – mint még alább is látni fogjuk – Isten választott népének és vele együtt a gyülekezetnek a jelképe. Belőle születik és hívja el Isten Krisztust, akit „*jobbára*” ültet, hogy akarata szerint intézze a népek sorsát és ítélje őket igazsággal. Viszont a sárkány az ő ellenség, minden Istenellenes lázadás és bűn megszemélyesítője. Nem tud ugyan Isten választottjával szemben diadalmaskodni, de továbbra is üldözi az „*asszonyban*” megszemélyesített Isten népét. Ilyen értelemben ez a mítikus motívumokkal átszőtt jelenet teljesen a hit bizonyágtételévé válik.

Ezzel már tulajdonképpen megkerestük a második kérdésre is a feleletet. Többször felvetették a kérdést, hogyan kerülhetett bele a gyermek születése mint motívum a Jel. látomásainak sorozatába. Vajon a látomás „*utólag*” akarja-e mintegy „*megjósolni*” és leírni Krisztus születését? Az ilyen értelmezés helytelen és nem számol a látomások valóságos pszichikai jellegével. Hiszen a Jel. szerzője abban a világos tudatban ír, hogy a kereszten meghalt és feltámadott Jézus a megdicsőült Úr Krisztus. De éppen azért, mivel valóságos és nem előre kigondolható látomásokról van szó, azért adódhatik a látnok számára olyan kép, amely a reá való visszaemlékezéskor kapcsolatba kerül a messiás születésével. Ezt pedig a szerző – ha utólag is – „*látja*” látomásában (mint ahogy álomban is láthatunk megtörtént esemé-

nyeket), de oly módon értelmezi, hogy a szülő asszonyt azonnal Izráellel, a „gyermeket” pedig nem újszülöttel azonosítja, hanem a messiási királlyal, aki „vasvesszővel pásztorolja a pogány népeket”. Mások arra gondolnak, hogy a jelenet a messiás eszkatológikus születését ábrázolja olyan értelemben, hogy az üdvtörténet eseményei az eszkatológikus jövőben ismétlődnek. Ez ellen viszont az a körülmény szól, hogy az Újszövetség nem ismeri az eszkatológikus – és ezzel együtt egy második – messiás születésének képzetét, hanem az egyetlen Úr Krisztus megjelenéséről, parúziájáról – vagy a későbbi egyházi szóhasználat szerint – „visszajöveteléről” beszél. A messiás eszkatológikus születésének képzeete végső értelemben megszünteti a megdicsőült Úr Jézus messiás-voltát. Voltak olyan magyarázók is, akik valamilyen formában a gyermek megszületését a gyülekezet születésére vonatkoztatták, vagy valamilyen kortörténeti vonatkozást véltek benne felfedezhetni olyan értelemben, hogy a megszületett gyermeket szembehelyezték az „antikrisztusi” hatalommal, a római császárokkal. Azonban ezekre az értelmezési kísérletekre sem ad alapot a szöveg. Ezért magában a szövegben kell keresni az útmutatást e jelenet értelmére. Ez pedig – mint fentebb már említettük – adva van abban a körülményben, hogy a szerző részben a napba öltözött asszonyt, részben pedig a gyermeket Ószövetségi idézetek segítségével írja le. Az első világhossá teszi, hogy az asszony az igaz Izráel, Isten népe, a megszületett gyermek pedig az Isten által az ítélet tartására rendelt „messiás”, a Fiú. Ezek az alapmozzanatok jelölik ki e jelenet helyét a Jel. gondolatösszefüggésében. A hetedik trombitaszóhoz kapcsolódva nemcsak Isten visszavonhatatlan királyi uralmát hirdetik meg a vének a mennyei istentisztelet keretében, hanem azt is, hogy e királyi uralom alatt a gyülekezet ebben a világban tesz tanúbizonyságot Uráról és hívja ezt a világot megtérésre. Noha a két tanún ellenségeik csak látszólag diadalmaskodtak és újra-éledésük, mennybe vitetésük, valamint az azt kísérő intó jelek, sokakat megtérésre bírnak, az ős ellenség nem hagy fel próbálkozásaival és új erővel tör Isten népe ellen. De Isten az e népből támasztott Messiást uralomra hívta el az Isten ellen lázadó hatalmak minden támadása ellenére: rajta és uralmán e hatalmaknak nincs ereje. Sőt e jelenet új formában erősíti meg, amit már egyébként is hallottunk e látomások sorozatából, hogy Isten a „pusztában” is készít helyet az asszonynak és táplálja őt végig a megpróbáltatás egész ideje alatt.

12,7-12. Mihály arkangyal harca a sárkány ellen

- 7 Ezután háború támadt a mennyben: Mihály [arkangyal] és angyalai
 8 viseltek háborút a sárkány ellen. / A sárkány is harcolt és [vele] angyalai is,
 9 de nem tudott felülkerekedni, úgyhogy többé helyük sem volt található a
 10 mennyben. / A nagy sárkányt pedig, az ősi kígyót, akit ördögnek és Sátánnak hívnak, azt, aki elcsábítja az egész földkerekséget, letaszították. Letaszították a földre és vele együtt letaszították angyalait is. / Ekkor hatalmas szöveget hallottam a mennyben, mely mondotta:

11 Most valósult meg az üdvösség, Istenünk hatalma és királyi uralma és
Krisztusának hatalma, mert letaszították testvéreink vádolóját, azt, aki
vádolta őket Istenünk előtt éjjel-nappal. / [Testvéreink] a Bárány vérével
12 és tanúságtételük igéjével győzték le, mert nem szerették életüket mind-
haláláig. / Ezért ujjongjatok, egek és akik benne laktok! Jaj a földnek és a
tengernek, mert az ördög leszállt hozzátok, telve nagy haraggal, mint aki
tudja, hogy kevés ideje van.

7 A 12. fejezet második képe ugyancsak mítikus motívum segítségével
írja le a látomást. Háború üt ki a mennyben, ahol Mihály arkangyal az
angyalok seregével támad a sárkányra. Mihály arkangyalról a szerző felté-
telezi, hogy olvasói ismerik. Alakja a zsidó apokaliptikában fontos szerepet
játszik. Ő Izráel védőangyala (Dán. 10,13.21; 12,1; Énók-apk. 20,5), aki
az utolsó idők apokaliptikus harcaiban népe segítségére siet. Így írja le
szerepét az egyik, ún. Holt-tengeri tekercs is (1 QM XVII, 5-7). A látnok itt
tehát egy a zsidó apokaliptikus váradalmakból ismert motívumot vesz segít-
8 ségül látomásának leírásához. A harcot magát nem írja le és nem részletezi,
csak annak eredményét közli, hogy ti. a sárkány nem bírt diadalmaskodni
az Isten nevében és erejével ellene küzdő Mihály arkangyal seregei fölött.
Veresége teljes és végleges. Dán. 2,35 szavaival mondja szövegünk, hogy
„többé helyük sem volt található az égben”. Egyes zsidó apokaliptikusok
hagyománya szerint a Sátán lakóhelye eredetileg a legelső mennyben volt
(szláv Énók-apk. 7,1; Ezsajás mennybemenetele 7,9 kk.). Ez a szemlélet
teszi érthetővé, hogy a küzdelem a mennyben folyik, hogy Mihály arkangyal
letaszítja a Sátánt és angyalait, úgyhogy többé nem található meg még az egy-
9 kori „helye” sem a mennyben. A Sátán felett aratott győzelem nagyságát
szemlélteti a szerző azzal is, hogy hangsúlyozza „a nagy sárkány” azonos-
ságát az „ősi kígyóval”, aki 1. Móz. 3,14 kk. szerint elcsábította Ádámot
és Évát és ezzel utat nyitott az emberiség történetében a bűnnek. A sárkány
hatalmát és erejének nagyságát mutatja, hogy nemcsak a paradicsombeli
kígyóval, hanem az ördöggel – héber néven a Sátánnal – azonos, és hogy ő
az, aki „az egész lakott földet” állandóan megtéveszti, tévútra vezeti, bűnre
csábítja és a bűnben megátalkodottá teszi (vö. Mk. 13,21-22). Bibliai szem-
lélet szerint benne testesül meg minden Isten ellen fordult kitalenségek, és
az ebből fakadó gonoszság, bűn. Uralma takarja el Isten királyi uralmát,
10 teremtő hatalmát, atyai jóságát és üdvösségszerző szeretetét. Ezért hangzik
fel bukásakor mennyei „szózat”, melyről azonban a szerző nem mondja meg,
hogy kinek az ajakán csendül fel mint hálaima (talán a vértanúkra kell
gondolni!). Ez a szózat azt hirdeti, hogy „most”, ti. a Sátán bukásakor
„valósult meg az üdvösség, a hatalom, Isten királyi uralma és Krisztusának
hatalma” (azaz a Krisztusnak Istentől átadott üdvösségszerző hatalom kitel-
jesedése). Ezek a fogalmak pontosan azokra a mozzanatokra utalnak, ame-
lyeket a Sátán műve e világi hatalmával Isten királyi uralmában eltakar, sőt
állandóan mintegy elrabol az általa megtévesztett bűnös emberiségtől. Jób.
1,6 kk.; 2,1 kk. szerint is (vö. Zak. 3,1; Énók-apk. 40,7) a Sátán téveszti meg
az embereket, sőt vádolja is őket Isten színe előtt. Bukása azt is jelenti, hogy

nincs többé, aki Isten megváltottait, vagy ahogyan a hálaíma mondja „*testvéreinket*“ (ti. a hűséges bizonyoságtételük miatt vértanúságot szenvedett megváltottak testvéreit) vádolhatná (vö. Rm. 8,33). Ezek azonban nem saját erejükből, hanem „*a Bárány vére és tanúságtételük igéje miatt*“, azaz tehát Krisztus megváltói műve alapján „*győztek*“ (2,7). Krisztus volt az, aki megváltói művével a döntő és alapvető győzelmet a Sátán fölött kivívta és látta őt „*villámként lehullani az égből*“ (Lk. 10,18). Mihály arkangyal harca és győzelme mítikus formában írja le Krisztusnak ezt a győzelmét annak hangsúlyozásával, hogy csak azok „*győznek*“ a bűn és halál elleni harcban, akik Krisztus „*véreivel*“, tehát megváltói műve alapján állva indulnak harcba, tesznek róla tanúbizonyoságot és akár a vértanúhalált is vállalva „*nem szeretik életüket*“. Krisztus műve és gyülekezetének ragaszkodása hozzá a vértanúságig mindig új győzelemmé teszi Mihály arkangyal diadalát. Ezért a hálaíma joggal hívja fel – Ezs. 49,13 szavaival – ujjongásra az eget és annak lakóit, tehát a választottak, ill. megváltottak seregét. De ugyanakkor a jaj-kiáltás intelmével is fordul a „*föld és tenger*“ – az egész embervilág – felé, mert hozzájuk „*szállt alá az ördög, telve nagy haraggal, tudva, hogy csak kevés ideje van*“. Krisztus megváltói műve következtében nem szűnt ugyan meg annak lehetősége, hogy továbbra is a nagy „*csábító*“ és tévutakra vezető ellenség legyen, de Krisztus felette aratott győzelme új élet lehetőségét és valóságát adja a föld lakóinak, úgyhogy „*ideje*“ – azaz elcsábításra való lehetősége – már „*kevés*“.

12,13-17. A sárkány üldözi az asszonyt

13 *Amikor a sárkány látta, hogy letaszították a földre, üldözőbe vette az*
 14 *asszonyt, aki a fiúgyermeket szülte. / De az asszony megkapta a nagy sas*
 15 *két szárnyát, hogy a pusztába repülhessen a helyére és ott táplálja távol*
 16 *a kígyótól egy évig, két évig és félévig. / A kígyó pedig a szájából vizet*
 17 *lövellt ki az asszony után mint valami folyót, hogy az áradattal elsodortassa. /*
De a szárazföld segített az asszonynak: a szárazföld megnyitotta száját és
elnyelte a folyót, amelyet a sárkány lövellt ki szájából. / Ekkor a sárkány
haraggal telt el az asszony ellen és elment, hogy hadat viseljen a többiekkel,
ti. a leszármazottaival, azokkal, akik megtartják Isten parancsolatait és
akiknél megvan Jézus tanúbizonyoságtétele.

A harmadik kép a 12. fejezetben ugyancsak mítikus elemet használ fel a látottak leírására. Ezeket az elemeket jórészt már az első képben (12,1-6) megfigyelhettük. Ott arról volt szó, hogy a sárkány üldözi a szülni készülő asszonyt, hogy gyermekét eleméssze. Most ez a motívum olyan értelemben folytatódik, és módosul, hogy a sárkány az asszonyt magát akarja elemészteni, majd pedig leszármazottai ellen fordul tehetetlen dühében. Ugyanakkor azonban ez a motívum ószövetségi emlékképekkel kombinálódik. Tulajdonképpen csak ezek teszik valójában érthetővé a képet.

13.14 Mivel a sárkány támadása a „gyermek” ellen kudarcba fulladt, sőt a sárkány maga is vereséget szenvedett, dühe most az asszony ellen fordul. Így kapcsolódik az új kép a fejezet első szakaszához. De Isten megvédi az asszonyt, aki választott népét jelképezi. Az asszony „a nagy sas két szárnyát” kapja. A határozott névelővel ellátott megjelölés arra az emlékképre utal, hogy Isten „saszárnyakon” hordozta népét a pusztai vándorlás alatt (2. Móz. 19,4; vö. 5. Móz. 32,11; Ezs. 40,31). A „puszta” (pontosabban: sivatag) volt egykor az a hely, ahol Isten a hosszú vándorlás idején megvédté népét ellenségei ellen és ahol kinyilatkoztatta magát neki a Sinai hegyén. Így menekíti Isten az ősellenség elől népét történeti vándorlása folyamán „a pusztába” — ez a „helye”, ti. a nép Isten által rendelt helye — és itt „táplálja” — mint ahogy egykor Izráelt is táplálta csodálatosan — egész vándorlása alatt, amíg csak szenved a ősi kígyó támadását. Ezt az „időt” a látomás a Dán. 7,25; 12,7-ből vett kifejezéssel jelöli meg. A *három és fél év* (a görög szövegben szóról szóra: „ideig, időnkig és az idő feléig”) itt is az apokaliptikus megpróbáltatások teljes, a hagyományos számmal kifejezett jelképes időtartamát fejezi ki, mint 11,2-3-ban (vö. még 12,6 és 13,5 verseit is). Így gondoskodott Isten egykor Illésről (vö. 1. Kir. 17,2-6; 19,4-9). Isten népe is bizonyos lehet, hogy Ura a legnagyobb szükség idején is gondoskodik róla.

15.16 Ugyancsak mítikus motívum szólal meg a következőkben, amikor arról hallunk, hogy „a kígyó” folyóvá dagadó vizet lövellt ki szájából az asszony után, hogy annak áradatába fojtsa. Az Ószövetségben Zsolt. 74,13-14 tengeri szörnynek gondolja Leviátánt, akinek Isten szétzúzta a fejét. Ilyen mítikus alakként rajzolja meg a szerző itt a sárkányt, ill. az ősi kígyót is. De ahogyan a fáraónak sem sikerült Izráel népét belefojtani a tengerbe, úgy siet most — Isten rendeletére — a föld az asszony segítségére, amikor elnyeli a kígyó által kilövellt vizet. Tehetetlenségében a sárkány „a többiek”, ti. az asszony „leszármazottai” ellen fordul. Ezekről azt mondja a szerző, hogy „megtartják Isten parancsolatait és megvan náluk Jézus tanúbizonyoságtétele”. Az utóbbi körülírás új fordulatot ad a képnek. Most nem az egykori messiásváró Izráelről, hanem Isten új népéről, Krisztus gyülekezetéről van szó, amikor a szerző az asszonyról és annak „magváról”, leszármazottairól beszél. Ezzel a szerző átvezet a következő fejezet képeire, amelyek szerint a fenevad és annak prófétája zúdítják a gyülekezetre az apokaliptikus megpróbáltatásokat.

Ha most visszatekintünk a 12. fejezet három egymásba kapcsolódó képére, akkor világossá válik újból nemcsak e képek jelentése, hanem azok értelme is az egész könyv összefüggésében. Az első kép nyomatékosan állítja az olvasó elé, hogy a megdicsőült Úr Krisztus az „ősellenség” minden hatalma és mesterkedése ellenére is él, és Isten jobbán trónolva uralkodik, „vasvesszővel” pásztorolja a népeket. Ő az a „fiúgyermek”, akit a napba öltözött asszony szül meg, akit tehát Isten a választott népből hív elő. Az első kép nem a karácsonyi történet utólagos leírása mítikus formában, hanem a megdicsőült Krisztus titokzatos és egyre újuló, mindig is új — tehát eszkatológikus — uralmának meghirdetése. Ezért dicsőíti a második

kép Isten királyi uralmát azzal, hogy az „most” valósult meg. Nem mintha Isten addig is kiengedte volna a kormánypalcát a kezéből vagy mintha azt a Sátán el tudta volna ragadni tőle és azt a mennyei seregeknek kellene „visszahódítani”. Mihály arkangyal harca az „ősellenség” és annak démonikus seregei ellen ez a mindig újuló és minden nemzetség számára eszkatológikus, méreteiben és jelentőségében pedig valósággal apokaliptikus küzdelem. Végig kell ezt küzdeniök a „testvéreknek” is mind. De végig is küzdhetik a harcot abban a bizonyosságban, hogy harcuk nem kilátástalan. Sőt azok, akik „megtartják Isten törvényét és akiknél ott van Jézus tanúbizonyoságtétele” — akik tehát életük árán is tanúbizonyoságot tesznek Jézusról és akiket Jézus is elismer tanúságtételével az övéinek, — bizonyosak lehetnek a győzelem felől, mert „Isten királyi uralma” „most” megvalósult számukra is. De ez nemcsak az egyes testvérek számára vigasztalás. A harmadik kép azt hangsúlyozza, hogy Isten az egész gyülekezetet, a választottak egész seregét és abban minden egyest véd és oltalmaz. Úgy vezeti népét, mint egykor Izráelt a pusztában, mikor megnyílt előtte a tenger, és táplálja, mint egykor mannával a pusztában vándorlókat és mint ahogy Illésről, a prófétáról gondoskodott. A 12. fejezetnek mind a három képe ezt a vigasztaló üzenetet sugározza a gyülekezet felé, amely az eszkatológikus megpróbáltatások közelségének tudatában folytatja vándorútját a pusztában.

12,18-13,10. *A tengerből előjövő fenevad: az antikrisztus*

- 12,18 *Ezután [a sárkány] odaállott a tengerpartra. / Majd láttam egy fenevadat feljönni a tengerből: tíz szarva és hét feje volt. Szarvain tíz korona,*
 13,1 *2 fejein pedig istenkáromló nevek [látszottak]. / A fenevad, amelyet láttam, párdúchoz hasonlított, lábai olyanok voltak, mint a medvéé, szája pedig, mint az oroszlán szája. A sárkány saját erejét és trónját engedte át neki és*
 3 *nagy hatalommal [ruházta fel]. / Egyik fejét mintha halálra sebeztek volna, de a halálos sebe meggyógyult. Az egész föld csodálattal telt el a fenevad*
 4 *íránt, / [az emberek] pedig imádták a sárkányt, azért, hogy ráruházta a hatalmat a fenevadra. Imádták a fenevadat is és mondták: Ki hasonlítható*
 5 *a fenevadhoz? Ki hadakozhat ellene? / A fenevad ekkor nagyotmondó és istenkáromló száját és lehetőséget kapott, hogy azt negyvenkét hónapig*
 6 *használhassa. / Meg is nyitotta száját káromlásra Isten ellen, hogy káromolja nevét és hajlékát, [valamint] azokat, akik a mennyben laknak. / Arra is kapott [hatalmat], hogy hadakozzék a szentek ellen, sőt hogy le is győzze*
 8 *őket, mert hatalmába került minden törzs, nemzet, nyelv és nép. / Imádni is fogják a föld összes lakosai, — azok, akiknek neve nincs beírva a világ teremtésétől fogva az áldozatul adott Bárány, [vagy más szóval] az élet könyvébe.*
 9 *Mindenki, akinek van füle, hallja meg! / Akire fogság vár, fogságba*
 10 *megy! Akinek kardtól kell a halált elszenvednie, annak el kell szenvednie kardtól a halált! Ehhez kell a szentek állhatatossága és hithűsége!*

A 13. fejezetben a látomás új jelenettel két képre osztva folytatódik: ezek egymással is szorosan összefüggenek, de belekapcsolódnak az előző fejezet utolsó képébe is. 12,17 szerint a sárkány dühe az asszony ivadéka ellen fordul. Ezt a 13. fejezet mítikus gyökerű képek segítségével írja le.

12,18 A látomás szerint a sárkány „odaállott a tengerpartra”.²³ Ez a mondat jelzi, hogy a következő két képben leírt esemény szerzője, elindítója és mozgatója a sárkány.

13,1 A kép leírását a szerző azzal vezeti be, hogy hangsúlyozza annak látomás-jellegét: „látomásomban láttam”, – fordíthatnánk kissé szabadabban. Ezzel a fordulattal a szerző nem új látomást vezet be – hiszen a következő jelenet csak folytatása az előzőnek –, hanem inkább hangsúlyozza az új kép kiemelkedő jelentőségét.

A következő kép leírásában az első mozzanat, amelyre különösen is figyelni kell, hogy a tengerből előjövő fenevad a sárkány – tehát a Sátán – szolgálatában áll és evilági valóságjellegével a földi ember számára a Sátán foghatóvá vált „megtestesülése”. Amikor a sárkány odaáll a tengerpartra, előhívja a tengerből a saját mivoltát tükröztető „fenevadat”. Régi keleti elképzelés szerint a tenger az őszörnyek tartózkodása helye. Eredetileg ilyen szörny ez a „fenevad” is, – akárcsak a mítikus Behemót és Leviátán (vö. Ezs. 27,1; Jób. 40,15-32; Énók apk. 60,7; szír Bárúk apk. 29,4; 4. Esdr. 6,49). A mítikus vonatkozás azonban a szerző számára valószínűleg egyáltalán nem volt már tudatos. Sokkal fontosabb számára, hogy a fenevadat kapcsolatban tudja Dániel próféciájával. Dán. 7,3-8 négy, a tengerből előjövő fenevadat ír le, melyeket a későbbi értelmezés négy királynak, ill. birodalomnak mond. Ebből a látomásból származnak János leírásának 2 egyes mozzanatai, így a „tíz szaru”, valamint az, hogy a fenevad részben párduchoz, részben medvéhez, részben oroszlánhoz hasonlít. Mindezekben a fenevad csak emlékeztet ezekre a Dániel látomásából a gyülekezet előtt jól ismert vadállatokra, a maga egészében azonban messze tútesz ezeken, hiszen egymagában egyesíti mindazt, amit Dániel látomása négy „vadállatnak” tulajdonított. Ezzel be is teljesíti Dániel látomását és azt új, magasabb szintre emeli. Amit a próféta látomásban olvasunk, az ebben a fenevadban véglegesen és végletesen kiteljesedett alakban jelenik meg. Erre utal a „hét fej” is: a Jel. könyvében a hetes szám mindig a tökéletesség jelképe. A fenevad hatalmának leírását betetőzi, hogy a sárkány átengedi neki saját erejét és trónját, valamint hogy „nagy hatalommal ruházza fel”. Mindezek

²³ A kéziratok egy részében a szöveg így hangzik: „és odaálltam a tengerpartra”: ez a szöveg feltételezi, hogy a mondat alanya a szerző, úgyhogy a szerző ezzel a mondattal jelezné a jelenetben bekövetkező „színváltást”. Azonban az ilyen helyszínváltozásokat a Jel. könyvében általában isteni parancs szokta megelőzni. Ez pedig itt hiányzik, ami arra mutat, hogy ez a szövegváltozat későbbi módosításból származik. Egyébként a szöveg tárgyi összefüggésének inkább megfelel a mondat abban az esetben, ha alanya a sárkány. Ez egyúttal a régebbi és jobban tanúsított szövegnek is látszik. Ezért ezt a szöveget fogadjuk el fordításunk alapjául.

a mozzanatok világosan párhuzamba állítják őt az Isten jobbán trónoló megdicsőült Krisztussal. A fenevad „a Sátán trónján” (vö. 2,13) ül és a sárkánytól kap erőt, hatalmat és felhatalmazást. Nem saját hatáskörében, hanem megbízójával egyetértésben cselekszik s addig van ereje és hatalma, ameddig azt megbízójától megkapja. Ilyen értelemben mintegy a „megtestesítője” megbízójának.

- Mindehhez járul még egy sajátos vonás. A fenevad nemcsak hatalma, hanem megjelenése szerint is ellenképe Krisztusnak. Egyik fejét „*mintha halálra sebeztek volna, de a halálos sebe meggyógyult*”. A görög kifejezés (*esphagmené*, pontos fordítással „leölve”, „levágva”) azonos azzal, amelyet a szerző a Bárányra vonatkozólag használ (5,6). A fenevad sebe meggyógyul, mintha csak a halálból támadt volna fel, noha valójában sem meg nem halt, sem fel nem támadott. Az antikrisztus Krisztust utánzó – úgy is mondhatjuk: „krisztusszerű” – jellegét még jobban kidomborítja, hogy a fenevad már-már halálra vált tehetetlenségéből új életre támadva hatalmával és megbűvölő erejével ámulatba tudja ejteni az embereket és – akár csak Krisztus tanítványokat – úgy szerez ő is követőket magának, akik 4 térdre borulnak előtte és imádják. A himnusz, mellyel alattvalói köszöntik, emlékeztet arra a magasztaló és hálaadó énekekre, amellyel Mózes akkor dicsőítette Istent, amikor népét száraz lábbal vezette át a Vörös-tengeren (2. Móz. 15,11: „Kicsoda olyan az istenek közt, mint Te, Uram?”).

Mindezek a mozzanatok világosan mutatják, hogy a szerző a fenevadban a „hamis krisztust” (Mt. 24,24), ill. „antikrisztust” (1. Jn. 2,22) rajzolja meg. Benne fut össze a világon minden olyan erő és hatalom, mely nem Istennek és Krisztusnak szolgál és nem Istentől, ill. Krisztustól reményli a „megváltást”, az „élet” ajándékát. Alakjában beteljesedik és kiteljesedik Dániel próféciája. De amíg ott egymást követő és váltó királyokról, birodalmakról van szó, amelyek közt a leghatalmasabb az utolsó, addig itt, az antikrisztus alakjában e birodalmak mind összefoglalódnak és a tapasztalható történésen túlmutató, az e mögött rejtőző valóságban gyökerező, „apokaliptikus” hatalommá válnak. A földi hatalmak és birodalmak nem szükségképpen, de lehetséges valósulásai, „megtestesülései” lehetnek neki. „Hamis messiásá”, „antikrisztussá” ez az apokaliptikus hatalom azáltal válik, hogy megtévesztő módon azt kínálja, amit egyedül Krisztus hozott és hozhat az embernek. Ezt fejezik ki a látomásnak azon vonásai, amelyek utánozzák, sőt bizonyos fokig parodizálják Krisztus alakját. Az egyik fején halálos seb támad, de a fenevad nem adja életét váltságul, mint Krisztus. Jézus elutasította magától a Kísértőt, mikor az felkínálta neki a hatalmat (Lk. 4,5-8). A fenevad azt elfogadja és gyakorolja, hogy az egész világot alávesse uralmának. Imádat egyedül Istent illeti és egyedül Krisztus az Úr, aki előtt minden térd meghajol (Fil. 2,10-11), a fenevadat azonban követői úgy dicsőítik és imádják, mint Istent és Krisztust.

- 5 Az 5-8. versekben a szerző a fenevad alapvető magatartását írja le. Dán. 7,8.25 kifejezésével mondja róla a szerző, hogy a fenevad „*nagyot mondó száját kapott*”, vagyis istenkáromlást szól. Hatalma tudatában nemcsak gögösen, másokat lebecsülve, fennhéjázóan beszél, hanem szava – és

- hozzátehetjük: cselekedete, egész magatartása — Isten ellen lázadó, őt megtagadó, semmibe vevő káromlásban teljesedik ki. Ezt a káromlással teli száját a fenevad nem magától vette, hanem „kapta” (pontos fordítás szerint „adott neki”). Ez elsősorban a sárkányra vonatkozik, aki a saját hatalmát adta át neki és teljhatalommal ruházta fel. A fenevad azt cselekszi, amit neki a sárkány mintegy sugall, hiszen a sárkány „kreatúrája” és viselkedésében is annak exponense. De a szerző ennél még többet mond! A sárkány nem hívhatta volna elő a fenevadat a tenger mélységeiből, nem tehetette volna őt saját lényé megtestesülésévé, ha Isten ezt el nem tűrné és mintegy meg nem engedné neki. Ugyanígy „kapta” (pontosabban „adott neki”) a fenevad a „hatalmat” vagy helyesebben a lehetőséget és képességet, hogy negyvenkét hónapig (három és fél év: ez a teljes apokaliptikus időszak! vö. 11,2) fejtsse ki működését: a sárkány nem tudná neki hatalmát erre az időre átadni, ha Isten nem tűrné azt el. Így a szerző már ezzel a kifejezéssel („neki adott”) is hangsúlyozza, hogy nem a sárkány és a fenevad kezében van a végső megfellebbezhetetlen hatalom: tehetetlenek, ha Isten el nem tűri őket. Isten akarata, ítélete szab határt működésüknek. De így a fenevad valóban él a kapott lehetőséggel és hatalommal, káromolja Istent és „hajlékát”, pontosan „sátorát”: a megjelölés a szövetség sátorára emlékezteti az olvasót. Itt a sátor mennyei „ősképére”, a mennyei szentélyre, sőt tulajdonképpen annak lakóira, tehát a „mennyei seregekre” és mindarra kell gondolnunk, ami Isten világához tartozik, de túlesik a földi ember tapasztalatán és látóhatárán.
- 7 Isten ellen fordul a fenevad akkor is, amikor „háborút visel a szentek ellen és legyőzi őket”. Dán. 7,21-ből vett kifejezéssel mondja ezt a szerző és hangsúlyozza: prófétai jövendölés teljesedik be akkor is, amikor a gyülekezet üldözést szenved. Ez sincs tehát Isten akarata nélkül, sőt arra, hogy ezt megtehesse, a fenevad ismét „kapta” a hatalmat. Még arra is „kapta” a hatalmat, hogy ebben a küzdelemben „legyőzze” Krisztus követőit. Amikor a szerző Dán. 7,21-ből ezt is átveszi, külön figyelmezteti olvasóit. A fenevadnak valóban van akkora hatalma, hogy még le is győzheti a „szenteket”, tehát Isten választott népének, a gyülekezetnek egyes tagjait. „Győzelme” adott esetben lehet valóságos győzelem. Nincs szó arról, hogy ezt a kifejezést ironikus értelemben kellene venni, mintha a győzelem csak látszólag maradna a fenevad kezében, de éppen akkor veszítené el a csatát, amikor külszín szerint győz. A fenevad ereje olyan hatalmas, annyira meg tudja tévesztetni az embereket, annyira fel tudja venni Krisztus képét is (ezért tartozik a „hamis krisztusok” vagy „hamis messiások” közé), hogy valóban megejtheti az embereket. Ahogyan Krisztus „minden népből, törzsből, nemzetből és nyelvből” (7,9) választott ki magának gyülekezetet, úgy „kapott hatalmat” — cselekvési lehetőséget — a fenevad is „minden törzs, nemzet, nyelv és nép felett”. Nincs tehát senki és semmiféle nép sem mentesítve csábítása, megtévesztése és kísértése alól. Ahogyan Isten egykor engedte megkísértetni az istenfélő Jóbot, ugyanúgy nem biztosítja sem Izráelt, mint választott népet, de a gyülekezetet mint Krisztus népét sem a tekintetben, hogy nem férhet hozzá közel, nem tévesztheti meg és nem

ejtheti meg, nem „győzheti le” „hamis messiások” és „antikrisztusok” kísértése.

- 8 De amikor a szerző figyelmeztetésül elmondja ezt a gyülekezetnek, akkor hozzáteszi azt is: a fenevadat imádják „*mind a föld lakosai*”, mindazok – vagy így is mondhatjuk: de csak azok –, akiknek neve nincs felírva „*a világ teremtésétől fogva az áldozatul adott Bárány, [vagy más szóval] az élet könyvébe*”. Isten nem engedi át védtelenül övéit a Sátán kísértésének. Tudja és ismeri övéit: ezt a szerző a késői zsidóságban jól ismert képzetrel, az élet könyvébe való beírással jelöli meg. Ezt még kiegészíti azzal a pontosabb körülírással, hogy az „élet könyve” az, amely „*az áldozatul adott Bárányé*”. Az élet könyvébe tehát azok nevei kerülnek, akik a Bárány megváltottai. S hogy nevük ebbe a „könyvbe” nem esetlegesen és időlegesen került bele, azt a szerző külön kiemeli azzal, hogy nevük benne „*a világ teremtésétől fogva*” van már feljegyezve. Isten örökérvényű akarata, hogy üdvösségre jussanak, ezért bízhatnak abban, hogy megsegíti őket a kísértés óráján, nem engedi át övéit a gonosz hatalmaknak. Ez éppen úgy áll, mint ahogy még a kegyes Jób is súlyos válságokon ment át a kísértés és megpróbáltatás idejében. Senki sem hízelelhet magának azzal, hogy rajta nem vehet erőt a kísértés. De mindenki könyöröghet azért, hogy Isten őtízza meg a nehéz órában, hiszen homlokán viseli a Bárány pecsétjét.
- 9 Ezért a figyelmeztető felszólítás is: „Mindenki, akinek van füle, hallja meg” ti. a figyelmeztetést!

Amint láttuk, János az antikrisztus alakját alapmozzanataiban két döntő vonással rajzolja meg. Egyfelől benne teljesedik ki, amit már az ószövetségi prófécia is leírt az istenellenes hatalmakról, az ún. „birodalmakról”. Másfelől „antikrisztussá” az istenellenes hatalmakat az a körülmény teszi, hogy maguknak arrogálják Krisztus küldetését és művét. Mindkettő döntő mozzanat ebben a rajzban. Istentől elszakadt, sőt ellene lázadó az embert, de közösségeket, egész népeket, sőt népek seregét is leigázó „hatalmakról” van szó, amelyek e világon szükségképpen konkrét valóságokban mutatkoznak meg. A bibliai gondolkodás, és így János számára is ilyen konkrét valóságok, főként a világi hatalmat birtokló birodalmakban öltenek testet. Éppen ezért János az antikrisztus rajzában olyan mozzanatok is alkalmaz, amelyek korában nagyon is érthető jelenségekre figyelmeztették olvasóit. Rajzában ezekre a „kortörténeti” vonásaira éppen úgy figyelniük kell, mint a fent vázolt mozzanatokra. Ha János arról ír, hogy a fenevadnak

- 1 „*tíz szarva és hét feje, szarvain tíz [királyi] korona, fejsein pedig istenkáromló nevek*” vannak, akkor ez nemcsak Dán. 7,7-ből vett mítikus képzet, hanem egyúttal utalás arra is, hogy – mint már Dánielnél is – a szarvak „királyokat” jelentenek. János korában ezt mindenki – természetesen – a római császárokra vonatkoztatta. Azonban nincs jogunk a római császárok sorát utánaszámolni és kérdezni azt, hogy melyik ez a „tíz” uralkodó: hiszen a „tíz” Dán. 7,7-ből vett kerek szám. Az „istenkáromló neveken” is olyan jelzőket kell értenünk, amilyenekkel főként a hellenizmus kora óta különféle uralkodókat ruháztak fel isteni méltóságuk megjelölésére. Itt különösen is gondolnunk kell azonban a római császárokat

megtisztelő olyan nevekre, mint „fenséges” (*augustus*), „isteni” (*divus*), „istenfiú” (*divus filius*), „megváltó” (görögül *szótér*) stb. Mint már említettük, Domitianus, akinek uralkodási idején a Jel. valószínűleg keletkezett, hivatalosan is megkövetelte az „úr és isten” (*dominus et deus*) címzést. Mindezek a nevek joggal váltották ki a keresztények körében a legnagyobb mértékű botránkozást és ellenállást, mert hiszen nyíltan olyan igénnyel léptek fel, amely csak Istent magát illeti meg.

- 3 De van ezen túlmenően még egy másik sajátos mozzanat is az antikrisztus rajzában. A szerző szerint a fenevad egyik (úgy is lehetne fordítani: az „első”) feje halálos sebet kapott, amely azonban meggyógyult. A magyarázók már az ókorban is úgy értették ezt a verset és 17,9-10-et, hogy az konkrétul az egyik római császárra utal. Általában arra szoktak gondolni, hogy János ennél a megjelölésnél felhasználta azokat a római birodalomban keringő híreszteléseket, amelyek Néro titokzatos körülmények közt bekövetkezett halála nyomán támadtak és arról szóltak, hogy a császár nem is halt meg, hanem elmenekült, lappang valahol, és majd pártus hadak élén tér vissza, hogy újra elfoglalja trónját. Utóbb már azt is híresztelték, hogy Néro meghalt ugyan, de hamarosan visszatér a halottak birodalmából, hogy folytassa kegyetlen uralmát (vö. Suetonius, Néro 57). Egyes újabb magyarázók hajlottak arra a feltevésre is, hogy a célzás erre a hiedelemre útmutatást rejt magában a Jel. könyvének, vagy legalább is e szakasz keletkezési korára. Ennek értelmében a könyvnek, ill. az e szakaszt szolgáltató forrásnak hamarosan Néro halála után kellett volna keletkeznie, amikor ez a váradalom még eleven volt és nem derült ki annak alaptalansága. Ez az utóbbi feltevés azonban nem helytálló. Mivel a könyv egyéb utalásai valószínűsítik, hogy az Domitianus idején keletkezett, azért helyesebb ezt a megjegyzést úgy értenünk, hogy a szerző a „visszatérő Néro” motívumát szemléltetésül alkalmazta az antikrisztus „krisztusszerű” jellegének kidomborítására (vö. ehhez a kérdéshez 17,8-14 magyarázatát is!).

A szerző a fent felsorolt motívumokat mind felhasználta arra, hogy szemléletes alakban tudja leírni annak a mélységesen megrendítő, döbbenetes hatalomnak a képét, amely – minden egyéni gonoszságtól, Isten ellen forduló lázadástól, felebarátainknak ártó önzésünktől és szeretetlenségünktől, sok mindenféle bűnünktől eltekintve, – végletes szembefordulás Istennel, mindennel, amit Krisztusban a világnak ajándékozott. A gonoszságnak ez az ősi magja önmagát „isteníti”, játssza ki a végső és az emberrel is totálisan rendelkező hatalomként. Ezt a hatalmat mondja az Újszövetség az „antikrisztusnak”: jellege szerint eszkatológikus és apokaliptikus, mert hozzá való viszonyulásunk véglegesen meghatározza valónkat és mert gyökerei éppen úgy mint hatalma és elágazásai túlmutatnak az evilági, általunk érzékelhető valóságon. Már 1. Jn. 2,18 tudja, hogy „már most is sok antikrisztus támadt”. A Jel. szerzője nyilván abban a tudatban írt, hogy az általa leírt fenevad-antikrisztus hamarosan megjelenik, és hogy megjelenése egyetlen, végső fordulatot hoz a világ sorsában. Az azóta eltelt évszázadok meggyőzhették a keresztény gyülekezetet arról, hogy Jánosnak ez az elképzelése téves volt. Viszont a gyülekezet évszázados története

folyamán arról is meggyőződhetett, mennyire döntően igaz az a rajz, amelyet Jel. az antikrisztusról ad. A történelem folyamán valóban döbbenetes módon tűnnek fel olyan hatalmak, amelyekben az antikrisztus vonásai felismerhetők és amelyekkel kapcsolatban mindig újból időszerűvé válik a figyelmeztetés: „Mindenki, akinek van füle, hallja meg!” Ebben rejlik a mélyebb oka annak is, hogy a Krisztus óta letűnt évszázadok folyamán ez a fejezet fokozott mértékben foglalkoztatta a keresztény gondolkodókat és prófétai lelkű művészeket. Nekik az antikrisztus vonásai az önmagát istenítő, sőt egyenesen totálissá vált államhatalmakban vagy az egész embert lefoglaló filozófiai és etikai rendszerekben és vallásokban – mint a középkorban a magának krisztusi hatalmat arrogáló pápaságban – rajzolódtak ki. Kiformálódhatik az még az olyan egyházban is, amely Krisztus helyére lépve megfélelmezteti igazi küldetéséről.²⁴ Ezért helytelen volna, ha e szakaszt az egykori római államhatalomra vonatkoztatva ma már idejét múltnak tartanánk. Az antikrisztus minden nemzedékben újonnan kísértő megtestesülésben jelenik meg. De helytelen volna az olyan következtetés is, hogy Jel. elutasít minden államhatalmat és hogy ennek értelmében a kereszténységnek szembe kell helyezkednie az állammal, feltételezve, hogy az a „gonosztól van”. János – nem az egykori, vagy „modern” államot, hanem a „birodalmat” –, mint gyakorolt uralkodói hatalmat tisztán abból a szempontból tekinti, hogy az milyen viszonyban van Istennel, akitől – Jn. 19,11; Rm. 13,1 értelmében – a hatalmat kapta, és akinek érte felelősséggel tartozik. Amit Jel. az antikrisztusról ír, az egyformán figyelmezteti és emlékezteti a kísértés veszedelmére mindazokat, akik akár világi, akár egyházi hatalmat gyakorolnak. Mindegyiket fenyegeti a kísértés, hogy hatalmukat öncélúan használják és hogy ezzel a hatalmat gyakorló rendszer és annak képviselői nyíltan vagy leplezetten istenítik magukat, cselekvésük, magatartásuk, gondolkodásuk és megnyilatkozásuk pedig istenkáromlásá válik.

Amikor a Jel. szerzője látomásait látta és művét megírta, ez a kísértés a közelében különösképpen is fenyegetett. Domitianus császár még nyomatékosabban követelte meg alattvalóitól, mint elődei, hogy őt mint „urat és istent” tiszteljék és ezzel a „politikai vallásnak” az egyik legmegdöbbentőbb módozatát igyekezett alattvalóira rákényszeríteni. János ennek tudatában figyelmezteti a gyülekezetet e veszedelem felismerésére és arra, hogy magukat tisztán őrizték meg Isten és Krisztus szolgálatában. Ezt fejezi ki e szakasz utolsó, sokszor félreértett verse.²⁵ Benne János Jer. 15,2 kifejezéseit

²⁴ Így rajzolja meg az antikrisztusi hatalommá vált egyházat *Dosztojevszkij* a főinkvizitor döbbenetes alakjában.

²⁵ Fordításunk a legrégebb szövegváltozatot követi. De ezt a szöveget sokszor már az ókorban sem értették meg, ezért különféle javításokat eszközöltek rajta. Ezek közé tartozik az a szövegváltozat, amely Mt. 26,52 szellemében egészítette ki a mondatot és amely a magyar fordítások alapjául is szolgált. „Aki fogságra vet, maga is fogságra megy. Aki karddal öl, annak karddal kell megöletnie.” Ez egyfelől olyan értelmű intelem lehetne az olvasóhoz, hogy amit ellenállásként elkövetnek üldözőikön, az majd rajtuk fog bekövetkezni megtorlásként. De hogy

alkalmazva olyan értelemben int a végsőig kitartó hűségre. Krisztus iránt, hogy abban meg kell állaniok akár fogság és vértanúság árán is. Akit elfognak, annak Isten akarata szerint vállalnia kell a börtönt, és akit az üldözések során elítélnek, annak vállalnia kell Krisztusért a vértanúságot is zokszó nélkül. Csak így, ezzel a hűséggel „győzhet” Krisztus szolgálja és a gyülekezetet a fenevad dühöngése ellen (2,10-11). Ezért kell ide „állhatatosság és hithűség”.

13,11-18. *A második fenevad: az antikrisztus „prófétája”*

11 Ezután másik fenevadat láttam előjönni a szárazföldről. Ennek két, a
12 a bárányéhoz hasonló szarva volt, de úgy beszélt mint a sárkány. / Az első
fenevad minden hatalmát gyakorolta annak színe előtt, sőt keresztülviszi,
13 hogy a föld és annak lakosai imádják az első fenevadat, amelynek meg-
14 gyógyult a halálos sebe. / Nagy jeleket visz véghez, [így azt is], hogy az
emberek szeme láttára tűz hulljon alá az égből. / Továbbá megtéveszti a
15 föld lakosait a jelekkel, amelyeket azért kapott, hogy a fenevad színe előtt
cselekedje őket. Így rábeszéli a föld lakosait, hogy készítsenek bálvány-
16 képet a fenevadnak, amely halálosan megsebesült a kardtól, de megeleve-
nedett. / Még arra is kapott [hatalmat], hogy lelket leheljen a fenevad
bálványképébe, úgyhogy a fenevad bálványképe megszólalt, sőt kereszt-
17 ülvitte azt is, hogy megöljék mindazokat, akik nem imádják a fenevad
bálványképét. / Azután keresztülvitte azt is, hogy mindenki, kicsinyek és
18 nagyok, gazdagok és szegények, szabadok és rabszolgák bélyeggel jelöljék
meg magukat jobb kezükön vagy homlokukon, / és hogy senki se vásá-
rolhasson vagy adhasson el [a piacon], ha nem viseli a bélyegként a fenevad
nevét vagy nevének számértékét. / Ide kell a bölcsesség! Akinek van értelme,
számítsa ki a fenevad számát: embernek a száma az! A száma pedig hat-
százhatvanhat!

11 A második fenevad a szárazföldről jön elő és így emelkedik fel János
látnoki szeme előtt. Ezt a fenevadat 16,13; 19,20; 20,10 következetesen és
megkülönböztetett jelleggel „a hamis prófétának” mondja. Hamis prófé-
tákról ismételtelen van szó az Őszövetségben, Jézus pedig az apokaliptikus
idők jelei közt sorolta fel „hamis krisztusok és hamis próféták” felbukka-
nását, akik „jeleket és csodákat tesznek, hogy — ha lehet — még a válasz-

keresztényeknek az üldözések idején módjuk lett volna olyan ellenállást kifejteni,
amelynek során ők maguk is fogságba vethettek volna ill. kivégezettek volna
valakit, az egészen valószínűtlen. Ezért ez az értelmezés is valószínűtlen. Lehetne
a szöveget úgy is értelmezni, hogy az a hatalom gyakorlóihoz intézett figyel-
meztetés: ahogyan ők járnak el a keresztényekkel szemben, ugyanúgy fognak
ők is Istentől megtorlást szenvedni. De a Jel. nem a hatalmon levőkhöz szól, nem
inti, még kevésbé fenyegeti őket. Ezért ezt a szövegváltozatot mint késői helytelen
értelmezést el kell vetnünk.

- tottakat is megtéveszék" (Mk. 13,22). Az ószövetségi prófécia és Jézus igéje beteljesedéseképpen ismeri fel János a második fenevadban a hamis prófétát, a tulajdonképpeni és a sok kisebb hamis prófétát is magában foglaló, azokat is megtestesítő és egyetlenegy jelképes alakban összesűrítő „hamis prófétát”. A sárkány, az első fenevad mint az antikrisztus és a második fenevad, mint annak hamis prófétája elválaszthatatlanul összetartoznak és mintegy ellen-háromságot alkotnak Istennel, Krisztussal és a Szentlélekkel szemben (16,13). Mint ahogy a Szentlélektől ihletett próféták Isten igéjét tolmácsolják, úgy teljesít a második fenevad „prófétái” funkciót a sárkányhoz való viszonyban. Ahogyan pedig a Szentlélek Krisztus szolgálatát viszi tovább a gyülekezetben, úgy vannak a hamis prófétának is „krisztusszerű” vonásai, hogy annál könnyebben és annál inkább megtéveszthesse az embereket. A bárányéhoz hasonló két szárva arra emlékezteti az olvasót, hogy a hamis tanítók „juhok ruhájában jönnek, de belül ragadozó farkasok” (Mt. 7,15). A hamis próféta csak külsőleg emlékeztet a Bárányra, viszont „úgy szól, mint a sárkány”: ugyanúgy csalogat, de meg is félemlíti az embereket. Ugyanazzal a teljhatalommal lép fel és cselekszik, mint az első fenevad. Mert az utóbbinak a „színe előtt”, azaz annak megbízásából, felhatalmazásából és vele teljes egyetértésben viszi véghez művét (2. Tess. 2,9-10). Ezt egy szóval „megtévesztés”-nek, pontosabban elcsábításnak, hamis útra terelésnek mondja az egész Újszövetséggel együtt (vö. pl. Mk. 13,5-6; Mt. 24,4 kk. stb.) János is. Vele az embereket megtévesztő Csábítónak azt a tevékenységét jelöli meg összefoglaló névvel, amellyel a világot Istentől el, sőt vele szembefordítja és a saját istenellenes céljainak szolgálatába állítja. A hamis prófétáknak ezt a művét Jel. lényegileg két alapvető szemponttal jellemzi. Egyrészt az „első fenevad” imádására készíti a világot csodáival, melyek őt igazolni látszanak és meggyőző erejükkel elkápráztatják az embereket, másrészt pedig szobrokat állíttat a fenevadnak, hogy azok mindenütt biztosítsák annak „jelenlétét”.
- 13 „Nagy jeleket” visz véghez a próféta annyira, hogy megismétli Illés csodatettét is, amikor tűz esett alá az égből az általa felállított oltárra (1. Kir. 18,38; 2. Kir. 1,10-15). A zsidó apokaliptikus váradalom Illés visszatérését várta az eszkatológikus üdvök előkészítésére. Ha itt Illés látványos csodájának a megismétléséről van szó, akkor a Jel. szerzője ezzel azt fejezi ki, hogy a „hamis próféta” önmagát autorizálja Isten küldötteként. Ahogyan egykor Illést és prófétái szolgálatát igazolta Isten (1. Kir. 18,21-40), úgy hivatkozik az antikrisztus prófétája a maga „istenére” és annak „csodáira” önmaga igazolására szemben Krisztus híveinek „tehetetlenségével”. Azt is mondhatnánk, az antikrisztus „prófétája” felsorakoztatja maga mellett a tudományt és a technika „csodáit” szemben az egyház és a gyülekezet híveinek „babonájával” és elmaradott tehetetlenségével. A hamis próféta megtévesztésében az a nagy veszedelem, hogy azok, akik nem viselik a Bárány bélyegét, képtelenek megkülönböztetni a hamis prófétát Isten küldöttétől, „Illéstől”. Ezt úgy is mondhatjuk, hogy akinek Isten nem nyitja meg a szemét a Krisztus iránti hitben, az ki van szolgáltatva mindenféle hamis próféták megtévesztésének. A hamis próféták pedig bálványképpé

- teszik azt, akinek vagy aminek hódolnak, — még akkor is, ha valójában Istennek értelmünk képességein vagy a teremtett világ (a „természet”) nyílt vagy titokzatos erőin keresztül adott adományairól van szó. Ezt saját kora számára megdöbbentő világozással rajzolja meg a szerző, amikor azt mondja, hogy a hamis próféta szobrot, „bálványképet” állíttat annak a fenevadnak, „amely halálosan megsebesült a kardtól, de megelevenedett”. Mint láttuk, ez a motívum teszi az első fenevadat krisztusszerűvé: ezzel a jellel tudja legjobban lépni csalni az embereket. Még „lelket”, azaz életerőt is lehel a bálványképbe, úgyhogy az beszél. Az ókorban nem egyszer híresztelték el istenszobrokról, hogy mozogni és beszélni tudnak. Az istenszobrok nemcsak „képviselték” az istenséget, hirdették annak „jelenlétét”, hanem azt a nekik tulajdonított numinózus jelleggel és az ennek alapján gyakorolt hatalommal valóságossá is tették. Ezért a Jel. szerzője a látomásban kapott képet nagyon is életszerű módon eleveníti meg olvasói számára, amikor a pogány kultuszok életeleveníre hatalmára emlékeztet. Itt azonban nem tisztára a pogány kultuszokról van szó, hanem arról, amit totális politikai vallásnak lehetne mondani és ami János látnoki szeme számára kora császárkultuszában revelálódott.

Az uralkodók kultuszának, vagyis az uralkodók „istenítése” alapján irántuk megnyilatkozó imádatserű tiszteletnek a régi keleti vallásokba visszamenő gyökerei voltak, de annak igazi alapvonásai Nagy Sándor és utódai istenítésében alakultak ki. Döntő alakot ez a „politikai vallás” a római császárságban öltött. Amikor az évtizedekig tartó forradalmak és polgárháborúk után Augustus egyeduralkodóként a saját kezében egyesített minden hatalmat, a római birodalom keleti tartományaiban kezdődött el az uralkodónak Roma istennőjével egyesített tisztelete. Ezt Augustus jóindulattal eltúrta, de nem honosította meg Rómában és nem is tette azt kötelezővé alattvalói, de különösen a római polgárok számára. Az 1. század folyamán azonban a császárok kultusza egyre erősebben tért hódított és a nagy birodalom legkülönbözőbb népeit összetartó, az alattvalói hűség kinyilvánítását jelképező, egyre szélesebb körben gyakorolt „politikai vallás” lett. Az 1. század végén Domitianus császár (81-96) adott e kultusznak döntő fordulatot, amikor megkövetelte a *dominus et deus* (azaz: „úr és isten”) megszólítást. Ekkor már mindenfelé keletkeztek az uralkodónak szentelt templomok. Ezeknek nagyszámú, a lakosság legfelső rétegeiből kiválogatott papsága széleskörű társadalmi befolyást gyakorolt a lakosság legkülönbözőbb rétegeire avégett, hogy mindenki vegyen részt az államvallás jellegét öltő politikai kultuszban és így mutassa ki alattvalói hűségét és hódolatát a császárhoz. Kisáziában a császárkultusz egyik fő központja Efezus volt, ahol az Asia provincia főpapja székelt, aki egyúttal a tartományi gyűlés elnöke is volt (az *asiarchos*, vö. Csel. 19,31) és évente nagyszabású ünnepeket rendezett a császár ünneplésére (vö. még 2,1 magyarázatát is!). Ebben az összefüggésben válnak különösen életszerűvé a Jel. e versei.

A szerző ebben az összefüggésben emlékeztet Dániel elbeszélésére. Nabukodonozor is mindenfelé felállíttatta birodalmában saját aranszobrát és az Istennek kijáró hódolatot követelte előtte: „Ha valaki nem borul le és nem

- imádja [a szobrot], menten bevetik az égő tüzes kemencébe (Dán. 3,1-8). Ez ismétlődik meg és teljesedik ki a császárkultuszban és a különféle politikai vallásokban. „Akik nem imádják a fenevad bálványképét, azokat —
- 16 a császár rendeletére megölik”. Ennek következményét a szerző két mozzanattal szemlélteti. Egyik, hogy mindenki — társadalmi és osztálykülönbség nélkül népi és vallási hozzátartozandóságra való minden tekintet félretételével — „bélyeggel” jelöli meg magát, hogy azzal igazolja hűségét a „fenevad” iránt. A császárkultusz papjai és tisztviselői a ránk maradt emlékek tanúsága szerint a császár képét mutató emblémákat tüntetnek fel s talán ilyenekre gondol a Jel. szerzője is. Különben pedig a „bélyegnek” megfelelő görög szó (*charagma*) a hivatalos szakkifejezés a császári pecsét számára. Szokásban volt az is, hogy pogány istenek papjai istenségük jelvényét viselték vagy tetoválták bőrükre. Az ilyen „bélyegeket” az illetőket az istenség tulajdonának nyilvánították. Így teszi a szerző szerint a „fenevadnak” a homlokon vagy jobbkezen viselt bélyege az illetőket a „fenevad” tulajdonává, melynek azután kész engedelmisséggel tartoznak. Ez éppen a szerző és a gyülekezet számára mélységesen megdöbbentő mozzanat, hogy aki a „fenevad” előtt bemutatja az áldozatot, az neki szolgájává lesz, nem tud szabadulni urától és ezért szükségképpen elszakad Istentől, sőt szembefordul vele. Ebben a vonatkozásban különösképpen is áll az, hogy nem lehet két úrnak szolgálni.
- 17 A második mozzanat, amellyel a szerző a politikai vallást jellemzi, annak kizárólagosságra, „totalitásra” való törekvése. Aki nem viseli a fenevad bélyegét, ill. nem jelöli magát a „fenevad” bélyegként használt nevével vagy „számával”, az „nem vásárolhat és nem is adhat el”. Ez a „bojkott” kizárja a társadalomból és megfosztja az életlehetőségtől azokat, akik nem hódolnak be és nem hajlandók a tömeggel tartani. A társadalom „megbélyegzettjei” és „kivetettjei” lesznek azért, mert ragaszkodnak az egyetlen igaz Istenhez és Krisztusához.
- 18 Végül a szerző külön figyelmeztetéssel fordul olvasóihoz: titkos — de olvasói számára ismert — „fedőnévvel” felfedi, hogy ki tulajdonképpen a „fenevad”. Mert a fenevad „száma” — ahogy a szerző mondja —, „ember száma”, azaz „fedőneve”. Aki ismeri a rejtvény kulcsát, „kiszámíthatja” azt, hogy valójában kiről is van szó. Ehhez szükséges a „bölcsség”.
- A fenevad titkos „száma” — ma úgy mondanánk „fedőneve” — a 666-os szám.

A 666-os szám felolvasása a Jel. könyve magyarázatának egyik, minden nemzedéket újra foglalkoztató, végleg sohasem megoldható kérdése. Embe-
rek vagy egyéb dolgok és ügyek számmal való megjelölése az ókorban a rejtjeles érintkezésnek kedvelt módszere volt. A módszert *gemátriának* nevezték és azon alapult, hogy a héber és görög ábécé betűi számértékek megjelölésére is szolgáltak. Így pl. a görög alfa 1, a béta 2, a gamma 3, stb. számértékekkel bírt. Ennek következtében bármely görög szó betűit egyenként számértékként véve és azokat összeadva megkapjuk az illető szó összesített számértékét. Ilyen módon meg lehetett adni bármely szó vagy név számértékét. Jézus nevének számértéke pl., ha annak görög betűkkel felírt alakját

(IÉSOUS) vesszük alapul, 888. Hogy milyen népszerű volt az ilyen játék a számokkal, azt mutatja pl., hogy Pompejiben ezt a falra firkált mondatot találták: „Azt szeretem, akinek száma 545“. Ez a „szerelmi vallomás“ a szeretett leány nevének számértékét használja fel, hogy titkosan, de az érdekelt leány számára mégis könnyen érthető módon fejezze ki a vallomást tevő érzelmeit. Mert amilyen könnyű összeszámolni valamely név betűinek számértékét és így megmondani a név „számát“, olyan nehéz e számérték jelentését a be nem avatottak megfejteni. Az ilyen összesített számértékek ti. többféle betűcsoportra oszthatók szét, és aki nem ismeri a megoldás kulcsát, többnyire hiába próbálkozik a megoldással.

Mindezt figyelembe kell vennünk, ha a titokzatos 666-os szám értelmét próbáljuk felderíteni. A Jel. olvasói bizonyára ismerték a szám jelentését. De ez már nagyon korán feledésbe merült, úgyhogy a 2. század végén *Irenaeus*, a híres egyházi tanító *Lugdunum* (ma Lyon) püspöke sem ismerte már. Pedig *Irenaeus* Kisásziából származott, ahol a Jel. keletkezett és ahol leginkább megmaradhatott volna e szám jelentésének ismerete. *Irenaeus* (adv. haer. V, 30,3) háromféle megoldást is ad: *Teitan* (= titán vagy talán Titus?), *Lateinos* (= Latinos) és *Euanthas*. Egyik sem történeti személy neve, hanem részben mitológiai alakot jelöl meg: az *Uranos* ellen lázadó titánokat, részben a rómaiakat általában megnevező népi név: Latinos, azaz a latinok. Ez a név nyilván a rómaiakat jelenti. Az *Euanthas* név jelensége teljesen ismeretlen számunkra. „Teitan“, mint átirás Titus római császár neve számára elfogadhatatlannak látszik, bár különben nem volna lehetetlen, hogy a zsidók Titust, aki Jeruzsálemet 70-ben feldúlta, „antikrisztusnak“ tekintették. Viszont itt nem zsidó hagyományról van szó, hanem a keresztény gyülekezet körében táplált hiedelemről. Ezek a feloldások tehát figyelmen kívül hagyják a szövegnek azt a közlését, hogy *ember „számáról“* van szó.

Az idők folyamán adott sok különféle megfejtés közül itt csak kettőt emelünk ki. A múlt század közepe óta különösen sokszor hangoztatott megoldás szerint a 666-os szám Néró római császárt jelölné, éspedig a héber ábécé betűivel felírva (qsr nrwn = Készár Nérón). Ez a feloldás feltételezi, hogy Néró a keresztény üldözések miatt mint az antikrisztus megszemélyesítőjének a jelképe élt a gyülekezet emlékezetében, vagy hogy Jel. még Néró idején, ill. olyan időpontban keletkezett, amikor a „visszatérő Néró“ (*Nero redivivus*) gondolata széles körökben el volt terjedve (vö. 13,3 magyarázatát!). Mindezek lehetséges megfontolások, úgyhogy ezt a feloldást – ha nem is minősíthetjük feltétlenül helyesnek – mégis lehetségesnek kell mondanunk. Egy másik újabb időben felvett megoldási kísérlet Domitianus császár nevét keresi a titokzatos szám mögött éspedig oly módon, hogy Domitianus ünnepélyes császári nevének rövidített görög alakját veszi alapul: Autokrator KAI(sar) DOMIT(ianos) SEB(astos) GE(rmanikos). Ez a feloldás annyiban tetszetős, hogy annak a császárnak a nevével hozza kapcsolatba e számot, akinek idején a Jel. valószínűleg keletkezett és aki a keresztények üldözése miatt a gyülekezetben könnyen látszhatott az antikrisztusnak. Viszont kifogásolható e megoldásnál, hogy nem a császár neve, hanem hosszú uralkodói címének rövidített alakja szolgál a feloldás alapjául. Nem látszik nagyon valószínűnek, hogy ilyen rövidítést vettek volna alapul a fedőnév megalkotásakor.

Más szempontot alkalmaznak azok a magyarázók, akik az „ember száma“

kifejezést a 21,17-ben alkalmazott „emberi mérték, mely egyúttal az angyalé” kifejezéssel kapcsolják össze és a fenti kifejezést úgy értik, hogy az „emberi – tehát nem apokaliptikus – számot” jelent. Bár 21,17 sehogyan sem hozható 13,18 megjelölésével ilyen kapcsolatba, ebből kiindulva egyes magyarázók a 666-os számot nem történeti személy fedőneveként, hanem – a számmisztikát hívva segítségül – az antikrisztus mítikus megjelöléseként, ill. az antikrisztus szükségképpen pusztulását bejelentő jövendölésként értelmezik.

Az ilyen feloldások közül érdemes megemlíteni azt, amely abból indul ki, hogy 666 ún. „háromszögszám”, azaz azok közé a számok közé tartozik, amelyek az 1-el kezdődő számsor háromszögben is felírható sorozatának összegét adják. Így pl. 10 mint 1-4 számok összege: háromszögszám. 666 az 1-36-ig menő számok összege, vagyis 36 háromszögyszám, 36 pedig 1-8 számsor háromszögyszám. Így kapjuk a 666-36-8 háromszögyszám-sort. Mivel pedig 17,11 világosan megmondja, hogy a „fenevad” = antikrisztus számjele szerint „nyolc”, azért nem volna lehetetlen, hogy a 666-os számot titokzatos, „misztikus” értelmezéssel az őskeresztény gyülekezet az antikrisztus fedőnevének tekintette. Bármily szellemesnek látszik is azonban ez a feloldás, az mégis csak modern kombináció, amelyet nem támogat semmiféle adat az ó-egyházból – arról nem is szólva, hogy nem ad magyarázatot, miért éppen a 666-os szám lett fedőnévvé, nem pedig a 8.

Végül meg kell említenünk azt is, hogy egyes kéziratok 666 helyett 616-ot adnak a szövegben. Erről a változatról Irenaeus is tudott, de azt elutasította. E mögött a szövegváltozat mögött több feloldási kísérlet rejthető. Egyesek *Caligula* császár nevét sejtik mögötte. A görög betűkkel írt *Gaios Kaisar* – Caligula tulajdonképpeni neve – számértékben 616-ot ad. Caligula volt az, aki 39/40-ben elrendelte szobrának felállítását a jeruzsálemi templomban. Ez a rendelet nemcsak a zsidóságban okozott a lázadástól sem visszariadó hallatlan izgalmat, hanem talán a keresztény gyülekezetben is visszariadó az apokaliptikus váradalmat. Lehetséges volna tehát, hogy Caligulát antikrisztusnak tekintették a gyülekezetben. Ha a fedőnévnek ez a feloldása helyes volna, akkor ez tanújele volna annak, hogy Caligulát még évtizedek múlva is antikrisztusként tartották számon a gyülekezetben (vö. 1. Jn. 2,18). – A héber ábécé alapján a *qisr rum* = Készár Róm = Róma császára megoldás adódik, míg 666 feloldható volna *qisr rumim* = Készár Rómim = rómaiak császára alakban is. Mások úgy vélik, hogy a 616 változat Néró nevének latin alakját héber betűkkel írva veszi alapul. Ezek az értelmezési kísérletek annyit mindenesetre igazolnak, hogy a 616-os szám későbbi korrekúra gyümölcse: a 666-os szám értelmét nem ismerték, ezért folyamodtak korrekúrához.

Az elmondottakat áttekintve kitűnik, hogy a 666-os szám rejtélyét a magyarázók éleseszű, sok fáradságot igénylő kombinációi sem tudták megoldani. A rejtély számunkra megoldhatatlan marad. De talán jobb is így. Eddig is megfigyelhettük ti., hogy a Jel. szerzője ismételtén felhasználta látomásainak leírásánál olyan motívumokat, amelyek valamiképpen utalnak korának egyes, többnyire széles köröket megfélemlítő jelenségeire. De ezek az utalások mindig messze túlmutatnak a kortörténeti vonatkozásokon és jelképekké válnak tulajdonképpeni mondanivalójuk számára. A fedőnévként használt 666-os számmal is így vagyunk. Ennek a számnak is van vonatkozása a szerző korára és kétségkívül érdekes volna ezt a kapcsolatot

hitelt érdemlően, megbízhatóan felderíteni. De a szerző valódi mondani-
valója itt is túlmutat a kortörténeti vonatkozáson, mert a gyülekezetet arra
figyelmezteti, hogy ne rekedjen meg az utalás keresésénél vagy megállapí-
tásánál, hanem tekintszen azon túl. Ismerje fel azt a jelenséget vagy ese-
ményt, amelyre ráillik, amit a Jel. szerzője mond, de keresse meg mögötte
az igazi valóságot. Ezzel nem becsüli le Néó vagy Domitianus zsarnoki
uralmának veszélyeit a keresztény gyülekezetre, de felismerheti e vesze-
delmek mulandó voltát apokaliptikus jellegük ellenére is. Megláthatja, hogy
a „fenevad” mögött a „sárkány” húzódik meg, mert az utóbbi adott „telj-
hatalmat” annak, de ez az utóbbi is csak addig gyakorolhatja hatalmát,
ameddig Isten azt üdvterve szerint jónak látja.

14,1-16,21. Az ítélet előkészítése, a harag csészéinek kitöltése

Ez a rész két, egymástól világosan megkülönböztethető szakaszra oszlik. A 14. fejezet mintegy bevezetésül szolgál nemcsak a „harag csészéinek” kitöltéséhez (15-16. fejezet), hanem az ítélethez és a Krisztus megjelenésével kapcsolatos végkifejlethez is, amennyiben részben a megdicsőült Krisztust mutatja a gyülekezettel a Sion hegyén, részben pedig az ítéletre megjelenő Emberfiát és – mintegy rövidített alakban – az ítéletet.

14,1-5. A Bárány a választottak seregével a Sion hegyén

14,1 *Majd [új képet] láttam: íme, a Bárány ott állott Sion hegyén és vele száz-*
negyvennégyezren, akik [a Bárány] nevét és [a Bárány] Atyja nevét hom-
 2 *lokukon viselték. / A mennyből pedig hangot hallottam, mint nagy vízesés*
zúgását és hatalmas mennydörgés szavát. A hang, melyet hallottam, olyan
 3 *volt, mint mikor hárfások játszanak hárfáikon. / [Azok pedig, akik] a trón,*
a négy élőlény és a vének előtt [állanak], új éneket énekelnek. De az éneket
senki sem tudta megtanulni, csak a földről megváltott száznegyvennégyezer. /
 4 *Ők azok, akik asszonnal nem szennyezték be magukat, mert szűzek.*
Követik a Bárányt, bárhova megy is, mert áron vétettek meg az emberek
 5 *közül első zsengeként Isten és a Bárány számára. / Szájukban nem található*
hazugság: ezért feddhetetlenek.

A 12. fejezettel kezdődő képsor a 14. fejezetben zárul le. Benne – mint láttuk – mindvégig a földi gyülekezetről volt szó, pontosabban annak szolgálatáról és „sorsáról”, a neki küldött Megváltóról, Isten népének megtartásáról a Sátánnak és követéinek, az Antikrisztusnak és prófétájának támadásai, üldözése közepette. A 14. fejezet ezt a sort hármas képpel zárja le: az első (1-5. vers) a Krisztus köré sereglett megváltott gyülekezetet mutatja, a második (6-13.vers) megtérésre való felhívással és az ítélet bejelentésével előkészíti a harmadikat (14-20. vers): az ítéletet.

14,1 A látomás következő jelenetét a kép látomás-jellegének hangsúlyozása vezeti be („ezután – új képet – láttam és íme . . .,” vö. 7,9 stb.). János szeme előtt a Bárány jelenik meg, amint Sion hegyén áll s körülötte száznegyvennégyezeren, „akik a Bárány és Atyja nevét viselik homlokukra írva”. Mint az 5. fejezetben, itt is a Bárány a jelenet középpontja, ő az, akit János tulajdonképpen „lát”. De most a Bárányt nem az Atya jobbán látja, mint 5,6-ban és 7,9-ben, hanem – s ez adja meg a kép tulajdonképpeni jellegét – Sion hegyén körülvéve a „száznegyvennégyezertől”. *Sion hegye,*

amely egyúttal Jeruzsálemet is jelképezi²⁶ fontos szerepet tölt be a prófétai váradalmakban: Jeruzsálem, ill. Sion hegye az eszkatológikus szabadítás helye (Jóél 2,32). Ott gyűjti össze Isten „az elszeledteket” „s az Úr király lesz felettük Sion hegyén mostantól fogva mindörökké” (Mik. 4,6-7; vö. Ezs. 24,21-23; Zak. 14,8-11). János tehát az eszkatológikus szabadítás helyén látja a Bárányt és körülötte a megváltottak gyülekezetét. E mellett a megálapítás mellett jelentéktelenné válik az a sokszor felvetett kérdés, hogy „Sion hegye” a látomásban a Jeruzsálemben fekvő, földi-földrajzi helyet vagy pedig a mennyei Jeruzsálemet, ill. az ott levő Sion hegyet²⁷ jelenti-e. A látomásban Sion hegyének mindenképpen jelképes értelme van és a látnok szemében azt a „helyet” jelöli meg, ahol a Bárány együtt van övéivel. Ezek az „övéi” pedig a gyülekezet, ill. az egyház. A következőkben a látnok a „földi” egyházat látja, mint a megváltottak seregét, azt a „száznegyvennégyezeret” akik homlokukon viselik a Bárány és az ő Atyja nevét”. Ha visszagondolunk 7,1-10-re, ahol Isten választottainak elpecsételéséről és a megdicsőült megváltottak hódolatáról volt szó Isten előtt a mennyei istentiszteletben, akkor különösen érintheti az olvasót, ha itt a száznegyvennégyezerről, mint a földi gyülekezetet jelképező választottakról olvasunk. Ezért sok magyarázó úgy vélte, hogy a látnok itt is a mennyei gyülekezetről ír. Ezt az értelmezést azonban lehetetlenné teszi az a körülmény, hogy János a 2. versben kimondottan arról ír, hogy látomásában hallja a mennyei gyülekezet „új énekét” és ezt a gyülekezetet világosan megkülönbözteti a 144.000-tól. A 7. fejezet elbeszélésével szemben adódó látszólagos ellentmondást úgy értjük helyesen, ha figyelembe vesszük a 7. fejezet sajátos jellegét. Ott arról volt szó, hogy Isten az eszkatológikussá vált sorscsapások közepette elhívja és a pecséttel történt megjelölés által tulajdonává teszi népét. Ez a tulajdonává választott nép — éspedig a maga teljes egészében (erre mutat a 144.000-es szám) — valóban a megváltottak serege, hiszen ők Istent dicsőítik az Isten trónját körülvevő mennyei seregekkel együtt. Most, itt a 14. fejezetben a látnok ugyanezt a választott népet látja, hiszen mindnyájan ott viselik homlokukon „a Bárány és Atyjának nevét”. De most ezt a választott népet mint „földi” egyházat látja a látnok éspedig úgy, mint amely szem-

²⁶ Eredetileg Sion hegye a keleti halmot jelölte meg Jeruzsálemben, melyet — miután Dávid meghódította —, Dávid-városnak nevezték (2. Sám. 5,7; 1. Kir. 8,1). Mivel Dávid itt helyezte el a szövetség ládáját, azért Sion hegyét tekintették kiemelkedő értelemben Jahve lakóhelyének. Mikor Salamon a templomot a Dávid-várostól északra építtette meg, a templomhegyet nevezték Sionnak, de „Sion” lassanként Jeruzsálem („Sion leánya” 2. Kir. 19,31; Zsolt. 51,20; 97,8), sőt egész Izráel (pl. Ezs. 46,13; 49,14 stb.) jelképévé lesz. Ilyen értelemben válik „Sion hegye” vagy egyszerűen „Sion” Isten népének ill. az egyháznak a jelképes megjelölésévé (vö. Zsid. 12,22).

²⁷ A mennyei Jeruzsálem képzele elevenen élt a zsidó apokaliptikus váradalmakban, vö. szír Bárúk apk. 4,1-7: a mennyei Jeruzsálem ösképe a földinek s Isten azt ugyanúgy, mint a paradicsomot készenlétben tartja a megváltottaknak. A mennyei Jeruzsálem képzele átment az őskereszténységbe is, vö. Gal. 4,26; Jel. 21,10-23).

beszállt a fenevaddal, annak prófétáival és elszenvetde annak támadásait, üldözését. Itt is hangsúlyozottan 144.000-ról van szó: ez azt jelenti, hogy a megpróbáltatások és üldözések során Isten egyetlenegy sem veszített el választottai közül, egyetlenegy sem vált hűtlenné a pecséttel megjelöltek közül. Hiábavalóvá és eredménytelenné vált tehát a Sátán és csatlósainak minden igyekezete, támadása és üldözése. Isten hatalmasabbnak bizonyul mint a fenevad és prófétája, akik „hatalmukat” csak „kapják” és csak annyira érvényesíthetik, amennyire azt Isten engedi és megtűri.

- 2 A látomással audició is jár együtt, mert a vizionárius élménynek jelentős mozzanata a „*nagy vízesésre és hatalmas mennydörgésre*” emlékeztető hang, amelyet a látnok észlel. Mint 1,15-ben, ez a hang a látnokot most is Ezékiel elhivatási víziójára emlékezteti és az erre való utalással János azt is hangsúlyozza olvasói előtt, hogy a kezdetben inkább megfélemlítő erejével jelentkező hang Isten közvetlen közeléből származik. De azután a hang mintegy „letisztul”, tagolttá válik, majd hárfások templomi zenéjének a dallamaiba torkollik.
- 3 A zenekar azonban csak kíséri az „*új éneket*”, amelyet János hall. Mint 5,9-ben, az „*új ének*” itt is azt az egészen más, földi, bűnös emberi viszonylatainktól teljesen elütő, Isten eszkatológikus dicséretét zengő életritmust vagy életdallamot jelöli meg, amelyet éppen teljesen Isten szolgálatába állított és az ő dicséretére, sőt dicsőítésére szolgáló jellege miatt a bűn bilincseiben sínylődő ember nem tudja megtanulni, hanem csak a száz-negyvennégyezeren. A megváltottak megtanulják, sőt éneklük ezt az éneket – ez a kifejezés itt átöleli egész életbeli magatartásukat, megújult életüket –, mert „*megváltattak a földről*”. Ez a kifejezés nem valami „életidegen” kegyes magatartást jelöl meg, hanem jelképes alakban átfogja az egész embert és azt akarja mondani, hogy Jézus követői mint megváltottak szabadokká váltak a bűnnek őket lenyűgöző bilincseitől és egész életfolytatásukkal Istennek szolgálnak és őt dicsőítik.
- 4 A megváltottak gyülekezetét János a következő két versben – most már függetlenül látomásától – további vonásokkal jellemzi: ezekkel adja meg nyilván azt is, milyennek látja a „feddhetetlen” gyülekezetet, amely szeplőtelen menyasszonyként várja a messiás-vőlegényt (vö. Mt. 25,1-12; 2. Kor. 11,2; Jel. 19,7). Ilyen mozzanatként emeli ki, hogy tagjai „*nem szennyeztek be magukat asszonyokkal*” és hogy „*szűzek*”. Az utóbbi kifejezés alkalmazása férfiakra – mert hiszen ilyenekről van szó –, ha nem is gyakran, de előfordul a görög nyelvhasználatban. Kérdéses azonban, hogy itt hogyan értendő a mondat első felével kapcsolatban. Vannak olyan magyarázók, akik a mondatot szó szerinti értelemben véve úgy vélik, hogy János a Krisztus eljövételét megelőző megpróbáltatásokra való tekintettel a tökéletes nemi önmegtartóztatást, tehát a szűzi életet a keresztény tökéletességhez szükségesnek tartotta. Ha ez az értelmezés helyes volna, akkor ez a vers is tanúsítaná, hogy már az Újszövetség korában voltak olyan keresztények, akik – talán az eszkatológikus reménységgel kapcsolatban – „aszketikus” életideált képviseltek. Lehet, hogy ilyen véleményekre van tekintettel Pál apostol is 1. Kor. 7,1.8.25-40-ben, – noha maga azt tartotta természe-

tesnek, hogy a keresztények házasságban élnek. „Aszketikus” áramlatok az egykorú zsidóságban is voltak. Ezt tanúsítja az ún. kumráni gyülekezet, melynek tagjai általában nőtlenek voltak abban a meggyőződésben, hogy mint nőtlenek gyülekezete jelenítik meg az utolsó időkben a választott népet. Lehet, hogy ilyenféle képzetek húzódnak meg a 144.000 „szüzessége” mögött is. De ha valóban ez az értelmezés volna helyes, és ha tehát János valóban azt mondaná, hogy az utolsó idők választott gyülekezete olyanokból kerül ki, akik önként lemondva a házasságról szüzességben élnek, akkor is meg kell gondolnunk két szempontot. Először is azt, hogy – mint Pál apostolnál az első Korintusi levélben – itt is az „utolsó idők” megpróbáltatásaira való tekintettel van szó olyanokról, akik lemondva a házasságról szüzi életet választanak. Nincs tehát arról szó, hogy a házasságról való lemondás és a szüzi élet magában véve magasabbrendű keresztény életforma volna. Ezzel összefügg a második szempont: A keresztény „feddhetetlenségnek” ez a megfogalmazása sem ítéli el és nem minősíti bűnnek a házasságot, sőt azt természetesnek tartja. Erre mutat az a körülmény, hogy a 2-3. fejezet „üzeneteiben”, melyek az egész kereszténységhez szólnak, ez az „aszketikus életeszmény” egyáltalán nem fedezhető fel. Ott nincs semmi nyoma annak, hogy a gyülekezetben lettek volna egyesek vagy kisebb közösségek, amelyek a házasságról lemondva teljes nemi megtartoztatásban éltek volna.

Ezért sok magyarázó ezt az értelmezést el is veti és utal arra, hogy a házasságtörés és paráznaság fogalmi már a prófétáknál jelképes értelemben Izrael hűtlenségét jelölték meg Isten iránt. A Jel. szerzője is ismerte és alkalmazta ezt a kifejezőmódot, amint azt Jel. 2,20 tanúsítja. Ha erre gondolunk, akkor a Bárány választottainak a „szüzessége” és hogy „nem szennyezték be magukat asszonyokkal”, azt jelenti, hogy Krisztus iránti hűségükben távol tartották magukat mindentől, amivel behódoltak volna a „fenevadnak” és „prófétájának”. A 13. fejezetben elmondottak után tulajdonképpen éppen ez volna a gyülekezet legkiemelkedőbb jellemvonása és azt kellene várnunk, hogy ezt emeli ki első helyen a szerző. Ez a körülmény amellet szól, hogy ezt az utóbbi értelmezést tekintsük helyesnek. Ezt az értelmezést javallja az a körülmény is, hogy a Bárány körül seregülő 144.000 választott az egész eszkatológikus gyülekezetet jelképezi, hiszen ahhoz 7,9 szerint minden nép és nemzet hozzátartozik.

A Bárány gyülekezete ott válik el élesen a Sátán hatalmainak szolgálatába szegődött világtól, hogy nem hódol be ezeknek a hatalmaknak, hanem „követi a Bárányt, bárhova megy is”. Ez a „követés” világosan utal a „kereszthordozásra”, amelyet Jézus kívánt meg tanítványaitól (Mk. 8,34; Mt. 10,38-39). Krisztus igaz tanítványaira ez a kereszthordozás – esetenként egészen a vértanúságig – mindig jellemző. De Krisztus tanítványi követése nem azonosul mindig a vértanúsággal. Ezért helytelen volna, ha úgy vélnénk, hogy a szerző a Bárány gyülekezetét – úgy ahogyan ott áll mellette a Sion hegyén – vértanúk seregének gondolta. Bármennyire élt is Jánosban az a meggyőződés, hogy a gyülekezetre nehéz megpróbáltatások várnak, és hogy a megpróbáltatások során a keresztényeknek nem szabad vissza-

riadniok életük odaáldozásától sem (vö. 6,11; 12,11; 13,10), mégsem gondolja a vértanúságot az egyetlen és igazi keresztény életformának.

A Bárány körül a Sion hegyén álló gyülekezetről a szerző további jellemvonásként emeli ki, hogy „*áron vétettek meg az emberek közül első zsengeül Isten és a Bárány számára*”. Az „első zsenge”-nek megfelelő görög szó a LXX-ban alapjelentése szerint a tésztábol először Jahvének adandó áldozati ajándékot jelöli meg. Itt a 144.000-en jelképezik az egyház és vele együtt az egész emberiség „zsengejét”, mintegy első áldozati ajándékul odatéve Isten és a Bárány trónja elé. De nem az „áldozat” mozzanata a döntő a kifejezésben. Amit a szerző elsősorban mondani akar, az az, hogy a 144.000-et, amely az egész, csorbíthatatlan messiási gyülekezetet jeleníti meg „minden népből, törzsből nemzetből és nyelvből”, követni fogja a „nagy sokaság, amely számát senki sem tudja megszámlálni” (7,9).

Végül Ezs. 53,9 és Sof. 3,13 alapján formált idézettel a látnok úgy jellemzi a Bárány gyülekezetét, hogy *szájukban nem található hazugság*⁵. Ez a mozzanat két szempontból jelentős. A hazugság a bűn gyökere. Hazugsággal csábította el a kígyó a paradicsomban az első embert bűnre és a Sátán azóta is „a hazugság atyja” (Jn. 8,44). Hazugságból ered és hazugságban gyökerezik bűnös emberi egzisztenciánk, mert hiszen amikor Istentől elfordulva úgy viselkedünk, mintha nem teremtményei, hanem magunkkal szabadon rendelkező lények, önmagunk „urai” volnánk, akkor ez a hazugság válik minden más Isten és embertársaink ellen elkövetett bűnünk gyökerévé. A hazugság így lesz egzisztenciánk alapmagatartásává: belőle folyik minden egyes cselekedetünk és ez határozza meg minden cselekedetünk alapjellegét, — amíg Krisztus meg nem vált minket ebből az ősi hazugságból. A megváltottak gyülekezetének ezért alapjellemvonása, hogy „nem található szájukban a hazugság”. Ezzel függ össze a második szempont is. Isten szolgáját jellemzi a próféta (Ezs. 53,9) azzal, hogy „álnokság nem volt található szájában”: Krisztust, mint Isten igaz szolgáját, akiben a prófétai ígéret beteljesedett, jellemzi az, hogy lényé nem ismeri a hazugságot. Ebben teljesedik ki Istennel való egysége. Az a gyülekezet pedig, amelyet a látnok a Bárány körül lát, nemcsak azzal válik az ő gyülekezetévé, hogy követi őt, ahová csak megy, hanem „krisztusszerű” is — de most az igazi, helyes értelemben —, hogy kivet magából minden hazugságot, egészen Istené, újból őt szolgáló és őt dicsőítő teremtmény — vagy ha úgy tetszik —, „új teremtmény” (2. Kor. 5,17). Ilyen értelemben „feddhetetlen” a Bárány gyülekezete: nem azért, mert saját érdeme, erkölcsi tökéletessége tenné feddhetetlenné, hanem azért, mert a Bárány „áron vette meg az emberek közül”.

14,6-13. Három angyali üzenet

6 *Ezután másik angyalt láttam magasan fent repülve az égen. Örök evan-*
7 *gélium volt nála, hogy azt meghirdesse a föld lakosainak: minden népnek,*
törzsnak, nyelvnek és nemzetnek. / Hangos szóval mondotta: Féljétek az

Istent és őt dicsőítsétek, mert elérkezett ítéletének órája! Őt imádjátok, aki az eget és a földet, a tengert és a vizek forrásait teremtette!

8 *Ezt ismét másik angyal követte és mondotta: Elesett, elesett a nagy Babilon, amely paráznaságának haragborából itatta meg mind a népeket!*

9 *Végül egy harmadik angyal követte őket és hangos szóval mondotta: Aki a fenevadat és annak képmását imádja, aki viseli bélyegét homlokán vagy kezén, / az mind inni fog az Isten haragjának borából, amelyet vegyítetlenül készített el haragjának kelyhében, és kínozni fogják tűzben és kéngőzben a szent angyalok és a Bárány színe előtt. / Kínjuk füstje felszáll örökkön örökké és nem lesz nyugalomuk sem nappal, sem éjjel azoknak, akik imádják a fenevadat és annak képmását, de azoknak sem, akik nevének bélyegét viselik.*

12 *Ehhez kell a szentek állhatatossága, azoké, akik megtartják Isten parancsolatait és a hithűséget Jézus iránt!*

13 *Ekkor szöveget hallottam a mennyből, mely mondotta: Írd meg: boldogok a halottak, akik az Úrban halnak meg mostantól fogva! Igen – mondja a Lélek –, megpihennek majd fáradalmuktól, mert cselekedeteik követik őket!*

A fejezet második felének középpontjában az Emberfia megjelenése az ítéletre áll. Ezt megelőzően három angyal üzenete hívja fel a hitetlen világot megtérésre, ill. jelenti be az ítéletet, az Emberfia megjelenését pedig ugyancsak három angyal követi, hogy végrehajtsa az ítéletet.

6 A „másik angyal” kifejezés itt tulajdonképpen „egy további” angyalt jelent. Mint ahogyan 8,13-ban a sas is „magasan fent”, a zeniten röpköd végig, úgy itt is, úgyhogy a föld lakosai számára az egész világon láthatóvá válik. Az angyalnál „örök evangélium” van. Ez azt jelenthetné, hogy az „örök evangéliumot” úgy tartja kezében, mint ahogyan az angyal a „nyitott könyvecskét” tartotta kezében (10,2). De nem valószínű, hogy itt iratról van szó. Valószínűbb, hogy az angyal isteni megbízásból üzenetként hozza az evangéliumot, hogy azt meghirdesse az egész világon a föld összes lakosainak fajra, népre vagy nyelvre való különbség nélkül. Az utolsó ítélet bekövetkezése előtt Mk. 13,10 szerint ugyancsak „minden népnek” meg kell hirdetni az evangéliumot: a szerző valószínűleg erre az ígéretre céloz és annak beteljesedését hirdeti. „Örökkévalónak” pedig azért mondja az evangéliumot, mivel Isten öröktől fogva meglévő egyetlen és végleges üdvakarátát foglalja magában. Isten ez üdvösséget szerző akaratának kell véglegesen kiteljesednie az örökkévalóságban is.

7 Az „örök evangélium” tartalmát adja meg az angyali szózat, amely az embereket Isten „félelmére” és „dicsőítésére” szólítja fel azzal, hogy elérkezett az „ítélet órája”, amikor mindenkinek imádnia kell ég és föld Teremtőjét. Az evangélium tartalmának ez a rövid summázása nekünk meglepő, mert hiányzik belőle az utalás a Jézus Krisztusban szerzett váltságra, – pedig ezt szoktuk az evangélium alaptartalmának tekinteni. Azonban figyelniünk kell arra, hogy az apostoli igehirdetés a pogányok felé első helyre ugyancsak az egy Istenben való hitet és Isten „félelmét” tette (vö. 1. Tess. 1,9; Csel. 14,15-17; 17,24-31). Istent pedig igazán ismerni és „félni” csak úgy lehet, ha megismerjük Krisztusban hozzánk lehajló szeretetét és irgalmát.

- 8 A következő angyal Ezs. 21,9; Jer. 51,7-8; Dán. 4,27 szavait idézve hirdeti meg a „nagy Babilon” elestét. A zsidó apokaliptikában „Babilon” már régóta fedőnévvé lett az Isten népét elnyomó, a „bálványimádást” és istentelenséget, sőt istenellenességet megszemélyesítő hatalom megjelölésére. Ehhez kapcsolódik a közelebbi körülírás, hogy „paráznaságának haragborából itatta meg a népeket”. A „paráznaság” itt is, mint már az ószövetségi prófétáknál is a bálványimádásra, mint az igaz Istent semmibe vevő, az ember alkotta „isteneket” tisztelő „vallásra” vonatkozik és így azt a végzetes függési viszonyt, egyúttal szolgáltságot jelöli meg, amelynek az ember rabjává lesz, ha nem Istent féli és dicsőíti. „Haragbornak”, azaz Isten haragját, ítéletét kiváltó részegítő italnak nevezi a prófétai ige a „paráznaságot”, azaz „bálványimádást”, mivel „megrészegíti” a népeket, úgyhogy megfélemedkeznek teremtettségükről, úgy vélik, hogy mindenkitől, Istentől is független urai lehetnek önmaguknak és ezért egyre jobban belesüllyednek istentelenségükbe. Amikor Isten ennek átengedi, sőt átadja őket (vö. Rm. 1,24 kk.), akkor ezzel már meg is kezdődik rajtuk az ítélet. Noha eddig Babilonról még nem volt szó, a szerző úgy említi, mint amelyet olvasói jól ismernek. Az üzenet múlt időben hirdeti meg Babilon bukását, pedig Babilonról tulajdonképpen csak 17-18-ban lesz szó. Ott Babilon érezhetően Rómának, mint a szerző korában aktuálisan Isten népét elnyomó hatalomnak a fedőneve. Itt azonban ez a fedőnév — bár a Jel. olvasói elsősorban nyilván Rómára gondoltak — kiszélesedik és tág értelmezéssel magába veszi fel a múlt és jövőre minden olyan hatalmát, amely önmagát teszi Isten helyébe és ezzel elnyomja az igaz Isten tiszteletét és félelmét.
- 9 A harmadik angyal üzenete ugyancsak Isten ítéletét hirdeti meg és azok ellen irányul, akik a 13. fejezetben leírt „fenevadat” és annak „bálványképét” szolgálják, vagyis akik engedve a csábításnak, behódolnak a „császárnak” és magukra veszik e kultusz „bélyegét”. Ezs. 51,17 és Jer. 25,15 szavaival írja le a szerző a rájuk szakadó ítéletét: mindnyájan inni kényszerülnek „Isten haragborából”, amelyet „vegyítetlenül készített el haragjának kelyhében”. A „vegyítetlen” bor Isten teljes, önmagát nem mérséklő, „irgalmatlan” haragjára és ítéletére mutat. Akik ítélet alá esnek, azokat „tűzzel és kengőzzel fogják kínozni”. Egykor Isten „tűzzel és kénkőves esővel” pusztította el Sodomát és Gomorrát (1. Móz. 19,23-25). Ez az ítélet azóta is borzalmas emlékként élt Izráelben. A próféták is ennek az emlékeknek a segítségével írták le Isten ítéletének borzalmait (vö. pl. Ezs. 30,33; 34,9; Ezék. 38,22; 3. Makk. 2,5). A Jel. szerzője ezt a zsidó közgondolkodásba átment képzetet használja fel itt is, valamint egyebütt is (19,20; 20,10) a kárhozat borzalmának a szemléltetésére. A kínok elszenvédése „a szent angyalok és a Bárány előtt”, mintegy azok szeme láttára történik, ami ugyancsak megfelel az apokaliptikus hagyománynak (vö. Énók 48,9). Mint a példázatbeli gazdag esetében. (Lk. 16,23-24) ez azt is jelenti, hogy az elkárhozottaknak látniuk kell az üdvözültek boldogságát. Hogy ez az ítélet végleges és megváltathatatlan, azt külön hangsúlyozza az utalás Ezs. 34,10-re: „kínjuk füstje felszáll örökkön örökké és nem lelnek nyugalmat sem nappal sem éjjel”.
- 12 Az első három angyal üzenetét a szerző azzal zárja le, hogy a „szenteket”

állhatatosságra inti. Ez pedig úgy valósul, hogy megtartják Isten parancsolatait és a hithűséget Jézus iránt.

- 13 A szakaszhoz végül makarizmus csatlakozik, melyet a szerző audicióból kap és amely hangsúlyozottan a Szentlélek kinyilatkoztatásának igényével lép fel. „*Boldogok*“, mert az Isten által készített üdvösségben részesednek, „*akik az Ūrban halnak meg mostantól fogva*“. Mivel az előző mondatban a szentek állhatatosságáról van szó és ennek a Jel. szerint egészen a vértanúságig is érvényesülnie kell, azért lehet, hogy ez a makarizmus is elsősorban a vértanúkra gondol, akik „*az Ūrban*“ tehát a „*Jézus iránti hithűségben*“ halnak meg. De azért nem szabad a mondat értelmét kizárólag a vértanúkra korlátozni. Az a „*fáradalom*“, amelytől megpihennek, sem vonatkoztatható a vértanúk szenvedéseire, hanem tágabb értelemben veendő és elsősorban a misszionáló erőt is kifejtő tanúbizonyságtételre utal (vö. 2,2-höz!). Azokat, akik az Ūrban, tehát Krisztus iránti hitvalló hűségben halnak meg, azért mondja „*boldognak*“ a makarizmus, mert megmenekülnek az apokaliptikus idők szenvedéseitől, megpróbáltatásaitól és máris „*Krisztussal vannak*“ (Fil. 1,23). Erre vonatkozik a „*mostantól fogva*“ is. Nem arról van szó, hogy akik attól az időponttól fogva halnak meg, amikor ez a szózat elhangzik, előnyben részesülnek a régebben meghaltakkal szemben. Ilyen különbségtételnek nem volna értelme. Az újszövetségi gondolkodás a Krisztus megjelenésével, kiváltképpen is a feltámadásával adott kegyelmi időt mondja „*most*“-nak. Így ez a makarizmus azért mondja „*boldogoknak mostantól fogva*“ azokat, akik „*az Ūrban halnak meg*“, mivel ebben a kegyelmi időszakban lépik át a halál küszöbét és mint ilyenek Krisztussal vannak. „*Cselekedeteik követik őket*“: zsidó gondolkodás szerint az embert „*követik*“ cselekedetei, amikor Isten színe elé kerül s ott cselekedetei tanúskodnak mellette vagy vádolják (vö. 4. Esdr. 7,35). Ilyen értelemben kell értenünk itt is a cselekedeteket, de mégis azzal a hozzátétellel, hogy azok egész életünk egybefoglalt magatartását jelölik meg (vö. 2,2-nél!). Ez a magatartás nem járuléka a hitnek, mintha „*hit*“ és „*cselekedetek*“ valamiképpen egymástól elválaszthatók, egymástól függetleníthetők és egymás mellé rendelhetők volnának. A „*hit*“ és a hitet tanúsító „*cselekedet*“, mint életünk alapmagatartása szorosan egybefonódnak és nem választhatók el egymástól. Ha itt a makarizmus hangsúlyozza, hogy azokat, akik az Ūrban halnak meg, „*cselekedeteik*“ követik, akkor ez utalás arra, hogy egész Krisztusról bizonyosságtevő életükkel állhatnak oda Isten ítélőszéke elé nem mint olyanok, akik ezzel „*dicsekedhetnének*“, hanem mint olyanok, akik „*győztek*“ a Sátán ellen vívott harcban „*a Bárány vére által*“ (12,11).

14,14-20. Az Emberfia és angyalai

- 14 *Ezután [új képet] láttam: íme, fehér felhő és a felhőn Emberfiához hasonló ült fején aranykoronával, kezében pedig éles sarlóval. /*
- 15 *Majd [újból] másik angyal jött elő a templomból és hangos szóval kiáltott Annak, aki a felhőn ült: Ereszd neki sarlódát és arass, mert elérkezett az*

- 16 *aratás órája és [nagyon is] beérett az aratnivaló a földön. / Ekkor a felhőn Űlő sarlóját a földre hajította és megtörtént az aratás a földön.*
- 17 *Majd [ismét] más angyal jött elő a mennyei templomból, nála is éles*
- 18 *metszőkés volt. / [ismét] másik angyal pedig az olítár felől jött elő. Ennek hatalma volt a tűzön és hangos szóval szólt annak, akinél az éles metszőkés volt: Ereszd neki éles metszőkésedet és szüreteld le a föld szőlőtőkékéről a fürtöket, mert beértek a szőlőszemek. / Ekkor az angyal a földre hajította metszőkését, leszüretelte a föld szőlőtőkékét és beledobta Isten haragjának nagy borsajtójába. / A borsajtót a városon kívül taposták ki és annyi vér folyt ki körülötte ezerhatszáz futamatnyira a borsajtóból, hogy a lovak zablájáig ért.*
- 14 *Az új kép hirtelen változást hoz a látomásban. Új jelenség tűnik fel az égbolton, amelyet a szerző nem saját szavaival, hanem szorosan Dán. 7,13-hoz igazodva ír le. Mivel ezt a jelenséget ugyancsak három angyal megjelenése követi, azért az „Emberfiához hasonló”-nak a megjelenése szerkezeti szempontjait foglalta el és a 6. verssel kezdődő képsor kiemelkedő csúcspontját alkotja. A „*fehéren ragyogó felhő*” maga is a theophania titokzatos fenségét kölcsönzi a jelenségnek. A „*rajta ülő Emberfiához hasonló*”²⁸ megjelölés Dán. 7,13-ból származik, a látók azonban átalakítja a kifejezést. Dániel az Emberfiához hasonló „*eljövetelét*” hirdeti meg. Itt viszont az Emberfia úgy válik láthatóvá, mint aki „*fehér felhőn*”, tehát az isteni dicsőség felhőjén „*ül*”, trónol. Az Emberfiának ez az isteni dicsőségben való megjelenése a színoptikus apokalipszis rendje szerint Mk. 13,26-nak felel meg, de a látomás-sorozat az Emberfia ítéletre jövetelét itt még csak rejtelmes utalásokkal írja körül. Csak 19,11-21-ben olvashatjuk világosan a megdicsőült Krisztus megjelenését és ellenfeleinek elkárkoztatását. Itt az Emberfia méltóságához kötött funkcióról, de még nem annak kiteljesedő valóságáról van szó. Az Emberfiának az angyalok közül kiemelkedő méltóságát és isteni küldetését húzza alá az is, hogy fején aranykorona – királyi méltóságának jelképe –, kezében pedig az ítélet jelképe: éles sarló van.*
- 15 *A képen mozgás támad, amikor láthatóvá válik a mennyei templom és kilép belőle – tehát Isten közvetlen közeléből – egy angyal, aki az „Emberfiához hasonlóknak” Isten üzenetét közvetíti. Az üzenet a szerző Jóél 3,13 segítségével önti szavakba. Ez a prófétai hely válik az ítéletnek a következő versekben olvasható leírása számára az alakító mintaképpé. „Eresszédet neki a sarlót, mert megérett az aratnivaló! Jertek el, tapossatok, mert tetézve a kád, ömlenek a sajtók!” – mondja Jóél. Ezt az eredetileg költői párhuzamot használja fel és bontja szét a szerző, hogy vele az ítélet két szakaszát írja le. Az első menetben az „Emberfiához hasonló” ledobja sarlóját a földre*

²⁸ Az eredeti kifejezésben a szerző itt is (vö. 1,13) a görög nyelvtan szabályait félretéve ünnepélyesen merev alakot alkalmaz („fia” accusativusban dativus helyett!). Ez a kifejezési mód hasonlít ahhoz, amelyet az Istenről való beszédnél figyelhetünk meg. Az ünnepélyesen merev alak fokozott nyomatékot ad az „Emberfiához hasonló” isteni méltóságának.

és azt „*learatták*“. A szöveg nem mondja meg, hogy kik végezték és mit jelent az aratás. A Jóél-féle prófécia értelmében az „aratás“ az ítélet jelképévé lett. Ezt a jelképet Jézus is alkalmazta igéjében (vö. Mk. 4,29). Azonban az „aratnivaló“-nak megfelelő görög szó (*therismos*) egyúttal megjelöli a learatott gabona begyűjtését is (Mt. 13,30). Ezért egyes magyarázók arra gondolnak, hogy itt az „aratás“ első menetében a „búzának“ – azaz Isten gyermekeinek – a begyűjtéséről (vö. Mk. 13,27) és a „konkolytól“ való elkülönítésről van szó.

- 17 Az ítélet második szakaszát ismét angyal kezdeményezi, midőn éles
metszőkéssel a kezében ugyancsak a mennyei templomból lép elő, hogy
18 végrehajtsa Isten akaratát. Egy harmadik angyal az oltár mellől lép elő.
Róla a szerző azt mondja, hogy „*hatalma van a tűzön*“. A „tűz“ ugyancsak
gyakori jelképe az ítéletnek s azért ezzel a megjelöléssel a szerző azt jelké-
pezi, hogy ez az angyal kapott megbízást az ítélet keresztülvitelére. Ilyen
értelemben szólítja fel az előbb említett angyalt, hogy „*éles metszőkését*“
19 hajtsa a földre és szüretelje ott le „*a föld szőlőtőkájének fürtjeit, mert a
szőlőszemek megérték*“. Ez meg is történik és a szerző Jóél fent idézett
prófeciájának értelmében írja le az ítéletet a szüret képével. Az ítélet most
20 az Istentől elszakadt gonosz világot éri. Ezs. 63,3 képének felhasználásával
mondja a szöveg, hogy amit az angyal szüretelt, azt beledobta „*Isten harag-
jának nagy borsajtójába*“ és hogy „*a borsajtót megtapodták*“, éspedig „*a
városon kívül*“. A „város“, amelyet a szerző nem nevez meg, a jelképes
értelemben vett Jeruzsálem. Régi prófétai és apokaliptikus hagyomány
szerint (Jóél 3,2.12) Isten a Jeruzsálem melletti Josafát-völgyében gyűjti
majd össze a népeket ítéletre. Erre a hagyományra utal a szerző, amikor a
városon kívül leendő ítéletről beszél. Ugyanakkor – gyorsan változó kép-
pel – az ítélet nagy és véres csatatér színében tűnik fel, ahol a Messiás és
őt követő serege legyőzik, eltiporják a gonoszokat (vö. Ezs. 63,1-6): a kifolyt
vér a lovak zablájáig ér. Nehezen érthető az „*1600 futamatnyira*“²⁹ megje-
lölés, amely nyilván a „csatatér“ nagyságát adja meg. Már ókori magya-
rázók a 4, ill. 40 többszörösét keresték benne és vele a világ négy táját
magában fogó egész földkerekséget értették rajta. Más magyarázók úgy
vélték, hogy az 1600 futamat ókori útleírások szerint Palesztina hosszának
felelne meg Tirustól az egyiptomi határon fekvő El-Arisig. Eszerint a
„csatatér“ az egész Szentföldet magában foglalja. Az „1600 futamatnyira“
kifejezésnek mindenképpen jelképes értelme van és – ha ezekre az értelme-
zésekre gondolunk – az ítéletnek az egész embervilágot átfogó megfellebbez-
hetetlen egyetemességét hangsúlyozza: nincs, aki ez alól az ítélet alól kibúj-
hatna vagy belőle kimaradna!

Ezzel le is záródik a 12. fejezettel kezdődő képsorozat, a 15. fejezettel új sorozat kezdődik. A lezárt képsorozat – mint mondtuk – a messiási gyü-

²⁹ A „futamat“ a szokásos magyar fordítás szerint a görög *stadion* megfelelője. A *stadion* régi görög hosszsmérték, amely azonban nem volt mindenütt egyformán megállapított nagyság. Kereken kb. 200 m hosszúságnak felelt meg. Az 1600 futamat tehát kb. 320 km.

lekezet földi „sorsát” nem eseményszerűen, hanem az azt meghatározó tényezők felmutatásával állítja az olvasó elé. Ezért alkotják ezek a fejezetek a Jel. könyvének a kimagasló csúcspontját és látomásainak központi gerincét. Ugyanebben rejlik az oka annak is, hogy még nem értünk a látomások, ill. a bennük szemlélt képsor végére, noha e képsor az Emberfia megjelenésével és az ítélettel végződik. De éppen az utóbbit az utolsó képek inkább csak röviden felvázolva és jelképszerűen vetítették a gyülekezet elé. A következő 15. fejezetben a mennyei istentisztelet egy újabb fordulójához kapcsolódva még egy – és most már valóban az utolsó – képsor tárul az olvasó elé.

15,1-16,21. A harag csészéinek kitöltése

A 15. fejezettel induló képsor indítja el a Jelenések könyvében a végki-fejletet: az ítéletet a népek fölött és ehhez kapcsolva (17-18. fejezet) Babilonnak, mint az istenellenes hatalmak megtestesülésének bukását. Ebbe beletartozik a természet világának az ítélet alá vonása is. A harag csészéinek kitöltése és Babilon bukásának leírása már nem a messiás jövételét előkészítő eszkatológikus csapások sorába tartozik, hanem részei az ítéletnek: úgy is mondhatnánk részletezései annak, amit vázlatosan, inkább jelképszerűen a 14. fejezet írt le. A 15-18. fejezetek látomásának képei tehát közvetlenül mennek át a győzelmesen visszatérő Emberfia-Krisztus (19,11-21) megjelenését megrajzoló jelenetbe.

Még ez az ítélet sor is megtérésre hívja az embereket és népeket, de azok inkább megkeményednek és káromolják Istent (16,9,21).

A 15. és 16. fejezet szoros egységet alkot: a 16-ban leírt ítélet-csapásokra mutat előre 15,1 és a 15. fejezet két jelenete előkészítésül szolgál a 16. fejezet képeihez. E két fejezet szerkezeti felépítés tekintetében egyébként is rokonságot mutat a megelőző képsorozatok felépítésével: a pecsétek feltörését megelőzte a mennyei istentisztelet képe (4-5. fejezet), a trombitaszavakhoz kapcsolódó képsorozatot ugyancsak a mennyei istentisztelet egy jelenete vezette be (8,2-5), végül a földi gyülekezet sorsát megrajzoló látomássor előtt szintén a mennyei istentisztelet egyik jelenetét találjuk (11,15-19). Ugyanezt a szerkezeti elrendezést mutatja a 15-16. fejezet is. Mielőtt a hét angyal kiöntené a harag csészéit, Isten trónja előtt dicsőítő énekkel hódolnak azok, akik győzelmesen állták meg a harcot a kísértések és megpróbáltatások ellen (15,2-4).

A 15-16. fejezet képsorozata tehát a mennyei istentiszteletbe illeszkedik bele. A hét angyal kezében egy-egy csészével papi szolgálatot teljesít, mint a papok a jeruzsálemi templomban, amikor kiöntik az italáldozatot az oltárra. Az italáldozat a mennyei istentiszteletben azonban csak jelképes, — amint hiszen az egyéb istentiszteleti cselekmények is csak jelképesek a Jel.-ben. A győztesek hódoló és dicsőítő énekét a szerző Mózes énekének mondja. Mózes énekét 5. Móz. 32-ből a délelőtti istentisztelet végeztével, a 2. Móz. 15,1-21 alatt található dicsőítő éneket pedig, amelyet Mózes és Izrael fiai a Vörös-tengeren való átkelés után énekeltek, a délutáni ún.

minchá-áldozat után énekelték a templomban. Mivel itt azoknak az énekéről van szó, akik sok megpróbáltatás után „győztek”, azért magasztaló énekük inkább az utóbbinak felel meg. A következő képsorozat istentiszteleti „helye” tehát valószínűleg a napot befejező délutáni istentiszteleten van.

15,1-4. A győztesek hálaadó-éneke

15,1 Ezután másik — nagy és csodálatos — jelet láttam az égen: hét angyalt a hét utolsó csapással. Ezek által teljesedett be Isten haragja.

- 2 Majd [új képet] láttam, mintha üveg-tenger [lett volna], amelyet tűzzel elegyítettek. A győztesek pedig — [akik győztek] a fenevaddal, annak bálványképével és annak számával [vívott harcban], — az üveg-tenger mellett
- 3 állottak Isten hárfájával kezükben. / Mózesnek, az Isten szolgájának énekét és a Bárány énekét énekelték:

- 4 Nagyok és csodálatosak műveid, mindenható Úr Isten! Igazságosak és igazak utaid, népek Királya! / Ki ne félne Téged, Uram, és ki ne dicsőítené nevedet! Egyedül Te vagy szent, eljönnek majd mind a népek és térdre borulnak előtted, mert nyilvánvalókká lettek igazságos ítéleteid.

15,1 A látomások sorozatában új fordulat következik, amelynek döntő tartalmát a „harag csészéinek”, pontosabban az Isten haragjával telt, ill. az Isten ítéletét jelképező csészék kiöntése teszi. Az 1. vers ezt szinte feliratszerűen jelenti be. János „nagy és csodálatos jelet” lát feltűnni az égen: egy „másik” jel a 12,1 alatt leirathoz képest. Mindkettő isteni eredetű és olyan valóságra mutat, amelyet Isten maga készít üdvtervének megvalósítására. Az első jelben a napba öltözött asszony sorsában a gyülekezet megpróbáltatásos élete, ti. küzdelme az ősellenséggel és Isten által történt kegyelmes megőrzése tükröződött. Ez a második „nagy és csodálatos jel” azt viszi az olvasó elé, hogy Isten megpróbáltatásokkal telt ítéletben hogyan készíti elő gyülekezete számára a végleges megváltást. A jel pedig „a hét angyal a hét utolsó csapással”: Cselekvőleg ezek az angyalok csak az 5. verssel kezdődő képsorozatban lépnek elő, de a látomás már most úgy mutatja meg őket a szerzőnek, hogy „általuk teljesedett be” — azaz érte el teljes nagyságát, de egyúttal betetőzését és a csapásokat lezáró befejezését is — Isten ítéletben megvalósuló „haragja”.

- 2 Mielőtt azonban az angyalok elkezdenék Istentől kijelölt feladatuk teljesítését, a látnok szeme elé új kép tárul. Újból látja a már 4,6-ban említett üveg-tengert, amely azonban itt nem átlátszóan kristályszerű, hanem „tűzzel elegyítve” vörös színben ragyog. A cikázó villámok vörösre festik meg az égboltot és ennek színe is az ítéletre utal. Az Isten trónja előtt elterülő üveg-tenger szélén állnak a „győztesek”. A megdicsőült Krisztus a gyülekezetekhez intézett üzenetek mindegyikében szólt azokhoz, akik „győznek”. Róluk van most is szó, mert megharcolták a „nemes harcot” a fenevaddal és prófétájával — a szerző 13,18-ra utalva hozzáteszi: „nevének számával” —

és e harcban helyállottak, nem engedtek a kísértésnek, hanem mindvégig hűséget tanúsítottak. Kezükben Isten hárfájával, azaz az Istentől kapott hárfával (vö. 5,8; 14,2) éneklük „Mózes, az Isten szolgájának énekét és a Bárány énekét”. Amikor Isten száraz lábbal vezette át népét a Vörös-tengeren és elpusztult a fáraó üldöző serege, Mózes hálaéneket énekelt (2. Móz. 15,1-21). Így énekel Istent dicsőítő hálaéneket a „győztesek” serege. De a szerző nem ismétli el Mózes énekét, hanem ószövetségi idézetekből összeállított himnuszában a Bárány szabadításáért ad hálát Istennek. Éneke nem diadalének, hiszen, akik a harcban helyállottak, nem saját erejüknek, hanem a Bárány szabadításának köszönhetik „győzelmüket” (vö. 7,14; 12,11).

3.4 A 3. és 4. vers himnusza a következő íráshelyeket idézi, ill. használja fel: Zsolt. 11,2; 139,14; Ámós 4,13 LXX; 5. Móz. 32,4 LXX; Zsolt. 145,17; Jer. 10,6-7.10; 1. Sám. 2,2; Zsolt. 86,9; Mal. 1,11. Az ószövetségi íráshelyeknek ez a zsúfolt felhasználása egyfelől azt a benyomást kelti, hogy a himnusz teljesen ószövetségi gondolatkörben mozog, másfelől pedig, hogy a szerző azt minden szellemi „önállóság” nélkül állította össze. Nem szabad azonban megfeledkezni arról, hogy János – mint egyébként az ókori szerzők általában véve – nem úgy értette az írói önállóságot, mint modern írók, akik hangsúlyozottan egyéniségük érvényesítésére törekcsenek műveikben. Az ókori írók egyénisége természetesen szintén érvényesült műveikben, de – jórészt társadalmi helyzetük folyományaképpen – magától értődően használták fel mondanivalójuk kifejezésére a készen adott lehetőségeket. Ez fokozott mértékben áll erre a himnuszra, amely kultikus jellegének megfelelően használja fel az Ószövetségben kínálózó kifejezési formákat. Nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy ez a himnusz inkább csak a lerővidített vázlat és tulajdonképpen csak a himnusz döntő mozzanatait, „alapgondolatait” vázolja fel az Ószövetségből vett idézetekkel, ill. kifejezésekkel.³⁰ Az első ezek közt az utalás Isten „nagy és csodálatos műveire” vagy cselekedeteire: „váltáságot küldött népének”, – mondja ugyanaz a zsoltár. Isten csodálatos műve a Krisztus által szerzett váltáság és az, hogy ezt a váltáságot hatékonyvá tette, amikor övét győzelemre vitte a fenevad és prófétája elleni küzdelemben. Ezért emeli ki a himnusz Isten mindenható úr-voltát is. Isten hatalmával és erejével szemben tehetetlen vagy legalább is vereségre van kárhoztatva a gonoszság és csábítás minden hatalma. Isten „útjai”, azaz vezetése és világkormányzó bölcsessége – ez a himnuszban a következő mozzanat – éppen abban mutatkozik „igazságosnak és igaz-

³⁰ Ez nemcsak itt, hanem sok más ószövetségi idézetnél és utalásnál is áll, amellyel az Újszövetségben találkozunk. Jézusnak és kortársainak, általában az újszövetségi szerzőknek nem állottak a rendelkezésükre olyan Ószövetség-kéziratok, amelyek fejezetekre és versekre beosztva könnyen lehetővé tették volna egyes mondatok kiragadását az összefüggésből, – ahogyan azt mi nagyon egyoldalúvá lett Szentírás-használatunk következtében megszoktuk. Amikor valamelyik újszövetségi író egy-egy zsoltármondatot idéz, akkor természetesen előtte van az egész zsoltár, annak teljes gondolati összefüggése. Ez vonatkozik a fent tárgyalt himnuszra is.

nak“, tehát önmagához húnek, hazugságtól mentesnek és megsegítően kegyelmesnek, hogy az ellene lázadó gonoszságot türelemmel hordozza ugyan, megtérésre hívja, de konokságát végül is megtöri és igazához juttatja, aki a gonoszságtól menekülve nála keres segédelmet. Hogyne félné tehát az Urat és hogyne dicsérné Őt az, aki a megtapasztalt váltságban éppen ezt a végére mehetetlen jószágát, igaz és igazságos voltát, kegyelmét megtapasztalta és felismerte. Végül utolsó motívumként a himnusz azt az ószövetségi reménységet szólaltatja meg, hogy Isten beteljesíti megváltásra irányuló ígérését és egybegyűjti önmaga imáadására mind a népeket: ez a reménység ebben a himnuszban máris az eszkatológikus beteljesedés igényével lép fel, amikor a záró mondat hozzáteszi, hogy Isten igazságos ítéletei (a görög szó azt is jelentheti: cselekedetei) nyilvánvalókká lettek. Ez a kifejezés ugyancsak utalás a Babilon bukásában kifejeződő isteni cselekedet ítéletes jellegére. Ez most már végképp megnyitja az utat a „népek“ számára, hogy odagyülekezzenek az egyedül szent Isten színe elé és dicsőítsék kegyelemmel teljes megváltását.

15,5-8. *A hét angyal az Isten haragjának csészéivel*

5 Ezután [új képet] láttam: a mennyben megnyílt a templom, a bizony-
6 ságtétel sátra / és a hét angyal a hét csapással kilépett a templomból.
Ragyogó tiszta vászonba voltak öltözve és mellükön aranyövet viseltek. /
7 A négy élőlény közül az egyik a hét angyalnak hét aranycsészét nyújtott
8 át, telve az Istennek — aki örökkön örökké él! — a haragjával. / A templom
pedig megtelt füsttel Isten dicsőségétől és hatalmától, hogy senki sem
mehetett be a templomba, amíg a hét angyal hét csapása be nem teljesedett.

5 Az új kép a 16. fejezetben leírt jelenet előkészítésére szolgál: a bevezető „ezután“ világosan elválasztja azt az előzötől és hangsúlyozza az új kép jelentőségét. 11,19-ben is szó van arról, hogy a mennyben kinyílt a templom, most újra ezt látja János: a látomások sajátos jellegével függ össze, hogy újból szó van a templom kinyitásáról anélkül, hogy előzőleg a templom bezárásáról hallottunk volna. A látomásokban éppen úgy nincs szó egymással okszerűen összefüggő eseménysorozatokról, mint ahogyan ezek az álomban is elmosódnak. Itt a mennyei templomban van a „bizonyosság-tétel sátrának“ (szokottabb néven: szövetség sátrának) ősképe is: Mózes egykor e neki megmutatott őskép szerint rendezte be a szövetség sátrát, vö. 2. Móz. 25,9.40; Zsid. 8,5.

6 A sátorból most *hét angyal* lép ki (vö. 8,2): papi szolgálatot teljesítenek a mennyei szentélyben és „*ragyogó tiszta vászonruhába*“ vannak öltözve. A jeruzsálemi templom papjai is fehér vászonruhába öltözve teljesítették a szolgálatukat. De az angyalok derekát aranyöv is övezi. Ez a királyi méltóság jelképe volt, itt pedig az angyalok magas rangját tanúsítja így is jelezve küldetésük kiemelkedő jelentőségét. Náluk volt „*a hét csapás*“: ezzel írja körül a szerző az angyalok feladatát. Hogy ez mit jelent, az akkor tűnik ki,

- 7 amikor a „négy élőlény” (vö. 4,6-8) közül az egyik átad mindegyiküknek egy-egy aranycsészét „telve az Isten haragjával”. Az Isten említésekor a szerző alázatának és mélységes imádatának kifejezéséül rövidített áldást mond: Isten az, „aki örökkön örökké él”. Ez a hitvallásszerű áldásmondás kifejezi azt a felismerést, hogy vele, az egyetlen, örökkön örökké élő Istennel hiába akar szembeszállani bármiféle hatalom és hogy minden ellene lázadó hatalomra végül is lesújt az ítélet, Isten „haragja”. Ezzel vannak tele az angyaloknak átnyújtott aranycsészék, úgyhogy az angyalok Isten ítélő haragjának a végrehajtói.
- 8 Amikor az angyalok csészéjébe jelképesen beletöltik Isten „haragját”, eltölti a mennyei szentélyt Isten jelenlétének „dicsősége”, azaz a minden teremtmény számára hozzáférhetetlen, felfoghatatlan, megközelíthetetlen és örökkévaló fensége. Ószövetségi kifejezések felhasználásával (2. Móz. 40,34; 1. Kir. 8,10; Ezs. 6,4) úgy írja le ezt János, hogy „a templom megtelt füst[felhővel]”: ez utóbbi a pusztai vándorlás idején volt Isten vezető és oltalmazó jelenlétének jelképe. De mint akkor, úgy most sem közelítheti meg senki a szövetség sátrát, amely felett a füstfelhő elterült. Ez pedig ebben az összefüggésben azt jelenti, senki sem mehet be a templomba, amíg „a hét csapás”, azaz Isten haragos ítélete meg nem valósult és be nem fejeződött.

16,1-21. A harag csészéinek kitöltése

- 16,1 Ekkor hangos szótatot hallottam a templomból, amely így szólt a hét angyalhoz: Menjetek, öntsétek ki az Isten haragjával telt hét csészét a földre!
- 2 Így ment el az első és kiöntötte csészéjét a [száraz]földre. Ettől rosszindulatú és gonosz fekély támadt azokon az embereken, akik a fenevad bélyegét viselték és annak bálványképét imádták. / Majd a második öntötte ki csészéjét a tengerre. Ez pedig vérré változott, olyanná, mint a halotté, úgyhogy minden élőlény elpusztult a tengerben. / Most a harmadik öntötte ki csészéjét a folyamokra és a vizek forrásaira: ezek is vérré váltak.
- 5 Majd hallottam, amint a vizek angyala mondotta: Igazságos vagy Te, a Szent, aki van és volt, hogy ezt az ítéletet végrehajtottad. / A szentek és próféták vért ontották, ezért Te is vért adtál nekik inni. Megérdemelték! / Majd hallottam, amint az oltár így szólt: Igen, mindenható Őr Isten, igazak és igazságosak ítéleteid!
- 8 A negyedik [angyal] a Napra öntötte ki csészéjét és [hatalmat] kapott, hogy tűzzel perzselje meg az embereket. / A nagy hőség megperzselte az embereket, ezek pedig káromolták az Isten nevét, akinek hatalma van a csapások felett. De [az emberek] mégsem tértek meg, hogy őt dicsőítsék.
- 10 Az ötödik [angyal] a fenevad trónjára öntötte ki csészéjét. Ettől elsötétült a királysága, [az emberek] pedig nyelvüket rágták fájdalmukban. / De mégis káromolták a menny Istenét fájdalmuk és fekélyeik miatt ahelyett, hogy megérték volna cselekedeteikből.
- 12 A hatodik [angyal] a nagy folyamra, az Eufrateszre öntötte ki csészéjét.

- Annak kiszáradt a vize, hogy elkészülhessen az út a napkeleti királyoknak. / Ekkor láttam, [amint] a sárkány szájából, a fenevad szájából és a hamis próféta szájából három tisztátalan lélek [jött elő], mint valami békák. / Ezek tudniillik démonok lelkei, jeleket visznek véghez és elmennek az egész földkerekség királyaihoz, hogy összegyűjtsék őket a küzdelemre az Istennek, a Mindenhatónak nagy napjára.
- 15 *Íme, úgy jövök el, mint a tolvaj! Boldog, aki éberén virraszt és megőrzi ruháit, hogy ne járjon mezítelenül és ne lássák szégyenét!*
- 16 *És [a gonosz lelkek] összegyűjtötték őket arra a helyre, amelyet héberül Armagedonnak neveznek.*
- 17 *Végül a hetedik [angyal] a levegőégre öntötte ki csészejét. Ekkor hatalmas szózat hallatszott a templomból az [Isten] trónja felől, amely ezt mondta:*
- 18 *Megtörtént! / Ekkor villámlott, csattanások hallatszottak és mennydörgött, azután olyan erős földrengés lett, amilyen nem volt azóta, hogy ember él a földön: ilyen nagy és erős földrengés. / A nagy város három részre szakadt, a [pogány] népek városai pedig összeomlottak. Majd a nagy Babilonra irányult a megemlékező figyelem Isten színe előtt, hogy megkapja az [Isten] bosszuló haragborával telt poharat. / A szigetek is mind eltűntek, hegyeket sem lehetett [már] találni. / Az égből nagy jégeső esett az emberekre mázsás nagy szemekben. De az emberek mégis csak káromolták Istent a jégveréses csapás miatt, mert annak csapása igen nagy volt.*

A „harag csészéihez” kapcsolódó képsorozat, mint már említettük Isten ítéletét rajzolja meg jelképesen. Az ítélet „csapások”-ban valósul meg. De csapásoknak mondja 9,18.20 a hét trombitászó kapcsán fellépő megpróbáltatásokat is. Ez a körülmény párhuzamba állítja a két sorozat csapásait. Ez abban is megmutatkozik, hogy a szerző mindkét képsorozatot legalább részben az ószövetségi egyiptomi tíz csapás által adott motívumok segítségével szemlélteti.³¹ A külső párhuzamon túl van a két képsorozat közt belső kapcsolat is. Mindkét sorozat csapásai felhívássá válnak az Istenről megfélemedett, bűnbe süllyedt világ számára, hogy térjen meg. Ezt a céljukat azonban nem éri el, sőt következményük az istenkáromlásban megnyilatkozó megkeményedés. Ily módon az eszkatológikus csapások a megkeményedett ember számára ítéletté válnak, holott azok a kegyelmes Isten akaratából még mindig megtérésre hívnak. Az eszkatológikus megpróbáltatások így lesznek az ítélet eszközeivé a történelem folyamán. A haragcsészék kitöltése nyomán fellépő pusztulás világosan mutatja az ítélet-jelleget. A megpróbáltatások mindvégig az emberiség, ill. a természeti világ egy-egy töredékrészét érintették. A haragcsészék kitöltése után azonban az egész természeti világot éri a pusztulás. Hasonlóan sújtja az ítélet minden korlátozás nélkül a fenevadat és az Isten ellen lázadó világot is.

A most következő képsorozat „a hét utolsó csapás” (15,1), mely átfogja az egész világmindenséget. Az örökkévaló evangéliumot meghirdető angyal

³¹ E párhuzamra nézve lásd az összehasonlító táblázatot e fejezet végén!

14,7-ben Istent úgy nevezte meg, mint aki „a mennyet, a földet, a tengert és a vizek forrásait teremtette”. A következő képsorozatban világosan felismerhető a világmindenség e felosztásához kapcsolódó szemlélet, csak a sorrend változik a helyzetnek megfelelően. Ennek a felosztásnak az alkalmazása is azt mutatja: Isten ítélete az egész világmindenséget sújtja, nemcsak a gonosz hatalmakat és az Isten ellen lázadó embert, hanem a természet világát is. Hiszen az ember ezt is felhasználta Isten ellen, Isten pedig a természeti katasztrófákon keresztül is a fellázadt, önmagát istenítő embert sújtja. A következő hét kép egységesen szemlélteti az olvasó számára Isten kikerülhetetlen és átfogó ítéletét. Az ítéleten keresztül rohan bele a teremtett világ a végkifejlet katasztrófájába, Isten pedig ezáltal készíti elő a Krisztusban szerzett váltság kiteljesedését, végső megvalósulását: „az új eget és az új földet”, ahol a megváltottak serege megpihen Istenben, neki él, őt imádják és dicsőítik.

Végül figyelniük kell arra is, hogy a következő képsorozathoz szorosan hozzátartozik Babilon bukásának a rajza a 17. és 18. fejezetben. Babilon bukásában teljesedik ki, éri el csúcspontját az ítélet az istenellenes hatalmakon. Erre mutat előre a sorozatban különösen az ötödik, valamint a két utolsó kép is. A haragszészék kiöntését bemutató képsor e tekintetben is párhuzamos a hét trombitászó megszólalásával kapcsolatos megpróbáltatások képeivel. Ott ez utóbbiak (8,2-11,19) után következik a sárkány támadása a napba öltözött asszony ellen, azután harca Mihály arkangyallal és levettetése a földre (12,1-12). Itt a csapásokat Babilonnak, a sárkány földi-történeti exponensének a bukása követi.

- 16,1 A mennyei templomból – vagyis Isten közvetlen közeléből, sőt magától Istentől – jön a parancs a hét angyalhoz, hogy induljanak el és töltsék ki a haragszészéket.
- 2 Az első három haragszésze kiöntése által jelképezett ítélet szorosan összetartozik és a szárazföldre, a tengerre és az édesvizekre mért csapással a természet világát éri. Az első, a szárazföldre mért csapás a hatodik egyiptomi csapásra emlékeztet (2. Móz. 9,10-11; 5. Móz. 28,35). A „rosszindulatú és gonosz fekély” jelenthet pestisfekélyt is. Egyes írásmagyarázók feltételezik, hogy János e jelentés leírásánál ugyan az említett hatodik egyiptomi csapás kifejezéseit alkalmazta, de célzott azokra a félelmetes pestisjárványokra is, amelyek Néró alatt, ill. a Vezuv kitörése után Rómában pusztítottak. Az első járványnak egyedül Rómában 30.000 ember esett áldozatul (Suetonius: Néró, 39). A 80-ban kitört veszről pedig azt olvassuk (Suetonius: Domitianus, 8), hogy borzalmasabb volt, mint bármelyik, amelyik előtte pusztított. Az ilyen járványok pusztító istenítélet jeleként éltek a népek emlékezetében. Lehet tehát, hogy János e képpel felidézte ilyen járványok emlékét keresztény olvasóiban. A leírt kép azonban független ettől az emléktől. E csapás nem különbség nélkül éri az embereket, hanem azokat sújtja, akik „a fenevad bélyegét viselik és annak bálványképét imádták”. Ez a körülmény teszi ezt a csapást ítéletté. A második haragszészét az angyal a tengerbe önti ki, amely „vérré válik, olyanná, mint

- a halotté*”. Ez a fogalmazás az első egyiptomi csapást idézi (2. Móz. 7,17-21) és azonos a második trombitaszó nyomán fellépő megpróbáltatással, de azzal a különbséggel, hogy 8,9 szerint csak a tenger harmadrésze válik vérré a pusztulás pedig csak a tengerben található élőlények harmadrészét sújtja. Itt az egész tengerről van szó és benne minden élőlény elpusztul: az ítélet
- 4 univerzális jellegű. A harmadik haragsésze kitöltése az édesvizeket sújtja és 8,10-el párhuzamos, de itt a csapás ugyancsak totális ítélet.
- 5-7 A képsorozatot most megszakítja az igazságos Isten ítéletét dicsőítő imádat. Először a *„vizek angyala”* szólal meg. Az a képzet, hogy természeti erők angyalok hatalmában vannak, ismeretes a zsidó apokaliptikában. Ez utóbbi is ismer olyan angyalt, aki a vizekkel rendelkezik (Énók apk. 66,1-2). A Jel.-ben ide tartoznak a szelet vagy a tüzet hatalmukban tartó angyalok (7,1; 14,18) is. Hasonló értelemben hallunk most a *„vizek angyaláról”*. Ez hódolattal és imádatlal borul le Isten előtt, aki igazságosan ítél és szent, mert megtorolja a gonosztságot. Az imádság kiemeli a *„szenteket”* és *„prófétákat”*, tehát azokat, akik Istennek szolgálnak, akarátának engedelmeskednek, helytállanak a kísértésekben és tanúbizonyságot tesznek róla. A szentek, akikről itt szó van, Krisztus népének, a gyülekezetnek tagjai. A prófétáknál nem annyira az ószövetségi prófétákra kell gondolni – bár Jézus is hivatkozik prófétákra, akiket megöltek (Mt. 23,34), – mint inkább az első keresztény gyülekezetekben fellépő prófétákra. Az istenítélet megtorlás értük. János ezután azt hallja, hogy az *„oltár”* szól. A szokatlan kifejezést 6,9-11 segítségével érthetjük meg. Ott a látnok *„az Isten igéjéért meggyilkoltak lelkeit”* látja az oltár lábánál, amint Istenhez kiáltanak megtorlásért. Könyörgésükre azt a választ kapják, hogy legyenek még *„egy kis ideig”* türelemmel. A harag csészéinek kitöltésével a megtorlás valóban bekövetkezett. Ezért szólal meg *„az oltár”* – valójában a vértanúk serege – és dicsőíti Istent, hogy *„igazak és igazságosak az ítéletei”*.
- 8 A negyedik angyal a haragsészt *„a Napra”* önti ki: ez párhuzamban van a negyedik trombitaszóval kapcsolatos megpróbáltatással (8,12), de ott nemcsak a Nap, hanem az égítetek általában szenvednek. Viszont amíg ott az égítetek *„harmadrésze”* sötétedik el, addig itt a csapás következménye a mindent elsorvasztó hőség. A nap – mint valami személyes élőlény – *„hatalmat, ill. felhatalmazást kap”* (vö. 7,2; 8,3; 9,5; 13,7.15),
- 9 hogy tűzzel égesse és hőséggel gyötörje az embereket. Az ítélet megtérésre hívó felszólítássá lesz, azonban csak annál nagyobb megkeményedést eredményez. Refrénszerűen visszatérő mondatokban hangsúlyozza János, hogy az emberek nemcsak, hogy nem tértek meg Isten dicsőítésére, hanem inkább zúgolódva káromolták Istent, aki ítéletével sújtja az embert (vö. a 11. és 12. verseket). – Az első négy csapás szorosabb egységet alkot – mint az első négy pecsét feltörésénél (6,1-8) és a trombitaszavakkal kapcsolatos megpróbáltatásoknál (8,7-12) – az utóbbiakkal pedig a párhuzam abban is mutatkozik, hogy a mindenséget a képek a szárazföld, a tenger, a folyóvizek és az égítetek, ill. a Nap fogalmaival foglalják össze.
- 10 Az ötödik, hatodik és hetedik haragsésze kitöltésével kapcsolódó ítéletes csapások ismét összetartoznak, amennyiben ezek a fenevad és annak törté-

neti megszemélyesítője, „Babilon” fölött tartott istenítéletre vonatkoznak. Az ötödik angyal a kezében tartott haragcsészét a fenevad trónjára tölti ki. Akármilyen hatalmas legyen is a fenevad, földi viszonylatban, Isten haragját és az ítéletet nem tudja elhárítani sem magáról, sem alattvalóiról. Ebben megmutatkozik tehetetlensége, mihelyt Isten sújt le rá. A csapás következményeit János a kilencedik egyiptomi csapás színeivel ecseteli: a fenevad királyi birodalma sötétségbe borul (2. Móz. 10,21-23). De amíg a fáraó országában a sötétség csak három napig tartott, addig most Isten ítélete korlátlan erővel hat. Az emberek a fájdalomtól nyelvüket harapják, — teszi hozzá János e képnél. Mivel az emberek a fenevad alattvalói és mivel neki szolgálnak, azért őket éri a csapás minden következménye, ők szenvednek az „egyiptomi sötétségtől” is. Az Istentől elszakadt és saját bálványainak szolgáló emberiséget érő természeti csapásokat és a történelem tragikus sorsfordulatai (háborúk, forradalmak, önkényurak zsarnoksága, népek összeomlása stb.) nyomán fellépő szenvedéseket jelképesen állítja olvasói elé a látnok, amikor a fenevad királyi uralmát elborító sötétségről szól. Hogy miért harapdálják az emberek fájdalmukban a nyelvüket, arra a szövegben nem kapunk feleletet. A magyarázók többnyire az ötödik trombitaszóval kapcsolatos megpróbáltatásra utalnak, mellyel ez a csapás párhuzamos. Ott (vö. 9,11-12) apokaliptikus sáskákról van szó, amelyek a skorpiókéhoz hasonló fájdalmas csípéssel gyötrik az embereket. Talán itt is hasonlóra kell gondolni.

- 12 A hatodik haragcsészét az angyal „a nagy folyóra, az Eufrateszre” önti ki. A vers szövegezésébe belejátszik ugyan 1. Móz. 15,18 is, de ennél fontosabb, hogy az Eufratesznél volt a szerző korában a római birodalom keleti határa (vö. 9,14). Egykor kelet felől támadtak Izraelre Isten ítéletének eszközeiként az asszírok és babiloniaiak. János idejében a pártusok voltak a félelmetes ellenség, amelytől Róma már több mint egy évszázada retgett. János látja, amiről a próféták szóltak (Ezs. 11,15; Jer. 51,36; Zak. 10,11): a kiszaradt folyómedret, amely kész utat nyit a keleti népek királyainak, hogy Isten ostoraiként törjenek rá a birodalomra és hajtsák végre az ítéletet Babilonon, — a Jel. olvasói számára Rómán vagy helyesebben az Isten ellen lázadó történeti hatalmokon (17,12-18; 19,19). Ez a kép előkészítésül szolgál Babilon bukásának bemutatására. A képsor utolsó három képében egyre világosabbá válik e jelenet előkészítő jellege, annak az ütközetnek a rajzában, amelyre az istenellenes hatalmak összegyűjtik seregeiket, hogy megvívjanak a Báránnyal (17,14). Erre az apokaliptikus küzdelemre készül fel a sárkány (12,3), azaz a Sátán, valamint a „fenevad” (13,1) és a „hamis próféta” (13,11). Ez a „háromság” békákhoz hasonló három „tisztátalan lelket” hoz elő. Ezek tulajdonképpen démonok „lelkei”, tehát „gonosz szellemek”, akiknek az a feladata, hogy csodajeleket tegyenek és harcba gyűjtésük „az egész lakott föld királyait.” A békák talán a második egyiptomi csapásra (2. Móz. 8,1 kk.) akarják emlékeztetni az olvasót, de jellegüket inkább az iráni vallásból az ún. parszizmusból vették: ott a sötétség istenének szolgálnak. Hasonlóan jelképei itt is a sötétség birodalmának és ellentétei annak a három szolgáló angyalnak, akik az Emberfia megjelenését

(14,6-11) megelőzték. A gonosz lelkek feladata, hogy az uralkodókön keresztül egységbe fogják össze az egész emberiséget az Isten elleni lázadásban. Az egész emberiség összetartozó egysége a bibliai gondolkodás szerint adva van nemcsak eredetében, hanem Krisztusban is: „általa és érte teremtett minden” (Kol. 1,16). A gonosz lelkek számára kijelölt feladat mutatja, hogy milyen kozmikus méreteket ölt a sárkánynak és csatlósainak a lázadása.

15 Ezután minden bevezetés nélkül egyszerre csak a megdicsőült Krisztus szólal meg, talán úgy, mint ahogy az őskeresztény istentiszteleteken némelykor egy-egy próféta közölte az éppen kapott kinyilatkoztatás-igét (1. Kor. 14,29-33). Egyes magyarázók szerint ez az ige — éppen azért, mert látszólag minden összefüggés nélkül áll itt, sőt „megszakítja” a képek gyorsan pergő sorát — tévedésből került volna jelenlegi helyére és eredetileg máshova, pl. 3,3 és 4 közé tartozna. Bár ez nem volna lehetetlen — hiszen a megdicsőült Krisztus Jel. 4,1 és 21,5 között sehol sem szólal meg közvetlenül —, az említett feltevés mégsem valószínű. Krisztus igéje ti. itt annyira beleilleszkedik a gondolatmenet összefüggésébe, hogy feltehetően erre a helyre szánta azt a szerző is. — Az a hasonlat, hogy Krisztus olyan váratlanul és kiszámíthatatlanul, megdöbbentő meglepetéssel jön el, mint éjszaka a tolvaj, magától Jézustól származik (Mt. 24,43). De felhasználja Pál is (1. Tess. 5,2) és megcsendül a szárdiszi gyülekezethez intézett üzenetben is (3,6).³² Itt ún. „boldog-mondással” (*makarizmussal*) kapcsolódik. A megdicsőült Krisztus „boldognak” mondja, vagyis az örök élet ajándékát ígéri annak, aki „éberén virraszt” és „megőrzi ruháit”. Mindkettő képszerű kifejezés. Az első Krisztusra, főként eljövételére tekintő éber „virrasztást” vagy figyelmet követel a gyülekezettől (3,2-3), a második kevésbé megszokott képpel ugyancsak a Krisztus érkezését fogadó készenlétre int. Krisztus azt ígéri övéinek, hogy az arra méltók az üdvözültek fehér ruhájában fognak járni (3,4). Pál apostolnak is gondja, hogy Krisztus ne találja majd „mezítelennek”, azaz bűneiben megkeményedettnek és készületlennek (2. Kor. 5,3). A „ruha” tehát, amelynek megőrzésére a megdicsőült Krisztus felhívja övéit, a „fenevad” és „prófétája” minden csábításának elutasítását és a Krisztussal való közöség megőrzését jelenti.

16 A Krisztus-ige után folytatódik a hatodik haragcsésze kiöntésével kapcsolatos kép. A 14. versben említett démonok vagy gonosz szellemek össze is gyűjtik a földkerekség királyait *Armagedonba* vagy helyesebben *Harmagedonba*.

Harmagedont a szerző héber névnek mondja. A magyarázók nagyrésze a megjelölést *hár megiddón*-ra bontja fel, ami annyit jelent, mint Megiddó hegye, s úgy vélik, hogy e név az ószövetségi *Megiddó* (Józs. 12,21; Bir. 1,27; 1. Kir. 4,12 stb) városához közel fekvő *Karmelt* jelöli meg. Megiddó környékén győzte le egykor Bárák a Jábin és Sisera vezette kánaanita sere-

³² Ezért sem valószínű, hogy ennek az igének az eredeti helye 3,3 után volna, ahol ismétlést jelentene.

geket (Bir. 4,6-16; 5,19). Az Ószövetségből azonban „Megiddó hegye” megjelölés nem ismeretes, csak a „Megiddó völgye” kifejezés. Arról sem tudunk, hogy a Sisera hadai fölött aratott győzelem apokaliptikus értelmet kapott volna. Ezért ez az értelmezés nem látszik elfogadhatónak. — Más magyarázók a megjelölést az Ezs. 14,13-ban található *hár móéd* = „összegyülekezés hegye” kifejezéssel hozzák kapcsolatba. — Bár a *Harmagedon* eredeti értelme nem tisztázható, apokaliptikus jelentése a jelen összefüggésben mégis világos. A szerző azt a nem történeti-földrajzi, hanem apokaliptikus csatamezőt jelöli meg vele, ahol az istenellenes emberiség sátáni vezetés alatt végső nagy csatára indul Isten és Krisztus ellen. Ilyen jellegű apokaliptikus csatát ír le az ún. Holt-tengeri tekercsek közt talált, „*A világosság fiainak harca a sötétség fiai ellen*” címmel jelölt kézirat, bár az itt leírt harc sokkal kisebb méretű, mint az, amelyről a Jel. szerzője szól. János azonban nem írja le részleteiben a csatát, hanem csak jelzi az ítéletet Babilon felett (17-18), a „fenevad” vereségét (19,19-21) és az ítéletet a Sátán fölött (20,7-10). Hogy a Jel. nem írja le részletesen ezt az apokaliptikus küzdelmet, annak oka abban rejlik, hogy Krisztus váltsága által a bűn és gonoszság hatalmai máris vereséget szenvedtek, a világ és az emberiség sorsa pedig egyértelműen Isten kezében van. Bibliai gondolkodás szerint a Sátán és hatalmai nem ellenfelek Isten számára. Isten a bölcsessége és üdvözítő akarata szerint alkalmasnak tartott időben megsemmisíti őket.

- 17 A hetedik angyal az utolsó haragcsészét a „*levegőre*” önti ki. Mint ahogyan 16,1 szerint a mennyei szentélyből elhangzó isteni parancs indította el a képsorozatban leírt ítéletes csapásokat, úgy most, az utolsó haragcsésze kiöntésénél is elhangzik a bejelentés: „*Megtörtént!*” Isten jelenlétének és kinyilatkoztatásának jelképeként (2. Móz. 19,16) itt is — mint
- 18 4,5; 8,5; 11,19 szerint — „*villámlik, csattanások hangzanak és mennydörög*”. Az ítélet pedig mindent elpusztító földrengésben nyilatkozik meg. „*Mióta ember él a földön, ilyen nagy földrengés még nem fordult elő*”, — mondja a szerző, ezzel is kifejezve e csapásnak minden, a történelem folyamán érzékelhető istenítéletet meghaladó, immár totális nagyságát. Szemléltetésül teszi hozzá, hogy „*a nagy város*” három részre szakadt. Amint láttuk, 11,8 kapcsán, „*a nagy város*” az egész Isten ellen lázadó világot jelenti. Sajátságos szóhasználattal, amely igyekszik Istentől minden antropomorph elképzelést távol tartani, mondja az író, hogy — szószerinti fordítással — „*megemlékezés történt Isten előtt*” vagy kissé szabadabb fordítással: „*a figyelem Isten színe előtt a nagy Babilonra irányult*” (vö. a kifejezéshez Ezék. 3,20; Csel. 10,31). Értelme szerint a kifejezés azt mondja, hogy Istennek minden gonoszságra visszaemlékező figyelme Babilonra irányult és elrendelte, hogy Babilon vegye el méltó büntetését. Ezzel a mondattal utal előre a szerző a következő fejezetre. Mint már említettük a 16. fejezet
- 20 képsorozata előkészíti Babilon bukásának leírását. Az ítélet részletezéséhez hozzátartozik, hogy „*a szigetek eltűntek*” és hogy már „*hegyeket sem lehetett találni*”. Ez egyrészt a jelen világkorszak összeomlását hirdeti meg jelképesen, másrészt pedig előre mutat az „*új égre és új földre*” (Ezs. 40,4).
- 21 A jégeső motívuma a hetedik egyiptomi csapástól származik (2. Móz. 9,23), de itt ugyancsak apokaliptikus méreteket ölt („*talentumnyi!*” nagyságú

11 jégdarabok — mondja az eredeti szöveg, ami az egyes jég szemek súlyát jelöli meg). János ismét az egyiptomi csapások képeinek segítségével írja le az ítéletet. De ahogyan a fáraó szíve megkeményedett, úgy keményednek meg az emberek is Isten ítélete alatt, nem térnek meg, hanem ellenkezőleg, káromolják Istent a rájuk szakadt ítélet miatt.

Amint már említettük és a magyarázat folyamán arra többször rámutattunk, a hét trombitászó kapcsán támadt megpróbáltatások és a haragcsészek kiöntésével kapcsolatos csapások közt párhuzam figyelhető meg. Ezt a kapcsolatot, ill. párhuzamot szemlélteti a következő táblázat:

1. trombitászó: jégeső és tűz zúdul a földre, a növények egyharmada elég; 8,7;	1. haragcsésze: a földre kiöntve, 16,2;
2. trombitászó: a tenger harmadrésze vérré változik, benne az élőlények harmadrésze elpusztul, 8,8-9;	2. haragcsésze: a tengerre kiöntve benne az élőlények mind elpusztulnak, 16,3;
3. trombitászó: a folyók és a vizek forrásainak harmadrésze ürömmé változik; 8,10-11;	3. haragcsésze: a folyók és a vizek forrásai vérré változnak; 16,4;
4. trombitászó: a Nap, a Hold és a csillagok harmadrésze elsötétül; 8,12;	4. haragcsésze: a Nap tűzzel perzseli meg az embereket; 16,8;
5. trombitászó: az alvilág tárnabejárata megnyílik, sáskák sötétítik el a Napot és gyötrik az embereket, 9,1-12;	5. haragcsésze: a fenevad birodalma elsötétül, kínok gyötrik az embereket, 16,10-11;
6. trombitászó: a nagy Eufratesz folyónál eloldják a négy angyalt, 9,14-21;	6. haragcsésze: az angyal a nagy Eufratesz folyóra önti ki; 16,12;
7. trombitászó: villámlások, csattanások, mennydörgések, földrengés, jégeső, 11,19.	7. haragcsésze: villámlások, csattanások, mennydörgések, földrengés, jégeső, 16,17-21.

17,1-19,10. Babilon bukása

16,19 bejelentette az ítéletet „a nagy város felett” és pedig azzal, hogy Isten színe előtt „megemlékezés történt a nagy Babilonról”. E „megemlékezés” értelme, hogy Babilonnak meg kell kapnia az Isten „bosszuló haragborával telt poharat”. Amit 16,19 csak röviden bejelentett, azt írja le a most következő, egészen 19,10-ig tartó szakasz. A leírás nem részletezi kiszínező képpel a Babilonra lesújtó ítéletet, hanem inkább Babilon „titkát” (17,1-18), a reá zúduló ítélet értelmét és jelentőségét (18,1-24), végül pedig a mennyei gyülekezet hálaadó himnuszát (19,1-10) írja le.

A 17. fejezet szorosan összefügg a 12. és 13. fejezettel. „A nagy Babilon, a paráznák és a föld utálatosságainak anyja” ellenképe a Napba öltözött asszonynak (12,1-5), és történeti „megtetesülése” a hétfejű és tízszarvú fenevadnak.

A 17. és 18. fejezet alapértelme Isten ítéletének bemutatása, amelyben végleg elbukik a gonoszság démonikus hatalma a földön. A két fejezet értelmezésénél mindig szem előtt kell tartanunk ezt az alapértelmet: csak így igazodhatunk el a következő képek nehezen érthető, sok vitát kiváltó részletvonásai között.

17,1-18. Babilon, a nagy parázna és a fenevad

- 17,1 *Ekkor a hét csészét tartó hét angyal közül az egyik előlépett és szólt hozzám: Jöjj, megmutatom neked az ítéletet a nagy parázna asszony fölött, aki sok víz mellett ül. / Vele paráználkodtak a föld királyai és paráznaságának borától megrészegedtek a föld lakosai. / Ekkor elragadtatásba [estem] és az [angyal] elvitt a pusztába. Ott egy asszonyt láttam, aki hétfejű és tízszarvú skarlátvörös fenevadon ült, amely tele volt istenkáromló nevekkel. / Az asszony bíbort és skarlátvörös [ruhát] viselt, arannyal, drágakővel és gyöngyökkel ékesítette magát, kezében pedig arany poharat tartott tele utálatossággal és paráznaságának szennyével. / Homlokára fel volt írva titkos értelmű neve: A nagy Babilon, akitől a paráznák és a föld utálatosságai származnak. / Láttam azt is, hogy az asszony részeg a szentek véréből és Jézus tanúinak véréből. Láttára nagy csodálkozással elcsodálkoztam.*
- 7 *Az angyal pedig azt mondta nekem: Miért csodálkozol? Hadd magyarázzam meg neked az asszony titkát és a fenevadét, amely őt hordozza és amelynek hét feje és tíz szarva van. / A fenevad, amelyet láttál, volt és [most] nincs, de elő fog jönni az alvilágból és pusztulásra megy. A föld lakosai pedig, akiknek neve nincs beírva az élet könyvébe a világ kezdete óta,*

- csodálkozni fognak, mikor látják a fenevadat, hogy volt, de [most] nincs
 9 és majd [ismét] megjelenik. / Ide kell a bölcsességgel teljes értelem! A hét
 10 fej hét hegy (rajtuk ül az asszony), de ugyanakkor hét király is: / őt [már]
 oda van közülök, egy megvan, a másik még nem jött el, de ha eljön, csak
 11 kevés ideig maradhat. / A fenevad pedig, amely volt és [most] nincs, maga
 12 is a nyolcadik, de a hét közül való és pusztulásra megy. / A tíz szarv, amelyet
 láttál, tíz király, de ezek még nem jutottak uralomra, hanem olyan hatalmat
 13 kapnak majd, mint a királyok – a fenevaddal együtt egy órára. / Mindegyi-
 küknek ugyanaz a szándéka, ezért hatóerejüket és felhatalmazásukat át is
 14 adják a fenevadnak. / Hadat viselnek majd a Bárány ellen, de a Bárány
 legyőzi őket, mert hiszen az urak Ura és a királyok Királya, és [vele győznek]
 követői, az elhívottak, választottak és hívók. /
 15 Ezután [az angyal] azt mondta nekem: A vizek, amelyeket láttál ott,
 16 ahol az asszony ül, nemzetek, sokaságok, népek és nyelvek. / A tíz szarv
 pedig, amelyet láttál, és a fenevad, – ezek gyűlölik majd a parázna asszonyt,
 elhagyatottá és mezítelenné teszik, eszik a húsát és tűzzel emésztik meg. /
 17 Mert Isten indítja szívüket arra, hogy véghezvigyék [Isten] szándékát,
 ugyanazon szándék szerint cselekedjenek és ráruházzák királyi hatalmukat
 18 a fenevadra, amíg be nem teljeseznek Isten beszédei. / Az asszony tehát,
 akit láttál, a nagy város, amely királyi hatalommal uralkodik a föld királyain.
- 17,1 Az előző fejezetben fellépő hét angyal közül az egyik tolmácsként és vezetőként (*angelus interpres*) csatlakozik Jánoshoz, hogy megmutassa neki „a nagy parázna asszony” fölött beteljesedő istenítéletet. Az Ószövegségből vett megjelöléssel mondja János „a nagy várost” (16,19), „a nagy – ma inkább azt mondhatnánk: hírhedt – parázna asszonynak, aki sok víznél ül”.

Náhum (3,4) egykor Ninivét mondta „a szépséges bájú, ámító paráznának . . . , aki népeket ejtett meg paráznaságával és nemzetségeket bűbájával”. Ezsajás (23,16-17) pedig Tirus ellen prófétált ugyanilyen értelemben. Ezeket a városokat „paráznának” a próféta a különféle népekkel folytatott élénk kereskedelmük miatt mondotta. Kereskedelmükből gazdagodtak meg, vagyonuk keményítette meg szívüket és tette őket önteltekké. Gazdagságuk és önteltségük miatt feledkeztek meg Istenről. Ezen a ponton érintkezik Ninivé és Tirus „paráznasága” a jelképesen a bálványimádásra vonatkoztatott paráznasággal. A paráznaságnak ez a jelképes értelemben vett fogalma érteti meg, hogy a kereskedők siratják Babilon bukását, vö. 18,11-15.

Mindezek a motívumok összecsomósodnak Babilon rajzában, amely így felveszi magába azt is, amit egykor Ninivé és Tirus jelentett a prófétai igében. A fogalom egyes összetevői azonban, mint pl. az, hogy Babilon „sok víz mellett ül” – tehát folyó mellett fekszik – elvesztették konkrét történeti jelentésüket és jelképes értelmet kaptak (17,15). Így kapcsolódott össze Babilon a Dán. 7-ből ismert fenevad képzetével. Babilon típusú, jelképpé lett: a minden gonoszsgot és istenellenséget megtestesítő földi hatalom, sőt egyenesen a magát istenítő világhatalom jelképévé. Az apokaliptikus

szemlélet számára azonban Babilon nemcsak jelkép, hanem fedőnév is: a magát „istenítő” mindenkori világhatalom fedőneve. Az Újszövetség korában ez a világhatalom Róma volt, ezért lett Babilon Róma fedőnevévé (vö. 1. Pt. 5,13), de anélkül, hogy a Jel. szerzője „Babilont” kizárólag Rómával azonosította volna: Babilon minden önmagát istenítő világhatalom jelképe.

- János az apokaliptikus világhatalomként értelmezett Babilont úgy rajzolja le az olvasói számára, hogy érzékeltesse annak félelmetességét és veszedelmes voltát a gyülekezet számára. Ugyanakkor a prófétai motívumok emlékeztetik a gyülekezetet arra is, hogy egykor Tirus, Ninivé és Babilon minden hatalma és gazdagsága ellenére is elbukott: lesújtott rájuk Isten ítélete. Így kell elbuknia — már a fedőneve is erre mutat! — minden olyan hatalomnak, amely hamis isteneknek szolgál, lázad az egyetlen igaz Isten ellen és a saját lázadásába, gonoszságába és bálványozásába belevon más hatalmakat is:
- 2 Mint 14,8-ban, itt is kiemeli János, hogy *„vele paráználkodtak a föld királyai”* (Ezs. 23,17), azaz bálványimádása átterjedt a különböző földi hatalmasságokra és *„a föld lakosai megrészegedtek paráznaságának borától”* (Jer. 51,7 = 28,7 LXX).
 - 3 János — mint 1,10 és 4,2 alatt — itt is hangsúlyozza, hogy *„lélekben”* azaz elragadtatásban látta a következő képet: nem mintha, az előzőket nem ugyanúgy élte volna át. De most helyváltoztatás is következik. Elragadtatásában a pusztában találja magát. Egykor Izráel a pusztában kapta Istentől a kinyilatkoztatást és ezért közkeletű volt a zsidóságban annak tudata, hogy a pusztában jelenik meg majd a messiás (Mt. 24,26). De azt is feltételezték, hogy a pusztában tanyáznak az ördögök és gonosz szellemek (démonok). Itt mindkét mozzanat érvényesül: János a pusztában látja meg az asszonyt a fenevadon ülni, pedig az a Sátán „megtestesülése”. Ugyanott az angyal kinyilatkoztatásként tárja fel előtte Babilon és a vele azonosuló fenevad értelmét. Sem az asszony, sem a fenevad tulajdonképpen nem új kép a látomások során: eddig is többször hallottunk róla (a fenevadra nézve vö. 13,1-8; az asszonyra, ill. Babilonra nézve vö. 14,8; 16,19). De az asszony, ill. az általa megszemélyesített Babilon csak itt lép szemléletesen az olvasó elé és a következő képben kapja meg apokaliptikus értelmét és jelentőségét. Az a körülmény, hogy az asszony a skarlátvörös fenevadon³³ ül, mutatja az asszony és a fenevad eszmei összetartozását, ill. egységét. A fenevad a Dán. 7,7-ből származó motívum, a „tíz szarv” és a hét fej azonosnak mutatja a 13,1-ből ismert fenevaddal, a Sátán evilági, fogható és felismerhető „megtestesülésével” „materializációjával”. Ezt még aláhúzza az a tulajdonsága, hogy tele van istenkáromló nevekkal. A név a valóságot árulja el és a fenevad döntő jellemvonásának az Isten elleni lázadást mondja. Lázadásában a fenevad *„káromolja”* Istent, mert meg akarja őt fosztani Isten-voltától és
 - 4 Isten helyére akar ülni. Az asszonyt bíbor- és skarlátvörös ruhája, ékszerei és drágakövei uralkodóként jellemzik: kezében összpontosul a földi hatalom, amelyet — mint azt a kezében tartott arany pohár tanúsítja, — Isten ellen

³³ Talán nem a fenevad színét látta János skarlátvörösnek, hanem a fenevadat takarta skarlátvörös — azaz királyoknak kijáró pompás nyeregtakaró.

- használ fel. „Utálatossága” és „paráznasága” egyértelműen jelképesen a bálványozásra és gonosz csábításra mutatnak. „Utálatos” Isten színe előtt minden bálvány és bálványok előtt való hódolás. Hiszen, aki vagy ami bálványimádásra csábít, az arra akar indítani, hogy noha Isten teremtményei és mint ilyenek övéi vagyunk, mégis Isten nélkül vagy más szóval „isten-
- 5 telenül” éljünk. Ahogyan Rómában a prostituáltak a homlokukra erősített pánton viselték nevüket, úgy van a parázna asszonynak is a homlokpántjára felírva a neve. A szerző előrebocsátja, hogy ez a név (szó szerinti fordítás szerint) „titok”, azaz titkos értelmét takaró „fedőnév”. Mint már említettük, „a nagy város” és „Babilon” fedőnévvé lett Róma, ill. a római világbirodalom számára. Ezt a már korábban kialakult szóhasználatot alkalmazza János látomása jelentőségének érzékeltetésére. Szó szerinti fordítás szerint Babilon „a paráznák és a föld utálatosságainak anyja”³⁴ – vagyis onnét indul ki, származik és terjed el minden bálványimádás és istentelenség. Ez a hozzátétel külön is figyelmeztet arra, hogy nem egyszerűen a történeti Rómáról, hanem az istenellenes világhatalom mindenkori materializációjáról van szó. A római világhatalmat János nyilván nemcsak az istenellenes világhatalom egyik, esetleges megjelenési formájának gondolta, hanem annak utolsó, kiteljesedett, „apokaliptikus” összecsomósodásának tekintette. Babilon értelmének és jelentőségének a következő versekben előadott felvázolása mégis azt tanúsítja, hogy „a nagy Babilon” a szerző számára több és átfogóbb jelentőségű, mint Róma, ill. a római világbirodalom történeti alakja. E szakasz értelmezése tehát nem elégedhetik meg azzal, hogy rámutat e versek kortörténeti vonatkozására. A kortörténeti vonatkozáson túl figyel-nünk kell arra, hogy János Rómára és e világbirodalom döbbenetes jelen-segeire mutatva az istenellenes világhatalmaknak mindenkori történeti mate-rializációját állítja olvasói szeme elé. E világbirodalmak közös, mintegy tör-ténelemfeletti, irracionális, tehát titokzatosan sorsszerű jellemvonása egy-felől önmaguk istenítésébe torkolló istenellenességük, másfelől – ami az
- 6 elsővel összefügg, – szembefordulásuk Isten népével, konkrétan Krisztus gyülekezetével. Babilon „megrészegeedik” a „szentek” – tehát a kereszté-nyek – és „Jézus tanúinak a vérével”, akik „nem szerették életüket”, hanem inkább vállalták a kínos és gyalázatos halált Krisztusért (12,11).
- 7 Ez a káprázhatóan döbbenetes és ugyanakkor megejtően félelmetes látvány elképedt csodálkozással tölti el Jánost. Ekkor hozzá lép az angyal, hogy a következő (7-12) versekben megmagyarázza neki a látvány értelmét.
- 8 Az értelmezésben a döntő hangsúly először a fenevadon van. Róla azt mondja az angyal, hogy „volt és [most] nincs, de [ismét] elő fog jönni a mélységből”. A fenevadnak ez a jellemzése világosan emlékeztet az Istenre vonatkozóan ismételt alkalmazott liturgikus dicsőítésre. Isten az, aki „van,

³⁴ Ez a kifejezés a héber szóhasználatban gyökerezik. Hasonló szóhaszná-lattal mondják Mózesről, hogy „a próféták atyja” s ez azt jelenti, hogy ő a legnagyobb próféta vagy a „főfő próféta”. Babilon „a paráznák és a föld utála-tosságainak anyja”, ami azt jelenti, hogy Babilon a „legnagyobb” vagy „főfő” parázna, akiben minden bálványimádás összefut és ahonnan az kiindul, elterjed.

volt és eljövendő” (1,4). A fenevad nyíltan szembehelyezkedik Istennel és azt az igényt támasztja, amely egyedül Istent illeti meg. Úgy viselkedik ti., mint aki dacolni tud a mulandósággal. „Volt”, mert már ismételten történeti alakot öltött. Jelenleg ugyan „nincs”: ebbe a meghatározásba valószínűleg belejátszik a Nero redivivus képzelete. Mint már 13,1-8 kapcsán megállapítottuk, a fenevad az antikrisztus szimbóluma, amelyet a szerző ott is részben a viszzatérő Néro gondolatkörének és hiedelmének segítségével írt le. Az 1,8-ból ismert Isten-predikátumnak ez az átfogalmazása és a Nero redivivus képzetének segítségül vétele szolgál itt eszközüül az antikrisztus valójának, félelmetes és mégis megejtő hatalmának szemléltetésére. „A mélységből”, vagyis az alvilágból, ill. „a halottak birodalmából” fog visszatérni (mert ezt akarja a „mélység” megjelenőni, vö. 9,11!), ez arra is utal, hogy az újra előjövő, ill. materializálódó „fenevad”, nem a valahol a pártusok birodalmában talán titokban még életben levő, bosszút lihegő volt császár, Néro, hanem ennél sokkal több: a Sátánnak a démonok birodalmából előtörő, minden gonosszággal és istentelenséggel teljes exponense, éppen az antikrisztus. Az említett Isten-predikátum (1,4) paródiájaként ható megjelenés az antikrisztus számára antitetikus jellegénél fogva hangsúlyozottan rámutat arra, hogy az antikrisztus-fenevad magának isteni méltóságot arrogál. Mivel pedig ezzel meg is tudja ejteni az embereket (13,3-5), azért olyan félelmetes a gyülekezet számára. Amikor a szerző ezt kiemeli, ugyanakkor döntő hangsúllyal figyelmezteti is a gyülekezetet: a fenevad-antikrisztus „pusztulásra megy”. Vagyis a fenevadnak nincs élete önmagában, nincs is Istentől független léte, amelyet Istennel szemben érvényesíthetne és megtarthatna. Ezért ítélet alá kerül, az ítélet pedig „pusztulást”, kárhovatot jelent számára éppen úgy, mint bárkinek, aki Isten ellen lázad és a megtérítésre hívó szó ellenére is csökönyösen ragaszkodik gonosságához. Megejtheti ugyan az embereket, hogy elálmélkodó, csodálkozó hódolattal boruljanak le előtte azok, „akiknek neve nincs felírva az élet könyvébe”. A gyülekezet erősítésére és vigasztalásul teszi hozzá a szerző, hogy „az élet könyvébe” már „a világ teremtésétől fogva” vannak beírva a nevek. Akik Krisztuséi, tudhatják azt, hogy Isten „a világ kezdetétől fogva” számon tartja őket és Krisztus nem hagyja el övéit a kísértés és megpróbáltatás nehéz óráiban sem.

- 9 Mint 13,10 és 18 alatt, János itt is figyelmeztető felhívással fordul olvasóihoz. Olyan „értelemre” van szükségük, amelyet Isten bölcsessége világosít meg. Ez nemcsak az elmondottakra, hanem – szinte még nagyobb mértékben – áll a következőkre is.

A következő versek ugyancsak a fenevad-antikrisztus mivoltát és megjelenésének egyes jellemző vonásait részletezik, de részben egymásnak ellentmondó vonásokkal, úgyhogy azok értelmezése emiatt is erősen vitatott és nehéz. Először azt halljuk, hogy a fenevad hét feje „hét hegy”. Ez Rómára mutat, amely közismerten hét halmon épült. De ugyanakkor a hét fej „hét király” is. A birodalom keleti tartományaiban az uralkodó császárokat nevezték királyoknak is (1. Pt. 2,13.17; 1. Tim. 2,2). Ezért a magyarázók nagy része ezt a mondatot úgy érti, hogy vele a szerző a római császárokat jelöli meg. Bár ez az értelmezés helyes, mégsem szabad megfeledkeznünk arról,

hogy a szerző nem azonosítja a „nagy parázna asszonyt” kizárólag Rómával. Róma a szerző számára nem volt mindig és minden vonatkozásban Babilon és nem mindegyik császár viselkedett úgy, mint az antikrisztus. Erre is vonatkozik ti., amit az előző versben olvastunk, hogy a fenevad „volt, de [most] nincs és majd ismét megjelenik”.

- 10 Sok vitára adott alkalmat a 10. vers: a hét király közül öt „*elesett*”, tehát „*letűnt*”, már oda van, viszont egy „*megvan*” azaz uralkodik, a másik pedig „*még nem jött el*”.

A magyarázók általában feltételezik, hogy e mondat sajtószerű fogalmazása a Nero redivivus képzetére utal. Ez valószínűnek is látszik, mégis azzal a megszorítással, hogy a szerző számára a visszatérő Néró képze csak eszköz tulajdonképpen mondanivalójának körülírására. Egyes magyarázók úgy vélik, hogy a „hét király” az időrendben egymást követő császárokat jelenti. Az első öt volna tehát – ha őket attól az időponttól számítjuk, amikor Jézus megszületett – Augustus, Tiberius, Caligula, Claudius és Néró. A Néró halála után gyors egymásutánban egymást váltó három uralkodót – Galbát, Othot és Vitellium – a szerző kihagyta volna számításából, úgyhogy a hatodik, aki „*megvan*”, Vespasianus (69-79) volna. Utána várná a szerző a „*másikat*”, mint hetediket a visszatérő Nérót, „*aki még nem jött el*”. Mivel a visszatérő Néró képze csak hiedelem volt, amely nem valósult meg, azért a magyarázók egy része úgy véli, hogy ennek a képzetnek a jelen alakjában való alkalmazása csak Vespasianus uralkodása idején történhetett. Ez a körülmény szerintük amellet tanúskodik, hogy Jel. is ekkor, tehát 70 táján keletkezett. Más megfigyelések – főként a császárkultusz körüli helyzet kiélesedése – azonban inkább arra mutatnak, hogy Jel. csak jóval később, az 1. század vége felé keletkezhetett. Ezért a magyarázók egy része feltételezi, hogy a szerző e helyen egy Vespasianus idején keletkezett próféciát használt fel. Azonban forrásiratok használata a Jel. szerzője számára alig valószínűsíthető. Ezért más magyarázók úgy vélik, hogy a császárok rendjét a szerző valamelyik későbbi császárral – talán Caligulával – kezdte számítani. Ebben az esetben ti. Domitianus volna a hatodik császár, akinek idején a Jel. valószínűleg keletkezett. Ez azonban szintén valószínűtlen feltevés. Mindezek a megfontolások arra mutatnak, hogy a 9. versnek ez az ún. „*kortörténeti*” értelmezése nem oldja meg a nehézségeket. Magában véve sem látszik valószínűnek, hogy a „*hét király*” a római császárok történeti egymásutánját számszerű korlátozással jelölje meg. János – mint látuk – a hetes számot következetesen jelképesen a teljesség, ill. tökéletes egység megjelölésére használja. Valószínűnek vagy legalább is lehetségesnek kell mondani tehát, hogy a hetes szám itt is ugyanilyen értelemben jelöli meg a „*királyok*” számát, mint zárt, kiteljesedett egységet. Ők képviselik a fenevadat és egyúttal eszközök a kezében. Bár a hetes sor felbontásába talán valóban bejátszik a visszatérő Néró képze, még erősebben jut kifejezésre benne az eszkatológikus reménység. A gyülekezet most annak az „*egynek*” az uralma alatt él, aki még nem az utolsó, tehát még nem maga az antikrisztus.

Az a „*másik*”, aki „*még nem jött el*”, de miként a fenevad is, „*majd [ismét] megjelenik*”, hozza meg a gyülekezet számára az apokaliptikus idők kitelje-

sedését, mikor az „asszony” megrészegek a szentek és Jézus tanúinak véréből. Itt is vigasztalásként hangsúlyozza a szerző, hogy amikor az antikrisztus eljön, isteni rendelés szerint „kevés ideig kell maradnia”. E mögött a kifejezés mögött, úgy látszik, olyan hagyomány, ill. váradalom rejtőzik, amely szerint az utolsó „király” csak „rövid ideig” fog uralkodni és helyét hamarosan átadja a fenevadat megtestesítő antikrisztusnak. Maga a fenevad is beletartozik a sorba, ő a „nyolcadik”, de „a hét közül való”. Benne teljesedik ki és foglalódik össze mindaz, ami az antikrisztust jellemzi. De mégsem csak a sort lezáró utolsó „király”. Tőle indul ki minden Krisztus-ellenesség, sőt ő az, aki el akarja vitatni Istentől isten-voltát és maga akar Isten trónjára ülni. Ő használja a „királyokat” eszközül saját céljai elérésére. Ezért a „nyolcadik” más mint a hét és mégis közülük való. Be is teljesedik rajta, amit már a 8. vers is hangsúlyozott: „a pusztulásra megy”. Isten ítélete alatt áll.

- 12 Új fordulat és mégis beleillik az eddigi keretbe, hogy a fenevad Dán. 7,20-ból származó vonása, a „tíz szarv” ugyancsak értelmet kap és pedig ugyancsak Dániel prófeciájából (Dán. 7,24): a tíz szarv „tíz király”.

A magyarázók egy része ennek az adatnak is kortörténeti vonatkozást tulajdonít. Úgy vélik, hogy a Nero redivivus képzetéhez tartozó hiedelemről van szó. Eszerint ti. úgy vélték, hogy a pártusok birodalmában rejtve élő Néró szövetségre lép a pártus satrapákkal és velük együtt tör majd be a római birodalomba. Azonban a satrapák nem voltak „királyok”, számuk sem volt kereken tíz. Még ha úgy is vesszük, hogy János a Dán. 7,24-ben található tízes számot kerek számként vette át, akkor sem illeszkedik bele ez az értelmezés a szövegbe.

A „tíz király” mint kerekszám a fenevad szolgálatába álló hatalmak teljességét jelöli meg. Ezek — mint János mondja — „még nem kaptak ugyan királyi hatalmat”, vagyis nem jutottak ugyan még uralomra, azonban a fenevaddal együtt „királyokhoz hasonlóan” teljhatalmat kapnak, de csak rövid időre, „egy órára”. Mivel mindegyiküknek ugyanaz a szándéka-célja, azért a fenevad készséges kiszolgálóivá lesznek. Erejüket, hatalmukat így adják át a fenevadnak ill. bocsátják a rendelkezésére. Fel is használják arra, hogy a Bárány ellen hadat viseljenek. Ezért részegek meg az „asszony”

- 13 „a szentek és Jézus tanúinak véréből”. De támadásukkal, hadjáratukkal nem érhetnek célt. Már 12,13-17 is kiemelte, hogy a sárkány nem diadalmaskodhatik a napba öltözött asszony és gyermeke fölött. Itt most arról szól a látomás, hogy a Sátán történeti megtestesülése, a fenevad valóban alul marad a Bárány elleni harcban, mert hiszen a Bárány „az urak Ura és a királyok Királya”. A régi keleti uralkodók címeztették magukat a királyok királyának. Utóbb ez a megjelölés főként mint a perzsa nagykirályok titulátúrája lett emlékezetessé. Az Ószövetségben Istenre alkalmazták azt (5. Móz. 10,17; Zsolt. 136,3; vö. 2. Makk. 13,4) és vele Isten „méltóságát” föléje helyezték minden földi úrnak és királynak. Ezzel hangsúlyozták azt is, hogy ez a cím egyedül Istent illeti meg. János itt ezt a címet Jézusra vonatkoztatja és vele őt ismét világosan Isten mellé helyezi. Ez a megjelölés tehát

a megdicsőült Krisztus örökkévaló hatalmát és megfellebbezhetetlen uralmát jelöli meg, de azt is kiemeli, hogy Krisztus felette áll minden démonikus hatalomnak, „legyőzte” ezeket és máris „úr” felettük. A győzelem, amelyet Jézus az ős ellenségén vesz, kiterjed övéire is, az elhívottakra, a választottakra és hívőkre: ez a hármás megjelölés fogja egybe Krisztus népét, a gyülekezetet és egyúttal kiemeli azokat a döntő tényeket, amelyek alapján Krisztus gyülekezete az „övé” (vö. e megjelölésekhez Rm. 8,28; 1. Kor. 1,2; Kol. 3,22; Jel. 2,10.23).

- 15 A fejezet utolsó szakasza (15-18. vers) meglepő fordulatot vesz. Már a bevezető 1. vers úgy írta le „a nagy parázna asszonyt”, hogy az „sok víz mellett ül”: ez a Jer. 51,13-ból vett motívum, amely eredetileg a Babilon környékén található sok öntözőcsatornára utalt, most egészen meglepő feloldást kap. A „sok víz” „nemzeteket, sokaságokat, népeket és nyelveket” jelképez. Ezekkel a szerző első értelmük szerint a római birodalomban összefogott számos népre utal, de egyúttal arra is emlékeztet, hogy az antikrisztus-fenevad szolgálatába álló birodalom „hatalmat kapott” a népeken és azok hódolnak neki (13,7-8). De annak ellenére, hogy a „nagy parázna asszony” odaadja önmagát és a neki hódoló népeket a fenevad szolgálatára, ez és „a tíz szarv” mégis gyűlölettel fordul az „asszony” ellen. A Sátán birodalma nem állhat meg önmagában és — így értelmezhetjük ezt a vonást ebben a látomásban, — annak tagjai egymás ellen fordulnak. A hazugság és a gyűlölet miatt, amely annak végső és tulajdonképpeni alapja, e birodalom önmagát emészti meg: mint ahogyan elpusztult Babilon, úgy lesz pusztasággá, lakatlanná, mezítelenné és elhagyatottá az asszony által jelképezett „birodalom”. Az Isten ellen lázadó, nélküle élni akaró „birodalmat” Isten átengedi önmagának, hogy azok a hatalmak pusztítsák el — egyék húsát és emésszék meg tűzzel, mondja a szöveg (Ezék. 23,25-29) —, amelyeknek szolgálatára adta magát. Ilyen értelemben beszél Pál apostol is arról, hogy Isten kiszolgáltatja a bűnbe és gonoszságba süllyedt világot saját gonoszságának (Rm. 1,21-32), hogy az váljon ítéletté rajta. Mert Isten maga „indítja szívüket arra, hogy az ő (ti. Isten) szándékát vigyék véghez” és érvényt szerezzenek Isten ítéletének, sőt végrehajtsák azt, még mielőtt maga az ítélet kimondatna (vö. 19,17-21). Így „beteljesednek Isten beszédei”. Az angyal értelmező magyarázata annak a megállapításával záródik le, hogy amit János látott, valóban nem más, mint az a „nagy város” — azaz uralkodik „a föld királyai fölött”: ez az utóbbi megjelölés Zsolt. 2,2-re emlékezteti az olvasót. Ott ezekről a királyokról mint olyanokról van szó, akik fellázadtak „Jahve és felkentje ellen”. De „az egekben lakó [Isten] neveti és az Úr megcsúfolja őket . . . Azért ti királyok, legyetek eszesek és okuljatok földnek bírái! Szolgáljátok az Urat félelemmel”. Bár a szerző nem idézi részleteiben ezt a zsoltárt, de emlékeztetésével ebben az intelmben csendül ki a fejezet.

18,1-24. Az ítélet Babilon fölött

- 18,1 *Ezután láttam, amint más angyal szállt alá a mennyből nagy hatalommal,
2 és dicsőségével beragyogta a földet. / Ez hatalmas hangon kiáltotta: Elesett, elesett a nagy Babilon! Démonok tanyájává lett és minden tisztátalan lélek
3 börtönévé, sőt minden tisztátalan, utálatos madár börtönévé! / Paráznaságának haragborából ittak mind a népek, vele paráználkodtak a föld királyai, a föld kereskedői pedig fényűző gazdagságából gazdagodtak meg!*
- 4 *Majd más szózatot hallottam az égből, amely azt mondta : Távozzatok onnét, népem, hogy ne legyetek részesek bűneiben és ne érjenek titeket a
5 reá mért csapások! / Mert bűnei az égig érnek és Isten felfigyelt gonosz-
6 tetteire. / Fizessetek neki úgy amint ő is fizetett, adjátok meg neki kétszeresen, — cselekedetei szerint! Abban a pohárban, amelyet használt, kever-
7 jétek neki a kétszeres [mértéket]! / Ahogyan dicsőítette magát és amilyen mértékben dőzsölt, ugyanannyit fizessetek neki kínnal és gyásszal! Mert szívében azt mondja: Mint királynő, úgy ülök itt, nem vagyok özvegy és
8 nem ismerem a gyászt. / Ezért egy napon zúdulnak majd rá a csapások, halál, gyász és éhínség, sőt tűzvészben pusztul majd el. Hatalmas az Úr Isten, aki ítéletet tart fölötte! /*
- 9 *Akkor majd siratják és jajveszékelnék a föld királyai, akik paráznál-
koddak és együtt dőzsöltek vele, ha meglátják az [őt megemésztő] tűzvész
10 füstjét. / Kinjától való félelmükben távolról állnak és mondják: Jaj! Jaj! Te nagy város, Babilon, te hatalmas város! Egy óra alatt elért az ítélet! /
11 A kereskedők is siratják és gyászolják [mindenütt] a földkerekségen, mert
12 többé senki sem veszi meg áruikat: / az arany- és ezüstárut, a drágaköveket és gyöngyöket, a finom gyolcsot, a bíort, a selymet- és skarlátszövetet, a
mindenféle tujafát és elefántcsonttárgyat, az igen drága fából, bronzból,
13 vasból és márványból készült mindenféle műtárgyat, / fahéjat, balzsamot és füstölőszereket, illatszert és tömjént, bort, olajat, finomlisztet és búzát,
barmokat és juhokat, lovakat és kocsikat, rabszolgákat és emberi lelkeket. /
14 A gyümölcs is odavan, amiben kedvedet lelted, a műkincseid és a ragyogó
15 dísztárgyaid mind elpusztultak, és soha többé nem kerülnek elő. / Akik ezekkel kereskedtek és meggazdagodtak, kinjától való félelmükben messze
16 állanak majd, sírnak és gyászolnak: / Jaj! Jaj! A nagy város, amely finom gyolcsba, bíborba és skarlátszövetbe öltözött arannyal, drágakövel és gyönggyel díszítve, hogy elpusztult egy óra alatt ennyi gazdagság!*
- 17 *Minden hajóskapitány, meg mind a parti hajósok, a tengerészek és akik
18 a tengeren kereskednek, távol állottak / és látva tűzvészének füstjét kiál-
19 tottak: Hol van párja ennek a nagy városnak? / Majd port hintettek fejükre és sírva-gyászolva kiáltották: Jaj! Jaj! A nagy város! Jólétéből gazdagodtak meg ott mind, akiknek hajói a tengeren jártak! Egy óra alatt elpusztult! /*
- 20 *Örülj felette, menny és ti, szentek, apostolok és próféták Isten érettetek hajtotta végre rajta az ítéletet!*
- 21 *Ekkor egy erős angyal malomkő nagyságú követ ragadott fel, a tengerbe dobta és mondta: Így, egy rohamra dől majd le Babilon, a nagy város és*

- 22 *senki se találja már! / Nem hallatszik benned már sem hárfások, sem
zenészek, sem fuvolások, sem trombitások hangja.
Nem található ott már mesterember, aki mesterségét űzné,
Nem hallatszik malomzúgás,*
- 23 *Nem világít lámpa fénye,
Vőlegény és mennyasszony hangja sem hallatszik ott többé!
Kereskedői voltak a nagyurak a földön,
Varázslatuk által tévelyedtek el mind a népek.*
- 24 *Próféták és szentek vére folyt ott
és mindazoké, akiket leöldöstek a földön.*

A 18. fejezet a Jelenések könyvének a legdrámaibb és legmeggrázóbb részei közé tartozik. Az egész fejezet egy képet tár elénk, de ez négy szakaszra oszlik: az 1-3. vers, a Babilon feletti ítélet meghirdetése, a 4-8. vers felhívás a gyülekezethez, hogy hagyja el Babilont, a 9-20. vers siratóének Babilon pusztulása felett, végül pedig a 21-24. vers az ítélet jelképes végrehajtása Babilonon. Az 1., 2. és 4. szakaszt egy-egy angyal fellépése vezeti be: ez világos tagolást ad a fejezetnek.

Mint eddig is láttuk, a Jel. tele van ószövetségi utalásokkal: a szerző az Ószövetségből vett képekkel és kifejezésekkel írja le ill. érzékelteti olvasói számára látomásait, amelyeknek képei egyébként szinte leírhatatlanok és értelmükben felfoghatatlanok. Ez fokozott mértékben áll a 18. fejezetre: itt az ószövetségi kifejezések, képek és utalások a szokottnál is jobban torlód-
nak, úgyhogy e fejezet mondanivalója csak akkor válik igazán érthetővé az olvasó számára, ha a kifejezések, képek és utalások eredeti jelentőségét állandóan szem előtt tartja és tekintetbe veszi. Ehhez hozzá kell venni még egy mozzanatot: azok az ószövetségi jövendölések, amelyek egykor Babilonra, Ninivére vagy Tirusra vonatkoztak és amelyeket János felhasznál látomásának szemléletessé tételéhez, nem vesztették érvényüket azzal, hogy Babilon, Ninivé vagy Tirus valóban elpusztult. Pontosabban „beteljesedésükkel” nem szűntek meg magasabb síkon érvényeseknek lenni és ezen a magasabb síkon teljeseznek be és válnak teljesen érvényesekké. Erről a magasabb szintű beteljesedésről szól János látomása. A történeti Babilon pusztulása éppen úgy, mint az antikrisztusnak a római birodalomban, az istenített császárban vagy valamely más történeti jelenségben végbemenő újramegtestesülése és annak a szükségképpen bekövetkező pusztulása beteljesedése ugyan a próféciónak, de olyan „beteljesedés”, amely túlmutat önmagán. Ilyen értelemben válik a 18. fejezet fokozottan drámai és megdöbbentő bizonyosságtétellé. A népek és az egész emberiség történetében megannyi új alakban törhet elő „Babilon” és annak minden új megtestesülése magán viseli saját korának minden kulturális és technikai ragyogását, pompáját, csábítását, mérhetetlen hatalmát, megejtő szépségét és szinte ellenállhatatlan, kikerülhetetlen vonzóerejét. De „Babilon” ítélet alatt van és pusztulása nem marad el. Isten titokzatos bölcsességgel enged utat a lázadásnak, de a népek sorsának szálai nem a „fenevad” és exponensei, nem „Babilon”, hanem egyedül és visszavonhatatlanul Isten kezében vannak. Ezért vár

Babilonra pusztulás, ezért szenvednek vereséget a „királyok” és hadaik a Baránytól.

- 18,1 János a látomás új képét elválasztja az előzőtől, noha az – amint azt az előző fejezet utolsó versei tanúsítják – szorosan kapcsolódik az előzőhöz és vele egységet alkot. De az „ezután” kifejezéssel János mégis elválasztja a következő fejezetet az előzőtől és vele a látomás jelenetében a következő képnek kiemelkedő jelentőséget biztosít. Ezt a jelentőséget emeli ki az a körülmény is, hogy az angyalnak, aki Isten küldöttként száll alá az égből, „nagy hatalma”, pontosabban nagy felhatalmazása, az isteni megbízás keresztülvitelére kapott hatalma van. Ahol megjelenik ott a föld megvilágosodik: Isten maga örökkévaló világosság és követői Isten világosságát árasztják (Ezék. 43,2; Lk. 2,9). Az angyal hangos szóval hirdeti meg Babilon elestét Ezs. 21,9 szavaival (Jer. 51,8), amint azt már 14,8 alatt is bejelentette ez az angyal. Ehhez azonnal hozzákapcsolódik az a mozzanat, amely Babilon elestének nagyságát, sőt visszavonhatatlanul teljes és végleges elpusztulását mutatja. Mint ahogyan az ókorban régi birodalmak összeomlásával együtt járt a főváros teljes megsemmisülése, lakatlan, elhagyatott romvárossá merevedése, amelyet azután a sivatag homokja temet el, úgy válik Babilon is lakatlanná, ahol Isten népének többé semmi keresnivalója nincs. Csak Isten ellenségei, „démonok” és mindenféle „tisztátalan” azaz Istennel ellenséges és ezért „utálatos” madarak – itt a teremtmények jelképei – ütik fel ott tanyájukat, ahogy azt a szerző Ezs. 34,11-17 felhasználásával leírja. „Élni” ott már nem lehet, legfeljebb tanyázni. Ugyanakkor az elpusztult Babilon Isten ellenségei számára „börtönné” válik. Mint 14,8 alatt, úgy itt is újból Jer. 25,15,27; 51,7 szavaival indokolja János Babilon pusztulásának okát, de belejátszanak a megokolásba a Tirus (Ezs. 23,17) és Ninivé (Náh. 3,4) ellen elhangzott próféciák egyes motívumai is.
- 4 Most másik hang szólal meg: az égből hangzik. Ez a körülmény jelzi, hogy isteni utasításról van szó. Értelmét és jelentését a szerző Ezs. 51,6 szavaival írja körül. Ahogyan egykor prófétai ige sürgette a menekülést a pusztulásra ítélt Babilonból (Ezs. 48,20; 52,11; Jer. 51,6,45), úgy utasítja most isteni szózat a gyülekezetet Babilon „elhagyására”. Hasonló, a menekülésre, ill. a bűnös világgal való szakításra felszólító intelem hangzik el az evangéliumban is (Mk. 13,14; vö. 2. Kor. 6,17; Zsid. 13,13). Ilyen utasítás alapján hagyta el a gyülekezet egykor Jeruzsálemet, amikor az ostromló római hadak közeledtek. Itt a menekülésre való felhívásnak nincs ilyen „kortörténeti” értelme. Igazi jelentését már Augustinus felismerte, amikor azt írta: „Ezt a prófétai parancsot lelki (azaz átvitt) értelemben kell felfogni, hogy ti. ennek a világekorszaknak a birodalmából, amely valóban gonosz angyalok és emberek társulása, a szeretet által munkálkodó hit lépteivel az élő Istenhez meneküljünk” (*Augustinus: De civitate Dei*, XVIII, 18). A menekülés célja, hogy a gyülekezet ne keveredjen bele és ne osztozzon Babilon bűneiben, hanem őrizze meg szeplőtelenységét és ily módon megmenekülhessen az ítélet elől. Az ítélet most már közvetlenül fenyeget, Babilon vétkei az égig halmozódtak fel és Isten „megemlékezett” gonosztetteiről. Mint 16,19-ben, úgy itt is a ráemlékező vagy megemlékező figyelem cselekedetté

- válik. Amikor Isten megemlékezik övéiről, akkor ez nekik segítséget és szabadulást hoz. Viszont amikor Isten ráemlékező figyelmé Babilonra irányul,
- 6 akkor ez az ítélet beteljesedését jelenti. A mennyei szózat az ítélet végrehajtására hívja fel az angyalt és pedig Jer. 50,29 szövegének felhasználásával. Sőt megtetézi az ószövetségi megfizetés, ill. megtorlás elvét („cselekedetei szerint”, Zsolt. 62,13; „szemet szemért, fogat fogért”, 2. Móz. 21,24), amikor kétszeres megtorlásra utasít. Ebben a követelésben nem kegyetlen, gonosz bosszúvágy szólal meg, hanem inkább költői jelképes kifejezés hangsúlyozza Isten elszántságát arra, hogy valóban megtorol minden bűnt.
- 7 Babilon csak önmagát veszi komolyan, csak önmagának hisz és önmagát dicsőíti, csak arra gondol, hogy bőségben éljen. Ezs. 47,8 szavaival szemlélteti a szerző ezt az Istenről megfélemedező balgatag önhittséget, amely belesik saját sikereinek, eredményeinek és gátlástalanul kiaknázott lehetőségeinek csapdájába. Amikor már közvetlenül feje felett lebeg az ítélet,
- 8 akkor is azzal dicsekszik, hogy „nem ismeri a gyászt”. Pedig „egy nap alatt” (Ezs. 47,9), tehát elképzelhetetlenül rövid idő alatt — ma úgy mondanánk: „egy szempillantás alatt” — utoléri Isten ítélete és véghezviszi azt, ami elképzelhetetlen számára: „hatalmas az Úr Isten, aki ítélettel sújtja” (Jer. 50,31.34).
- 9-10 A 9-20. versekben a szerző királyok, kereskedők és hajósok ajkára adott siratóénekekkel írja le Babilon pusztulásának megrázó „tragédiáját”. Az egész szakasz ismét tele van ószövetségi utalásokkal vagy inkább onnét vett fogalmakkal és képzetekkel, amelyek az Ószövetségben járatos olvasót emlékeztetik a prófeciákra anélkül, hogy a szerző az egyes íráshelyeket szószerint idézné. A „sírás”, „gyászolás”, „sirató ének” (fordításunkban „jajveszékélés”) éppen úgy az intő és Isten ítéletével fenyegető prófeciákból adódó motívum, mint ahogy az Isten népe ellen hadat viselő királyok és
- 11-16 vereségük (Zsolt. 48,5-7) is az Ószövetségre mutatnak. A kereskedők sirató éneke is arra a sirató énekekre, ill. prófeciára támaszkodik, amellyel Ezék. 27 és 28 szólaltatta meg az Isten ítéletét hirdető próféciát az egykor oly hatalmas Tirus ellen.

A kereskedők a vagyonos társadalmi osztályokhoz tartoztak. Jelképes jelentőségű, hogy éppen azok siratják „Babilont”, akik a legtöbb hasznot húzták hatalmából és akiket pusztulása a legközelebből érint. A kereskedelmi áruk — elsősorban fényűzési cikkek — felsorolása ezt a szakaszt jelentős kultúrtörténeti emlékké teszi. A különféle árucikkek változatos sora tanúsítja, hogy az ókori kereskedelem milyen távoleső tájakra hatolt el és hogy a kereskedő sokszor életét is kockáztató vállalkozással elégitette ki vásárlói kívánságait és — saját nyereségvágyát. A kereskedelem az antik gazdasági életnek az az ága volt, amelyben a legnagyobb vagyonok halmozódtak fel és ahol a nagyszerű teljesítmények a legszembeötlőbben mutatják az ókori ember evilágiasságát és önmagának élő szekularizáltságát. Nem véletlen, ha a szerző a hatalom urai („királyok”) mellé egyrészt a kereskedőket, másrészt a hajósokat állítja oda, mint akik elsősorban siratják Babilont.

A felsorolásból kimaradtak a mindennapi élet olcsó közszükségleti cikkei: ezekről a hatóságok igyekeztek gondoskodni. Helyettük a lista kimondottan a fényűzési cikkek tartalmazza. Ezek közt a *finom lenvászon*, amelyet egykor főként Egyiptomban állítottak elő (Ezék. 27,7). Belőle készült jórészt az ószövetségi főpapok és papok öltözéke, valamint a Salamon építette templom nagy függönye, amely a szentek szentjét elválasztotta a szenthelytől (2. Krón. 3,14). — A *bíbor* a *Murex* nembe tartozó bíborcsigák mirigyéből készült drága festékanyag, ill. az ilyen festékekkel megfestett szövet. Az eredetileg fehér festékanyag a napfény hatására színesedik el. Az ókorban nagyon különféle színeket neveztek bíbornak a finom kéktől a vörösön át az ébenfa feketéjéig. A vörös és fekete keverékéből állott elő a lila szín (2. Krón. 3,14). A bíborral festett szövetek rendkívül drágák voltak. Bíborszínű szöveteket kultikus célokra is használtak, pl. a szövetség sátrában a függönyhöz, 2. Móz. 26,31.36, vagy a főpap ruhájának díszítésére. Bíborszínű csíkokkal díszítették magasrangú tisztviselők hivatalos ruháit, azonkívül uralkodók ruhái készültek belőle. — A *skarlát* ugyancsak állati eredetű festékanyag, amelyet az arabul *kirmiznek* (*Coccus ilicis*) nevezett pajzstetűből állítottak elő (a kirmiz szóból származik latin olasz közvetítéssel a magyar *karmazsin* is). Skarláttal festett szöveteket a jeruzsálemi templom függönyeinél, valamint a főpap ruháján alkalmaztak. Vörösszínű köpenyt hordtak a római hadvezérek és a császárok Rómán kívül. Az a „bíborpalást”, amelybe a római katonák Jézust kivégzése előtt öltöztették (Mt. 27,28), ugyancsak a hadvezéri, ill. uralkodói palástot akarta utánozni. és mint ilyen szolgált Jézus kicsúfolására. — A *selyem* (*sérikon*, tulajdonképpen a. m. „kínai” szövet) Kínából importált áru volt és a hellenizmus idejétől fogva vált a Földközi tengert övező országokban ismertté. — A *tujafa* (*xylon thyinon*) az északafrikai tujafa fája, amelyet értékes tárgyak és faberakások készítésénél használtak. — A *fahéj* (*kinnamómon*) a ceyloni cimetta (*Cinnamomum zeylanicum*) belső kérgéből készült fűszer. Szent kenetolaj (2. Móz. 30,23), valamint illatszerek készítésére használták. A *balzsam* (*amómon*) egy ázsiai növényből készült kenőcs, mellyel a haját kenték meg. *Martialis* (VIII, 77) említi az asszíriai balzsamot.

Számunkra a felsorolásban a legutolsó helyeken említett tagok a legmegdöbbentőbbek: *rabszolgák* (itt talán főként a fiatal női rabszolgákra kell gondolni) és az „*emberi lelkek*”. A rabszolgakereskedelem az ókorban a fennálló társadalmi rend tartozéka volt. Itt mint a felsorolás utolsó tagja és így kiemelkedő befejezése nem azt a humanitárius gondolkodásból eredő megdöbbenést tükrözteti, amely bennünket a rabszolgaság említésénél emberi méltóságunk megbecsülésének miatt eltölt. Itt arról van szó: a Babilon pusztulását sirató kereskedők egész életüket a meggazdagodásra tették fel, a „mammon” szolgálatába állították és ennek legmegrázóbb jelképe, hogy nem átaláltak emberekkel kereskedni, akik éppen úgy Isten teremtményei, mint ők maguk.

A 14. vers kissé kiesik a gondolatmenetből és jobban illenék a 22-24. versek gyászénekébe. Ezért egyes régebbi és újabb magyarázók úgy vélik, hogy hibásan került jelenlegi helyére és azt inkább a 23. versbe, a „vőlegény

hangja . . .” stb. sor mögé illesztik be. Noha ez a megoldás tetszetős és nem utasítható el teljesen, mégis hangsúlyozni kell, hogy a ránk maradt kéziratok a 14. vers szövegét kivétel nélkül a megszokott helyen hozzák. Ezért az áthelyezésnek a kézirati hagyományban nincs semmi támasza.

17-19 A hajósok sirató éneke zárja le ezt a szakaszt. Ezt ugyancsak Ezékiel próféciájából (27,28-32) vett motívumok járnak át. A gyászolók a gyász jelül hintenek port fejükre. De ők is önmagukat, ill. annak a kereskedelemnek a pusztulását siratják, amelyből meggazdagodtak.

Figyelnünk kell arra is, hogy a sirató énekek miként tükröztetik „Babilon” sajátos jellegét. A kereskedők sirató énekében felsorolt áruk ugyan jellemzők a keleti városok nagy piacaira, azonban a tengeri hajózás, amint azt 17-19. versek feltételezik, sehogyan sem illik a mélyen a szárazföldben benn fekvő Babilonra. Ez a körülmény is arra vall, hogy Babilon jelképszerű név a szerző számára. De ha Babilon fedőnévvé lett Róma megjelölésére, akkor viszont ugyancsak azt kell mondanunk, hogy Rómában ugyan összefutott az akkor nagy birodalom, sőt az egész lakott világ mindenféle kincse, de ennek ellenére sem a kereskedelem és a tengeri hajózás jellemezte igazában Rómát és a birodalmat. Ez a körülmény ismét azt igazolja, hogy a szerző számára „Babilon” Rómára mutat ugyan, de túl is mutat azon és egyetemleges jelképévé válik minden istenellenességében megátalkodott „birodalom” és „hatalom” számára.

20 A siratóénekek után a 4. versben említett mennyei szózat Isten dicsőítő örvendezésre szólítja fel a „mennyet”, ti. az Isten szogalatában álló „mennyei seregeket” és Isten népét, a „szenteket, apostolokat és prófétákat”, mivel Isten végrehajtotta Babilonban az ítéletet. A vértanúk, Istenhez könyörögtek 6,9-11 szerint: most beteljesedett az ígéret, bekövetkezett a megtorlás. A vers szövegezéséhez a szerző Jer. 51,48 és 5. Móz. 32,43 mondatait vette segítségül annak érzékeltetésére, hogy az ítéletben is prófétai ígéret valósul.

21 A fejezet utolsó képe, a malomkő nagyságú követ a tengerbe hajító angyal Jer. 51,63-64 mondatait használja fel a Babilonon végrehajtott ítélet jelképes leírása. Az angyali szózat az ítélet végrehajtását és a teljes pusztulást Dán. 2,35 felhasználásával hirdeti meg. Babilon–Róma teljes pusztulásának jelképes „leírásával” a szerző meghirdeti, hogy véglegesen és visszavonhatatlanul Isten ítélete alatt pusztul el és semmisül meg minden olyan hatalom, amely erejét nem Istentől fogadja el ajándékként és nem Isten szolgálatára, az ő dicsőítésére, teremtői szándékának és megváltó művének megvalósítására használja fel.

22-24 Az angyal jelképes cselekedetéhez megrázó ének csatlakozik, amely arról szól, hogy „Babilonban” megszűnt az élet minden oly természetes megnyilatkozása és jele. Először a vidám mulatozás zenéjének és énekeinek, azután az élet ritmusához tartozó mesterségeknek, malmok zúgásának és az emberek jelenlétét tanúsító lámpafény hiányát emeli ki az ének, majd az emberi élet nemzedékről nemzedékre szálló folyamatosságát hirdető házasságkötési örömnapp, a vőlegény és a menyasszony hangjának elmúlását említi a szerző. Utoljára pedig rámutat a pusztulás végső alapjára. A világ „nagy-

urai” voltak hatalmon ebben a városban, ők vezették tévútra a népeket bálványozásukkal, sőt kezükhöz tapadt nemcsak a gyülekezet mártírhalált szenvedett tagjainak, hanem mindazoknak a vére is, „*akiket leöldöstek a földön*”. Ez a Jer. 51,49-ből vett kifejezés ugyanazt az ígét használja, amikor a „leöldösteokről” beszél, mint amelyet áldozati állatok levágásánál is ismételtelen alkalmaz az Írás. Ezzel a kifejezéssel a szerző a háborúk és uralkodói vérengzések, kegyetlenkedések, gyilkosságok vagy egyéb pusztítások „*áldozatait*” olyanoknak minősíti, akiket a Sátán (a „sárkány”) és a fenevad exponensei bálványimádásuk oltárán „*áldoztak fel*”. János ezzel a történelem minden véres drámáját átfogó és magában felölelő kifejezéssel azt hangsúlyozza, hogy ami csak gonoszság, kegyetlenség, lázadások vagy háborúk áldozataként halált és pusztulást hozott az emberekre, az mind az istenellenes hatalom, a Sátán szolgálatában áll, míg viszont Isten maga mindig életet ajándékozik és munkál, — akkor is, amikor ítéletével sújtja „Babilont” és a mögötte meghúzódó hatalmakat.

19,1-10. A mennyei örömeinek

19,1 *Ezután [éneket] hallottam [s ez úgy hangzott] mint nagy sokaság hangos szózata a mennyben:*

Halléluja!

Az üdvösség, dicsőség és hatalom Istenünket illeti,

2 *mert igazak és igazságosak ítéletei!*

Ítéletet tartott a nagy parázna asszony fölött,

aki megrontotta paráznaságával a földet,

megtorolta rajta szolgálóinak vérét!

3 *Majd másodszor is mondták:*

Halléluja!

Örökkön örökké felszáll a füstje!

4 *Ekkor a huszonnégy vén és a négy élőlény leborult és imádta Istent, aki*

5 *trónján ül, és mondták: Amen, halléluja! / Majd szózat hallatszott a trón felől, mely mondotta:*

Énekeljete Istenünknek, minden ő szolgálói,

Ti, akik félitek, kicsinyek és nagyok!

6 *Majd [újából éneket] hallottam [s ez úgy hangzott] mint nagy sokaság szózata, mint sok víz zúgása és mint erős mennydörgés zengése:*

Halléluja!

Megkezdette királyi uralmát

az Úr, a mi Istenünk, a Mindenható!

7 *Örvendjünk és ujjongjunk,*

adjunk neki dicsőséget!

Elérkezett a Bárány menyegzője,

menyasszonya is felkészült!

8 *Ruházatul ragyogó tiszta gyolcsot kapott,*

a gyolcs pedig a szentek igaz cselekedetei.

9 Ekkor [az angyal] szólt hozzám: Írd fel: Boldogok, akik a Bárány menyegzői
10 vacsorájára hivatalosak! És hozzáfűzte: Ez valóban Isten ígéje! / Én pedig
lábához borultam, hogy imádjam. De ő azt mondta: Vigyázz, ne tedd!
Szolgatársad vagyok és testvéredé, akiké Jézus tanúbizonyságtétele! Istent
imádd! Mert Jézus tanúbizonyságtétele a prófétaság lelke.

19,1 A 17. fejezettel kezdődő részt – Babilon pusztulásának apokaliptikus látomását – egy örömekeket tartalmazó szakasz zárja le. Ezt a szakaszt az „ezután” átvezető szócska el is választja, de össze is köti az előzővel. Úgy utal a megelőző két fejezetben elmondottakra, hogy világosan érzékelteti: amiről ott szó volt, az most már befejezett tény. A következő szakasz a látomásnak nem egy új „képe”. A „hallottam” kifejezés, amely a 6. versben visszatér, arra figyelmeztet, hogy nem képről, hanem „audicióról”, tehát az eksztatikus élménynek arról a fajtájáról van szó, amely nem a látás, hanem a hallás érzékszervének a körében jelentkezik. János nem látja a mennyei seregeket, hanem hallja éneküket, bár tudja, hogy mi történik Isten trónusa előtt. A 9. vers szerint azonban ismét előtérbe lép átélésének vizionárius jellege, amikor szól hozzá az angyal (az „angelus interpret”, vö. 17,1-nél).

Az 1-10. vers az elmondottak alapján három rövidebb szakaszra tagolódik: 1-5 vers a mennyei örömeinek, 6-8 vers a megváltott gyülekezet örömei és 9-10. vers a szakaszt lezáró makarizmus.

Babilon pusztulása a döntő fordulatot jelenti az apokaliptikus képek sorozatában. Vele véget ért az a „rövid haladék” („keves idő”, 12,12), amely a Sátánnak lehetővé tette, hogy a „nagy parázna asszony” segítségével elcsábítsa és tévútra vezesse a népeket. A Babilon fölött végrehajtott ítélettel meghallgattatásra talált a mártírok könyörgése (6,9-11). Ebben a helyzetben szólal meg az örömeinek. Ezt a háromszor visszatérő „halléluja” hármasan tagolja.

Először a mennyben hangzik fel az örömeinek mint „nagy sokaság” hangos „szózata”. A „halléluja” (a. m. „dicsérvétek Jahvet”) az ószövetségi istentisztelet liturgikus szóhasználatába tartozik (Zsolt. 104,35; 106,48; 148,1, egyes zsoltárok, mint a 112, 113, 135. „hallélujá”-val kezdődnek). Hogy a „halléluja” mint ünnepélyes liturgikus forma már az újszövetségi kor előtt is használatban volt hellenista zsinagógákban, azt tanúsítja Tób. 13,18; 3. Makk. 7,13 is. Az Újszövetségben csak itt fordul elő, de lehet, hogy a keresztény gyülekezetek az istentiszteletbe már az újszövetségi korban is átvették. A következő himnusz, valamint e szakasz többi énekei nem tartalmaznak új motívumokat, inkább a már előző fejezetekben található énekek és dicséreték motívumait újítják fel (vö. 4,11; 5,9-14; 7,9-17; 11,15-19; 12,10-12; 14,1-5; 15,3-4). 15,3-ra és 16,7-re is visszautal annak
2 hangsúlyozása, hogy Isten ítéletei igazak és igazságosak: itt ez közvetlen vonatkozással van a Babilonon véghezvitt ítéletre. Az ének utolsó mondata, amelyet János 5. Móz. 32,43 és 2. Kir. 9,7 segítségével fogalmaz meg, válaszként utal 6,9-11 könyörgésére is.

3 A második szózat, ill. ének hivatkozik Babilon bukására s az Ezs. 34,10-

- ből vett idézettel a tartalmát adja meg annak, amiért Istent dicsőíti. A szerző itt is tartózkodik attól, hogy Babilon pusztulását látványos képpel örökítse meg. Ehelyett az Ezs. 34,10-ből vett idézet az ítélet borzalmasságára és visszavonhatatlan végérvényességére figyelmezteti az olvasót. Ilyen
- 4 értelemben a második „halléluja” antifónaszzerűen válaszol az első szózatra. A harmadik szózatnál a szerző megnevezi a huszonnégy vént és a négy élőlényt, akik ünnepi hódolattal borulnak le Isten trónja előtt. Az „ámen” egybefoglalja a két előző szózatot és azt Istent dicsőítő hallélujával
- 5 viszi Isten színe elé. Isten dicsőítésére pedig felhívás hangzik el az Isten „szolgái” felé: ezek „az őt félők”, kicsinyek és nagyok (Zsolt. 115,13; 135,1.20). Hogy a mennyei szózatot, amely Isten trónjától indul el, ki mondja, azt a szövegből nem tudjuk meg, de az nem is lényeges.
- 6 Erre a felhívásra válaszként hangzik el az ugyancsak hallélujával kezdődő dicsőítő ének, amelyet a szerző hármas tagolású ünnepélyes körülírással vezet be. Az Ószövetségből vett megjelölések (Dán. 10,6; Ezék. 1,24; 43,2) egyúttal a jelen szakasz elejére (19,1) és 14,2-re utalnak. Ez az „új ének”, mellyel a megdicsőült gyülekezet dicsőíti Istent a gonoszságot megtörő, övéi számára szabadítást hozó ítéletéért. A himnusz tartalmilag 11,17-tel azonosul. Isten nem tűri tovább a Sátán és ügynökeinek a népeket tévútra, romlásba vivő uralmát, hanem ítéletével érvényt szerez királyi uralmának: „megkezdte uralmát”, „uralomra lépett” (ahogyan a görög szöveget ugyancsak fordítani lehetne). Nem mintha eladdig nem „uralkodott” volna és nem az ő kezében lett volna minden hatalom. De titokzatos bölcsességével időt engedett a gonoszság hatalmainak. S ha övéi már régen fel is ismerték, hogy Ő az egyedüli Úr, és hogy kezében van a hatalom, most – Babilon pusztulása után – ez mindenki, a gonoszság hatalmainak képviselői előtt is nyilvánvalóvá lesz. Ezért szólít fel a hódoló ének a 118. zsoltár
- 7 24. versével mindenkit örvendezésre és ujjongásra, valamint Isten előtt való hódolásra.

Ezzel kapcsolódik a hálaima megokoló mozzanata: az örvendezésre és ujjongásra az alkalmat, sőt okot az a körülmény szolgáltatja, hogy „elérkezett a Barány menyegzője, menyasszonya is felkészült”. A házastársi viszony a lehető legszorosabb és legmélyebb életviszony. Innét érthető, hogy már a prófétáknál képvisel szolgál Isten és népének viszonyára, vö. Hós. 2,9; Ezs. 54,1-8; Ezék. 16,8. A szövetség és házastársi viszony párhuzamba kerül és az utóbbi az előbbinek szemléltetésére szolgál, míg Isten népének „paráznasága” a szövetségi hűség megtagadását, bálványozást, Istentől elszakadást jelent. Ezért válik az Istentől való elszakadásnak, bálványozásnak és minden gonoszságnak jelképévé a nagy „parázna asszony”, Babilon és ennek mintegy ellentétéképpen a Barány és gyülekezete elválaszthatatlan életközösségének, legmélyebb egységének jelképévé a menyegző. Ugyanígy lett a messiási üdvkornak, mint Isten és népe újra megtalált egységének jelképévé is a menyegző és a menyegzői öröm: a messiás maga a vőlegény. Ezt a képet Jézus tudatosan alkalmazta magára és használta fel példázataiban (Mt. 9,15; Mk. 2,19; Lk. 5,34; Mt. 22,1-10; 25,1-13; vö. Jn. 3,29; viszont a gyülekezet Krisztus menyasszonya, vö. 2. Kor. 11,2; Ef. 5,25-27).

- Ezt a képet (vö. a 12. fejezetet is!) használja fel a szerző a gyülekezet hálaénekének azzal, hogy a gyülekezet tiszta, szeplőtelen és szent menyasszony.
- 8 Nem magától ilyen. Ragyogó tiszta gyolcs „menyasszonyi ruháját”, melyet a következő sor „a szentek igaz cselekedeteiként” értelmez, tehát a gyülekezetnek Urához való hűséges ragaszkodására, vértanúságtól sem visszariadó hitvalló tanúbizonyoságtételére vonatkoztat, úgy „kapta”, vagy pontos fordítás szerint az „[Istentől] adatott neki”.
- 9 A szakaszt makarizmus zárja le. Ezt a Jánost kísérő „angelus interpret” azzal a meghagyással adja át neki, hogy azt jegyezze fel a gyülekezet számára. Ugyanakkor tanúsítja, hogy az magának Istennek „igaz igéje”. A makarizmus azokat mondja „boldognak” – tehát olyanoknak, akiket Isten övéinek ismer el és az üdvözültek seregébe fogad be –, akik „hivatalosak”, meghívott vendégei és „asztaltársai” a „Bárány menyegzőjének”; vö. 3,20.
- 10 Mivel az angyal ezt az igét hangsúlyozottan mondja Isten igaz beszédének, azért borul előtte János térdre, hogy így hódoljon Istennek. Ezt azonban az angyal visszautasítja, mert ő, ti. az angyal is „szolgatársa” a látnoknak és mindazon keresztény „testvéreinek, akiké Jézus tanúbizonyoságtétele”, vagyis akiknek hűségéről, hitéről maga Krisztus tesz tanúbizonyoságot. Az angyal is Isten „szolgája”, tehát nem kevésbé teremtett lény, mint az ember és ezért éppen úgy Isten alá van rendelve, éppen úgy tartozik hódolattal Isten iránt, mint az ember. Az angyal még átvitt értelemben sem fogadhatja el az egyedül Istent illető hódolatot. A szakasz azzal az értelmező megállapítással záródik, hogy „Jézus tanúbizonyoságtétele a prófétaság lelke”: Jánost a próféták közé sorolja az a körülmény, hogy közvetlenül szólhatja a gyülekezet felé Isten beszédét (vö. 9. vers, továbbá 1,1), így prófétai szolgálatában Jézus tanúbizonyoságtétele érvényesül. Ez a tudat hatja át a Jel. könyvét is: benne a szerző „Jézus tanúbizonyoságtételét” közvetíti a gyülekezet felé a szerzőben munkálkodó prófétai lélek által (vö. 22,6!).

19,11-22,5. A diadalmas Krisztus és az üdvösség beteljesedése

Mennyei örömeinek és a Bárány menyegzőjének bejelentése zárta le a Babilon bukását ábrázoló képet. Most a Jel.-ben leírt látomások utolsó sorozata következik: a diadalmas Krisztus megjelenése (parúziája) és az üdvösség kiteljesedése. Az utolsó képsorban összefoglalódnak az eddigi motívumok és kicsendülnek a keresztény reménység végleges kiteljesedésébe, az új ég és új föld, a mennyei Jeruzsálem és az új paradicsom képzeleteinek segítségével megrajzolt beteljesülésbe.

Az utolsó képsor képeit János a zsidó apokaliptikában és írástudományban kialakult váradalomnak megfelelően rendezi. A zsidó írástudomány az apokaliptikus váradalom kialakításánál jórészt Ezék. 37-48 látomássorozatára támaszkodott. Ezékielnél a következő rendet találjuk: Izráel új életre támadása és a messiási birodalom (37), a magógbeli Góg támadása és pusztulása (38-39), az új templom és az új Jeruzsálem (40-48). Ennek alapján az írástudók nagyjából a következő sematikus rendet állították össze: az utolsó idők megpróbáltatásai, a messiás megjelenése, ítélet Babilon–Róma felett, Góg és Magóg nagy támadása és pusztulása, utolsó ítélet. Hasonló elrendezést találunk a következő képsorban is: a diadalmas Krisztus megjelenése (19,11-16), ítélet a fenevad és prófétája fölött (19,17-21), az ezeréves birodalom (20,1-6), Góg és Magóg támadása és pusztulása (20,7-10), a halottak feltámadása és az utolsó ítélet (20,11-15), az új ég és új föld (21,1-8), végül pedig a mennyei Jeruzsálem és az új „paradicsom” (21,9-22,5).

A 19,11-16 képével induló, különben sem könnyen érthető jelenetsor csak úgy világosodik meg, ha figyelünk erre a történeti összefüggésre.

19,11-16. A diadalmasan megjelenő Krisztus

- 11 Ezután láttam a megnyílt eget: Íme, fehér ló [tűnt fel]! Aki rajta ült, azt
 12 úgy hívják: Hűséges és Igaz, mert igazságosan ítél és visel hadat. / Szemei
 tűzláng[gal égnek], fején sokszoros királyi koronát visel ráírt névvel,
 13 melyet azonban senki sem ismer, csak ő maga. / Vértől ázott ruha rajta:
 14 neve pedig ez: Isten Igéje. / Fehér lovakon a mennyei seregek követték,
 15 tiszta fehér gyolcsba öltözve. / Szájából éles kard jött ki, hogy vele sujtson
 le a pogány népekre: ő maga pásztorolja majd őket vasvesszővel és maga
 16 tapossa a Mindenható Isten bosszuló haragborának sajtóját. / Ruháján
 csípőjénél ez a név van felírva: KIRÁLYOK KIRÁLYA és URAKNAK
 URA.

11 Az utolsó látomások első képe a diadalmasan megjelenő Úr Krisztust mutatja meg a látnoknak. Nemcsak megnyílik a kapu a mennyen szeme előtt, mint 4,1-ben, még csak nem is a mennyei szentély tárul fel előtte, mint 11,19-ben. Most tárva nyitva van a menny. A megnyílt menny Isten kinyilatkoztató cselekedetének a jelképe, vö. Mt. 3,16; Lk. 3,21; Jn. 1,51; Csel. 10,11 (Ezék, 1,1). Így jelenik meg – talán a „felhőkön”, vö. Mk. 14,62 (Dán. 7,13) – a fehér lovon ülő diadalmas lovas. Nem alázatosan, számárháton ülve jön, mint ahogy Zak. 9,9 mondotta. A megnyílt mennybolton megjelenik az, aki „győzött” és „győz”. Alakját részben talán a 6,2-ben említett, ugyancsak fehér lovon véres diadalra induló lovassal való ellentét határozza meg. Az utóbbi ijjal és tegezettel van felfegyverezve, a most megjelenőnek a „fegyvere” Isten diadalmas ígéje. De nem ezen az ellentéten van a hangsúly. János a lovas képét az elhívatási látomásra (1,12-16) utalva rajzolja meg. Nem mondja ugyan őt sem a megdicsőült Emberfiának (vö. 1,13; 14,14), sem Krisztusnak, de mégis világos, hogy látnoki szemei előtt az övéihez végső szabadításra, a megátalkodottakhoz pedig ítéletre jövő Emberfia-Krisztus rajzolódik ki. Látomásában most ragyog fel Krisztus „parúziája”, azaz – visszatérő – „megjelenése”, „ádventje”. A jelenséget azonban János nem önmagában, tárgyilagos referátumként írja le, hanem azonnal kapcsolja a leírással az értelmezést. Ezért a szakaszban egymásba fonódnak a képnek a látomás folyamán felragyogó egyes vonásai és az értelmezést adó hozzátételek.

A fehér lovas „nevét” János nem közli: sem az Emberfia, sem a Bárány, sem pedig a Krisztus név nem elegendő a megnevezésére. De, aki a lovon ül, a „Hűség” és „Igaz”, mert „igazságosan ítél és visel hadat”. Ez a körülírás világosan megmondja, kiről van szó. Krisztus a laodiceai gyülekezethez mint „a hűség és igaz tanú” intézi üzenetét (3,14). Így és ilyenek ismeri őt a gyülekezet, mert Krisztus hűségben és megbízhatóságában Isten hűségét és megbízhatóságát ismeri meg. Az, hogy Krisztus „igazságosan ítél”, nemcsak arra vonatkozik, hogy a világban található sok igazságtalanság után Krisztus majd a szívekbe és vesékbe látó igazságos ítéletet hirdet azoknak, akik ítélőszéke elé kerülnek. Itt Ezs. 11,4 értelmében arról van szó, hogy igazságot szerez a „gyengéknek”, a „szegényeknek”, az elnyomottaknak és – újszövetségi vonatkozásban – sok igazságtalanságot szenvedett gyülekezetének. A diadalmasan megjelenő Krisztus így hozza a teljes szabadítást és megváltást. Ez nem teszi őt pártossá. „Szájának kardjával” (2,16) visel hadat gyülekezetében is azok ellen, akik hűtlenek hozzá. Mindez világosan rajzolja meg a diadalmas Emberfiát, a megdicsőült Krisztust, aki ítéletre jön el és akinek ítélőszékét nem kerülheti el senki (2. Kor. 5,10).

12 Ezt emeli ki a látomás alapján a Dán. 10,6 szavaival leírt, 1,14-ben említett mozzanat: az Emberfia szemei „tűzlánggal égnek”. Ez a vonás a látomásbeli képet nemcsak összekapcsolja az elhívatási vízióval, hanem azon túl is megy. Amíg ott a szerző azt mondja, hogy a látomásbeli Emberfia szemei „olyanok voltak, mint a tűz lángja”, addig itt ezek a szemek a tűzláng emésztő erejével járnak át mindent, amire és akire Krisztus rátekin. Fejedelmi méltóságára utal a „sok – azaz sokrétű vagy sokszoros – királyi

korona". Ez a vonás ellentétbe is helyezi őt a fenevaddal (13,1): egyedül Krisztust illeti meg a királyi méltóságnak ez a jelképe. A korona nála nemcsak hatalmának jelképe, hanem rajta tündöklő neve is, amelyet azonban „senki sem ismer, hanem csak ő maga”. Az ókori gondolkodás szerint a név az illető lény valóját, legbenső lényegét jelöli meg, s aki ezt a nevet ismeri, az hatalmat is kap az illető felett. A királyi koronán tündöklő, de senki által nem ismert név azt jelenti tehát, hogy „senki” — sem az emberek általánban, sem azok, akik a fenevad bélyegét viselik (19,20), de még maga a fenevad sem — gyakorolhat hatalmat az Emberfia-Krisztus felett. Csak ő maga ismeri ezt a nevet és ezért teljesen önmaga ura. Mint ilyen van egységben az Atyával és trónol annak jobbján. Ezért nincs ellentétben ez a mozzanat — mint sok magyarázó gondolta — a következő versnek azzal a mondatával, hogy neve „Isten Igéje”. Előbb azonban a látnok a lovason vértől ázott ruhát — nyilván köpenyt — lát. Ez nem arra vonatkozik, hogy Krisztus az övét „vérrel” váltotta meg. Ezs. 63,1-4 szól arról az Istenről, aki eltapodja ellenségeit s ruhái vörösek mint „a szőlőtaposó ruhák”. Erre emlékeztet az itteni leírás. A diadalmas Krisztus ruhája véres az ellenfeleivel vívott harctól. Véres köpenye tehát diadalának jelképe. A harcot — mint láttuk —, a látomások sehol sem írják le és nem részletezik. Krisztus mindenképpen, harc nélkül is „győztes”. A diadalmas Krisztus szájából „éles kard” jön ki (1,16; 2,12). Ezzel sújt le a pogány népekre. Az „éles kard” Isten igéjének a jelképe: Krisztus nem hatalmi eszközökkel, hanem Isten igéjével harcol és küzd, győz és tart ítéletet (19,21). Ezért az ítéletre érkező Krisztus neve „Isten Igéje”.

Ez a név azonban kapcsolatot létesít a Jel. és a negyedik evangélium közt is, amely a prologusban tudvalevően Isten örökkévaló „Igét”, a Logost és annak testté lételét („inkarnációját”) állítja a középpontba. Ján. 1,1-14 szerint Isten örökkévaló Igéje az ember Jézusban öltött testet s ez az Ige „telve kegyelemmel és igazsággal” jelent meg. Itt, Jel. 19,13 szerint az ítéletre jövő Krisztus Isten Igéje. Az első esetben tehát Isten az örökkévaló Logosban kegyelmével, „evangéliumával” közeledik a világhoz, itt pedig „Isten Igéje” az ítéletet jelenti. Ez ellentétnek látszik ugyan, azonban nem szabad megfélemedezni arról, hogy Jn. 3,18-19 szerint „Isten ugyan nem azért küldte a Fiút a világba, hogy ítéletet tartson a világ fölött”, de „aki nem hisz, az máris ítélet alatt van”. Az ítélet tehát a negyedik evangélium szerint sem választható el a Fiútól, noha nem tartozik az ember-Jézus küldetésébe. Amikor azonban a dicsőségben megjelenő Krisztus kiteljesíti Isten örökkévaló akaratát a világra vonatkozóan, és ezért ítéletet tart, akkor küldetése ugyancsak abban teljesedik ki, hogy mint Isten örökkévaló Igéje — mint az Istentől küldött Logos — tart ítéletet. Ily módon pedig nemcsak lesújt a pogányokra, hanem egyúttal meg is valósítja Isten örökkévaló szabadítását, az „új eget és új földet” (21,1 kk.). Az ellentét tehát a „logos” azaz „Isten Igéje” értelme tekintetében Jel. 19,13 és a negyedik evangélium prologusa közt nem is annyira „ellentét”, mint inkább „feszültség”, amely közelebbi vizsgálatnál magában a fogalomban rejtőzik és annak tartalmi gazdagságában fel is oldódik. „Kérlelhetetlen harcosként” értelmezte Isten

igéjét Sal. Bölcs. 18,15 kk. is: szerinte Isten „visszavonhatatlan parancsát” hozza „éles kardként”. Ilyen hagyományos zsidó motívumot is felhasználva értelmezi tehát a látnok a látomásban kirajzolódó képet Isten ítélő Igéjeként, de azt ugyanakkor teljesen az újszövetségi Krisztus-hit keretében ismeri fel (Zsid. 4,12).

15 A szerző az ítéletet írja le szemléletes képpel, s azt ószövetségi, a messiási prófécia keretébe tartozó motívumokkal értelmezi. Ezs. 11,4-re és az ismert messiási zsoltárra (Zsolt. 2,9) utal, hogy „*lesújt a pogány népekre*” és „*vasvesszővel pásztorolja őket*” (vö. Sal. zsolt. 17,26; Jel. 2,27), Ezs. 63,3-ból pedig az a motívum származik, hogy az „*Isten bosszuló haragborának sajtóját tapodja*”.

14 Az ítéletre megjelenő Krisztus győzelmes dicsőségét szemlélteti az is, hogy a látomás szerint a lovas „*a mennyei seregek*” – angyalok és mártírok –, a megdicsőültek feddhetetlenségét tanúsító „*tiszta, fehér gyolcsba öltözve*” követik győzelmes „*fehér lovakon*”. A látomás utolsó mozzanataként világosodik meg és rajzolódik ki a látnok szemei előtt a lovas „*ruháján, csípőjénél*”, valószínűleg derékövén láthatóvá válón odaírt neve: „*Királyok Királya és Uraknak Ura*”. Ehhez a névhez vö. 17,14-et és annak magyarázatát! Itt ez a név zárt egységbe fogja össze a fehér lovas alakját. Benne egységet alkot a megváltást szerző Bárány és az ítéletre jövő Emberfia Krisztus. A megváltás művében és az ítélet tartásakor a Bárány egyaránt az Istennel való egységet valósítja meg, általa maga Isten cselekszik. Ezért ő az egyetlen Király és Úr.

19,17-21. Győzelem a fenevad és csatlósaai fölött

17 *Majd egy angyalt láttam, a Napban állott és hangos szóval kiáltott oda minden madárnak, mely magasan fent repült az égen: Jöjjetek, gyűljetek*
18 *egybe az Isten szerezte nagy lakomára! / Egyétek királyok húsát, hadve-*
19 *zérek húsát és hatalmasok húsát, lovak húsát és azokét, akik rajtuk ültek,*
20 *mindet, a szabadok és szolgák, kicsinyek és nagyok húsát! / Akkor láttam:*
21 *a fenevad és a föld királyai összegyülekeztek seregeikkel, hogy megharcolják a harcot. Az ellen, Aki a lovon ült, és serege ellen. / De a fenevad foglyul esett és vele a hamis próféta is, aki annak színe előtt csodákat művelt és így megtévesztette azokat, akik a fenevad bélyegét viselték és annak bálványképét imádták. Mindkettőt elevenen vetették bele a kénkövel égő tüzes tóba. / A többiek is elesetek a lovon ülőnek kardjától, mely szájából jött elő. A madarak pedig mind jóllaktak azok húsával.*

Az Emberfia-Krisztus megjelenését új kép váltja fel. Hirtelen angyal rajzolódik ki a látnok szeme előtt, amint a Napban áll és hangos szóval hirdeti meg az Isten ellen lázadó démonikus hatalmak bukását, amelybe belepusztulnak földi, megtévesztett csatlósaik is. Ez a látomás sem írja le a végső apokaliptikus küzdelmet, csak az eredményről számol be. Az előző szakaszban ugyan a fehér lovon ülő lovas a harctól véres ruhában jelent

meg, de ez már akkor is a győzelem jelképe volt. Mert a küzdelem eldőlt, mielőtt megindult volna: Krisztus megjelenésére a démonikus hatalmak ereje önmagába omlik össze, az csak addig „hatalom”, ameddig Isten túri, és semmivé válik, mihelyt Istentől engedett ideje lejárt.

Az előző képből a „fehér lovas” nem annyira képszerűleg, mint inkább a látnok vizionárius tudatában továbbra is megmarad. Különben a következő kép csak részben „képszerű”, az elbeszélés inkább csak utal a lejátszódott eseményekre. Ezeket a szerző nyilván nem szemléli látomásszerűen, hanem a következményeket ismeri fel.

17 A képből először egy *angyal* fényjelensége bontakozik ki és hallatszik, amint messze hangzó kiáltása végigzeng a mennybolt alatt. János a szózatot Góg pusztulásának Ezék. 39,4.17-20 alatt leírt képből vett motívumokkal fogalmazza meg. A szózat ókori csatamezők borzalmas képét idézi fel a temetetlenül fekvő tetemekkel, amelyek ragadozó madarak prédájává lettek. Ez a „lakoma” alkotja a megdöbbenően borzalmas ellentétet a Bárány „menyegzőjéhez” (19,9)!

19 A látomásban filmszerűen perog a kép: eltűnnek a fenevad és a szolgálataiban ütközetre induló seregek, amelyeknek mérhetetlen túlsúlyát a „*fehér lovassal*” és seregével (egyedül!) szemben a „*királyok*” és „*seregek*” többes száma is érzékeltetni kívánja. A küzdelmet a látnok most nem írja le, az eldőlt, mielőtt megkezdődött volna. János a végkifejletet sem „látja”, csak lerögzíti. A fenevad és vele a hamisprófeta fogságba esik és Krisztus ítélőszéke elé kerül, éppen ő, akinek annyian hittek és aki annyi embert csalt törbe. Az ítélet kihirdetését nem halljuk, csak annak végrehajtásáról értesülünk. „*Mindkettőt*”, ti. a fenevadat és prófétáját beledobták a „*kénkövel égő tüzes tóba*”. Az utóbbinak képzete — mint láttuk (vö. 14,10-nél; továbbá 20,10.14.15; 21,8) — a gyehennára, azaz a kárhozat helyére vonatkozó zsidó elképzelésekben és főként Ezs. 34,10-ben gyökerezik. Itt annak érzékeltetésére szolgál, hogy az Isten ellen lázadó démonikus hatalmakon is beteljesedik az ítélet, — nemcsak azokon, akik megtévesztésüknek áldozatul estek. De nem kerülnek el az ítéletet a „többiek”, tehát a démonikus hatalmak zsoldosai, megtévesztettjei sem. Rájuk Krisztus „*kardjával*” ti. diadalmas igéjével sújt le. Góg pusztulásának történetéből vett, jóslatként felhasznált mondat (Ezék. 39,20) zárja le ezt a borzalmakkal tele képet.

20,1-10. Krisztus ezeréves birodalma és az ítélet a Sátán fölött

- 20,1 *Ezután angyalt láttam leszállni a mennyből. Nála volt az alvilág kulcsa,*
2 *kezében pedig nagy láncot tartott. / Megtagadta a sárkányt — ez az ősi kígyó, vagyis az Ördög, a Sátán, — és megbilincselte ezer esztendőre, /*
3 *azután letaszította az alvilágba, ezt bezárta és lepecsételte fölötte, hogy félre ne vezesse többé a népeket, míg el nem telik az ezer esztendő. Azután majd fel kell, hogy oldozzák rövid időre.*
4 *Ezután trónokat láttam és rajtuk ültek azok, akikre az ítéletet bízták. [Láttam] azok lelkét is, akiket lefejeztek a Jézusról tett tanúbizonyságuk és*

- az Isten ígéje miatt, [valamint azokét is], akik nem imádták a fenevadat, sem a képmását, és nem viselték bélyegét sem homlokukon sem kezükön.
- 5 Ők [mind] életre keltek és uralkodtak Krisztussal ezer esztendeig. / A többi halott nem kelt életre, amíg el nem telik az ezer esztendő. Ez az első feltámadás. / Boldog és szent az, akinek része van az első feltámadásban! Rajtuk nincs hatalma a második halálnak, Isten és Krisztus papjai lesznek és vele uralkodnak az ezer esztendeig.
- 7 Amikor pedig eltelik az ezer esztendő, a Sátán kiszabadul börtönéből /
8 és elindul, hogy félrevezesse a föld négy sarkán lakó népeket, Gógot és Magógot. Összegyűjti őket a háborúra, számuk pedig annyi, mint a tenger
9 fővénye. / Így vonultak fel a föld széles síkján, körülzárták a szentek táborát és a szeretett várost. De tűz hullott alá a mennyből és megemésztette őket. /
10 Az Ördögöt pedig, aki félrevezette őket, a kénkövel égő tüzes tóba vetették, ahol a fenevad és a hamis próféta is van. Ott fogják kínozni őket éjjel-nappal, örökkön örökké.

A gyorsan pergő képsorban három új jelenet következik. Ezekből csak egyes felvillanó mozzanatok vetítődnek elénk, amelyeket a látnok az írástudományban gyökerező apokaliptikus hagyomány segítségével rendez, értelmez, de krisztushitével újjá is alakít.

- 20,1-3 Az első jelenet a Sátán megbilincselését állítja az olvasó elé. Angyal száll alá a mennyből. Isten küldötte, nála van az „alvilág” kulcsa (vö. 9,1 magyarázatát!), mellyel megnyitja a démonok, az antikrisztus és más gonosz lelkek őrzésére rendelt földalatti tárnát, majd megragadja és a kezében levő láncsal a Sátánt, anélkül, hogy az ellenállást tudna kifejezni és letaszítja őt az alvilágba. János látomásának képét ősrégi mítikus motívumok segítségével értelmezi és színezi ki. Sok nép mítoszaiban hallunk az „ösellenség”, a sötétség vagy valamilyen mítikus gonosz hatalom legyőzéséről és foglyul ejtéséről. Az iráni mitológiában (a parszizmusban) pl. egy *Ázi-Dahaka* nevű óskigyóról hallunk, amely a Demavend-hegységhez van kötözve, de az idők végén széttépi láncait, hogy azután rövid idő múlva *Ahura Mazda* küldötte véglegesen legyőzze. Nem valószínű azonban, hogy János ismerte volna ezt vagy más hasonló mítoszt, és még kevésbé valószínű, hogy gondolkodását ezek a mítoszok befolyásolták volna. Csak a motívum volt a zsidó gondolkodásban ismerős és ezt használta fel szerzőnk.

Miután a fenevadra és annak prófétájára lesújtott az ítélet (vö. 19,20), most a „sárkányra” kerül a sor, hiszen azok tőle vették erejüket és cselekvésükben is ez utóbbinak engedelmeskedtek. Mint 12,9-nél, a szerző itt is részletesen körülírja neveivel azt, hogy tulajdonképpen kivel is van dolgunk. Ő az, aki mint a paradicsombeli kígyó elcsábította az embert, őt folyton megtéveszti és Isten iránt engedetlenségre, bűnre csábítja. Ugyanő vádolja is az embert Isten előtt. A Sátánt 12,9 szerint Isten már letaszította a mennyből, de a földön még gyakorolhatta megtévesztő hatalmát. Most Isten ennek is véget vet. Isten az, aki időt engedett neki „hosszútűrésének idején” (vö. Rm. 3,25) és aki most véget vet csábító hatalmának az embe-

rek felett. Fogságba vettetése azonban még időleges, „ezer esztendőre” szól és csak utána következik a végleges ítélet fölötté (20,7-10).

4-6 Sem a fenevad, sem annak prófétája nem tudja már tévútra vezetni, Isten és Krisztusa ellen lázítani az embert, maga a Sátán is 1000 esztendőre megkötözött, tehetetlenül fekszik az alvilág mélyén: így megkezdődhetik Krisztus „ezeréves birodalma”. Lassan világosodnak meg a látók előtt látomásának egyes részletei. Nincs szó arról, hogy a jelenet hol játszódik. Dán. 7,9-22 képre hivatkozva írja le, hogy trónszékeket látott s ezeken azok ültek, akikre Isten és Krisztus a bíraskodást és ítélehozatalt bízta, akik tehát az ítéletben Krisztusnak mintegy a bírótársai. Csak ezután „látja” egyrészt a vértanúk „lelkét”, akiket Krisztusról való bizonyágtételükért és Isten igéjéért — tehát azért, mert azt hirdették és mert ahhoz ragaszkodtak — lefejeztek. Másrészt látja azokat is, akik nem hódoltak be az antikrisztus és prófétája csábításának és nem vették magukra annak bélyegét. Ez a körülírás egyfelől utal 6,9-11-re, másfelől pedig Krisztus egész földi gyülekezetére, amint azt 13,8 leírta. Ők azok, akik „életre keltek”, azaz feltámadtak (a kifejezéshez vö. Rm. 14,9). Ezt mondja a szerző az „első feltámadásnak” és hangsúlyozza, hogy „a többi halott”, vagyis azok, akik nem hittek Krisztusban, nem támadt fel. Azok azonban, akik az első feltámadás során keltek életre, „uralkodtak Krisztussal ezer esztendeig”. Ők ülnek a trónokon és rájuk bízta Krisztus az ítélkezést. Arról nincs szó, hogy kik felett ítélkeznek, minthogy a jelenet leírása egyébként sem felel olyan fel-tululó kérdésekre, mint amilyen pl., hogy az „ezer esztendő” alatt hogyan alakul Krisztus gyülekezetének viszonya azokhoz, akik nem tartoznak a gyülekezethez, és hogy általában Krisztus és a feltámadottak kik fölött uralkodnak. Ahelyett, hogy a szerző ilyen vagy hasonló kérdésekre felelne, makarizmussal zárja le a jelenetet. Boldogoknak és szenteknek mondja azokat, akik az „első feltámadásban” részesednek, mert felettük már nincs hatalma a „második halállalnak” (2,11). Az „első halál” az, amely az embert kiragadja a földi életből, a „második halállal” pedig Isten azokat sújtja, akiket elkárhoztat. A vértanúk és azok, akik minden csábítás és hitetés ellenére is hűségesek maradtak Krisztushoz, már az „első feltámadásban” úgy vétetnek fel a Krisztussal való életközösségbe, hogy ezt semmilyen hatalom sem tudja megszakítani, őket többé „sem halál, sem élet” nem választja el Istennek irántuk Krisztusban tanúsított szeretetéről (Rm. 8,38). Teljes életükkel Istennek szolgálnak, mint az ő „papjai” (Ezs. 61,6; Jel. 1,6; 5,10).

A Krisztus „ezeréves birodalmáról” szóló néhány vers a Jel. egyik leg-többet tárgyalt szakasza. E szakasszal a Jel. egyik, az egyháztörténet folyamán a keresztény közgondolkodásra, de még inkább szektákra és eretnek irányzatokra igen mélyreható befolyást gyakorló gondolatköréhez érkez-tünk el. Ehhez hozzá kell vennünk, hogy az egyháztörténet folyamán e szakasz mondanivalóját sokszor egészen ellentétesen ítélték meg. Amíg az ókori egyházban az „ezeréves birodalom” gondolatkörét általában elfogad-ták és a keresztény tanítás tartozékának tekintették, addig pl. az Ágostai Hitvallás helytelennek ítélte e szakasz alapján kialakult ún. chiliasmust.

A következőkben arra kell törekednünk, hogy először feltárjuk azokat a mozzanatokot és azok eredetét, amelyek segítségével az ezeréves birodalom képzetét a szerző körülírta. Ennek alapján kell megkísérelnünk kimutatni azt, ami az „ezeréves birodalom” gondolatkörének az értelme és mondani-
valója számunkra.

1. Amint már a 19,11-nél kezdődő képsorozat bevezetőjében megemlítettük, ennek felrajzolásánál és értelmezésénél a szerző Ezék. 37-48 próféciáját vette segítségül. Ezt tanúsítja, hogy ismételten „idézi” is azt a maga szokott módján (vö. 19,21; 20,8.10 magyarázatát stb.). Ezékiel említett próféciáját azonban a Jel. szerzője előtt más zsidó apokaliptikusok is felhasználták arra, hogy az utolsó idők eseménysorát igyekezzenek megfejteni és azt képzeletükkel ki is színezték. A régebbi (Krisztus előtti) zsidó apokaliptikus váradalmak úgy remélték, hogy a messiás eljövetele meghozza a teljes üdvkort. A Kr. u. 1. században azonban változás következett be e váradalmakban. Kialakult az a feltevés, hogy a „messiás napjai”-nak nevezett időszak csak előkészítő jellegű lesz az Isten végérvényes megváltását meghozó „eljövendő világkorszakhoz” (görögül *ho aión ho mellón*, héberül *háólam hábbá*) képest. Vagyis e szerint az elgondolás szerint a messiás megjelenése nem hozza még el a váltságot, ez csak az eljövendő világkorszakban következik majd be. Így mondja ezt pl. az ún. „Esdrás 4. könyve” (4. Esdr.), amely kb. a Jel.-el egyidőben keletkezett. Ebben az iratban az apokaliptikus események rendje a következő: amikor a messiás megjelenik, 400 évig uralkodik „azokkal együtt, akik nála vannak”. Azután meghal a messiás és az emberek is mind, a világot pedig hét napig teljes hallgatás borítja el. Csak ezután következik a feltámadás, az ítélet és utána „az üdvösség és béke”. Más zsidó apokaliptikus iratok ugyan nem pontosan ugyanebben a sorrendben rajzolják az apokaliptikus események folyamatát, de akkor is világos, hogy a „messiás napjainak” nevezett szakasz többnyire a végleges üdvkortől megkülönböztetett előzetes korszakot jelöli meg.

Az „ezeréves birodalom” a Jel. elrendezése szerint ugyancsak a diadalmasan visszatérő Emberfia-Krisztus megjelenése után, de az utolsó ítélet (20,11-15) előtt helyezkedik el és így még nem hozza meg a végleges üdvkort, — hiszen a Sátán utána még egyszer kiszabadul és támadásra indul Krisztus népe ellen. Ezért az „ezeréves birodalomnak” az utolsó idők eseménysorozatában „ideiglenes” jellege van, beletartozik a Krisztus feltámadása és az utolsó ítélet két határpontja közti időszakba. De ha van is ezen a ponton némi hasonlóság az utolsó idők eseménysorozatának a rendje tekintetében a Kr. u. 1. század zsidó apokaliptikája és a Jel. közt, nem szabad megfeledkezni a döntő különbségről: a Jel. számára a messiási üdvkor — a „messiás napjai” —, ahogy azt az írástudomány mondja, nem Krisztus parúziájával és az ezeréves birodalommal kezdődnek, hiszen Krisztus már eljött, amikor „az Ige testté lett”. A döntő változás tehát már megtörtént, nem úgy, mint ahogy azt a zsidó váradalom még csak az egykor majd bekövetkező eseményektől reméli.

2. Miért éppen ezer esztendőre teszi a Jel. szerzője ezt az időszakaszt? E tekintetben két mozzanatra kell utalnunk. Zsolt. 90,4 (vö. 2. Pt. 3,8) szerint Isten előtt egy nap annyi, mint ezer esztendő. Lehet, hogy az „ezer esztendő” a látnok számára Istennek egy napját akarja jelenteni. Ezzel valószínűleg összekapcsolódik egy másik motívum is. A történelem eseményeit összefüggésben igazán csak úgy lehet megragadni, ha az események sorá-

ban összefüggéseket és szakaszokat, időszakokat próbálunk megállapítani. A késői zsidó gondolkodás — főként az apokaliptika — azzal a jelképszerű elképzeléssel próbálta a világtörténet egészét megragadni, hogy azt analógiába hozta a teremtéstörténet hét napjával. Mint ahogyan Isten hét „nap” alatt teremtette a világot, ugyanúgy lesz a világtörténet „tartama” is egy „világhét”, azaz hét Isten előtti nap, melyek mindegyike ezer földi évnek felel meg. Ebből hat „nap” munkahét, amikor a népek története alakul, a hetedik pedig a világ-szombat, amikor Isten — éppen úgy, mint a teremtéskor — „megpihen”. Mivel pedig a bibliai elbeszélések segítségével ki lehetett számítani a teremtéstől fogva eltelt éveket, azért ez az analógia egyúttal lehetőséget adott az utolsó ezer esztendő kezdetének a kiszámítására is.

A „világhétnek” ez a képzete helyel-közzel megtalálható a keresztény gondolkodásban is, a legvilágosabban a Jel. könyvének valószínűleg valamivel később keletkezett *Barnabás levelében* (15,3-5).

Ezen és talán ehhez hasonló, a zsidó gondolkodásban gyökerező hagyományok alapján értelmezte János látomásának képét úgy, hogy benne Krisztusnak és híveinek ezer esztendőös királyságát látja. Az „ezer esztendő” tehát a világ történetének utolsó korszakát megjelölő „kerekszám”. Itt is rá kell azonban mutatnunk arra, hogy noha ez a kapcsolat az „ezer esztendő” tekintetében János és a zsidó apokaliptika között valószínűleg reális, János nem veszi át általában a „világhét” gondolkörét: ez a Jel.-ben egyebütt sehol sem jelentkezik. Még fontosabb azonban, hogy János nem használja fel a világhét képzetét arra, hogy vele megpróbálja kiszámítani a világhét egyes napjait, még kevésbé eszközöl számításokat az utolsó „ezer esztendő” kezdetére vonatkozóan.

3. A fent említett motívumokat János teljesen a keresztény Krisztus-hit szolgálatába állította és annak értelmében használta fel látomásának értelmezésére.

a) Az „ezeréves birodalom” képzete az Újszövetségben csak itt, a Jel.-ben található meg ilyen világosan körvonalazva. Újabbban azonban a magyarázók rámutatnak arra, hogy az eszkatológikus-apokaliptikus események rendjének Pál apostolnál található leírásában vannak a Jel. 20,1-10-ben előadottakkal rokon mozzanatok. Ez főként 1. Kor. 15,23-28 szakaszára vonatkozik. Pál apostol e helyen hangsúlyozza, hogy az eszkatológikus események során „amint Ádamban mindnyájan meghalnak [az emberek], Krisztusban mindnyájan megelevenednek. De mindenki a maga rendje szerint”. Más szóval a feltámadás mindenkire kiterjed, de annak meglesz a „sorrendje”. Az első volt Krisztus feltámadása, azután majd Krisztus parúziájakor feltámadnak azok, „akik Krisztuséi”, vagyis azok, akik hittek Krisztusban. Itt hozzátéhetjük mindjárt: ezt mondja Jel. 20,5 az „első feltámadásnak”. Pál apostol szerint csak „ezután” következik „a vég, amikor Krisztus átadja a királyságot az Istennek és Atyának, amikor majd eltöröl minden [démonikus] birodalmat, hatalmat és erőt”. Ha jól megfigyeljük Pál apostol szavait, akkor világosan kitűnik, hogy szerintük is „az első feltámadás” utáni szakaszban következik be az istenellenes hatalmak, tehát a Sátán és csatlósai végleges elítéltetése, — mint ahogy ez Jel. 20,7-10 szerint is az „ezer esztendő” eltelte után történik meg. Ha tehát az apostol nem is mondja ezt a szakaszt „ezer esztendőnek”, lényege szerint Krisztusnak és az „első feltá-

madásban“ részesült övéinek korszaka szerinte is beletartozik az eszkatológikus események sorozatába.

b) Ez annál inkább is áll, mivel egy másik helyen (1. Kor. 6,1-2) élesen elítéli a korintusi gyülekezetben a keresztények közt támadt pereskedést és pedig azzal a megokolással, hogy a „szentek” — tehát a keresztények — tartanak majd ítéletet a világ fölött. Jel. 20,4 szerint Krisztus ugyancsak a vértanúkra és azokra bízta az ítéletet, akik a fenevad csábításaival szemben hűségeseznek bizonyultak. Pál apostol az említett helyen nyilván ugyanarra az eszkatológikus aktusra céloz.

c) Végül figyelni kell arra, hogy az „első feltámadás” képzelet kiondottan ugyancsak a Jel.-ben fordul elő. Azonban tartalmilag megtalálható 1. Kor. 15,23-ban is. Sőt talán a kettős feltámadás képzelet húzódik meg Jn. 5,29-ben az „életre való feltámadás” és az „ítéletre való feltámadás” megkülönböztetése között is.

Ezek a mozzanatok mutatják, hogy János a Jel. 20,1-10 alatt elmondott látomás-képet ugyan a késői zsidóságból vett motívumok segítségével írta le, azonban ezeket teljesen Krisztus-hitének világításába állította és az őskeresztény eszkatológikus gondolkodással összhangban alkalmazta.

d) Ezt még világosabbá teszi, hogy a Jel.-ből hiányzik mind a zsidó apokaliptikus váradalmak nacionalizmusa, mind pedig Krisztus „ezeréves birodalmának” kiszínezése a képzelet színeivel. A „messiás napjai” zsidó várakozás szerint meghozzák majd az elégtételt a sok elszenvedett elnyomásért, szenvedésért és üldöztetésért, sőt ezen túl a zsidóság mint választott nép kezébe adják majd a hatalmat addigi elnyomóik fölött. Ismételten kifejeződik az a reménység is, hogy a messiási birodalom majd a Szentföldön valósul meg, ahova visszatérnek majd a választott nép szétszórt törzsei és hogy az új Jeruzsálem lesz majd a messiás székhelye. Sem az Újszövetségben általában, sem a Jel.-ben nem hallunk semmit a messiási remény ilyen népi-nacionalista elszíneződéséről. Az „ezeréves birodalom” képzetéből is hiányzik minden ilyesféle motívum. Itt nincs szó a választott nép, ill. a gyülekezet előjogairól, de még arról sem, hogy Krisztus majd megtorolja az üldöztetést, elnyomást és szenvedést, amelyet övéi elszenvedtek.

Hasonlóan hiányzik a messiási birodalom viszonyainak a kiszínezése az Újszövetségből és ezzel együtt a Jel.-ből is. A zsidó váradalom a mítikus boldog „aranykor” túltengő képeivel színezte a messiási birodalom viszonyait. Csodálatos termékenységet várt a természetben, hihetetlen gazdagságot, mérhetetlen bőséget ígért a földi javakban. Később ilyen motívumok behatoltak keresztény gyülekezetekbe is, amint arról az a Jézusnak tulajdonított mondás is tanúskodik, amelyet a 2. század elején Papias hierapolisi püspök jegyzett fel.³⁵ De az Újszövetségben sehol sem találkozunk ilyesféle elgondolásokkal. Itt mutatkozik meg az egyik nagyon jellegzetes különbség a zsidó apokaliptikus reménység és az újszövetségi Krisztus-hit között.

4. A Krisztus „ezeréves birodalmára” vonatkozó prófécia az egyházban meg-megújuló, időnként erősen fellobbanó váradalmat váltott ki. Ezt a

³⁵ Vö. *Irenaeus*, adv. haer. V, 3-4. Ebben az állítólagos logionban arról van szó, hogy a messiási üdvkorban olyan szőlőtőkék lesznek majd, amelyeken 10.000 ágon s azok mindegyikén 10.000 szőlőfürt és minden szőlőfürtön 10.000 szőlőszem terem majd stb.

váradalmat szoktuk görögös kifejezéssel *chiliasmusnak*, az „ezeréves birodalom” képzetét pedig latinos megjelöléssel *millenniumnak* mondani. Az első századok keresztény írói nagyrészt szó szerinti értelemben vették a Jel. proféciáját, az egyház pedig várta a Krisztus visszajövetelével beköszöntő dicsőséges birodalmat. Ez a reménység élt az üldöztetések idején sok hitvallóban, vértanúban és adott nekik erőt, vigasztalást szenvedésük nehéz óráiban. Az üldözések elmúltával *Augustinus* (354–430) adott a millennium képzetének hosszú évszázadokra kiható új értelmezést (vö. *De civitate Dei*, XX, 7–9). A „birodalom”, amelyben Krisztus a szentekkel együtt uralkodik, szerinte az egyház, a Sátán megkötözése pedig arra vonatkozik, hogy többé nincs hatalma Krisztus megváltottain. Ilyen módon Augustinus a millennium képzetét spiritualizálta, az „első feltámadást” pedig a „lelkek”, most, ti. Krisztus igéje által a bűnből való „feltámadásra” – ma úgy mondanánk: a megtérésre – vonatkoztatta. Ez az értelmezés megszüntette a millennium képzetében mindazt, ami az egyház számára nyugtalanító volt. Ezért az egyházon belül a hozzákapcsolódó reménység elhalványult és az ezeréves birodalom gondolköre elsatnyult. Viszont annál nagyobb hatást gyakorolt ez a képzet az időközönként fellépő rajongó irányzatokra, az egyházon kívül pedig sok eretnekségre („szektára”). Ez utóbbiak elvetve az Augustinustól származó értelmezést hol a millennium bekövetkeztének időpontját számolgatták,³⁶ hol pedig – felújítva zsidó apokaliptikus váradalmak gondolatvilágát, – ragyogó színekkel festették ki annak időszakát. Az időpont számítgatását és „a szentek világi birodalmának” képzetét utasította el az Ágostai Hitvallás XVII. cikkelye mint „zsidóskodó véleményt” (*iudaica opinio*). Ez az elítélés a rajongó chiliasmust sújtotta, mely a reformáció korában komoly veszedelem volt és egyes irányzatokban manapság is előfordul.

Az elmondottak alapján kell megkísérelnünk, hogy a tárgyalt szakasz értelmét és jelentőségét a Jel. összefüggésében megértsük. Ehhez főleg három mozzanatot kell röviden kiemelnünk: az „ezer esztendő”, a Sátán megkötözését és végül Krisztus uralmát, amelyben részt vesznek megváltottai.

Amint mondtuk, az „ezer esztendő” kerekszám. Azonban mégis szakaszt, ha úgy tetszik: korszakot – jelöl meg az emberiség történetében és pedig azt a szakaszt jelöli meg, amely megelőzi az emberiség történetének végső lezáródását. Ezt a szakaszt pedig úgy jelöli meg, hogy benne kiteljesedik Istennek a világ és az ember teremtésében megnyilatkozó üdvakaratata. Ez utóbbit keresztelte és az emberiség történetében való érvényesülését megzavarta a bűnbeesés és ennek az a tragikus következménye, hogy az ember a bűneset következtében istenellenes gonosz hatalmak szolgájává lett. Az „ezeréves birodalom” képzete először is azt mondja, hogy Isten nem tűri el üdvakarátának végleges keresztelését, nem is hagyja a világ teremtésbeli jogának helyreállítását az emberiség történetének lezárása utánra, tehát az örök üdvösség földöntúli beteljesedésére. A millennium képzetében

³⁶ Ez az egyházon belül is előfordult még olyan komoly és józan teológusnál is, mint amilyen a pietista beállítottságú *Bengel J. A.* (1687–1752) volt, aki a Jel. könyvéről írt irataival igen nagy hatást gyakorolt és a millennium kezdetét 1836. június 18-ra számította ki.

kifejezett prófécia azt a reményt szólaltatja meg, hogy Isten érzékelhető, kétségbevonást és ellenmondást nem tűrő alakban valósítja meg üdvakarátát éspedig még az emberiség földi történetének folyamán. Mai kifejezéssel ezt úgy is mondhatnánk, hogy a millennium képze az emberiség történetének „optimista” végkifejletét hirdeti. Ezt a végkifejletet azonban maga Isten valósítja meg, tehát ez a „birodalom”, mint az emberi történet szakasza nem valósul önmagától, a történeti fejlődés vagy az emberi „haladás” gyümölcseként, de nem valósul az emberi erőfeszítés győzelme-ként sem.

Az újszövetségi Krisztus-hit számára Jézus feltámadása azt jelentette, hogy az új, eszkatológikus világekorszak, görög megjelöléssel *ho aión ho mellón* betört a Sátán által eltulajdonított, a bűn és halál hatalmainak kiszolgáltatott világába. „A régi [világrend] elmúlt, új [világrend] támadt”, — mondja Pál (2. Kor. 5,17). Ezért aki „Krisztusban van” — azaz, akit Krisztus újított meg a keresztség és a Szentlélek ajándéka által —, az „új teremtmény”. Az ember tehát többé nincs kiszolgáltatva tehetetlenül a gonoszság démonikus hatalmának, hanem akik a keresztség által Krisztuséi lettek, azok a bennük munkálkodó Szentlélek segítségével élhetik tisztaságban és szeretetben az „új életet”.

Jézus feltámadásával kezdődik tehát az az eszkatológikus üdvkorszak, amelyben a gyülekezet tudja, hogy az emberiség életében megtörtént a döntő fordulat, és amelyben a gyülekezet élhet is mások javára, a „világ” üdvére Isten előtt kedves új életet. Ennek tudatában várja a gyülekezet a gonoszság hatalmainak végleges letörését, Isten jó és tökéletes akaratának ellenmondás nélküli érvényesülését, az igazi élet ajándékát. Az első gyülekezetek — jórészt Pál apostol is — úgy remélték, hogy ez az egész világ számára hamarosan, még az első nemzedék életében megtörténik Jézus újbóli eljövetelével (parúziájával). Amikor János a Jel. látomásait látta, az első keresztény nemzedék jórészt már sírban pihent. Látomásainak értelmezésében Krisztus parúziáját összekapcsolta a millennium képzetével, úgyhogy ezzel új szint vitt bele az őskeresztény eszkatológikus reménységbe anélkül, hogy annak eredeti — pl. Pál apostol által is képviselt (vö. fenn a 3. pont alatt!) — vonalától eltávolodna. Ily módon bizonyos szempont alatt beletartozhatik ebbe a reménységbe az egyház most már majdnem kétezeréves életútja is — ez Augustinus értelmezésének az igazságmozganata, — de azzal nem azonosítható sem „időileg”, sem sajátos jellege szerint. Hiszen sem a Sátán megkötözöttsége, sem a megváltottak „uralma” Krisztussal nem vált láthatóvá.

A Sátán megkötözöttsége a millennium képzetének egyik jellemző és döntő mozzanata. Az előző fejezetek során János ismételten szólt a Sátán és a szolgálatában álló démonikus hatalmak erőkifejtéséről, kísértő és megfejtő uralmáról. Amit erre nézve pl. 9,1-11; 11,7-11 vagy a 12-13. fejezetek elmondottak, mind úgy értendő, hogy az a Jézus feltámadásával kezdődő eszkatológikus időszakra érvényes. Ezért jelent ehhez képest a Sátán megkötözöttsége új mozzanatot. Most ti. arról van szó, hogy a Sátán nem tudja többé megfévesztő, elhithető és az embert saját istenellenes céljainak szolgál-

latába állító hatalmát kifejezni és érvényesíteni. Nemcsak arra kell tehát gondolnunk, hogy a Sátánnak Krisztus megváltottai fölött nincs hatalma, hanem arra, hogy többé nem tudja Istennel és Krisztussal szembefordítani, ellenük lázítani és kísértéseivel megejteni az embert.³⁷ A fenevadat és annak prófétáját a Bárány győzte le (17,14), a Sátánt maga Isten kötözteti meg. Hatalma rajtuk, emberek fölött nem szűnik meg azzal, hogy felismerjük gonoszságát, egész életünket, az emberek közt a testvéri viszonyt gyökerében megrontó erejét. De nem szűnik meg azzal sem, hogy igyekezzünk magunkat a jóra nevelni vagy szoktatni. Mindezt emberek és közösségek, kiváló erkölcsi nevelők és a humánus képviselői nem egyszer megkísérelték, – átütő eredmény nélkül. Nem vagyunk képesek a gonoszság visszahúzó hatalmát legyőzni a társadalmi haladás vagy a társadalmi nevelés erejével sem. Még kevésbé oldható meg az életünket megrontó gonoszság kérdése azzal, hogy azt mint gyarlóságot olyannak tekintjük, mint amely szükségképpen hozzátartozik természetes állapotunkhoz, és azt úgy vesszük, mint amellyel mindig számolni kell, mert hiszen így „normális” az ember. A millennium képzeke egyebek közt arra is rá akar ébreszteni, hogy természeti állapotunk nem „normális”, sőt ellenkezőleg messze elszakadt attól, amilyennek Isten teremtett és amilyennek ő akar ismerni minket. Ebből a helyzetünkből csak Isten szabadíthat meg minket, ha ő maga küszöböli ki életünkből a bűn hatalmát, „megkötözi” a Sátánt és visszahozza teremtésünkbeli ártatlanságunkat, Őbenne bízó és neki szolgáló istenfiúságunkat.

Erre utal az ezeréves birodalomról szóló szakasz harmadik mozzanata. A millenniummal kapcsolja össze a szerző az „első feltámadást” és Krisztus ezer esztendeig tartó uralmát, amelyben részt vesznek, övéi, ti. a vértanúk és azok, akik nem vették magukra a fenevad bélyegét.

Az „első feltámadást” a szerző nem színezi ki. Csak annyit mond, hogy a vértanúk és akik nem imádták a fenevadat, ill. annak képmását, nem hordták annak „bélyegét”, „életre keltek”. Rajtuk nem vett erőt a halál, még ha testileg meghaltak is. Sem üldöztetés, sem szenvedés, de még a vértanúhalál sem szakíthatja el őket Krisztustól. Ezért „élnek”. Krisztussal való közösségük olyan erős, hogy diadalmaskodik a halálon is. A millennium képzetének egyik döntő mozzanata éppen az, hogy Krisztus az övéivel együtt „él és uralkodik”. Ővéi is élnek vele, holott a „többiek” – azok, akik fejet hajtottak a fenevad előtt és engedtek prófétája csábításának – halottak és „nem keltek életre, míg le nem telt az ezer esztendő”. Azok a magyarázók, akik – főként Augustinus nyomán – spiritualizálták a millennium képzetét, többnyire spiritualizálták az „első feltámadás” képzetét is. Ez helytelen, mert János az „első feltámadást” éppen olyan reálisnak gondolta, mint a feltámadás képzetét általában. Az „első feltámadás” az általános feltámadás első szakasza. De a millennium képzeke ettől függetlenül is emlékezteti a gyülekezetet arra, hogy Krisztussal való közösségében a gyü-

³⁷ Ez azonban csak addig áll, amíg a Sátán meg van kötözve. Ha újra kiszabadul, újból elindul, hogy „megtévessze a népeket” (20,7). Az ezeréves birodalom képzeke nem foglalja tehát magában a világ krisztianizálásának gondolatát!

lekezet „él” és hogy e közösségben az, aki benne hisz, „ha meghal is, él” (Jn. 11,25).

A Krisztussal való közösségben élni a millennium képzete szerint annyit jelent, mint vele együtt „uralkodni”. A feltámadott Krisztusé „minden hatalom mennyen és földön (Mt. 28,18), előtte hajtanak térdet „a mennyekiek, földiek és föld alatt valók” (Fil. 2,9-10), mert ő az Úr. Isten a feltámadásban tette Jézust „Úrrá és Krisztussá” (Csel. 2,36). János a Bárányról és a neki átadott könyvről szóló látomásban (Jel. 5) proklamálta az egész keresztény gyülekezet hitének ezt az alapvető mozzanatát. A millennium képzetkörében Krisztus uralma nem mond újat (ahhoz képest, amit az 5. fejezet mondott), de két irányban konkretizálódik. Az egyik az, hogy Krisztus uralmát meg kell látnia és fel kell ismernie az egész teremtett világnak, azoknak is, akik nem hisznek benne. A másik pedig, hogy Krisztus uralmában részt vesznek övéi. Ennek a képzetnek az előfeltételei megtalálhatók Jézus igéjében (Mt. 19,28) és hasonlóan Pál apostolnál is (1. Kor. 6,1-2). Krisztus uralmának képzete azonban — amint azt már hangsúlyoztuk —, mentes minden, a zsidó nacionalizmusra emlékeztető mozzanattól. Itt nem arról van szó, hogy — mintegy amikor a kocka fordul — Krisztus és övéi megtorolják az elnyomatást és üldözést, amelyet elszenvedtek. Jánosnál nincs is szó arról, hogy Krisztus és övéi kiken uralkodnak. Az „uralkodás” értelme az, hogy minden tekintetben hiánytalanul megvalósuljon Isten jó és tökéletes akarata. Krisztusnak és övéinek az uralma éppen ezért Isten kegyelmének, jóságának és szeretetének ajándékát hozza a világnak. Ahol a világban kegyelem, jóság és szeretet valósul, ott Krisztus uralkodik. Övéi is csak oly módon vehetnek részt ebben az uralomban, hogy Isten kegyelmével, jóságával és szeretetével közelednek a világhoz, felebarátaikhoz és minden embertársukhoz. Övéinek feladata és küldetése nemcsak a millenniumban, de ebben a világban is az, hogy a nekik adott kegyelem és erő szerint láthatóvá tegyék, gyakorolják és valósítsák a jóság és szeretet krisztusi uralmát. Lehetővé ezt a Sátán „megkötözött” volta teszi. Ott, ahol a Sátán nem rontja már meg viszonyunkat Istenhez és a felebaráthoz, egyedül Isten kegyelme, jóság és szeretet uralkodhatik. A millennium képzete éppen ezt a szeretetben és jóságban tevékeny gyakorlati kereszténységet követeli Krisztus híveitől.

Összefoglalólag azt mondhatjuk: Krisztus „ezeréves birodalma” a zsidó gondolkodásban megalkotott „világhét” szombatjának jellegét kapja. Párhuzamba kerül tehát a teremtés hetedik „napjával”, amelyet Isten „megáldott és megszentelt”, mert látta, hogy „minden, amit teremtett, igen jó” (1. Móz. 2,3; 1,31). Krisztus „ezeréves birodalmával” a világ visszatér ehhez a teremtésbeli állapothoz.

- 7.8 A képsor harmadik jelenete a Sátán eloldozásával kezdődik. A Sátán még egy utolsó kísérletet tesz, hogy tévútra vezesse a népeket. A régi babiloni világgépnek megfelelően — idézve Ezék. 7,2-t — „a föld négy sarkán” lakó népeket látja János. Értendő rajtuk a római birodalmon kívül elhelyezkedő népek. „Góg és Magóg” népeinek nevezi őket a szerző. Egykor Ezékiel prófétált Góg, Magóg földjének fejedelme ellen, aki népeinek sere-

gével felvonul Izráel, mint Isten népe ellen (Ezék. 38-39). A zsidó írástudományban Góg és Magóg mint azok a mítikus népek szerepelnek, amelyek apokaliptikus harcra indulnak Jeruzsálem, ill. Izráel ellen (vö. Orac. Sybill. 3,319.512). Így jelöli meg ennek a zsidó hagyománynak az értelmében János azokat a mindenünnen összeseregülő népeket, amelyeket a Sátán gyűjt össze mérhetetlen nagy seregbe Krisztus és övéi ellen. Ez a sereg vonul fel „a föld széles síkján” (vö. Hab. 1,6 LXX; a görög kifejezés a föld közepén fekvő magas fennsíkot is jelentheti!), – ebben az ószövetségi prófécia beteljesedését látja a szerző. A „szentek tábora” és a „szeretett város”, amelyet az apokaliptikus sereg körülkerít, Jeruzsálem (Zsolt. 87, 2; 78,68): Isten választott népének jelképe. De a földi Jeruzsálem hűtlenné lett, azt Isten a templommal együtt kiszolgáltatva a pogányoknak (11,2.8), János pedig a látomás értelmezésében itt is kerül minden zsidó nacionalizmust. Ezért mondja a szentek táborát ószövetségi, jelképes megjelöléssel annak a városnak, amelyre Isten kiárasztotta szeretetének gazdagságát.

9.10 A látomásbeli jelenetet a szerző csak egyes vezérszavakkal érzékelteti és az Ószövetségből vett értelmező idézetekkel írja körül. Nem részletezi a Sátán utolsó erőfeszítését sem. „Tűz hull alá a mennyből és megemésztí” a Sátán hadait: mint ahogy egykor tűz pusztította el Sodomát és ahogyan Illés kértére is tűz hullott alá az égből (1. Kir. 1,10.12), úgy semmisül meg a Krisztusra és népére támadó sereg. Magát a Sátánt pedig, akit Mihály arkangyal 12,7-10 szerint apokaliptikus harcban letaszított az égből, most véglegesen és visszavonhatatlanul sújtja az ítélet. Többé már a földön, az emberek közt sem érvényesítheti csábítását, többé nem tántoríthatja meg a bűne miatt vele szemben tehetetlen embert. Az ítélet képszerű megjelölése a „kénkövel égő tüzes tó” (14,10; 19,20), ahol „kínztatás”, azaz az Istentől való elszakíttottság kínja vár rá „örökkön örökké”. Ez az utóbbi kifejezés – mint 14,11; 19,3-ban is, – az ítélet véglegességét és megváltozhatatlanságát jelöli meg. Figyelni kell azonban arra, hogy a megfelelő magyar „örök”, ill. „örökkön örökké” kifejezéseket ne azonosítsuk a modern gondolkodásnak megfelelő „végtelen idő” vagy „időtlen idő” képzeteivel. A görög kifejezés (*eis tous aiónas tón aiónón*) szószerint annyit jelent, mint „a világkorszakok világkorszakáigi”, amit érthetőbben így lehetne mondani: „ameddig csak világkorszakok lesznek” vagy „a világkorszakok végéig”. A biblikus gondolkodás nem tűnődik azon, hogy mi következik a „világkorszakok vége” után, és hogy egyáltalán lesz-e „utána” és milyen értelemben valami időtlen végtelenség vagy időtlen örökkévalóság. Ezért jogos a szokásos fordítás: „örökkön örökké”. Inkább azt kell hangsúlyozni: Isten ura a világkorszakoknak, ő hívja azokat létre, fölötte áll azoknak, mint mindennek, amit teremtett és létrehozott, saját léte pedig független a világkorszakoktól. Ő időtlenül örökkévaló.

Ez a szakasz is nyomatékosan figyelmezteti az olvasót, hogy a Sátán csak addig hatalmas, ameddig Isten engedi és neki időt, alkalmat és lehetőséget ad (12,12).

- 11 Majd nagy fehér trónt láttam és Azt, aki rajta ült. Színe elől menekült a
 12 föld és az ég, úgyhogy helyük sem volt található. / Azután a halottakat
 láttam, a nagyokat és kicsinyeket: a trón előtt állottak. Most könyveket
 nyitottak ki, majd egy másik könyvet nyitottak ki, ez az élet könyve.
 13 A halottakat annak alapján ítélték meg, ami be volt írva a könyvekbe,
 azaz cselekedeteik szerint. / A tenger is kiadta a beléveszett halottakat, a
 halál és az alvilág ugyancsak kiadták az ott levő halottakat és mindegyik
 14 a cselekedetei szerint vette el az ítéletét. / Majd a halált és az alvilágot is a
 15 tüzes tóba vetették. Ez a második halál, ti. a tüzes tó. / Ha pedig valaki[nek
 nevét] nem találták beírva az élet könyvébe, azt a tüzes tóba vetették.

Zsidó apokaliptikus iratokban a messiási birodalom után következnek a világ vége, a halottak feltámadása és az utolsó ítélet (vö. pl. 4. Esdr. 7,26-44). Ehhez hasonló sorrend érvényesül itt is, amikor a látnok az utolsó ítéletet írja le. A kép, amelyet olvasói elé tár, nagyon szűkszavú, alig szemléletes, mélységesen komor és döbbenetesen megrázó.

- 11 Az első, amit János lát, a trón – a kifejezést talán Ezs. 6,1-ből vette a szerző, hogy így is érzékeltesse a kép megdöbbentő nagyszerűségét. „Nagy fehér trón”: a kifejezés ennek a trónnak az egész látóteret döntően meghatározó központi jellegére utal. A „fehér” szín említésének jelképes jelentősége van: ez a trón nemcsak Isten mérhetetlen, világfölényes hatalmát, hanem örökkévaló tökéletességét, minden bűnt elkárhóztató szentségét is jelképezi. Mint a 4. fejezetben, János itt is csak körülírást alkalmaz: Azt látja, aki rajta ül, és aki elől – Zsolt. 114,3.7, valamint Dán. 2,35 szavaival élve – „menekül” – azaz a semmibe vész – a föld és az ég, úgyhogy már a helyüket sem lehet felismerni. „Ég és föld elmúlnak” (Mt. 24,35), a teremtett világ mind alá van vetve a „hiábavalóságnak” (Rm. 8,20), nem állhat meg Isten előtt, mert eszközévé vált az istenellenes hatalmagnak. Így egyedül
 12 a trón és „Aki rajta ül”, marad a látnok szemei előtt a látótérben. Azután feltűnnek a trón előtt a halottak, „nagyok és kicsinyek”, azaz mindenki, korra és nemre, vagyonra és társadalmi rangra való tekintet nélkül. A „halottak” lépnek elő: a szerző nem mondja, hogy feltámadtak. Nyilván csak azokról van szó, akik nem részesültek az „első feltámadásban”. Nem a feltámadásra, hanem az ítéletre lépnek elő. Az ítéletet írja le János, amikor régi képzetet használva fel és Dán. 7,10-et idézve azt mondja, hogy „könyveket nyitottak ki”. A zsidó apokaliptikus irodalomban ismert képzet az, hogy a mennyben angyalok rendben, naponta felírják minden egyes ember cselekedeteit s hogy az ítéletkor ezeket a különben lepecsételt könyveket kinyitják (vö. Énók-apk. 90,20; 104,7; 4. Esdr. 6,20; szír Bárak-apk. 24,1). Ezt a közkeletű apokaliptikus képzetet kiegészíti egy másik, „az élet könyvének” képzete, amely ugyancsak a zsidó apokaliptikus gondolkodásban gyökerezik (Dán. 12,1; Énók-apk. 108,3). Az ítélet végső fokon Isten kezében van. Ez nincs ellentétben azzal az Újszövetségben ismételt kifejezett meggyőződéssel, hogy Krisztus lesz az, aki parúziájakor jön le

(Mt. 16,27; 25,31-46; 7,21-23; 1. Kor. 4,5; Fil. 1,10; 2. Tim. 4,14; Jel. 2,23). Hiszen Krisztus, aki ott ül Isten jobbán (Jel. 5,1) az ítéletben Isten akaratát viszi véghez. Végső értelemben Isten az örök Bíró (Rm. 14,10; 2. Kor. 5,10).

Az utolsó ítéletben Isten *„megfizet kinek-kinek a cselekedetei szerint”* (Zsolt. 62,13; Péld. 24,12; Rm. 2,6). Ugyanezt várja Jel. 2,23 Krisztustól, mint ítélő Bírótól is. Ez is azt tanúsítja, hogy Isten és Krisztus ítélete nemcsak hogy nem választható el egymástól – még kevésbé állítható egymással szembe –, hanem egy és ugyanaz. A halottakat Isten *„abból, ami fel van jegyezve a könyvekben, cselekedeteik szerint ítéli meg”*. A *„cselekedetek szerint való ítélet”* azonban nem értelmezhető úgy, hogy a döntés végső sorban az embernél, cselekedeteinél van és hogy az ember cselekedeteivel szerezheti meg magának az üdvösséget. Ezt az értelmezést ezen a helyen már az a körülmény is lehetetlenné teszi, hogy János külön említi az *„élet könyvét”*. Isten számon tartja kinek-kinek a cselekedeteit és azok nem jelentéktelenek előtte, de üdvösségre azok jutnak, *„akiknek neve fel van írva és megtalálható az élet könyvében”*. Isten szuverén kegyelme az, hogy övéit *„az élet könyvében”* tartja számon. Ezek az ő *„szerettei, a kiválasztott szentek”* (Rm. 1,7). Nem mintha Isten valami titokzatos és *„önkényes”* elhatározással ajándékozna kegyelmét egyes *„kiválasztottaknak”*, míg másokat éppen olyan titokzatos és *„önkényes”* rendelkezéssel eltaszítana magától. Éppen ezt az értelmezést teszi lehetetlenné az a következetesen visszatérő bibliai meggyőződés, hogy Isten kinek-kinek megfizet a *„cselekedetei szerint”*. Viszont ugyanakkor üdvösségünk teljesen Isten kegyelmes ajándéka: ennek jelképe az *„élet könyve”*. Látomásának értelmezésében János nem oldja fel azt a feszültséget, amely a cselekedetek szerint végbemenő ítélet és az Isten örökkévaló kegyelmét tükröztető *„élet könyve”* közt van. Nem is akarja azt feloldani, mert az újszövetségi Krisztushit számára mindkét tényező egyformán jelentős és egyik sem érvényesíthető a másik kárára. Ha az elsőt ejtjük el, nemcsak az ítélet komolysága szűnik meg, hanem Isten istensége is szertefoszlik, mert örökkévaló szuverénitása a kiszámíthatatlan végzet önkényében vész el. Viszont ha a második mozzanatot hagyjuk el, akkor üres szóvá lesz atyái kegyelme és Isten a kicsinyes számtartó színeben jelenik meg, aki már nem is maga dönt, hanem döntésében kötve van ahhoz, amit az ember életének teljesítményével visz a színe elé. Ezzel is megszűnik Isten szuverén istensége és az ember maga dönti el, mit kap az ítéletben. Isten feltétlen szuverénitása és atyái kegyelme nyilatkozik meg abban, hogy Krisztus váltságán keresztül magához öleli a bűnöst, aki nem érdemli meg kegyelmét, de ugyanakkor nem törli el azt sem, ami életében az ember volt, mert *„megfizet neki cselekedetei szerint”*.

13.14 Külön hangsúlyozza János, hogy a tenger és a halál és az alvilág is kénytelenek kiszolgáltatni Isten színe elé a halottakat, akiket eladdig mintegy fogságban tartottak, úgyhogy azok odaléphetnek, de elkerülhetetlenül oda is kényszerülnek lépni Isten ítélőszéke elé. Az ókorban különlegesen borzalmas halálnak számított, ha valaki a tengerbe veszett, mert nem lehetett az illetőt eltemetni és *„sírja”* ismeretlen volt. A szerző a tengert nemcsak emiatt sorolja fel, hanem méginkább azért, mert a tenger a szerző

gondolkodásában titokzatos, az ember számára ellenséges hatalom. Innét jön elő a „fenevad” (13,1), a „kígyó” is hatalmas vízfolyamban akarja az asszonyt gyermekével együtt elemészteni (12,15). Ugyanilyen, az ember számára az ellenséges, démonikus hatalmak a halál és az alvilág (görögül Hádesz) is, melyeket itt a szerző megszemélyesítve lát látomásában. Mint ilyen istenellenes hatalmak kerülnek a halál és az alvilág ítélet alá. Ez az ítélet végleges: „tüzes tóba” dobják őket. Ez utóbbinak képzete — mint már említettük (vö. 14,10 magyarázatát!) — a zsidó gondolkozásból származik és a zsidó apokaliptikában is használatos (Énók-apk. 90,26). Ott is, itt is a gyehehnát, a kárhozatot jelöli meg.

- Hasonlóan a zsidó írástudományból származik a „második halál” képzete. Ez a testi halálon túlmenő „lelki halált”, vagy másszóval a kárhozatot, mint az Isten közösségéből való megfellebbezhetetlen kirekesztettséget jelöli meg. Bár itt a szerző ezt nem hangsúlyozza, mégis magától értődő, hogy a halál és az alvilág letaszíttatása a kárhozatba éppen úgy „örökké”, azaz meghatározhatatlan időig tart, mint a Sátáné 20,10 szerint. Ez a „második halál” — tüzes tóba való vettetés jut osztályrészül azoknak is, akiknek neve nem található meg az „élet könyvében”. 21,8 részletezi, hogy kiket taszít az ítélet a „második halálba” s ezzel figyelmeztetést ad a gyülekezetnek: kinek neve nincs benn, ill. nem kerül bele az „élet könyvébe”. Isten nem túri meg a bűnt.

21,1-8. Új ég, új föld

- 21,1 *Ezután új eget és új földet láttam. Az első föld és az első ég ugyanis*
 2 *elmúlt és tenger sem volt többé. / Majd a szent várost, az új Jeruzsálemet*
 3 *láttam alászállni Istentől, a mennyből, úgy volt felkészítve, mint a vőlegénye*
 4 *számára felékesített menyasszony. / A trón felől pedig hangos szótatot*
 5 *hallottam, amint mondotta: Íme, Isten sátora az embereknél! Náluk fog*
 6 *lakni, az ő népei lesznek, maga Isten lesz velük! / Letöröl minden könnyet*
 7 *szemükről, a halál sem lesz már, sem gyász, sem jajkiáltás, sem fájdalom,*
 8 *mert az első [világrend] letűnt. / Ekkor Az, aki a trónon ült, így szólt: Íme,*
 9 *mindent újjá teremtek! Majd azt mondotta: Írjad, mert ezek a beszédek*
 10 *megbízhatóak és igazak! / Azután így szólt hozzám: Megtörtént! Én az*
 11 *Alfa és az Omega vagyok, a Kezdet és a Vég. A szomjazónak az élet vizének*
 12 *forrásából ingyen adok majd! / Aki győz, örökségül kapja ezt, Istene leszek*
 13 *neki, ő pedig fiam lesz. / De a gyáváknak, a hitetleneknek és utálatosoknak,*
 14 *a gyilkosoknak, paráznáknak és varázslóknak, a bálványimádóknak és a*
 15 *hazugoknak mind a kénkővel égő tüzes tó jut osztályrészül. Ez a második*
 16 *halál.*

Az utolsó ítélettel befejeződött azoknak a sokszor borzalmas színekkel megrajzolt képeknek a sorozata, amelyek az utolsó idők megpróbáltatásait és Istennek az emberi bűnre lesújtó haragját festették meg. Isten haragja és ítélete azonban nem utolsó szava az emberhez. A megpróbáltatásokon is átsüt megterésre hívó szava, kegyelmének fel-felcsillanó fénye, a gonosz-

ság hatalmát megtörő ereje és Krisztusban bűnbocsánatot kínáló, megváltást munkáló szeretete. Ezért nem zárulhat az ítélet döbbenetes képével a látomások sorozata. Három kép az eddigiektől egészen eltérő hangulattal állítja az olvasó szeme elé Isten új, üdvösséges boldogsággal teljes világát és benne Krisztus népének megdicsőülését. Az első „új eget és új földet” (21,1-8) mutat, a második az új Jeruzsálemet (21,9-27), a harmadik pedig a visszatért, ill. megújult paradicsomot (22,1-5) írja le.

Az utolsó képnél, amelyek az Emberfia-Krisztus diadalmas megjelenését, az ezeréves birodalmat, a gonoszság hatalmainak letörését és az utolsó ítéletet rajzolták meg, már feltűnt, hogy a szerző csak nagyon vázlatosan – mondhatnánk, csak egyes felrakott színfoltokkal – adja meg az egyes képek legfontosabb mozzanatait. A következő három képnél ez legalább részben ugyancsak megfigyelhető. Ahogyan az ítélet rajzából hiányzott pl. minden kéjelgés az elkárhozottak és kínjaik leírásából, ugyanúgy hiába keresünk leírásokat az üdvözültek boldogságáról vagy Isten új világának pompázatos szépségéről, csodálatos termékenységéről stb. Ezzel János világosan letér a zsidó apokaliptikus irodalom és az írástudomány hagyományos útjairól. Előadása ily módon veszít a képzeletet felcsigázó szemléletességéből. Ezt még inkább növeli, hogy látomásának leírásában itt is az Ószövetségben gyökerező kifejezéseket és képeket használ fel. De amit leír, az messze túlmegy az érzékelhető valóságon, sőt értelmünk fogalomvilágán is. Ezért a felhasznált képek és kifejezési eszközök jelképes értelmet kapnak. Rámutatnak arra, amit meglátni és felfogni nem adatott meg földi embernek.

21,1 A látomás új képe Jánosnak „új eget és új földet” mutat. Ezsajásnál (65,17; 66,22) szólal meg a reménység, hogy Isten teremő akaratával új eget és új földet hoz létre, amelyből hiányzik mostani világunknak a mulandósággal, gyarlósággal és a bűnnel összefüggő minden baja, átka. Ég és föld egyaránt Isten teremtménye, ezért Isten ura azoknak. Van hatalma arra is, hogy megsemmisítse őket. Így látja János, hogy az „első”, ti. a mostani és ezért régi, meglevő föld és ég „letűnt” (20,11). Sőt – ezt külön kiemeli – a tenger sincs többé: az a tenger, amelyből a fenevad jött elő és amely a mítikus gondolkodás számára az istenellenes hatalmak telephelye. De az új eget és új földet János nem írja le, csak utal a próféta reménységre és látomásában látja az ígélet valósulását: Isten teremti az új eget és földet, ahol tiszta örömben és boldogságban él, neki szolgál és őt dicsőíti népe.

2 Az új ég és föld leírása helyett azonnal új motívum jelentkezik a látomásban. A látók látja leszállni a mennyből, Istentől „a szent várost, az új Jeruzsálemet”. Mint 3,12-ben, úgy a mennyből alászálló új Jeruzsálem itt is Isten választott népének jelképes megjelölése, amely teljesen elvesztette a „Jeruzsálem” fogalmához egyébként természetesen tartozó hozzájáruló földrajzi-történeti-nacionalista értelemmeghatározó tényezőket. Erre külön is utal, hogy a szerző hozzáteszi: az új Jeruzsálem „a vőlegénye fogadására ünnepélyesen felékesített menyasszonyhoz hasonlóan készült fel”. Jeruzsálem és a „menyasszony” képzetei egyformán jelképes megjelölésekké lettek a megváltott és megdicsőült gyülekezet számára.

- A gyarlóság, mulandóság és bűn hatalmaitól szabad, Isten új teremtő cselekedetéből létrejött „új égben és új földben”, valamint az „új Jeruzsálemben, a szent városban”, mint Krisztus megváltott gyülekezete jelképeiben teljesedik ki Isten teremtő, megváltó és megszentelő műve. Erre tekint mint végső beteljesedésre a keresztyén reménység. Amikor most ez a beteljesedés jelenik meg a látomásban János szeme előtt, egyúttal szózat
- 3 hangzik fel éspedig a mennyei szentélyből Isten trónja felől (mint 12,10; 14,13; 16,1; 19,5) vagyis Isten közvetlen környezetéből, amely értelmezi a kettős jelkép, egyfelől az új ég és új föld, másfelől az új Jeruzsálem és menyasszony értelmét. Mindkettő azt jelöli meg, hogy Isten és megváltottai közt leomlott az eddig őket elválasztó válaszfal. Egykor Isten rendelkezése Mózes elkészítette a „szövetség sátorát”, amelynek legbelső részében, a szentek szentjében volt az Isten jelenlétét tanúsító „szövetség ládája”. Azonban az, amit annak idején Mózes Isten rendelkezéséből készített, csak előre-mutató jel volt. Ennek beteljesedését, tökéletes megvalósulását mutatja meg Jánosnak a látomás képe. Ezért fogalmazza meg a mennyei szózatot, amely értelmezésszerűen hangzik feléje, ószövetségi kifejezésekkel (Zak. 2,14; 2. Móz. 29,45; 3. Móz. 26,11-12; Ezék. 37,27; Zak. 8,8). Isten maga lakik népe közepette, nem a templom elzárt terében, hanem úgy, hogy mindig velük és náluk lesz, ők pedig teljesen, korlátlanul és fenntartás nélkül „népei” lesznek,³⁸ olyan nép, amely teljesen neki él, neki szolgál és egyedül őt dicsőíti. A mennyei szózat Isten népének nem az elkötelezettségét, hanem
- 4 Isten ajándékának azt a kegyelmes ajándékát emeli ki, amely eltörli a bűn büntetését jelentő emberi nyomorúságok legjellemzőbb megnyilatkozásait, ti. a halált és könnyhullatást, gyászt és jajkiáltást, valamint a hiábavaló munkából származó megkeserítő fáradságot és a mulandóságnak alávett emberi igyekezet sikereit, eredményeit is megsemmisítő tehetetlenséget. János ezeket is a prófétáktól vett kifejezésekkel (Ezs. 25,8; 35,10; 65,19) fogalmazza meg és ezzel azt is érzékelteti, hogyan váltja fel az emberi léte-sorsra nehezedő ítéletet az új, örök életet ajándékozó kegyelem. Az „elsők”, ti. a régi és mostani életrendünk, valamint az ehhez tartozó bajok és nyomorúságok „elmúltak”, elmúlt mindezzel a jelenlegi világrénd is.
- 5 Mindeddig a látomások során egyetlen olyan nyilatkozat sem hangzott el, amely közvetlenül Isten szájából eredt. De most, az első és utolsó alkalommal a Jel. kinyilatkoztatásainak folyamatában megszólal „Az, aki a trónon ül”: „Íme, mindent újjáteremtek!” (2. Kor. 5,17; Gal. 6,15). Ebben az Ezs. 43,18-19 nyomán formált igében Isten maga erősíti meg azt a meg-

³⁸ A kézirati hagyomány ennél a kifejezésnél megoszlik. Egyes kéziratok egyes számban így adják a mondatot: „ők pedig népe lesznek”, mások viszont többes számban hozzák: „ők pedig népei lesznek”. Mivel a második változatot másolók inkább változtathatták az elsőre, mint hogy az első változatot a töbesszámú alakra „javítsák”, azért valószínűbbnek látszik, hogy a többes számú változat az eredeti. Vele a szöveg azt hangsúlyozza, hogy Istennek nemcsak az egyetlen választott nép, ti. Izrael a népe és mellette ott vannak a pogányok, hanem a „népek” mind az ő népévé lettek.

fellebbezhetetlen teremtő cselekedetét, hogy a tőle elszakadt, a bűn hatalmába és rabságába került teremtett világot, benne a saját képére és hasonlatosságára teremtett embert is kiszabadítja elveszettségéből és újjáteremti. A Jel. üzenete ebben az igében teljesebbé válik és kapja meg végső aktualitását annak a gyülekezetnek a számára, amely győtrődve szenved a gonoszság 6 hatalmainak uralma miatt. Ehhez a gyülekezethez szól az isteni ige, amelynek feljegyzésére a látnok külön megbízást kap annak hangsúlyozásával, hogy Isten e kinyilatkoztatott ígéje „megbízható és igaz”, senki sem kételkedhetik annak beteljesedésében. A gyülekezet itt ugyan szenved még a bűn, a belőle fakadó nyomorúságok és az üldöztetés hatalmasságai alatt. De Isten ígéje nem hazudik és amit Isten mond, az meg is valósul (vö. Zsolt. 33,9). Ezt az isteni szót be is jelenti: „Megtörténtek”, azaz máris megvalósult minden, amit Isten ígéje bejelentett. Emberi látásunk számára a teljesen Istennek élő gyülekezet csak a jövő reménysége. De Isten színe előtt valóság az is, amire a gyülekezet még csak vágyódó reménységgel tekint: ott a reménység beteljesedéssé válik anélkül, hogy az emberi jelen problematikus kétértelműsége megszűnne. Mert Isten színe előtt nem az a valóság, amit hosszútávra elnéz, hanem az, amit Ő létesít és ami Őbenne élet és valóság. Ezt húzza alá a következő ige: „*En vagyok az Alfa és az Omega, a kezdet és a Vég*” (1,8;22,13). Ez a mondat itt Istennek nemcsak mindent átfogó örökkévaló hatalmát és fenségét fejezi ki, hanem különösképpen is utal arra, hogy ő tartja kezében az emberiség történetének és az egész teremtett világnak a végkifejletét. Amit teremtményei számára célul kitűzött, azt keresztül is viszi, és azt nem gátolhatja meg, még kevésbé térítheti el céljától semmi. Ehhez hozzákapcsolódik az ígélet is, hogy a „szomjazónak ingyen ad az élet vizének forrásából”. A „szomjazás” régi, gyakran alkalmazott képszerű megjelölés az Isten és üdvössége után való vágyódás számára (Zsolt. 42,2-3; 63,2; Ezs. 55,1; Ámós 8,11). Ezt a kifejezést hasonló értelemben veszi át Jézus, ill. az Újszövetség is (Mt. 5,6; Jn. 4,10.14; 7,37-38; vö. Jel. 7,17). Ilyen értelemben ígéri itt is Isten, hogy az élet forrásából üdíti fel azokat, akik vágyódnak az üdvösség után és pedig felüdíti őket „ingyen”. Amit Pál apostol az ingyen, hit által való megigazulás tételével ír körül olvasóinak, azt itt János ezzel a képpel teszi szemléletessé (Rm. 3,24). Isten teljesen ingyen, tehát teljesen érdemünk nélkül árasztja ki kegyelmének gazdag ajándékait mindazokra, akik „győznek”.

7 Mint a hét gyülekezethez intézett üzenetben (vö. Jel. 2-3), úgy tér vissza most ez a fogalom, amely itt különösen is azokat jelöli meg – anélkül, hogy kizárólagosan őket kellene rajta érteni –, akik „győztek” a fenevad és prófétája csábításai fölött, tisztán megőrizték hitüket a világban, sőt győzelmüket vallástétellel, akár vértanúsággal is megpecsételték. Látszólag teljesen alul maradtak a küzdelemben, mert tehetetlenül áldozatul estek az üldözésnek, de most ők válnak a tulajdonképpeni és igazi győztesekké. A győztesek „örökséget kapnak”. Az Ószövetségben Izráel kapja „örökségül” vagy más szóval öröklött tulajdonul az ígélet földjét (1. Móz. 13, 14-17; 48,21), sőt ezen túl maga Izráel mint a választott nép Isten „örökös tulajdona” (5. Móz. 4,20). Ezért Isten népe, a tanítványok „öröklük a földet”

(Mt. 5,5), örökségük Isten „királysága“ (Mt. 25,34; 1. Kor. 6,9; Gal. 5,21) vagy más szóval az örök élet (Mt. 19,29). Akiket Isten fiává fogadott, azok „örökös társai Krisztusnak“ (Rm. 8,17; Ef. 3,6). „Ezeket“ – vagy úgy is mondhatnánk: mindezt – örökli a „győztes“. Öröksége pedig az, hogy – ószövetségi igékkel kifejezve (2. Sám. 7,14; Zsolt. 89,27-28; Zak. 8,8) – Isten az őt megsegítő, kegyelmes Istenévé lesz és őt fiává fogadja (Jel.2,7), fiát pedig elhalmozza kegyelmének ajándékaival.

- 8 Az isteni igék ígéretsorozatát figyelmeztető fenyegetés zárja le, amely azok ellen fordul, akik az utolsó idők csábításai és hitető megtévesztései közt hűtlenekké lettek. Ezek a „gyávák“, akik megtagadják Urukat, a „hitetlenek“, akik inkább hisznek a fenevadnak és csatlósainak, az „utálatosak“, ti. azok, akik a bálványimádás utálatos bűneivel szennyezték be magukat, a „gyilkosok“, akik üldözve Isten népét halálra kínozták annak vértanúit, a „paráznák“, akik erkölcstelenségükkel beszennyezték életüket, és a „varázslók“, akik úgy tesznek, mintha titkos tudományukkal a természet titokzatos erői felett rendelkeznének, végül a „bálványimádók“, valamint a „hazugok“, akik nem keresték az igaz Istent, hanem „kedvelték és gyakorolták a hazugságot“, úgyhogy egész életük Istent megtagadó hazugsággá lett. A bűnöknek és gonoszságoknak ilyen katalógusszerű felsorolása az Újszövetségben egyebütt is előfordul (Rm. 1,29-31; 13,13; 1. Kor. 5,10-11; 6,9-10; 2. Kor. 12,20-21; Gal. 5,19-21 stb.). Az itteni felsorolás annyiban tér el az említettektől, hogy elsősorban azokra a vétkekre utal, amelyeket keresztények a Krisztushoz való hűség megtagadásával, ill. az attól való eltántorodással követnek el. Krisztus megtagadásának, a tőle való eltántorodásnak a következménye a „kénkővel égő tüzes tóba“ (19,20) való vetetés, azaz a „második halál“ (2,11; 20,14).

21,9-27. A mennyei Jeruzsálem

- 9 Ekkor odajött az egyik a hét angyal közül, akiknél az utolsó hét csapással
10 teli csészék voltak, megszólított és mondotta: Jöjj, megmutatom neked a
11 menyasszonyt, a Bárány feleségét. / Majd – mikor a Lélek által elragad-
12 tatásba estem, – nagy és magas hegyre vitt és megmutatta nekem a szent
13 várost, Jeruzsálemet, amely Istentől, a mennyből száll alá, / rajta ragyog az
14 Isten dicsősége. Ragyogása drágakőhöz hasonlót, olyan kristálytisztta, mint
15 a jáspisé. / Hatalmas, magas fa volt, tizenkét kapuja, a kapuknál pedig
16 tizenkét angyal. [A kapukra] nevek voltak felírva, és pedig Izráel tizenkét
17 törzsének [neve]. / Kelet felől három kapu, északról három kapu, délről
18 ugyancsak három kapu, végül nyugatról is három kapu. / A város falának
19 tizenkét alapkőve volt, rajtuk a Bárány tizenkét apostolának tizenkét neve.
20 Az [angyalnál], aki megszólított, mérővessző volt, arany nádszál, hogy
21 felmérje vele a várost, annak kapuit, meg falát. / A város négyszögben épült,
22 hossza akkora, mint a szélessége. Fel is mérte a várost mérővesszével:
23 tizenkétezer futamat volt. A hossza is, a szélessége is, meg a magassága is

17 egyenlő volt. / Majd megmérte a falát: száznegyvennégy könyök emberi
 18 mérték szerint, ami az angyal [mértéke] is. / A fal jáspisből épült, maga a
 19 város pedig színarany és [úgy ragyog,] mint tiszta üveg. / A városfal alap-
 20 köveit mindenféle drágakő ékesíti. Az első alapkő jáspis, a második zafír,
 21 a harmadik kalcedon, a negyedik smaragd, / az ötödik szárdonix, a hatodik
 22 karneol, a hetedik krizolit, a nyolcadik berill, a kilencedik topáz, a tizedik
 23 krizopráz, a tizenegyedik jácint, a tizenkettedik ametiszt. / A tizenkét kapu
 24 tizenkét drágagyöngy: mindegyik kapu egy-egy drágagyöngyből volt. A
 25 város főútja színaranyból volt [és úgy ragyogott], mint az áttetsző üveg.
 26 Templomot nem láttam benne: maga a Mindenható Úr Isten a temploma,
 27 és a Bárány. / A városnak nincs szüksége sem a Napra, sem a Holdra, hogy
 28 világítsanak neki, mert az Isten dicsősége tette világossá, lámpása pedig a
 29 Bárány volt. / A [pogány] népek majd világosságában járnak, a föld királyai
 30 pedig dicsőségüket viszik be oda. / Kapuit nappal nem fogják lezárni, de
 31 éjszaka ott nem is lesz. / A [pogány] nemzetek pompáját és kincsét is oda-
 32 viszik majd. / Semmi, ami tisztátalan, be nem mehet oda, sem az, aki
 33 utálatosságot, meg hazugságot cselekszik, hanem csak azok, akik[nek neve]
 34 fel van jegyezve a Báránynál az élet könyvébe.

A következő szakasz, a mennyei Jeruzsálem képe a Jel. legmegragadóbb részei közé tartozik. Igen sokszor szolgált témául vagy motívumul a keresztény költészetben (egyházi énekek számára) és a képzőművészetben is. Valóban, János a neki adott látomások során kevés képet rajzolt meg olyan részletesen, mint ezt és a leírt jelenetekből ritkán árad olyan megragadó és felemelő erő, mint éppen ebből. A mennyei Jeruzsálem képének hangulata is merőben eltér a legtöbb látomástól. Míg az eddig leírt látomások során a jelenetek és képek többnyire szinte torlódva, gyorsan pergő és felrázó filmkockákhoz hasonlóan váltják egymást, addig ez a kép tiszta nyugalmat és vigasztaló békességet áraszt. E tekintetben a látomások azon jeleneteihez kapcsolódik, amelyek a megváltott gyülekezetet, ill. a megdicsőültek seregét ábrázolták. A mennyei Jeruzsálemről szóló szakasz e képeket betetőzi és eszkatológikus alapértelmükben megszilárdítja. Ezt pedig oly módon éri el, hogy a leírás legtöbb elemét az Ószövetségből vett kifejezésekkel, sőt onnét átvett és újszerűen alkalmazott motívumokkal szemlélteti. A mennyei Jeruzsálem témája alapvetően Ezék. 40-48 prófécijára nyúlik vissza, ahol a próféta látomások alapján az új templomot írja le. De ennek a látomásnak a képei csak eszközül szolgálnak János számára, hogy saját látomását értelmezze és eszkatológikus síkban mint minden prófécia végleges beteljesedését írja le.

A mennyből alászálló szent város, az új Jeruzsálem motívuma először – mint láttuk – 21,2-ben tűnt elő a képek során, de ott a szerző csak fogalmilag említette meg, anélkül, hogy leírta volna. A következő kép a 21,5-ben megadott motívum részleges kifejtésének vehető. Ugyanakkor a szerző a mennyei Jeruzsálemet tudatosan és az olvasó számára érthető módon szembehelyezi a győzelemittas Babilonnal. Mint 17,1-ben, úgy itt is a haragszészéket tartó angyalok közül az egyik hívja Jánost, hogy vezetése mellett

szemlélje meg a mennyei Jeruzsálemet. A két kép bevezetése (17,1 és 21,9) – kevés eltéréssel – szószerint is egyezik egymással. Babilon és az új Jeruzsálem tartalmilag ellentétes párhuzamot mutat. Míg ott minden nyugtalan, döbbenetes izgalmat tükröztet, addig itt teljes a nyugalom, a béke és a vigasztaló öröm. Ez utóbbi arra is figyelmeztet, hogy János e képet nem a képzeletünket foglalkoztató apokaliptikus játéknak szánta, hanem a jelen megpróbáltatásaival, kísértéseivel viaskodó, üldözésekben reményt kereső gyülekezethez szól, hogy azt a vigasztalás és kitartó hűségre való bátorítás ígéjével erősítse.

Az angyal az ígéri Jánosnak, hogy megmutatja neki „*a menyasszonyt, a Bárány feleségét*” (19,7; 21,2). Krisztus és a gyülekezet viszonyának megjelölésére a menyegző képe az Énekek éneke allegorikus értelmezésében gyökerezik. Ez az értelmezés indította el azt a gondolatsort, amely Izráelt, Isten népét mint „menyasszonyt” állította Isten mellé. Ennek alapján vált a messiási üdvkor számára jelképpé a menyegző, mint Isten találkozása népével és egyben e kettőnek legbenső életközössége. Ezt a kapcsolatszerű képet alkalmazta Jézus is Izráelhez való viszonyára (Mk. 2,19) és ennek értelmében alkotta meg példázatát a királyi menyegzőről (Mt. 22,1-14; Lk. 14,16-24). Ebben a gondolatkörben a messiás a vőlegény, a gyülekezet pedig a menyasszony (Jn. 3,29; 2. Kor. 11,2). Amikor azonban János ezt a hosszú történetre visszatekintő, sok hagyománnyal telített jelképet felhasználta látomásának leírására és érzékeltetésére, ez a jelkép már elveszítette minden szemléletességét és tisztára fogalmi jelleget kapott. Hiszen ez a „*menyasszony*” = város, „*a mennyből alászálló szent város, Jeruzsálem!*”

10 A leírás hangsúlyozza a következő kép látomás-voltát. Ennek kiemelése pedig (1,10; 4,2) a következő képet egy sorba állítja részben János elhivatási látomásával, részben pedig a mennyei istentiszteletet megjelenítő látomással: a most következő kép 22,1-5-ben adott befejezésével együtt lezárja a látomások sorát.

Babilont az angyal a sivatagból mutatta meg a látóknak, a sivatag hagyományosan a gonosz szellemek, a démonok hazája. Most azonban az angyal „*nagy és magas hegyre*” (Ezék. 40,2; Mt. 4,8) viszi Jánost: ez a hegy a kinyilatkoztatás helye, innét láthatja meg János Isten újjáteremtő hatalmának megnyilatkozását, ti. a minden földi nyomorúságtól és üldözéstől, haláltól és ítélettől megszabadult, megdicsőült gyülekezetet, „*Jeruzsálemet, a szent várost*”. A szent várost mint a gyülekezet jelképét a következő kép csak a városnak, mint lakótelepnek az alakjában szemlélteti, nem mutatja az általa befogadott gyülekezetet: ez is az új Jeruzsálem jelképszerűségét tanúsítja. Az új Jeruzsálem pedig a mennyből száll alá: itt mintegy preformálva és Isten teremtő akaratában öröktől fogva megvalósulva létezik akkor is, amikor a népek közt élő, üldöztetést szenvedő gyülekezetétől Isten látszólag egészen távol van. Pedig a város, mint Isten gyülekezete Urához való ragaszkodásában máris ott van Istennél, aki azt oltalmazza. Mivel a mennyei Jeruzsálem a földre száll alá – az előzők szerint az „*új Földre*” –, azért az nem olyasmi, aminek semmi köze sincs a földi léthez. Ellenkezőleg a következő leírás hangsúlyozza, hogy a megváltott gyülekezet valóságos,

„földi” gyülekezet. Benne visszatér és visszavonhatatlanul, ti. a bűn ron-
tásától mentesen megvalósul, amire Isten az embert teremtette.

- 11 Az új Jeruzsálem első és tulajdonképpen minden egyebet magában foglaló tulajdonsága, hogy rajta ragyog „Isten dicsősége”. Amit Ezék. 43,2-5 csak a megújított jeruzsálemi templomra vonatkozólag prófétált, az most az egész mennyei Jeruzsálemen, ti. a megváltott gyülekezeten valósul meg és teljesedik be (Ezs. 60,2). Isten dicsőségének ragyogása a mennyei Jeruzsálemen Isten jelenlétét fejezi ki jelképesen. János ezt úgy érzékelteti, hogy a ragyogást a drágakőhöz hasonlítja és olyan kristálytisztának mondja, mint a „jáspis” ragyogását, ugyanúgy, mint ahogyan a mennyei trónján
- 12-14 ülő Istent is a „jáspis” ragyogása jelképezte (4,3). Minden ókori városkép-
hez hozzátartoznak annak falai és kapui. Így van a mennyei Jeruzsálemnek is „magas fala”, amelyet tizenkét kapu tör meg, mindegyik kapuban kapu-
őrrel (Ezs. 62,6). Mindegyik kapuőr egy-egy angyal. A kapukon egy-egy
név van felírva és pedig *Izráel tizenkét törzsének neve* (Ezék. 48, 31-34). Ezek a nevek a várost úgy jelölik meg, mint Isten népének lakóhelyét. De hogy itt nem az ószövetségi Izráel „nacionalista” vágyálmainak beteljesedésétől van szó, és hogy ez a választott nép többé nem egyetlen egy nemzet kiváltsága, azt az alapfalakra írt nevek, „*a Bárány tizenkét apostolának*” neve tanúsítja. Isten népe az egyház, amely „az apostolok és próféták fundámentomára épül” (Ef. 2,20) „minden népből, nemzetből és nyelvből” (7,9).

A mennyei Jeruzsálem leírásánál ősképpül Babilon szolgált, de János számára ez már nem lehetett tudatos. A következő leírás több eleme azonban így válik jobban érthetővé. Babilon épült egykor szabályos négyszöget mutató alaprajzzal és a falakon belül szabályosan elrendezett, egymással párhuzamos, egyenes utcákkal, valamint a templomhoz vezető széles főútvonallal, amelyen az ünnepi felvonulások haladtak végig. Valószínűleg Babilon útjainak és kapuinak rendje szabja meg a Jel. leírásában a kapuk elhelyezésénél a világtájak felsorolásának szokatlan rendjét (kelet, észak, dél és nyugat) is. Babilon ti. az Eufratesz két partján terült el és a folyón csak a város keleti részén épült híd vezetett át a másik partra. Ha valaki körbe akarta járni a városfalat és a keleti falnál indulva az északihoz kanyarodott és az mellett haladt végig, nem fordulhatott közvetlenül a nyugati városfal mellé, mert itt nem volt az Eufrateszen átvezető híd. Vissza kellett kanyarodnia a keleti városrészben épült hídhöz, itt átkelhetett és a déli városfal mellett haladva utoljára került a nyugati városfalhoz. Azonban, ha a mennyei Jeruzsálem leírásához az egykori Babilon városterve szolgáltatta is az ősképet, ez János számára nyilván egyáltalán nem volt már tudatos. Viszont az a körülmény, hogy a mennyei Jeruzsálem leírásánál János egyáltalán nem volt tekintettel a valóságos, történeti Jeruzsálemre, világosan mutatja azt is, hogy e leírásban nem Jeruzsálem megdicsőült ősképről, hanem tisztára eszmei jellegű jelképről van szó.

- 15-17 A város következő részletesebb leírását az angyal vezeti be, akinél arany mérőpálca van, hogy azzal mérje le a várost, annak kapuit és falát. Mint 11,1-2-ben, a város megmérése itt is azt jelenti, hogy Isten tulajdonáról van szó. Részletesebben azonban a mérést a látomás nem írja le, hanem csak

annak eredményét közli. A városnak négyzetes alaprajza van: hossza akkora, mint szélessége. A négyzet az ókorban tökéletes idomnak, a kocka tökéletes testnek számított. Itt is ez a jelképes értelme. A következőkben a 12-es szám és annak többszöröse ugyancsak a tökéletes teljességet jelképezi. A leírás tehát minden vonatkozásban jelképes értelmű és a mennyei Jeruzsálemet mint Isten tökéletes alkotását jellemzi, amely levetett minden gyarlóságot, bűnt és mulandóságot.

A város terjedelmét a mérés alapján szövegünk 12.000 futamatra teszi, ami kb. 2400 km-nek felel meg (14,20-nál!), de hozzáteszi, hogy nemcsak a hosszúsága és szélessége, hanem a magassága is ugyanakkora. Ez utóbbit értelmezhetjük úgy is, hogy a város földi szemeink számára elképzelhetetlenül nagy és a mennyboltig érő kocka alakját mutatja. De lehet az is — és talán ez a helyesebb értelmezés —, hogy a város alakját a szerző az ősi babiloni toronytemplomok („*cikkurat*”, Babilonban az Etemenanki kb 90 m magas toronytemplom volt!) mintájára képzelte el. A várost a szerző mindkét esetben nyilván olyan magasnak gondolta, hogy ez a mennyboltot éri el és így közvetlenül támasztja alá az eget. A fal magassága — 144 könyök, ami kb. 70 m-nek felel meg (1 könyök kb. 46–50 cm) — elenyészően kicsiny méret a város egyéb méreteihez képest — még akkor is, ha — mint egyes írásmagyarázók teszik — ez az adat a fal vastagságát adná meg. Azonban a számok aránytalansága is azt mutatja, hogy nem valóságosnak gondolt, hanem jelképes számokról van szó. A szerző mindenestre hozzáteszi, hogy a megadott szám „*emberi mérték*” szerint értendő, de ez — ebben az esetben — a mérést végző angyal által alkalmazott mérték is.

18-21 A város méreteinek a felvázolása után a látomás annak ragyogó szépségét, minden emberi elképzelést felülmúló pompáját szemlélteti. A leírás Ezs. 54,11-12-re és Tóbiás 13,16-17-re emlékeztet. „A fal jáspisből épült — olvassuk —, a város maga pedig színarany és úgy ragyog, mint az áttetsző üveg.” Majd a fal tizenkét fundamentomát alkotó drágaköveket sorolja fel a szerző. Ez utóbbiak is a város minden emberi elgondolást felülmúló, csodálatos színekben ragyogó szépségét akarják érzékeltetni.

A felsorolás maga különböző értelmezésekre adott alkalmat. Egyes magyarázók kapcsolatot kerestek a főpap istentiszteleti öltözetének a drágakő-díszítésével. Ehhez a ruhához tartozott a *hosennek* (Vulgata: *rationale*) nevezett, a mellen viselt díszes, tasakos ruhadarab, amelyen a tizenkét törzs neve volt feltüntetve és amelyet tizenkét drágakő díszített (2. Móz. 28,15-21; 39,8-15). Azonban Jel. felsorolása ebből az őszövevségi felsorolásból mégsem vezethető le (vö. Ezék. 28,13-at is). Már Philon (de monarchia II, 5 p. 226 M.; vita Mosis II, 133 p. 155 M.) és Josephus (antiqu. III, 7,7) a *hósen* drágaköveit az állatöv csillagképeivel hozták kapcsolatba. Ezért a magyarázók egy része úgy véli, hogy a tizenkét drágakő — egyéb mozzanatokkal (pl. az állítólag a tejútra vonatkoztatandó arany főútvonallal) együtt — a mennyből alászálló város eredetileg asztrális jellegére utal. De még ha ez az utalás vallástörténetileg helytálló volna is, János számára ennek már nincs semmi jelentősége és könnyen lehet, hogy előtte ez a kapcsolat teljesen ismeretlen volt. Ha mégis ismerte volna ezt a kapcsolatot, akkor ez sem mond többet, mint hogy látomásának leírásánál pogány asztrális gon-

dolgozásból és kegyességből származó elemeket is felhasznált. De ezeket teljesen a Krisztus-hit szolgálatába állította.

Az ókorban a drágaköveket a különböző népek fokozott megbecsülésben részesítették és nemcsak ékszerként vagy épületek (templomok stb.), istenszobrok és hasonlók díszítésére, hanem igen sokszor amulettként is használták. Az ókori írónál, ill. a Bibliában említett drágakövek azonosítása a ma ismert és használt drágakövekkel azonban igen nehéz, sőt sokszor lehetetlen. Egyfelől azért, mivel az ókorban ugyanazon névvel esetenként különböző ásványokat, ill. drágaköveket jelöltek meg, másfelől pedig – ez összefügg az előzővel – a drágaköveket nem vegyi összetételük alapján, hanem színük vagy egyéb tulajdonságuk szerint különböztették meg.

Az elmondottak értelmében az itt felsorolt tizenkét drágakőre, ill. színeikre vonatkozólag a következőket mondhatjuk: 1. *jáspis* (4,3; némely magyarázók szerint talán a gyémánttal azonos): átlátszó világos szín; 2. *zafir*: kék (talán a lapislazuli értendő rajta); 3. *kalcedon* (talán a vörös gránát vagy rubin értendő rajta): mélytűzű sötétvörös; 4. *smaragd*: sötétzöld; 5. *szárdonix* (talán a barna vagy fehér onyx-al azonos): sárgás; 6. *szárdion*, vagy szárdiszi kő, valószínűleg a karneollal – vagy esetleg a rubinnal – azonos, vö. 4,3: sötétpiros, hússzínű; 7. *krizolit*, talán a topázzal azonos, ezért Plinius (37,42) szerint sárgaszínű; 8. *berill*: tengerzöld színű; 9. *topáz*: aranyárga; (vagy esetleg Plinius 37,32 szerint zöld); 10. *krizopráz*: zöld (mások szerint halvány sárga); 11. *jácint* (talán az aquamarinnal vagy zafirral azonos): kékes vörös vagy tűzporis; 12. *ametiszt*: ibolyaszín.

A falvak ékkövekkel díszes, színesen szikrázó vonulatát a már említett kapuk törik meg: mindegyik egy-egy drágagyöngyből faragva. A városban a főútvonal színaranyból készült és úgy ragyog, mint – az ókorban különösen értékesnek tartott – áttetsző üveg.

22-27 A városban nincs templom. Ezen a ponton a Jel. leírása élesen elválik az ószövetségi, ill. a zsidó messiási reménységtől. Ez arra irányult, hogy Jeruzsálem az eszkatológikus üdvkorban megújul és a világ fővárosává lesz, ahova Istent imádni összegyülekeznek a pogányok is (Ezs. 60; Zak. 14,16), Jeruzsálem, ill Sion azonban mindig földrajzi fogalom marad e reménység számára. A megújult Jeruzsálemben a megújult templom szolgálja majd Isten dicsőségét (vö. Ezék. 40-43) és a jeruzsálemi templom lesz a világ összes népeit egybefoglaló, egyetlen igaz templom. A keresztény eszkatológikus reménység számára Jeruzsálem jelképes fogalommá vált és az Istennek teljes szívvel szolgáló, szeplőtelen gyülekezetet jelöli meg. Ebben a megváltott gyülekezetben megszűnik a régi értelemben vett kultusz, ezért nincs benne templom. Hogy ez mit jelent, azt a szerző főként Ezs. 60,11-20 segítségével írja le. A mennyei Jeruzsálemre, mint a megváltottak gyülekezetére vonatkozólag már 21,3 hangsúlyozta, hogy maga Isten lakik benne és hogy ez a gyülekezet sajátos értelemben Isten népe. Most olvassuk, hogy a mennyei Jeruzsálemben nincs templom, mert maga a Mindenható Úr Isten és a Bárány annak temploma. Ő áraszt el örökkévaló világosságával mindent, úgyhogy a városnak nincs szüksége sem a Napra, sem a Holdra (Ezs. 24,23; 60,19). Világosságában járnak a népek is, királyaik pedig minden dicsőségüket odaviszik hozzá (Ezs. 60,1.19-20), mert hiszen többé ők sem

keresik saját dicsőségüket, hanem teljes szívből Istennek szolgálnak. Ezs. 60,11 értelmében mondja a szerző, hogy a város kapuit nem fogják bezárni, de — s ezzel János mintegy Ezsáját korrigálja — nem is lesz többé „éjjel”, amikor a gonoszság hatalmai uralkodnak. Nem is hatolhat be oda semmi, ami „tisztátalan”, ti. olyasmi, amit megszentégtelenít a bűn. De nincs ott helye azoknak sem, akik „utálatosságot és hazugságot” cselekesznek, vagyis, akik bálványoknak hódolnak, a gonosz hatalmaknak törnek utat és megtagadva Istent nem az igazságnak, hanem a hazugságnak hódolnak. Akik abban a városban élnek és így Isten megváltott gyülekezetének tagjai, azoknak neve fel van jegyezve az „élet könyvében”, amely a Bárány-nál van, az övé és amely felett egyedül ő rendelkezik.

Arról, hogy a „templom nélküli város”, a mennyei Jeruzsálem hogyan viszonylik a mennyei szentélyhez, amelyet Jel. többször (vö. 7,15; 11,19; 14,15.17; 15,5) említett, a szerző nem szól. A jeruzsálemi templom azonban csak „árnyéka a jövődő javaknak” (Zsid. 10,1), Isten ideiglenes ajándéka népe számára. Ez a szentély csak addig érvényes, ameddig „még nem nyílt meg a (valóságos, mennyei) szentélybe vezető út” (Zsid. 9,8). Amikor ez megnyílik, akkor Isten népe „neki szolgál éjjel és nappal az ő templomában” (Jel. 7,15). Ahogyan azonban a mennyei Jeruzsálem jelképes megjelöléssé lett az új nép, a megváltottak messiási gyülekezete számára, úgy lett — nyilván a szerző világképének keretei közt — a mennyei szentély fogalma is jelképpé annak kifejezésére, hogy Isten olyan új népet teremt magának, amely egyedül neki szolgál, megszabadult az istenellenes hatalmak jármából és amelyben ő maga vesz szállást.

A „templomnélküli város” a Jel. egyik legmegragadóbb képzelete. Azt jelenti, hogy megszűnnek a „vallások” sokszínű, sokszor egymásnak ellenmondó, egymással szembenálló képzeleteikkel és törekvéseikkel, megszűnnek a babonák és mindaz a különféle vallásokban, de a keresztény felekezetekben is, ami az emberiségre sokszor nem áldást, hanem átkot (vallásháborúk, vallási türelmetlenség stb.) hozott. Isten nem gyönyörködik az olyan „vallásban”, amely — ha őt keresi is — nyíltan vagy burkoltan emberi érdekek vagy hatalmi törekvések szolgálatába áll. Istennek nincs is szüksége az ilyesféle „vallásra”, az nem is megy át az örökkévalóságba — ítélet alá kerül. Ellenben beteljesedik örökkévaló akarata, amellyel a saját képére és hasonlatosságára teremtett embert, azt, akinek „nyugtalan a szíve, míg meg nem pihen őbenne” (Augustinus), ismét magához vonja, maradéktalanul a sajátjává teszi és saját örökkévaló életével ajándékozza meg. Nála éri el hitünk célját akkor, amikor a „templomnélküli városban” neki élhetünk, neki szolgálhatunk örök igazságban, ártatlanságban és boldogságban. Itt Isten maga van jelen mindörökké, jelenléte pedig többé nem ítélet, hanem élet, öröm és béke.

22,1 Majd megmutatta nekem az élet vizének folyamát, amely kristálytisztá
 2 volt és Isten, valamint a Bárány trónjánál fakadt. / Főútja közepén, vala-
 mint a folyón innen és túl életfa állott, amely tizenkétszer termett gyümölcsöt:
 3 havonta meghozta gyümölcsét. A fa levelei a népek gyógyulására
 4 szolgálnak. / Nem is lesz ott semmi, amin átok van. Ellenben ott lesz Isten
 5 és a Bárány trónja, szolgálai pedig szolgálnak majd neki / és meglátják arcát,
 nevét pedig homlokukon viselik. / Ott nem lesz többé éjszaka: nem
 szorulnak sem lámpás fényére, sem a Nap világosságára, mert az Úr Isten
 ragyogtatja világosságát fölöttük, ők pedig uralkodnak majd örökkön
 örökké.

Ez a kép szorosan összetartozik az előzővel, sőt a folytatását alkotja. A 21,9-ben említett angyal mutatja a látnoknak, a helyszín sem változik. Úgy is lehetne mondani, hogy a mennyei Jeruzsálem életének főtenyezőjét, ti. az élet vizének folyamát, továbbá az életfáját és ezzel együtt az üdvösség mibenlétét szemlélteti ószövetségi fogalmak segítségével. A látomásban kapott képet a szerző Ezék. 47,1-12-ből vett kifejezésekkel értelmezi és teszi az olvasók számára felfoghatóvá. Az ószövetségi prófécia teljeseedik be, de oly módon, hogy a beteljesedés messze túlnő a prófécian és egészen új dimenzióban valósul meg. A kép azonban nemcsak Ezékiel prófécijára utal, hanem a paradicsomról szóló elbeszélésre (1. Móz. 2,8-9) is és pedig úgy állítja az üdvösséget az olvasó el, mint amely visszahozza a bűneset miatt elveszített Éden-kertet. Isten újjáteremti a világot, hogy az elérje és megvalósítsa a teremtésben kijelölt célját. Ez a kép a gyülekezet számára ismét tanúságot tesz arról, hogy Isten nem hagyja az általa teremtett világot a rontó hatalmak uralma alatt, hanem megszabadítja azt azoktól és elvezeti előre kitűzött céljához.

22,1 Ezékiel fentemlített látomásában (47,1-12) úgy látta, hogy a megújított templomnál ered az a folyam, amely egyre erősebbé válva megtermékenyíti az addig terméketlen sivatagot, úgyhogy ott bőségesen termő növények támadnak (Jóél 3,18). Zakariás is prófétál arról, hogy az eszkatológikus üdvkorban Jeruzsálemből „élő vizek jönnek ki” (Zak. 14,11). János látomásában nem a templomnál, nem is Jeruzsálemben ered az „élő vizek folyama”, hanem „Isten és a Bárány trónjánál”. Az „élet vizének folyama” ószövetségi ígéretekre támaszkodó, de minden zsidó nacionalizmustól mentes, tisztára fogalmi jelképpé lett: minden élet egyedül Istentől származik és attól a Krisztustól, akiben Isten kiszabadítja a világot a romlandóság rabságából az Isten fiainak dicsőséges szabadságára (Rm. 8,21). Ugyanezt szemlélteti az „élet fájának” a jelképe is. Ez szintén az Éden-kerti történetre (1. Móz. 2,9) utalja vissza az olvasót, de a szerző ugyancsak Ezék. 47,12 segítségével írja le. A zsidó írástudományban elterjedt elképzelésekkel egybehangzó módon tulajdonít János is csodálatos termékenységet az élet fájának: nem évenként, hanem havonként hozza meg gyümölcsét. Mint ahogyan már Ezékiel tud arról, hogy levelei eledelül és orvosságul szol-

gálnak, úgy mondja ezt János is, de azzal a hozzáállással, hogy a levelek a „népek” — tehát a pogányok — számára szolgálnak orvosságul. Ez is azt hangsúlyozza, hogy Isten a Krisztusban szerzett váltsággal az egész világ felé fordul. Ugyanezt mondja a következő, Zak. 14,11-ből vett idézet is: a mennyei Jeruzsálemben nem lesz „*semmi, ill. senki, akin átok van*”. Az Isten közelségéből elűző „*átok*” ószövetségi gondolkodás szerint elsősorban a pogányokat sújtotta. A mennyei Jeruzsálemben mindez megszűnik, Isten népe „*minden népet és nemzetet*” magában foglal. Megszűnt Isten ítélete, amely egykor az Éden-kertből elűzte az embert, most minden teremtmény számára megnyílt az út Istenhez népi és faji hovatarozandóságra, korra vagy nemzetre, társadalmi rangra vagy bármi másra való tekintet nélkül, ami itt a földön még elválasztja az embereket egymástól.

Mi az az üdvösség, amit Isten készít megváltott teremtményei számára? A következő versek erre a kérdésre adnak választ az olvasónak: nem fogalmi meghatározásokkal, nem is színes leírásokkal, amilyenekkel a vallástörténet széles területén, de akárhányszor keresztények képzeletvilágában is találkozunk, hanem néhány — főként az Ószövetségből vett — fogalom jelképszerű körülírásával. Az első mozzanat, hogy „*Isten és a Bárány trónja*” van ott a mennyei Jeruzsálemben. Már 21,3 meghirdette: „*Isten sátora az emberknél van!*” Ezt a pusztai vándorlásra emlékeztető képet most felváltja a másik, mely bár ugyanazt mondja, de nyomatékot tesz Isten örökkévaló királyi fenségére és hatalmára. „*Isten és a Bárány trónja*”: az örökkévaló Teremtő, aki mennyeik és földnek — ma úgy mondjuk: a beláthatatlanul csodálatos és titokzatos világmindenségnek — korlátlan hatalmú Teremtője és Ura, ott van, sőt ott trónol a mennyei Jeruzsálemben, azaz ott van gyülekezetében. Nem választja el tőle semmi, sem az idegenség, amely abból fakad, hogy őt nem ismerjük, sem teremtettségekben rejlő mulandóságunk, amely magában véve is végtelen távolságot támaszt az örökkévaló Isten és a rövidéletű ember közt, sem a múlt bűne, amely az embert egyenesen Isten ellenségévé tette, de még csak a vallásos kultusz sem, amely legfeljebb jelképezi Isten jelenlétét, de megszüntetni a távolságot Isten és ember közt nem tudja. Most maga Isten száll alá az emberhez, ő és Krisztusa szüntetik meg a távolságot, felemelik az embert magukhoz, Krisztus megtöri az istenellenes hatalmak erejét, legyőzi őket és felszabadítja az embert, új élettel tölti el, hogy tükrözhesse őt magát, a természetbeli dicsőséges Emberfiát. Isten többé nem a távolból, mintegy idegenből, szigorú törvénnyel szól hozzánk, hanem „*a szívekbe*” írja törvényét és lelkével igazgatja életünket (Jer. 31,30-34; Ezék. 36,26).

A másik mozzanat, amellyel János a megváltottak üdvösségét körülírja, az, hogy ők Isten és Krisztus „*szolgái*”, akik „*szolgálnak neki*”, vagy pontosabban: a papi szolgálatot végzik előtte (7,15). Az ember teremtmény. Akár hosszas fejlődéstörténet eredményének tekintjük őt, akár egyszeri adottságában vegyük őt szemügyre, mindenképpen olyan élőlény, aki életét nem önmagában bírja, hanem azt kapta. Ezért vele nem rendelkezhetik, sem amikor belép a világba, sem amikor onnét távozik. Életlehetőségei nemcsak természeti és történeti adottságaihoz kötik, hanem egyúttal alá is

vetik olyan erőknél és hatalmaknál, amelyekkel nem rendelkeznek. Ezért kényszerül ezekhez az életfeltételekhez igazodni és a rajta kívül álló erőknél és hatalmaknál szolgálni ugyanakkor, amikor saját lehetőségei közt megkísérelti történeti adottságait és természeti létfeltételeit saját céljai és érdekei szolgálatába állítani. Ha ezt Teremtője és Megváltója nélkül vagy róla megfélemlítve, sőt esetleg ellene fordulva teszi, akkor ezzel szükségképpen célt téveszt életével, sőt azt szétrombolja. Ezt az emberi törekvést és magatartást nevezi a Szentírás bűnnek. Amikor Isten megváltottai felszabadulnak ezek alól az életüket elidegenítő hatalmak alól, akkor találják rá igazi életükre és állnak rá teremtettségük eredeti pályájára. Önhatalmú, de a halálnak alávetett „úr“-volutkból így válnak Istentől élettel megajándékozott „szolgákká”. „Szolgálatuk” nem teremtésbeli valóságukat megtagadó és felőrlő kényszerű alávetettség tőlük idegen hatalmaknál, hanem igazi életvalóságukat feltáró és egyre inkább gazdagító, egyre inkább kiteljesítő „papi szolgálat”. A papi szolgálatot azonban nem szabad öszövétségi értelemben az istentiszteletre korlátozni. Pál apostol is arra hívta fel a gyülekezetet, hogy a keresztények „élő, Istennek tetsző áldozattal” állítsák „testüket”, azaz teljes önmagukat Isten szolgálatába s ez legyen a „szellemi istentiszteletük” (Rm. 12,1-2). Ilyen a Szentlélekben való szolgálatról (Fil. 3,3) van itt is szó. A megdicsőült gyülekezet önmagát teljesen Istennek odaadó papi szolgálattal szolgál Urának. Ilyen értelemben mondja Zsolt. 100,2-3: „Szolgáljatok az Úrnak örömmel, menjetek eléje örvendezéssel! . . . Ő alkotott minket s nem mi magunk. Az ő népe vagyunk és legelője nyája!”

- 4 Isten előtt papi szolgálatot végezni a megváltottak számára abban teljesebbik ki, hogy „*meglátják arcát és homlokukon viselik nevét*”. „Istent soha, senki sem látta” (Jn. 1,18), bűnös, halandó ember nem is bírja elviselni a látását (Ezs. 6,5). Pedig Jézus ígérete szerint boldogok a tisztaszívűek, akik majd egykor megláthatják Istent (Mt. 5,8). Egykor úgy vélték, hogy Isten a templomban, az istentisztelet során nyilatkoztatja ki magát és akkor „az igazak meglátják az arcát” (Zsolt. 11,7). Ez a remény képszerű kifejezéssé lett, hiszen a bűnös embernek meg kell halnia, ha Isten színe elé kerül (Ezs. 6,5). Ami azonban a bűnös ember számára lehetetlen, az valóra válik az eszkatológikus üdvökorban, valóra válik a megváltott gyülekezet számára. Akik „győztek” ott vannak Istennél, semmi sem választja el őket tőle, „*homlokukon viselik Isten nevét*”, ezzel teljesen az ő tulajdonainak bizonyulnak
- 5 és mindenképpen az ő világosságában élnek. Amint már 21,25 is mondtotta, nem lesz többé éjszaka, – a gonosz hatalmak alkalmas ideje, amikor könnyen ki tudják fejteni megtévesztő, kísértő és megejtő hatalmukat. Nem is lesz szükség sem mesterséges világosságra, „lámpásra”, sem természetes, ti. teremtett fényforrásra, a Napra. Az ároni áldásra (4. Móz. 6,24-26) emlékeztetve mondja a szerző, hogy Isten maga ragyogtatja világosságát felettük. Isten áldásának minden gazdagsága beteljesedik rajtuk, királyokként „*uralkodnak majd örökkön örökké*” (vö. Dán. 7,18.27-et és 20,6 magyarázatát). Ez a kifejezés egységbe foglalja mindazt, amit János ír a gyülekezeteknek. A beköszöntő üdvözet Krisztust dicsőítő doxológiája nemcsak azért magasztalja őt, mivel szereti övéit és váltságot szerzett, hanem azért

is, mert „királysággá és papokká tette őket Isten és Krisztus Atyja számára“ (1,6). Ugyanezekkel a fogalmakkal érzékelteti János itt is Isten népének örök üdvösségét. Ami most még rejtett és Krisztus váltságának csak hitben tapasztalható ajándéka, az ott akkor majd kiteljesedik.

Amikor a szerző ezeket a kifejezéseket alkalmazza, nem szabad azt kérdeznünk, hogy az üdvözültek vajon kiken fognak uralkodni. A Dániel prófécijából vett kifejezés itt is, mint 20,6-ban Isten jó és tökéletes akaratának, kegyelmességének és szeretetének feltétlen érvényesítését jelenti. Ezért nem azokra tekint, akiken a megváltottak „uralkodnak“, hanem a prófécia beteljesedését abban az értelemben hangsúlyozza, hogy a megváltottak mint Isten gyermekei többé nem lesznek kiszolgáltatva a bűnnek és halálnak, hanem maguk vesznek részt Isten és Krisztus királyi uralmában. Ezzel teljesedik ki Istennek az egész embervilágot átfogó, mindent megszentelő és megújító, a teremtett világot megdicsőítő kegyelme. Isten Atya a Jézus Krisztusban.

Az üdvözültek örök életének és királyságának ez a leírása – akárcsak 7,13-17 – nemcsak abból a szempontból tanulságos, ahogyan a szerző ószövetségi motívumok segítségével igyekszik szemléletessé és érthetővé tenni, mit jelent Isten királyságának beteljesedése az üdvözülteken. Tanulságos a leírás abból a szempontból is, amit nem mond az üdvözültekről. Hiányzik pl. teljesen belőle az üdvözültek asztali közösségének vagy lakomájának képzete, amely – mint tudjuk – sok ókori vallásban, de a zsidóságban is elterjedt motívum volt. Jézus is alkalmazta, nemcsak egyes példázatokban (Mt. 22,2-14; Lk. 14,16-24), hanem egyes igékben is (Mt. 8,11). Bár ez a motívum már Jézusnál is teljesen képszerű jelleget kapott, mégis érdemes figyelni arra, hogy az itt is, egyebütt is hiányzik a Jel.-ből és ha egyszer-egyszer kissé felcsillan, akkor az úrvacsorára való vonatkozással szublimálódik (19,9). Általában Istennek, ill. Krisztusnak és a gyülekezetnek a közösségére vonatkozólag, valamint a mennyei „örömök“ tekintetében hiányzik minden érzéki és materiális vonás, holott alig van vallás – e tekintetben az ókori pogány kultuszok sem tesznek kivételt –, amely valamilyen formában ne ígérné és ígérte volna, hogy hívei a másvilágon többé-kevésbé érzéki örömmel kárpótlódnak majd a földi élet sanyarúságaiért.

22,6-21. Zárószó

A mennyei Jeruzsálem leírásával és benne a megváltottak örök boldogságának rövid szemléltetésével véget ért a Jel. döntő tartalmát adó látomások sorozata. 22,6-21 verseiben a szerző zárószóval zárja le művét. A zárószóban prófétai igék részben a könyvben leírt látomások megbízhatóságát igazolják, részben pedig utasításokat adnak a gyülekezetnek, hogyan használja és becülje meg ezt az iratot. Ahogyan a Jel. bevezetése istentiszteleti keretre utal, ugyanígy ez a zárószó is. Ez ismét azt igazolja, hogy az iratot szerzője az istentiszteletben való felolvasásra szánta. A leírt látomások és a zárószó az őskeresztény istentiszteletben gyökereznek.

A zárószó nagyjából három rövidebb szakaszra (6-9.10-16.17-21) oszlik, melyben a megdicsőült Krisztus és a szerzőnek, mint prófétának a szavai ismételten váltják egymást, végül az istentiszteletben megszólal a Lélek és a gyülekezet is.

- 6 *Majd azt mondotta nekem: Ezek a beszédek megbízhatóak és igazak! Az*
7 *Úr, a próféták Lelkének Istene elküldötte angyalát, hogy megmutassa szol-*
8 *gáinak mindazt, aminek hamarosan meg kell történnie. / Valóban: íme,*
9 *eljövök hamar! Boldog, aki megtartja e könyv prófétai beszédeit!*
- 8 *Én is, János, aki hallottam és láttam ezeket, [tanúsítom mindezt]. Amikor*
9 *hallottam és láttam [e látomásokat], térdre borultam az angyal előtt, aki*
9 *ezeket mutatta nekem, hogy imádjam. / De az így szólt hozzám: Vigyázz,*
9 *ne tedd! Szolgatársad vagyok neked és testvéreidnek, a prófétáknak és azok-*
9 *nak, akik megtartják e könyv beszédeit! Istent imádd!*

- Első pillanatra az olvasó úgy vélhetné, hogy a 6. versben ismét az az angyal szólal meg, aki 21,9-től fogva Jánost vezette és neki a mennyei Jeruzsálemet megmutatta. Azonban a 6. és 7. versben szóló alany ugyanaz, a 7. versben pedig világosan a megdicsőült Krisztus szól. Ezért a 6. verset is úgy kell értenünk, hogy benne maga Krisztus az, aki tanúsítja, hogy „ezek a beszédek” – tehát mindaz, amit a Jel. magában foglal – „megbízhatók és igazak”. Ezzel a szerző visszatér ahhoz, amit könyve elején mondott: „Jézus Krisztus kinyilatkoztatása” (1,1) mindaz, amit leírt. Most maga a megdicsőült Úr Krisztus tanúsítja a leírt kinyilatkoztatások megbízható és igaz voltát. Ehhez még hozzátartozik annak megállapítása is, hogy maga az Úr Isten, aki a „próféták Lelke” felett rendelkezik – tehát, aki a prófécia ajándékát adja –, küldötte el angyalát (1,1). Isten és Krisztus a kinyilatkoztatás vonalán itt egy síkbe kerül, sőt a méltóságában és tekintélyében mindketten egyformán igazolják az angyalt, akire a kinyilatkoztatás közvetítését Isten bízta. Mint ahogyan azt már olvastuk (1,1; 4,1), az angyal feladata kinyilatkoztatásban megmutatni azt, „aminek hamarosan meg kell történnie”. Ehhez pedig hozzátartozik a már ugyancsak hallott ige: „Íme, eljövök

hamar!” (3,11). Ezzel a két igével a megdicsőült Krisztus újból átfogja Jel teljes tartalmát és hangsúlyozza, hogy a könyvben leírt kinyilatkoztatásnak valóban ez volt a főtartalma. Ennek a hangsúlyozása új és még nagyobb nyomatékot ad mindannak, amit János leírt látomásaiból. Mindez egyúttal figyelmeztetés is az olvasó számára, hogy meg ne vesse, hanem inkább minden komoly igyekezettel tartsa meg az intelmet, amely a könyvben eléje tárul: „*Boldog az, aki megtartja e könyv prófétai beszédeit!*”

- 8 Ez a figyelmeztetés már nem látomásból származik. A látomások leírása 22,5-tel megszűnt és ami utána következik – a megdicsőült Krisztus igéje is – a prófétát eltöltő Lélek által szólal meg a gyülekezetben. Ilyen értelemben tesz most János is tanúságot: ő maga az, aki a könyvben leírt látomásokat látta és a prófétai igéket közvetítette. Mint már 19,10-ben említette, az angyal közvetítette kinyilatkoztatás mélységes titkai arra indították, hogy imádással boruljon le az „angelus interpretes” lábai elé. Az angyal mintegy
- 9 annak megszemélyesítője, akinek a kinyilatkoztatását közvetíti. De az angyal ilyen értelemben is visszautasítja az imádás gesztusát. Viszont a visszautasítással együtt Jánost és vele a prófétákat is maga mellé emeli, mint vele együtt Istennek szolgáló követeket. A megdicsőült Krisztus, a kinyilatkoztatásokat közvetítő angyal és János, a próféta együtt tanúskodnak megbízható és igaz voltáról, amit a könyv magában foglal. Ez már magában véve is kijelöli e könyv rangját és helyét a gyülekezet szent iratai közt.

- 10 *Majd azt mondja nekem: Ne pecsételd le e könyv prófétai beszédeit! Az*
11 *idő ti. közel van! / Aki gonoszt cselekszik, folytassa azt továbbra is, aki*
tisztátalanná lett, maradjon továbbra is az! De aki igaz, cselekedjék továbbra
is igazságot, és aki szent, szentelje meg magát továbbra is!
- 12 *Íme, eljövök hamar és nálam lesz a jutalom, hogy megfizessen minden-*
13 *kinek a szerint, milyen a cselekedete. / Én vagyok az Alfa és az Omega, az*
Első és Utolsó, a kezdet és a vég.
- 14 *Boldogok, akik megmossák ruhájukat! Joguk lesz az élet fájához és beme-*
15 *hetnek a kapukon a városba! / De kívülrekednek a kuttyák, a varázslók, a*
paráznák, a gyilkosok, a bálványimádók és mindazok, akik kedvelik
e cselekszik a hazugságot!
- 16 *Én, Jézus elküldtem angyalomat, hogy tanúságot tegyen nektek ezekről*
a gyülekezetekben. Én vagyok Dávid sarja és nemzetsége, a tündöklő haj-
nalszavak!

- 10 A 10. verssel következő szakaszban ismét a megdicsőült Krisztus szól a prófétai igéken keresztül. Első utasítása a Jel. könyvében leírt látomásokra vonatkozik. Míg annak idején Dán. 8,26; 12,9 szerint a próféta azt az utasítást kapta, hogy a művében leírt látomásokat zárja le pecséttel, addig János az ellenkező parancsot kapja. A zsidó apokaliptikus iratokban a szerzők igen sokszor valamely régmúlt időben élt kegyesnek a neve alatt írták meg látomásaikat és „jövendölték meg” állítólagos szerző és a saját koruk közt eltelt évszázadok történetét. Ez áll „Dánielre” is. Ebből a hely-

zetből válik érthetővé, hogy az apokaliptikus iratot állítólagos zár alatt tartották, amíg azután a valóságos szerző idején a gyülekezet kezébe került azzal a fikcióval, hogy az irat évszázadokon keresztül isteni rendelésből zár alatt volt, de „most”, amikor aktuálissá vált, nyilvánosságra került. Ezzel az apokaliptikus gondolkodással és eljárással tökéletesen ellentétben a megdicsőült Krisztus a szerzőnek azt az utasítást adja: ne tartsa pecsét alatt művét, hanem tegye közzé és bocsássa a gyülekezet rendelkezésére, „mert az idő – ti. az Isten által rendelt idő a leírtak beteljesedésére vonatkozólag – közel van”. A gyülekezet nem az elmúlt századok eseményeinek értelmezésére kap utólagos prófétai tanítást – mint a zsidó apokaliptikus iratokban –, hanem a látomások a gyülekezet számára intellemmé, megtérésre való felhívássá, vigasztalássá és erősítőssé válnak az apokaliptikus hatalmakkal vívott, vértanúságot is megkövetelő küzdelemben. Ezért indult Jel. 1,3 azzal, hogy azokat mondotta boldogoknak, akik hallgatják és figyelnek az abban megírt prófétai beszédekre és megtartják annak utasításait. Ehhez a figyelmeztetéshez tér vissza Krisztus igéje a könyv végén. Ezzel át is alakul annak értelme és jelentősége, amit a zsidó apokaliptikusok nyomán „apokalipszisnak”, azaz „titkos kinyilatkoztatásnak” szoktunk mondani. E kinyilatkoztatás többé nem „titkos”, sem abban az értelemben, hogy beteljesedéséig titokban kellene tartani, sem abban az értelemben, hogy csak egyes választottak számára válik hozzáférhetővé. A „titkos” kinyilatkoztatás az egész gyülekezethez szól, a gyülekezetnek pedig feladatává válik, hogy a „titkos” kinyilatkoztatást is továbbítja a világnak, mert hiszen benne is Istennek az egész világ megváltására, megmentésére irányuló szeretete nyilatkozik meg. Ez a kinyilatkoztatás az egész világ, tehát hitetlen embertársaink felé is fordul. Az „apokalipszis” értelmének ez az átalakulása már Jézusnál megkezdődött. Amit Jézus Istennek az emberiséggel való terveire, az „utolsó időkre” vonatkozólag mondott (Mk. 13,1-37 par), azt a tanítványnak tovább kell adnia és az is beletartozik abba az evangéliumba, amellyel a gyülekezet a világnak tartozik. Az „apokalipszis” értelem-változásának ez a folyamata a Jel-ben zárul le. Az apokalipszis is beletartozik az evangéliumba.

11 A kinyilatkoztatásnak ez a sajátos jellege viszi bele a világba a szétválasztást azok közt, akik hallgatnak, odafigyelnek megtérésre hívó intelmére és megtartják azt, és azok közt, akik azt elutasítják maguktól. Ezt a választást rögzíti a prófétai ige is. Akiknek magatartását összefoglalóan az jellemzi, hogy „gonoszszágot cselekszik”, vagyis hogy minden megtérésre való hívás ellenére ragaszkodik Isten és embertársa ellen forduló önzéséhez, és gondolkodását, életfelfogását és belőle folyó magatartását is ez a másokkal nem törődő, őket kihasználó, sőt nekik ártó magatartás jellemzi, az „csak folytassa” ezt a magatartását. Hasonlóan az is, aki „tisztátalanná lett”, maradjon meg továbbra is tisztátalanságában. A „tisztátalan”-nak megfelelő, az Újszövetségben csak itt előforduló szavak (*ryparos* és *rypainó*) tulajdonképpen annyit jelentenek, mint „piszkos”, „szennyes”, sőt „mocskos” és azt jelölik meg, aki magát istentelen, bálványoknak hódoló magatartásával beszennyezte, bemocskolta és mint ilyen a gyülekezet számára

- utálatossá lett. A gonoszokon és utálatosakon gonoszságuk és utálatosságuk ítéletté válik, amelyben kénytelenek megmaradni a szabadulás lehetősége nélkül: foglyaivá lettek saját gonoszságuknak és bálványozásuknak. Viszont az igazakhoz és szentekhez intézett felszólítás, hogy továbbra is cselekedjék az igazságot vagy járjanak igazságban (*iustitia!*) és gyakorolják magukat a szent életfolytatásban, mellyel magukat, egész életüket Istennek szentelik, egyúttal azt is jelenti, hogy ebben a „gyakorlati kereszténységben” egyre inkább gyarapodniuk kell. De ugyanakkor az előrehaladásuk a megszentelődésben olyan krisztusi parancs, amely a Szentlélek munkája által segíti őket egyre jobban előre az Istennek élő kegyességben és a felebarát – a világ – felé forduló szolgálatban. Az Ószövetség nyomán (Zsolt. 28,4; 62,13) az Újszövetségben is állandóan felhangzó figyelmeztetés (Mt. 16,27; Rm. 2,6; 2. Kor. 5,15; 2. Tim. 4,14; Jel. 2,23), hogy Isten, ill. Krisztus az ítéletben mindenkinek „megfizet” cselekedetei szerint, itt Ezs. 40,10 értelmében kap sajátos szint. Egyfelől a „cselekedetről” – egyes számban – mint az ember egész életét egységesen egybefoglaló magatartásáról van szó: minden amit életünkben véghezvittünk, egyetlen egy, az egyes cselekedeteket magában foglaló és egységesen meghatározó „cselekedetté” – ma inkább úgy mondanánk: magatartássá – viselkedéssé – válik. Másfelől pedig annak hangsúlyozásával, hogy az ítéletre jövő megdicsőült Krisztusnál ott van vele a „jutalma” – pontos fordítás szerint a kit-kit megillető „bér” – arra figyelmezteti a gyülekezetet és az olvasót, hogy cselekedeteinkben megnyilatkozó magatartásunk olyan szolgálat, amellyel mint „elhívottak” és „választottak” tartozunk Istennek, hogy életünkkel hirdessük őt és úgy szolgáljunk Krisztusnak, mint akik a felebarátainknak adott „pohár vízzel” (Mt. 10,42) is igaz tanítványoknak bizonyultunk (Mt. 25,31-46). A gyülekezetnek és a tanítványnak drága ígéretet jelent, hogy az ítéletre jövő Krisztus máris magával hozza jutalmát és ezzel őt saját életének osztályosává teszi. Ezt az ígéretet még csak alátámasztja az ünnepélyes ige: „*én vagyok*”. 1,8 Istenre vonatkoztatta azt (vö. értelmére nézve 1,8-nál!), de mivel Krisztus és az Atya „egy” (Jn. 10,30), azért most ugyanezt az ígét a megdicsőült Krisztus önmagára vonatkoztathatja és magyarázatul kiegészítheti két másik szembeállítással: ő az Első és az Utolsó, a kezdet és a vég (1,17; 21,6), aki lényével és létével az egész világvalóságot átfogja és önmagában összefoglalja.
- 14 A megdicsőült Krisztus még egyszer a gyülekezet felé fordul. Igéje talán az istentiszteleten hangzik fel, amely végéhez közeledik. Boldognak mondja azokat, akik „*megmossák ruhájukat*”, ti. „a Bárány vérében”, – amint 7,14-ben olvassuk.³⁹ Jelképes kifejezéssel mondja ismét az ige, hogy nekik „*joguk van*” „*az élet fájához*” (1. Móz. 2,9) és a kapukon bemennek
- 15 „*a városba*”, azaz a mennyei Jeruzsálembe. Mint 21,7-ben azonban itt is szembefordul a prófétai ige a gonoszokkal: kívül rekednek, mint ahogy

³⁹ Egy másik szövegváltozat szerint „Boldogok, akik megtartják [Krisztus] parancsolatait”. A régebbi magyar fordítás (Károli és az ún. revidált szöveg is) ezt a szövegváltozatot követték. De az eredeti szöveg valószínűleg az, amelyet magyarázatunkhoz alapul vettünk.

azt már az Ószövetség is mondja (Jóél 3,17; Zsolt. 101,7). Megvető kifejezéssel, amely a zsidó szóhasználatból származik és az írástudományban is gyakori, „kutyának”⁴⁰ szidalmazták a megvetett embert, az istenteleneket és főként általában a pogányokat (Mt. 15,26; 7,6; Fil. 3,2). Ilyen értelemben mondja a prófétai ige itt is „kutyáknak” a gonoszokat és pogányokat, akiknek éppen úgy, mint a varázslóknak, paráznáknak, gyilkosoknak, a bálványimádóknak és azoknak, akik kedvelik a hazugságot, – nincs helyük Isten választott gyülekezetében.

16 Most ismét hangsúlyozottan Jézus szólal meg: ő küldötte el angyalát, hogy a látomásokban elmondottakkal tanúságot tegyen a „gyülekezetek” – nyilván az 1,11-ben felsorolt hét gyülekezet – előtt „nektek”, ti. annak a szűkebb körnek, Jánosnak, aki a látomásokat látta, és azoknak, a „tanúknak”, akik az angyal és János szolgatársai (22,9). Noha 22,6 szerint a prófétai lelket ajándékozó Isten küldötte el angyalát, hogy kinyilatkoztassa mindazt, aminek „meg kell történnie hamarosan” – a szerző nem érzi ellenmondásnak, hogy itt Jézus az, aki az angyalt küldötte. Ez a váltakozás, amelyet már ismételtelen megfigyelhettünk a Jel.-ben, itt, az utolsó fejezetben is, abban az egységben gyökerezik, amellyel a megdicsőült Emberfia részt vesz Isten örökkévaló uralmában. Az angyal küldetésének jelentőségét még külön aláhúzza Jézus ünnepélyes ígéje: „én vagyok” (mint a negyedik evangéliumban az ünnepélyes „én vagyok”-igék). Jézus messiási küldetésének „méltóságát” kettős fogalomkörrel határozza meg ez az ige. Egyfelől Jézus „Dávid sarja és nemzetsége” (vö. 5,5): ez az Ezs. 11,10-re utaló megjelölés nemcsak azt mondja, hogy Jézus, a Messiás Dávid nemzetségéből származik (Rm. 1,3; 2. Tim. 2,8), hanem azt is, hogy benne foglalódik össze és kapja meg beteljesülését Dávid nemzetsége, ill. az ennek adott messiási ígéret. Ő Dávid „ura” (Mk. 12,35-37) és mint ilyen a „királyok Királya” (17,14; 19,16), benne teljeseedik be minden a messiási királyra vonatkozó ígéret. De másfelől ő a „tündöklő hajnalcsillag” (2,28). Ez a megjelölés – talán 4. Móz. 24,17-hez kapcsolódva – arra a messiási királyra, az Isten jobbán trónoló Emberfiára mutat, akié „minden hatalom mennyen és földön” (Mt. 28,18). Ezzel a kettős megjelöléssel Jézus olyan értelemben szólal meg a gyülekezetben, mint aki úgy is, mint a messiási ígéretek beteljesítője, úgy is, mint minden hatalom letéteményese Isten akaratából és vele egységben véghezviszi, amit a látások feltárnak és „minek meg kell lenni hamarosan”.

17 *A Lélek és a menyasszony mondják: Jöjj el! Aki hallja, mondja ugyancsak: Jöjj el! Ezért, aki szomjazik, jöjjön! Aki akar, vegye az élet vizét ingyen!*

18 *Én pedig tanúságot teszek mindenkinek, aki hallja e könyv profécijának beszédeit: Ha valaki hozzátesz ezekhez valamit, azt Isten az e könyvben*

19 *leírt csapásokkal fogja sújtani. / Ha pedig valaki elvesz a prófétai könyv*

⁴⁰ A kutya tisztátalan állatnak számított, vö. 5. Móz. 23,19.

beszédeiből, Isten is megfosztja majd azt az élet fájában és a szent városban való részesejétől, amelyekről a könyv írt.

20 *Aki ezekről tanúságot tesz, az mondja: Igen, eljövök hamar! – Amen, jöjj el, Úram Jézus!*

21 *Az Úr Jézus kegyelme legyen mind a szentekkel!*

17 A záró szakasz utolsó sorai ünnepélyes mondatokban csengenek ki. A szerző úgy írta meg könyvét, hogy istentiszteleten kerüljön felolvasásra s ezek az utolsó mondatok ebből a helyzetből válnak érthetővé. A gyülekezet abban a tudatban él, hogy az istentiszteletet a Lélek hatja át és szólal meg a pneumatikusok ajakán. Így szólal meg most is a Lélek és a „menyasszony”, ti. a gyülekezet. Hívásukat a megdicsőült Krisztushoz intézik és az visszhangzik minden keresztyénben, aki azt hallja: „Jöjj!” Ez a hívás az első keresztyén gyülekezetek forró Krisztus-varázsának a megnyilatkozása és visszhangozza mindazt, amit a Jel. látomásai a gyülekezetnek mondtak. Krisztus jövetelét várja a gyülekezet forró várakozással, mert látja az egyre nagyobb erővel rátámadó hatalmakat, a mögöttük leleselkedő és a tanítványok gyülekezetének kiirtására törő Sátánt. De tapasztalja az erősítést és vigasztalást is, mellyel a megdicsőült Krisztus a megpróbáltatások és üldöztetések közt is segíti övéit. Ezekhez a Krisztus jövetelét sürgető, „szomjazó” tanítványokhoz szól az ígéret és biztatás, hogy járuljanak oda hozzá – itt nyilván az úrvacsorára kell gondolnunk, – és vegyenek „*az élet vizéből ingyen*”. Krisztus nemcsak diadalmas parúziájában „jön” a gyülekezetéhez, hanem állandóan „jön” igéje és a „szentségek”, keresztelés és úrvacsora által.

18-19 Az utolsó intelem azok ellen fordul, akik a könyv üzenetét azzal hamisítják meg, hogy valamit „*hozzátesznek*” vagy „*elvesznek*” belőle. Ez az intelem felújítja 5. Móz. 4,2 utasítását: „Semmit se tegyetek ahhoz az ígérez, amelyet én parancsolok nektek, se el ne vegyetek abból, hanem őriztétek meg az Úrnak, Isteneteknek parancsolatait”. Ennek az utasításnak a felújítása és utolsó intelemként való hangsúlyozása egyúttal rávilágít a könyvből szóló prófétai tudat meghallgatását és engedelmességet követelő határozottságára. János, a prófécia közvetítője maga is abban a tudatban írja le és értelmezi látomásait, hogy azok hamisítatlanul közvetítik azt, amit neki „megmutattak” és aminek Isten végzése értelmében „meg kell történnie hamarosan”. János is meghajlik ez előtt a titokzatos és értelmünk számára alapszabályban megmagyarázhatatlan végzés előtt. Ugyanezt az alázatos, engedelmes és hívó meghajlást, Isten végzésének ellentmondás nélküli elfogadását várja a gyülekezettől és olvasótól is. Amit Isten küldött, az angyal megmutatott neki, ahhoz nem lehet sem hozzátenni, sem abból elvenni.

De mit jelent valamit „*hozzátenni*” az elmondott próféciaíkhöz, ill. valamit „*elvenni*” azokból? Aligha a szöveg megváltoztatására vagy új – kiegészített – látomásokkal való kiegészítésére, ill. a szöveg megcsonkítására kell gondolnunk. Erre a modern gondolkodásban gyökerező eshetőségre bajosan gondolt a szerző. Inkább arról van szó – és ez felel meg leginkább a látomásokban leírt prófécia jellegének –, hogy valaki a könyv értelmezése során

„tesz hozzá” az elmondottakhoz, ill. vesz el belőlük. „Hozzátesz” pl. oly módon, hogy azt, aminek meg kell történnie „hamarosan”, az eszkatológikus közelvadás rajongásával a jelenben igyekszik felismerni és ezzel a rajongásnak olyan hullámát indítja el, amely a gyülekezetet szembefordítja a világgal, a felsőséggel és mindazzal, ami Isten rendelése szerint a gyülekezet életét és szolgálatát lehetővé tevő rend a világban. Az ilyen értelmezésbeli hozzátétel valóban kihívhatja a világ hatalmasságait a gyülekezet ellen, úgyhogy intézkedéseikkel lesújtanak a gyülekezetre, Isten pedig a „csapásokkal” látogatja meg övéit, amelyek a látomások során vannak leírva. De ugyanilyen végzetessé válhatnak az is, ha valaki „elvesz” abból, ill. az elmondottak értelméből, jelentőségéből, éberségre intő, megfellebbezhetetlen komolyságából. Ez is könnyen megtörténhetik, amikor valaki bele nyugodva a világ rendjének „örök” törvényszerűségébe, megváltozhatatlan „sima” folyásába, rajongásnak minősíti azt, aminek „hamar” kell megtörténnie, és úgy véli, hogy „amióta az atyák elhunytak, minden azonmód marad, mint volt a teremtés kezdetétől fogva” (2. Pt. 3,4). Az ilyen gondolkodás és szemléletmód megfosztja a Jel. üzenetének sürgető komolyságát az igazi értelmétől, könnyelművé teszi a tanítványt és a gyülekezetet, a babona látszatába keveri Isten ígétét, annak ígétét és intelmét úgy, mintha nem minden nemzedéknek kellene közvetlenül Isten színe elé állani a halál kapuján keresztül. Ezért mondja a prófétai utasítás azokra vonatkozólag, akik „elvesznek” e könyv üzenetéből, hogy kockáztatják, sőt eljártsszák részesedésüket „az élet fájából” és nem mennek be „a szent városba”.

20 Végül és utoljára az a megdicsőült Emberfia-Űr-Krisztus szólal meg, aki a könyv egész tartalmát ünnepélyesen tanúsítja: „Igen, eljövök hamar!” Ez az ígétet igenli és utoljára még egyszer tanúsítja mindazt, ami a könyv tartalma és üzenete, — hogy azt se a gyülekezet, se annak egyetlen tagja se vegye könnyelműen. „Eljön hamar”: ez az ismételten visszatérő ígétet igazolja az első gyülekezet, sőt a mindenkori gyülekezet Krisztus-várását. Mert a gyülekezet nem élhet Krisztus-várás nélkül, nem élhet, ha nem tud megdicsőült Urára tekinteni, akiről tudja, hogy az Atya jobbján trónol és kezében van „minden hatalom mennyen és földön”. Igaz azonban, hogy „azt a napot vagy órát” nem ismeri senki csak egyedül „az Atya” (Mk. 13,32): az az Isten, aki nem a tirannus önkényével uralkodik, hanem mint az Atya, aki a maga rendelte törvény megfellebbezhetetlenül titokzatos hatalmával és irgalmának mindeneket átfogó szeretetével intézi teremtett világának sorsát. Ezért „jön” Krisztus nemcsak övéihez, hanem minden teremtményéhez is „hamar”: mindannyiunknak „hamar” — sokszor hamarabb, mint szeretnénk — meg kell jelennünk „Krisztus ítélőszéke előtt” (2. Kor. 5,10).

Az istentiszteletben hangzik fel Krisztus ígéréte: „Igen, eljövök hamar!” és a gyülekezet felel rá: imádságának áhítatos könyörgésével: „Amen, jöjj el Uram Jézus!” Az ősgyülekezet istentiszteletében és pedig minden valószínűség szerint az úrvacsorai rendtartás kapcsán hosszú ideig arám nyelven hangzott el ez a könyörgés: *Maranatha*, azaz „Jöjj el, Urunk!” (1. Kor. 16,22; Didaché 10,6). A gyülekezet ezzel az imádsággal könyörgött az úrvacsorában

jelenlevő Urához. Ez a könyörgés tanúskodik arról, hogy amikor a gyülekezet Urának eljövetelét várta, akkor nem tisztára a parúziára gondolt, hanem éppen az úrvacsorában a gyülekezethez érkező, ott jelenlevő és a gyülekezetét testvére építő Krisztusra.

- 21 Ahogy a Jel. az ókori levélformának megfelelő üdvözlettel kezdődött, úgy a könyv vége is ennek megfelelően záródik üdvözlettel, vagy pontosabban apostoli áldáskívánással. A szerző az Úr Jézus kegyelmének kívánásával búcsúzik olvasóitól. Az üdvözlet szövegét a kéziratok többféle alakban tanúsítják: egyes másolók azt kiegészítették egyéb, az újszövetségi levelekből ismert példák alapján. A legrövidebb alakban az üdvözlet így hangzik: „Az Úr Jézus kegyelme legyen mindenekkel!” Egyes kéziratok ehhez hozzáteszik: „a szentekkel”. Ez a változat nem szorítja meg az elsőt, de hangsúlyozza, hogy a szerző a gyülekezethez szól, amelynek tagjait már Pál apostolnál is alkalmazott kifejezéssel a „szenteknek”, azaz Isten választott és tulajdonául fogadott népének mondja. Egyes későbbi kéziratok liturgikus gyülekezeti használatnak megfelelően az áldáskívánást „ámennel” zárják le. Ezek a változtatások abban a tudatban gyökereznek, hogy a Jelenések könyve az istentiszteletben egybegyűlt gyülekezethez szól és ott olvasandó fel. Ezt a mai gyülekezetnek is tudnia kell. Csak így olvashatjuk ezt a sokszor félreértett és félremagyarázott iratot helyesen és csak így, ha a gyülekezet Isten Lelkének megvilágosító erejét kéri hozzá, érthetjük meg annak üzenetét igazán.

B E F E J E Z É S

1. „Krisztus üzen gyülekezeteinek”, – a Jelenések könyvének teljes tartalma ebben a mondatban foglalható össze. Mert nemcsak a hét kisázsiai gyülekezethez intézett üzenetben szól Krisztus, hanem János az egész könyvet mondja Krisztus „kinyilatkoztatásának” (1,1) a zárószakasz pedig ezt újból nagy nyomatékkal megerősíti (22,6-16). Ezt az üzenetet János a látomások alapján, melyekben részesült, úgy jegyezte fel, hogy az az adott konkrét történeti helyzetben szól korának gyülekezeteihez. A konkrét történeti helyzet Domitianus császár uralkodásának éveire, az 1. század utolsó évtizedére esik, arra az időre, amikor a császár intézkedései a császárkultusz intenziválására súlyos helyzetet támasztottak a keresztény gyülekezetek számára. Közelgő üldöztetések fenyegető veszedelme lánggra lobbantotta a szerzőben – és bizonyára a gyülekezetekben is – az apokaliptikus váradalmakat: a Jánosnak adott kinyilatkoztatás ezeket még jobban alátámasztotta. Jánosnak azt kell megírnia Krisztus üzeneteként, „aminek hamar kell megtörténnie” (1,1; 22,6). A Jelenések könyvének magyarázata az iratnak ezt az apokaliptikus váradalmaktól átfűtött alaptartalmát mindenütt igazolta. A Jelenések könyve tehát konkrét történeti helyzetben ezzel a helyzettel számoló „aktuális” irat.

Ennek a konkrét történeti helyzetnek megfelelően hatja át a szerzőt az a szándék, hogy részben útbaigazítást adjon olvasóinak az „idők jeleinek” felismerésére vonatkozóan, részben pedig felkészítse őket a megpróbáltatásokra: erősítse és bátorítsa őket, kitartásra, a vértanúsáig való hűségre és helytállásra biztassa őket. Ilyen értelemben hangzik fel az intelem a gyülekezetekhez intézett üzenetekben: „Akinak van füle, hallja meg, mit mond a Lélek a gyülekezeteknek” (2,7 stb. 13,9). Amit a szerző ír, nem saját elképzelése, hanem Krisztus üzenete. Amikor ez az üzenet megszólal, akkor a Lélek közvetíti azt a gyülekezeteknek. Meghallását „a szentek állhatatossága és hite” (13,10) teszi lehetővé.

2. A Jelenések könyvének aktualitása régen a múlté, a gyülekezetek életéből pedig eltűnt a túlfűtött apokaliptikus várakozás. Időnként, főként megpróbáltatásos sorsfordulókkal telt korszakokban ugyan felújul és mint hamu alatt lappangó parázs újra lánggra lobban az eszkatológikus közelvárás. De a gyülekezet életét nem az apokaliptikus reménység, hanem a történelem rendjébe, a világ életének ritmikus folyásába való beleilleszkedés határozza meg. Ezt úgy is mondhatjuk: amit János és a gyülekezetek az 1. század végén sóvárogva vártak és amiről úgy vélték, hogy annak a kinyilatkoztatás alapján „hamar kell megtörténnie”, az nem következett be. Természeti és történeti katasztrófák ugyan minden nemzedék életében előfordulnak és mindig akadnak olyanok a gyülekezetekben, akik azokat apokaliptikus előjelekként értékelik, de az „előjelek” is belesimulnak a világ rendjébe és

a történelem változásokkal telt, mindig megújuló sodrába. Az, amit János a látomásaiban a földi történelem lezárásaként látott, ti. Krisztus dicsőséges megjelenése, az „új ég és új föld”, a mennyei Jeruzsálem és a földre visszatérő Éden-kert nem valósult meg.

Úgy tűnik tehát, mintha a Jelenések könyvének próféciája elhibázott, be nem teljesedett jövendölés lett volna. Ebben az esetben pedig kérdésessé válik az is, hogy van-e a Jelenések könyvének érvényes mondanivalója, a kinyilatkoztatás összefüggésébe beletartozó „üzenete” azon túl, amit saját korának, keletkezése konkrét történeti helyzetében aktuálisan mondott.

Ez a kérdés rejtőzött az ókorban azok mögött a viták mögött, amelyek miatt egyes egyházi tanítók (pl. Caesareai Eusebius) vitássá tették a Jel. helyét a kánonban, ill. nem voltak hajlandók azt teljes értékű szentiratnak elismerni. Luther is hasonló módon gyakorolt kritikát rajta.

Ma világosan látjuk a Jelenések könyvének a saját korához kötött és keletkezési körülményeire mutató aktuális jellegét. Ezért ma jóval élesebben vetődik fel, mint az előttünk járt nemzedékek idején, a kérdés, hogy van-e maradandó „üzenete” ennek az iratnak. Hogy erre a kérdésre helyesen felelhessünk, elsősorban azt kell felismernünk, hogy a Jelenések könyvének lényeges és döntő mondanivalója saját korában sem az eszkatológikus közelvárás, vagy pl. a chiliasmus volt. Jóllehet a szerző hangsúlyozza, hogy mindannak, amit látomásaiban leír, „hamarosan” kell megtörténnie, mondanivalója mégis túlmutat az eszkatológikus közelvárás túlfűtött reményein. Ezt az a világosan megfigyelhető körülmény is mutatja, hogy a parúziáról, az „új égről és új földről”, valamint a „mennyei Jeruzsálemről” tehát az eszkatológikus végkifejletről csak jelképekben, szimbólumokban beszél éspedig úgy, hogy a felhasznált szimbólumok elvesztik térhez és időhöz kötött „történeti” jellegüket. Nem válnak ugyan „időtlen igazságok” megjelenítőivé, mint ahogy sem a Jelenések könyve, sem általában az Újszövetség nem időtlen – filozófiai – igazságokat hirdet, de olyan jelképekké válnak, amelyeknek minden nemzedék számára megmarad az érvényes üzenete.

A Jelenések könyvének részletes magyarázata folyamán, valamint a *Bevezetésben*, „A Jelenések könyvének történetiszemlélete” című pont alatt ennek az üzenetnek néhány fontos mozzanatát már érintettük. Ezért itt annak csak rövid, vázlatos összefoglalását adjuk.

a) A szerző a neki adott látomások értelmében buzdítja olvasóit a Krisztus iránti hitben való megállásra, kitartásra és állhatatosságra. A küszöbön álló megpróbáltatásokra, főként az üldözésekre való tekintettel ez az intelem és buzdítás nagyon konkrét értelmet kap és egészen élessé válik a gyülekezetekhez intézett üzenetekben, ahol a győztes-igék különféle jelképes megjelenésekkel ígérik az örök élet ajándékát azoknak, akik a megpróbáltatásokban helytállanak. A hűtlenségre, a mítikus „fenevad” és „prófétája” előtt való behódolásra csábító kísértés azonban nemcsak üldözések idején aktuális veszedelem, hanem megmarad azokban az időkben is, amikor Krisztus hívei nem szenvednek üldözést. Az egyház „elvilágiasodása”, a „szekularizmus” ugyanennek a csábításnak a következménye. Ezért az

állhatatosságra, a Krisztus iránti hűségre való buzdítás olyan üzenete a Jelenések könyvének, amelyre minden keresztény nemzedéknek egyformán kell figyelnie.

b) A Jelenések könyvében leírt látomások — Mt. 16,3 értelmében — az „idők jeleit” akarják megértetni az olvasókkal. Megrázó természeti katasztrófák — mint pl. árvizek, nagy sáskajárás, földrengések, a mennybolton, vagy sorsdöntő és megdöbbentő történeti események eszkatológikus-apokaliptikus „jelekké” válhatnak a látomások szerint és önmagukon túlmutatva Isten valamilyen cselekedetére, elsősorban ítéletére figyelmeztetve. Ilyen „jelekké” azonban a bibliai gondolkodás szerint — s ez így van a Jel.-ben is — csak a prófétai ige értelmezésében válnak. A modern gondolkodás régen elfordult ettől a biblikus szemlélettől és a természeti, valamint történeti jelenségeket egyaránt természetes okaikból igyekezik megérteni. Nem is lehet szó arról, hogy a keresztény gondolkodás megkísérelje kikapcsolni azt a modern szemléletet, amelynek a természeti és történeti világ megértése tekintetében egyaránt sokat köszönhetünk. Még kevésbé engedhetünk teret annak a sokszor babonás hiedelmeknek, amelyek a történelem folyamán természeti jelenségekből — pl. egy-egy üstökös feltűnésekor — vagy történeti eseményekből — pl. háborúkból — vonták le sokszor nagyon is botor következtetéseiket.

A Jelenések könyve nem ilyen értelemben tanít figyelni az „idők jeleire”. Sőt, amikor a szerző leírja a látomásokban látott „csapásokat” és azokat az Ótestamentumból vett példákkal — pl. a hét egyiptomi csapással (8,7-12), vagy Jóél próféciájának apokaliptikus méretekre átültetett sáskajárásával (9,1-11) stb. — írja le, akkor ez is figyelmeztetés az olvasó számára: a természeti jelenségek vagy történeti események nem egymagukban isteni „jelek”, hanem csak Isten igéjének megvilágításában. Az az üzenet, amelyet a szerző látomásainak konkrét történeti aktualitásán túl is hangoztat olvasói felé, éppen ennek a felismerésnek a segítségével válik érthetővé. Ez pedig az: a természeti jelenségek és történeti események — a világ okási rendjébe való beágyazottságukon túl — valóban válhatnak „jelekké” Isten igéjének világításában, lehetnek ti. Isten ítéleteinek „jeleivé” éppen úgy, mint ahogyan az egyház — minden időleges fogyatkozása ellenére — Isten tanúja a világban (Jel. 11,1-13), Krisztus keresztye pedig megváltásának eszköze. „A vak csillag, ez a nyomorú föld” forog ugyan „keserű levében” — ahogy Vörösmarty mondja —, de Isten nem hagyja azt magára, nem is engedi át természeti és történeti törvények automatizált folyamátának, hanem ítéleteivel azt éppen úgy kezében tartja és irányítja, mint ahogy a megváltás kiteljesedésével céljához vezeti.

c) Ezzel el is érkeztünk a Jelenések könyve üzenetének harmadik és talán legfontosabb mondanivalójához.

A látomások három sorozata — a hét pecsét feltörése, a hét trombitaszó és a hét haragszéze kiöntése — azt a benyomást keltette sok olvasóban, mintha a szerző mást sem látna a világ és az emberek életében, sőt Istennek a világhoz való viszonyában, mint egymást követő borzalmas ítéletek soro-

zatát. Ez pedig látszólag azt a szemléletet támasztja alá, mintha a történelem sodra egyre súlyosabb és egyre borzalmasabb „ítéletidőket” hozna az emberiségre. Valóban, a fent említett három látomássorozat szerint az Istennek a „csapásokban” megnyilatkozó ítéletei egyre átfogóbbak, egyre inkább kiterjednek az egész emberiségre. A szerző elbeszélésében ezt az a körülmény indokolja, hogy a Sátán és a gonoszság hatalmai – a fenevad által jelképezett antikrisztus és annak „prófétája” – egyre átfogóbban és egyre kizárólagosabban igyekeznek birtokukba venni a természeti és történeti világot, valamint benne az embert. Nem szabad azonban megfeledkezni arról, hogy egyik említett látomássorozat sem cseng ki pesszimista szemlélettel az ítélet pusztításában. Ellenkezőleg mindegyik sorozat az Isten gyülekezetére való utalással és azzal a dicsőítő hódolattal végződik, amellyel a megváltottak serege a Teremtő és a mindenség örökkévaló Ura előtt leborul.

Ugyanígy zárul az egész mű is „optimista” kicsengéssel: a dicsőségesen megjelenő Krisztus ítéletet tart, kárhózzattal sújtja a gonoszokat, letaszítja a „kénköves tüzes tóba” a Sátánt és elhozza az „új eget és új földet”, rajta a mennyei Jeruzsálemet. Mindezek azonban csak jelképes megjelölései annak, hogy az egész teremtett világ visszatér eredeti állapotához, amelyben Isten megteremtette. Más szóval: Isten nem engedi át az általa teremtett világot a gonoszság hatalmainak és mindannak a rossznak, nyomorúságnak, átoknak, bajnak és szerencsétlenségnek, amely a világra szakadt. A Jelenések könyve maradandó üzenetéhez tartozik éppen az, amit ilyen világosan és ilyen döntő határozottsággal más bibliai könyv nem fejez ki: a teremtett világhoz nemcsak hogy nem tartozik hozzá Isten örökkévaló terve szerint a benne uralkodó rontás sem a mulandóság, sem a gyarlóság, sem a gonoszság, sem az Istennel szembeforduló bűn alakjában, hanem Isten nem is engedi ezt a rontást végleges diadalra jutni és megváltja tőle. Mint más bibliai irat, a Jelenések könyve sem fed fel a gonosz hatalmak eredetének végső rejtélyét. A Jelenések könyve is átütő erővel hangsúlyozza, hogy a gonosz hatalmak szembefordulnak, „lázadnak” Isten ellen és nem tartoznak hozzá a teremtett világ alaprendjéhez. S ehhez hozzátartozik: a gonosz hatalmak nem tűnnek el a felfelé ívelő fejlődés során maguktól, még kevésbé van az embernek ereje ahhoz, hogy a gonosz és ártó hatalmak a világból akár a tudomány haladása által, akár önmagából önmagának nevelése révén kiküszöbölje. Az ember megváltása teljesen Krisztus műve, a világ megszabadítása attól, ami nekünk, embereknek is bajt, betegséget, nyomorúságot szerez, Isten új teremtő aktusa. A szerző reménysége e felé a megtisztult, a rontó hatalmaktól megszabadult ember és világ felé irányul, amikor mindent összefoglalva imádságos könyörgéssel zárja le művét: „Jöjj el, Uram, Jézus!”

Azt jelenti talán ez a könyörgés és ez a reménység, hogy idegenné teszi a gyülekezetet és benne az egyes keresztényt, sőt általában az embert a világban, melyet átenged a gonosz hatalmaknak, hogy majd Isten tartson ítéletet felette? Teljesen félreértenénk a szerzőt és művét, ha azt így értelmeznénk és ilyen következtetést vonnánk le belőle. Hiszen azok „boldogok”, akik

megmossák ruháikat” (22,14), azaz a megváltottak új életében járnak. A gyülekezet tagjainak a megújult és megszentelt életével lesz Krisztus tanújává a világban és törekszik arra, hogy ezzel a megújult étellel szolgáljon a világban és terjessze azt a népek közt. Akik ilyen megújult étellel tanúi Krisztusnak, azok a „győztesek”. Nem lehet senki sem tanúja Krisztusnak, aki nem megújult életével tanúskodik és szolgál a világban a világnak. Ebbe a megújult és megszentelt életbe akarja a gyülekezet tanúságtételével belevonni azokat is, akik még nem ismerik Krisztust és a gonoszság hatalmainak fogságában raboskodnak. Hogy ez a rabság feloldódjon és Isten királyi uralma a jósággal és szeretettel, az egymás javát szolgáló önfeláldozással és Isten örökkévaló megváltó kegyelmét hirdető hálaadással kiteljesedjék az újjáteremtett világban, ez a gyülekezet imádságának legmélyebb tartalma akkor, amikor minden könyörgése ebben foglalódik össze: „Jöjj el, Uram Jézus!”

Felhasznált és ajánlott irodalom

I. Néhány fontosabb magyarázat

Az egyház történetének századai során a Jelenések könyve mindig izgatta nemcsak az egyszerű hívek képzeletét, hanem vonzotta a teológiai tudomány művelőit és általában a Szentírás magyarázóit. A Jelenések könyvének a magyarázatával foglalkozó irodalmat itt még vázlatosan sem tekinthetjük át. Csak a legfontosabb, a jelen században keletkezett, elsősorban tudományos irodalmat említjük meg azért, hogy lelkészeknek vagy a teológiai tudomány iránt érdeklődőknek segítséget nyújtsunk.

1. *Bousset, Wilhelm*: Die Offenbarung Johannis, 1906 (a Kritisch-exegetischer Kommentar über das Neue Testament c. sorozatban); — *Charles, R. H.*: The Revelation of St. John, 1950 (a The International and Critical Commentary c. sorozatban). — *Zahn, Theodor*: Die Offenbarung des Johannes, 2 kötet, 1924—1926. — *Allo, E. B.*: L'Apocalypse de St. Jean, 1933³. — *Lohmeyer, Ernst*: Die Offenbarung des Johannes, 1953². — *Hadorn, W.*: Die Offenbarung des Johannes, 1928. — *Sickenberger, Joseph*: Erklärung der Johannes Apokalypse, 1942².

2. *Behm, Johannes*: Die Offenbarung des Johannes, 1957⁷ (a Das Neue Testament Deutsch c. sorozatban). — *Rohr, Ignaz*: Die Geheime Offenbarung des hl. Johannes 1932 (a Die heil. Schrift des Neuen Testaments c. sorozatban). — *Kiddle, M.—Ross, M. K.*: The Revelation of St. John, 1952⁵. — *Schlatter, Adolf*: Die Briefe und die Offenbarung des Johannes, 1965. — *Lilje, Hanns*: Das letzte Buch der Bibel, 1961⁷. — *Lohse Eduard*: Die Offenbarung des Johannes, 1966⁹ (a Das Neue Testament Deutsch c. sorozatban).

3. *Strack-Billerbeck*: Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch, III. kötet, 1926.

II. Néhány fontosabb segédeszköz

A Jelenések könyvének vizsgálatával számos jelentős mű, értekezés és tanulmány foglalkozik. Ezek közül csak néhány fontosabb újabb iratot emelhetünk ki.

1. *Schlatter, Adolf*: Das Alte Testament in der johanneischen Apokalypse, 1912. — *Schneider, Carl*: Die Erlebnisechtheit der Apokalypse des Johannes, 1930. — *Rissi, Matthias*: Zeit und Geschichte in der Offenbarung des Johannes, 1952. — *Holtz, Traugott*: Die Christologie der Apokalypse des Johannes, 1962.

2. Igen fontos a Jelenések könyvének megértése szempontjából a zsidó apokalyptikus iratok ismerete. Ezek fordításokban a következő kiadványokban található meg: *Charles, R. H.*: The Apocrypha and Pseudepigrapha of the Old Testament, 2 kötet, 1913. — *Kautzsch, Emil*: Die Apokryphen und Pseudepigraphen des Alten Testaments, 2 kötet, 1921². — *Riessler, Paul*: Altjüdisches Schrifttum ausserhalb der Bibel, 1928.

3. Az ún. Holttengeri tekercesek a következő művekben találhatóak: *Bardtke, Hans*: Die Handschriftenfunde vom Toten Meer, I. kötet 1953²; II. kötet 1961². — *Burrows, Millar*: The Dead Sea Scrolls és More Light On The Dead Sea Scrolls (az első kötet megjelent magyarul is 1961-ben [A holt-tengeri tekercesek. Ford. Csaba József]; mindkét kötet megjelent németül is). — *Dupont-*

Sommer, André: Les écrits esséniens découverts près de la mer Morte, 1959 (megjelent németül is). — Az e tárgykörbe tartozó iratokra való hivatkozásnál a nemzetközi irodalomban újabban kialakult rövidítéseket alkalmaztam.

4. A Jelenések könyvének megértéséhez fontos az eszkatológia problematikájában való tájékozódás. Ehhez vö. *Althaus, Paul*: Die letzten Dinge, 1964⁹. — *Cullmann, Oskar*: Christus und die Zeit, 1962³. — *Brunner, Emil*: Das Ewige als Zukunft und Gegenwart, 1953. — *Karner, Károly*: Gegenwart und Endgeschichte in der Offenbarung des Johannes. In „Theol. Literaturzeitung“ 93. Jahrgang, Nr. 9. Sept. 1968.

III. Magyar irodalom

1. A Jelenések könyvével régtől fogva foglalkoztak magyar teológusok is. Így *Bánffy Gergely*, a római pálos kolostor priorja 1547-ben jelentetett meg egy Apokalipszis-kommentárt.¹ *Melius Juhász Péter*² fogva magyar protestáns teológusok is ismételten foglalkoztak vele,³ ezeket azonban itt nem sorolhatjuk fel.

2. A jelen században megjelent művek közül megemlíthetjük a következőket: *Musnai László*: János Apokalypsisének magyarázata, I–II. 1913–1924. — *Rejtett (Reichert) Gyula*: „Ama fényes hajnalszín”. A Jelenések könyvének magyarázata, 2 kötet, 1939. — *Keller, B.*: Mennyei Jelenések könyve. Ford. Vargha Gyuláné, I–II, 1937. — *Henry M.*: Mennyei Jelenésekről való könyv. Ford. Szabó Zsigmond, 1940. — *Csia Lajos*: Utolsó napok (1940).

3. A Jelenések könyvének kortörténetéhez vö. Kovács Károly: Hellenizmus, Róma, zsidóság (Útitárs, Köln-Bécs, 1969) című újszövetségi kortörténetet és annak irodalmát (457–460. lpk.). *Rohde, E.*: Pergamon. Berlin, 1972.

IV. A legújabb irodalom

Az alábbiakban közöljük az 1961 és 1973 között a Jelenések könyvéhez megjelent bevezetések, tanulmányok, kommentárok és disszertációk válogatott jegyzékét, valamint azok közül néhány rövid ismertetését. Az 1961 előtt és 1973 után megjelent munkák bibliográfiája az „Internationale Zeitschriftenschau für Bibelwissenschaft und Grenzgebiete” (Düsseldorf) és a „Biblica” (Róma) évenként megjelenő kötetében található.

1. Bevezetések és bevezetési kérdések

Birdsall, J. N.: The Text of the Revelation of St. John. A Review of its Materials and Problems. With Especial Reference to the Work of Josef Schmid, EvQ 33 (1961) 228–237

¹ *Gregorius Coelius Pannonius*: Collectanea in sacram Apocalypsin, Velence 1547 és Paris 1571. Vö. RMK III, 372. 609. — *Horváth János*: A reformáció jegyében, 1957², 32. lap.

² „Az Szent Jánosnak tött jelenéseknek igaz és írás szerint való magyarázása”, Nagyvárad, 1568. Vö. RMK I, 68.

³ Az anyagot részben összegyűjtötte *Erdős Károly*–*Pongrácz József* „Újszövetségi bevezetés” c. művében. 1942² 427. k. lpk.

Cantley, M. J.: Introduction to Apocalyptic, Collegeville 1965, NTS 1965, 439—443

Cosmades, Thomas: Lessons from the Apocalypse: Ruins of the Seven Churches, ChrTo IX/5 (1964) 232—235

Fau, Guy: L'Apocalypse de Jean, Cahiers Renau 10/36 (1962) 1—36

Fau két szerzőt tételez fel: egy zsidót, aki a Jel.-t a 4. fejezettől írta volna és a 66—70-es háborút átéltte ill. egy keresztényt, aki az első három fejezetet írta, a többi pedig csak hozzáfűzte volna.

Fiorenza, Elisabeth: The Eschatology and Composition of the Apocalypse, CBQ XXX/4 (1968) 537—569

Ekkleziológia és eszkatológia határozzák meg a Jel. struktúráját. (vö. A. J. Bandstra, History and Eschatology in the Apocalypse, CalvTJ 5/2 (1970) 180—183)

Halver, Rudolf: Der Mythos im letzten Buch der Bibel. Eine Untersuchung der Bibelsprache der Johannesapokalypse, ThF 32 (1964) 3—219

Harder, Günther: Eschatologische Schemata in der Johannesapokalypse, TViat IX (1963) 70—87

Nyolc eszkatológikus séma különböztetendő meg: 1) az ezékieli séma a messiási birodalom csodálatos visszaállításáról és a népvándorlásról (19,11—22,5); 2) séma az isteni ítéletről egy földöntúli, mennyei területen (20,11—15); 3) séma a két városról (14,8; 16,17—21; 17; 18; 21,2,9—27); 4) egyiptomi séma (8,1—11,14; 15,5—19,10); 5) a világkatasztrófa sémája (6,1—7,17); 6) Isten haragjának sémája (14,9—20; 19,13); 7) Zak. 4 próféta sémája (11,1—13); 8) mitológiai séma (12,1—14,5; 19,11—20). — E sémák keletkezése és hagyománya meghatározza az apokaliptikus irodalom kialakulását, különösen is a Jel. könyvét. A végső idők ábrázolását a fenti sémák határozzák meg.

Helmbold, A.: A Note on the Authorship of the Apocalypsis, NTS 8/1 (1961) 77—79

Az 1955-ben nyilvánosságra hozott 2. századból származó gnosztikus János-apocryphon, amit már Irenaeus is ismert és használt, a Jel.-ből tartalmaz idézetet (1,9) és megcsendül benne a Jel. — Helmbold szerint Jel. szerzője János, Jakab testvére. Az apostoli eredetet erősen hangsúlyozza.

Kallas, J.: The Apocalypse — an Apocalyptic Book? JBL LXXXVI/1 (1967) 69—80

1) A Jel. központi témája nem apokaliptikus eredetű, mert az apokaliptikus ideológia az a dualisztikus világnézet, amely szerint e világ szenvedése egy istenidegen autonóm hatalom (sátán) számlájára írandó. Ez a szemlélet azonban nem jellemző a Jel.-re, amely arról beszél, hogy maga Isten a szenvedés okozója. — 2) A Jel. nem más, mint a szenvedésről szóló nézet rövid története és Isten mielőbbi beavatkozását várja. A szenvedés problémájának nemapokaliptikus megoldási kísérletei tért hódítottak, amint a parúziavárás eltűnésben volt.

Lipiński, E.: L'Apocalypse et le martyre de Jean à Jérusalem, NT XI/3 (1969) 225—232

Minear, Paul S.: *Ontology and Ecclesiology in the Apocalypse*, NTS 12 (1965/66) 89–105

A valamennyi egyházi doktrínában fellelhető ontológikus feltevés és kijelentés kérdése. — Jel. 1,9; 11,8 és 21,8 analízise.

Nikolainen, A. T.: *Der Kirchenbegriff in der Offenbarung des Johannes*, NTS 9/4 (1963) 351–361

Jel. ekkleziológiájának négy nézőpontja egyesíti a Jel. az egyházzól szóló fogalmát a többi újszövetségi, különösen is a páli, teológiával. 1) A történeti egyház szoros kapcsolata Jézus Krisztus egyházával. 2) Az egyház eszkatológikus megértése (ecclesia militans és ecclesia triumphans). 3) A jánosi teológia realiztikus dualizmusa. 4) Az egész egyháztörténelmet Krisztus történetéből magyarázó krisztológia. — János sem új, sem szektás, sem pedig spiritualisztikus egyházfogalmat nem alakított ki.

Nikolainen, A. T.: *Über die theologische Eigenart der Offenbarung des Johannes*, TLZ 93/3 (1968) 161–170

O'Rourke, John J.: *The Hymnes of the Apocalypse*, CBQ XXX/3 (1968) 339–409

1) Doxológia: 1,6; 5,13; 7,12. 2) megtisztelő örömújjongás: 4,11; 5,9.12. 3) háromszor szent: 4,8b. 4) csaknem biztosan himikus anyag: 1,4.5.8b; 4,8b 7,12.15–17; 11,15.17–18; 19,5.6b–8.

Prigent, Pierre: *Apocalypse et liturgie*, CT 52 (1964) 7–81

Jel. 1–5 liturgikus kicsendülései a keresztény liturgiai szokások kialakulásának idejére utalnak. A levelek keleti eucharisztikus liturgiák által befolyásolt paranézisek. Jel. 4–5 (egy húsvéti liturgia parafrázisa) utal ugyan arra a liturgikus ünnepre, amelyet a Jel. szerzőjének gyülekezetében tartottak. A zsidó apokaliptika hatása nem tagadható. Jel. fő témája az óegyházban elterjedt keleti liturgiai szokások magyarázása, amelyek a Jel. szerzőjének forrásai könyve lényeges elemeinek megírásához.

Schwank, Benedikt: *Der Zeitbegriff der Apokalypse*, EA 43/4 (1967) 179–293

Studerus, R.: *Zum Aufbau der Apokalypse*, TPQ 111 (1963) 29–35

Thompson, Leonhard: *Cult and Eschatology in the Apocalypse of John*, JRel 49/4 (1969) 330–350

Trudinger, L. Paul: *Some Observations Concerning the Text of the Old Testament*, JTS XVII/1 (1966) 82–88

Swete, Charles és Torrey téziseinek megvitatása. — 1) Jel. szerzője egy sémi Ótestamentumra támaszkodik. 2) Az idézetek jelentős száma arám targumokhoz áll igen közel. 3) Néhány ószövetségi idézet formája a midrások ismeretére utal. 4) Jel. szerzője más héber hagyományt ismert, mint az a hagyomány, amely a masszoréta hagyományból ismeretes.

Vanhoye, A.: *L'utilisation du livre d'Ézéchiel dans l'Apocalypse*, Biblica 43/3 (1962) 436–476

A Jel. Ezékiel-idézeteinek és azok eredetének (LXX?), valamint alkalmazásuk módjának vizsgálata. Vanhoye szerint a Jel. szerzője nem a LXX-t vagy más görög fordítást, hanem közvetlenül a héber szöveget alkalmazta. Az idézési mód elég szabad, a szövegeket saját teológiája szerint módosította.

Waal, C. van der: *Openbaring van Jezus Christus. Inleding en vertaling*, Groningen 1971

2. Tanulmányok

- Bartina, S.*: La Escatología del Apocalipsis, EstBíb 21 (1962) 294—314
- Bartina, S.*: El toro apocalíptico lleno de „ojos“ (Apoc. 4,6—8; Ct 4,9), EstBíb 21 (1962) 329—336
- Beasley—Murray, G. R.*: Commentaries on the Book of Revelation, TLond 66 (1963) 52—56
- Betz, Hans Dieter*: Zum Problem des religionsgeschichtlichen Verständnisses der Apokalyptik, ZTK 63/4 (1966) 391—409
Jel. 16,4—5 példáján keresztül kimutatja a szerző, hogy sem a zsidó, sem a keresztény apokaliptika önmagában vagy egyedül az Ószövetségből nem érthető meg, hanem a hellén szinkretizmus összefejlődésének különleges kifejeződésének tekintendő.
- Borowitz, K.*: Canticum Moysis(s) et Canticum Agni (Apoc. 15,3), RuBi 17 (1964) 81—87
- Boyd, W. J. P.*: „I am Alpha and Omega“ (Rev 1,8; 21; 22,13), Studia Evangelica II (1964) 526—531
A és O szemléletet és hátteret, Keletet és Nyugatot, múltat és jövőt jelent. Nyugat jelentése még a naplemente miatt tenger és mélység is: a gonosz szellemek tartózkodási helye (Mk. 5,13).
- Bratsotis, Paul*: L'Apocalypse de S. Jean dans le culte de l'Église Grecque Orthodoxe, RHPHilRel 42 (1962) 116—121
- Brown, Schnuyler*: „The Hour of Trial“ (Rev. 3,10), JBL 85/3 (1966) 308—314
A „kísértés órája“ régi és újabb értelmezései. Brown szerint ez a kifejezés nem valamilyen konkrét eseményt, hanem a parúzia előtt minden hívő keresztényt elfogó szomorúságot jelöl meg.
- Brunk, M. J.*: The Seven Churches of Revelation Two and Three, BS 126/503 (1969) 240—246
- Bruns, J. Edgar*: The Contrasted Women of Apocalypse 12 and 17, CBQ XXVI/4 (1964) 459—463
Az asszony (Jel. 12) Isten népét, az egyházat, de mint különálló személyiséget Máriát is, jelképezi. Ehhez ellentétként vö. 17. fej. (Babilon = Róma). Források az apokaliptikus asszonyhoz: Gen. 3,15—16a; Mik. 4,6—10; 5,1—3 és Ezs. 66,7—9; valószínűleg 1. Kir. 11,1—3; Babilonhoz: Jer. 51,7, talán Zak. 5,5 és Péld. 7,6—23 is. Mint individuum Valeria Messalina (Juvenal—Tacitus) lehetséges.
- Brütsch, C.*: Die Offenbarung Jesu Christi, Zürich 1970, 3 kötet
A franciául megjelent korábbi kommentár átdolgozása. Magyarázat a Zürcher Bibel szövege alapján.
- Brütsch, C.*: Das Tausendjährige Reich. Versuch einer (vorläufigen) Deutung [Apoc. 20:4—6], KiBlRefSchw 126 (1970) 162 kk
- Caird, G. B.*: On Deciphering the Book of Revelation, ExpTim 74 (1962) 13—15.51—53. 82—84. 103—105

Cerfaux, L.: Le conflit entre Dieu et le souverain divinisé dans l'Apoc. de Jean, Suppl. to Numen 4 (1959) 459—470

Cerfaux, L.: La vision de la femme et du dragon de l'Apoc. en relation avec le Protoévangile, ETL 31 (1956) 21—33

Cerfaux, L.: „L'évangile éternel (Apoc. XIV, 6), ETL XXXIX/3 (1963) 672—681
Az ézsaiási prófécia kiteljesedéseként két apokaliptikus formula mutatható ki: (1) a Jelenések könyvéé és (2) az evangéliumoké ill. Pál apostolé. Az „évangile éternel” (örök evangélium) az elsőre értendő: a látnok az isteni akarat megvalósulását az idők végén és egy új korszak kezdetén látja. — Két magyarázási lehetőség kínálkozik: 1) Origenes exegézisét megtartva: az isteni beavatkozás csodálatos módon meggyorsítja a népek eljutását a monotheizmushoz. 2) Az isteni beavatkozás az emberi együttműködés segítségével valósul meg.

Česka, J.: Tacitovi Chrestiani a apokalyptické číslo, Listy filol 92 (1970) 239 kk

Comblin, J.: Le Christ dans l'Apocalypse, Bibliothèque de Théologie, Théologie biblique, sér. III/6 (1965) XII/1—268

Comblin, J.: L'épître (de la Toussaint) (Apoc. 7,2—12): Le rassemblement de l'Israël de Dieu, AssSeign 89 (1963) 15—33

Danner, D.: A History of Interpretation of Rev. 20,1—10 in the Restoration Movement, RestQ 7 (1963) 217—235

Devambeze, P.: Laodisée du Lykos, BiTerS 81 (1966) 4—11

Devin, R.: The Virgin Followers of the Lamb, Scrip XVI/33 (1964) 1—5

Jel. 14, 1 kk (szűz) értelmezéséhez vö. 7,14: a mártírok, mint szűzek állnak példaképiül, mint akik tiszták, mert nem az állat oldalára álltak. A háttérben természetesen az ószövetségi kifejezőmód „bálványimádás” (prostitúció) és „szerető” képe is áll.

Dominguez, Narcissus: Apocalypsis Iesu Christi. Commentarium Ecclesiologicum, Madrid 1968

Az egyházatyák tanításához alkalmazkodó kommentár: Jel. szerzője azonos a Jn. ev. szerzőjével. Jel. tartalom és forma szerint egységes; Jel. logikus és nem kronológikus beosztású.

Dornseiff, F.: Die Rätsel-Zahl 666 in der Offenbarung des Johannes, Kleine Schriften II, Leipzig 1964, 244—247

Engelbrecht, J. J. Jr.: Die Christologie in die Openbaring van Johannes in Hoofttrekke Beskrywe, HervTS 24 (1969) 167—185

Ernst, Josef: Die „himmlische Frau“ im 12. Kapitel der Apokalypse, TGl 58/1 (1968) 39—59

Jel. 12 máriológiai értelmezése nehézségekbe ütközik, inkább az ekkológiái magyarázat a helyesebb és a régebbi. (Az ószövetségi gondolkodásmód és a Jel. apokaliptikájának részletes elemzése.)

Eynde, Pierre van den: Le Dieu du désordre, BiViChr 74 (1967) 39—51
Jel. 6,9—11 magyarázata.

Fannon, P.: The Apocalypse: Scripture 14 (1962) 33—43

- Fenasse, J. M.*: Le jour du Seigneur, Apoc. 1–10, BiViChr 61 (1965) 29–43
- Feuillet, A.*: L'Apocalypse. Etat de la question, Studia Neotestamentica Subsidia III (1963) 7–119
 A Jel.-hez 1920 óta megjelent munkák mérlege. (Vö. S. Giet, A propos d'un ouvrage récent sur l'Apocalypse, RScRel 38/1 (1964) 71–92: kritika a fenti munkához.)
- Feuillet, A.*: Le Cantique des Cantiques et l'Apocalypse, RSR XLIX/3 (1961) 321–353
 Jel. 3,20-t, Énekek 5,1–2-vel és Jel. 12,1-t Énekek 6,10-el összehasonlító tanulmány.
- Feuillet, A.*: Le premier cavalier de l'Apocalypse (6,2) ZNW 57 (1966) 229–259
- Feuillet, A.*: Les 144 000 Israélites marqués d'un sceau, NT LX/3 (1967) 191–224
- Ford, Massingberd J.*: „He that cometh“ and the Divine Name (Apocalypse 1,4.8; 4,8), JSJ I/2 (1970) 144–147
 „ho erchomenos“-t Isten nevével azonosították, hogy annak a fordításnak, mely szerint az Emberfia és a Bárány (= a Jövendő) isteni aspektussal rendelkeznek, nyomatékot adjanak.
- Gerhardsson, Birger*: De kristologiska utsagorna i sändebreven i Uppenbarelsesboken (Kap. 2–3), SEA XXX (1965) 70–90
 Jel. gyülekezeti leveleinek krisztológiája, ami különösen a levélkezdetekre jellemző. (Jel. 1 nem választható el Jel. 2-3-tól.) Fellelhető néhány vallástörténeti kicsendülés (pl. 2,8 párhuzamos Deuteroezsajással; 2,18 párhuzamos Zsolt 2-vel; 3,14 párhuzamos a bölcsességi spekulációval). A látnok teológiai hazája az Ószövetség és a zsidóság.
- Gorainoff, I.*: L'île où l'on revit le mieux la „Révélation“ de S. Jean: Patmos, BiTer5 59 (1963) 8–21
- Grillmeier, Alois*: „Ihre Werke folgen ihnen nach“ (Offb. 14,13), GeL 37/5 (1964) 321–324
- Haapa, E.*: Farben und Funktionen bei den apokalyptischen Reitern (Apoc. 6,1–8; Zach. 1,7–17), TAik 73 (1968) 216–225
- Hahn, Ferd.*: Die Sendschreiben der Joh.-Apok. Ein Beitrag zur Bestimmung prophetischer Redeformen, Festschrift K. G. Kuhn, Göttingen 1971, 357–394
- Hodges, Z. C.*: The First Horseman of the Apoc., BS 119 (1962) 324–334
- Hodges, Z. C.*: The Critical Text and the Alexandrian Family of Revelation, BS 119 (1962) 129–138
- Hillers, D. R.*: Revelation 13:18 and a Scroll from Murabba'at, BASOR 170 (1963) 65
 A 666-os szám (13,18) átírása QSR-re DJD II, 18-ban bizonyíthatóan megtalálható.
- Hopkins, Martin*: The Historical Perspective of Apocalypse 1–11, CBQ XXVII/1 (1965) 42–47
 Jel. 1–11 a történeti rész, Jel. 12 átmenet az apokaliptikus látomásokba (13–22). Az első rész a kereszténységnek a zsidóság fölötti győzelmére

emlékezetet (4–11 párh. Mk. 13). Rómát is legyőzik majd (12–20). 21–22: az új Jeruzsálem. (Vö. A. J. Bandstra, Jerusalem and Rome in the Apocalypse, CalvTJ 1/1 [1966] 67–69.)

Hopkins, M.: History in the Apoc. (4–11), BiTod 1,20 (1965) 1340–1344

Jart, Una: The Precious Stones in the Revelation of St. John XXI, 18–21, ST 24/2 (1970) 150–181

Käsemann, E.: Zum Thema der urchristlichen Apokalyptik, Exegetische Versuche und Besinnungen II, Göttingen 1965, 105–131 vagy ZTK 59 (1962) 257–284
Käsemann elhatárolja magát Fuchstól és Ebelingtől. Apokaliptika = a keresztény teológia anyja. Néhány kiragadt gondolat: Jézus nem alternatíva a futurikus és a prezentikus eszkatológia között. Ösgyülekezet: húsvétutáni enthuziazmus; a húsvéti kerügma apokaliptikus összefüggése; apokaliptika, mint Jézus alakjának tárgyyszerű kifejezése. Hellén gyülekezet: nemapokaliptikus enthuziazmus; antropológia, mint a kozmológia árnyékában lévő krisztológia következménye; az apokaliptika átváltozása metafizikai dualizmusba és prezentikus eszkatológiába.

Kosmala, H.: „Anfang, Mitte und Ende“, ASTT 2 (1963) 108–111

Läpple, A.: L'Apocalypse de Jean. Livre de vie pour des chrétiens, Lire la Bible 24 (1970) 9–270

1. Szövegkritika és bevezetési kérdések. 2. Magyarázat. 3. Jel. teológiájának áttekintése.

Leconte, R.: Les sept églises de l'Apoc., BiTerS 46 (1962) 6–14

Lochman, J. M.: Dimense naděje. Exegetico-homiletická úvahak Zj 21, 1–7, TPKŘR XXXIII/2 (1966) 25–31

A reménység három dimenziója: 1) *Istent* a Jel. szerzője közvetlenül nem ábrázolja, de szavaiban mégis jelen van. 2) *Világ*: A szöveg ellentmond a reménység spiritualizálásának, hiszen Isten itt a világot és az embert akarja megmenteni. A régi és az új közötti kontinuitás Isten hűségében (= Jézus Krisztus) áll. 3) A reménység *a tanúk* győzelmére irányul és ezzel a halál áthidalása, mint a reménység célja szemléletessé válik.

Lohmeyer, E.: Die Offenbarung des Johannes, Handbuch zum Neuen Testament 16, Tübingen 1970

Lohse, Eduard: Die atl. Sprache des Sehers Johannes (Textkritische Bemerkungen zur Apokalypse), ZNW 52 (1961) 122–126

Jel. 4,8 — Ezék. 1,10; Jel. 5,1 — Ezék. 2,10 és Jel. 13,10 — Jer. 15,2 szövegkritikai elemzése alapján megállapítható, hogy a Jel. szerzője a biblikus fordulatokhoz akkor is ragaszkodik, amikor azok nem illenek az összefüggésbe. Ennek következményei.

Lövestam, Evald: Apokalypsen 3,8b (Apok. Jo. 3,8b) SEA XXX (1965 91–100

A három mondatrész közül az első („kevés erőd van“) a másodikkal („kevés erőd van, de . . .“) adverbatív viszonyban áll-e vagy nem? — „Kéves erő“ Ezs.-ra (különösen Dtezs.-ra) vonatkozik, így a gyülekezetet az elnyomott és üldözött istenség jellegét kapja. Az első mondatrész tehát nem adverbatív viszonyul a másikkal. Az egész mondat a gyülekezetet az ÓT. felől jellemzi, mint az üldözésben hű gyülekezetet és mint az üdvösség befogadját.

Marshall, I. H.: Martyrdom and the Parousia in the Revelation of John, Stud. Ev. 4,1 (1968) 333–339

Michon, Edward: Symbolika kluczy w Apokalipsie (A kulcsok szimbolikája a Jel. könyvében), Studia Warminskie 4 (1967) 133–159

1. rész (Jel. 1,18): kulcs = Jézus Krisztus hatalma az örök élethez. 2. rész (3,7–8): Jézus Krisztus birtokában van Dávid kulcsa, amely Isten mennyei királysága fölötti legfelső hatalmát jelképezi. 3. rész (9,1): Angyal birtokában van a mélység kútjának a kulcsa. 4. rész (20,1–3): az angyal, akié a mélység kulcsa, megszabja és lerombolja a sátánnak az emberiség elleni végzetes tettét, hogy az emberiség nyugodtan haladhasson Isten földi királyságán keresztül a mennyei királyság felé.

Minear, P. S.: The Cosmology of the Apocalypse, Festschrift O. A. Piper, New York 1962, 23–37.261–262

Montagnini, Felice: Le „signe“ d'Apocalypse 12 à la lumière de la christologie du Nouveau Testament, NRT 99 (1967) 401–416

A vízió (az asszony és a sárkány kettős jele) jelzi a messiási hit hódítását, amelyet az egyház fejez be. Jel. 12 kontextusa és a tanítványok lelki magatartása tekintettel a messiási problémára az evangéliumokban általában és részletesebben a jánosí gondolkodásban; azután a 12. fejt. signuma.

Morant, Peter: Das Kommen des Herrn. Eine Erklärung der Offenbarung des Johannes, Paderborn 1969

Mussis, G.: DY0 in Apocalypse IX, 12 and 16, NT 9/2 (1967) 151–154

Müller, Hans-Peter: Die himmlische Ratsversammlung (Motivgeschichtliches zu Apc. 5,1–5), ZNW 54 (1963) 254–267

Jel. 5,1–5 egy a sumérek idejéig visszavezethető hagyományban keresendő (vö. Ezs. 6,8 és 1. Kir. 22,20–22a): egy hatalmast keresnek, akit később meg is találnak és akire különleges feladatot bízna.

Newman, B.: The Fallacy of the Domitian Hypothesis, NTS 10/1 (1963) 133–139
Newman kétli, hogy Irenaeus a Jel. korabeli magyarázatának tekinthető, ugyanis Irenaeusnál egyetlen egy hely sem utal a Domitianus alatti üldözésre ill. az üldözéskor a szerző helyzetére.

Osten—Sacken, Peter von der: „Christologie, Taufe, Homologie“ — Ein Beitrag zu Apc. Joh. 1,5f, ZNW 58/3–4 (1967) 255–266

I. Jel. 5b („Krisztus szeretete“; „megváltás a bűntől“; „vérében“) a kereszteselési terminológushoz tartozik (kereszteselési hagyomány). II. Jel. 6a: a királyság és a papság összekapcsolása szintén a kereszteseléshez tartozik: 6a és 5b valószínűleg a Jel. szerzőjének ismerős volt, mert 1,9; 5,9–13; 20,4–6; 22,5 a fenti jelenidejű kijelentést jövőidejűvé korrigálják. III. Jel. 6b nem tartozik a látnok szókincséhez (vö. doxa és kratos összekapcsolása), mert 5,13-ban is előfordul egy doxológia. IV. Krisztusnak ebben a hitvallásszerű dicséretében kereszteselési krisztológia lelhető fel (vö. „szeretet“; „vére által a bűntől megszabadít“; „királysággá és papsággá tesz minket“).

Ozanne, C. G.: The Language of the Apocalypse, Tyndale House Bulletin No. 16 (1965) 3–9

A nyelvtani értelmetlenségek azzal magyarázhatók, hogy a Jel. szerzője a Jel. nyelvét az ószövetségi héberhez igazította. A szerző önmagát az ószö-

vetségi szerzőkkel akarta azonosítani, hogy ezáltal azt a benyomást keltse, mintha látomása az utolsó prófétai könyv lenne.

Pax, E.: Jüdische und christliche Funde im Bereiche der „Sieben Kirchen“ der Apokalypse, BiLe 8 (1967) 264—278

Pesch, Rudolf: Offenbarung Jesu Christi. Eine Auslegung von Apk. 1,1—3, BiLe 11/1 (1970) 15—29

Pfundsack, W.: Der Herr ist nahe. Eine Auslegung der Kap. 1—11, Basel 1963

Preez, J. du: Aantekeninge oor die Boodschap von die Boek Openbaring, NedGerefTTS 3 (1962) 433—436

Prigent, P.: Apoc. 12. Histoire de l'exégèse, Tübingen 1959

Repp, A.: Ministry and Life in the Seven Churches (Apoc. 2—3), ConcTM 35 (1964) 133—147

Rissi, M.: Die Erscheinung Christi nach Offb. 19,11—16, TZ 21/2 (1965) 81—95
A parúzia a jánoszi teológia keretében értelmezendő. A textust két csoportra osztja Rissi, amiket a 14. vers választ szét.

Rissi, M.: The Rider on the White Horse. A Study of Revelation 6,1—8, Interpr. 18/4 (1964) 407—418

A lovas a fehér lovon, a szinoptikus apokalipszisek párhuzamos helyei és az ószövetségi elképzelések (pl. Ez. 38k) alapján, az antikrisztus, aki a világhőrmányzó Krisztus ellenképeként az eszkatológikus zűrzavar idején föllép.

Rissi, M.: Die Zukunft der Welt. Eine exeg. Studie über Joh.-Offb. 19,11 bis 22,15, Basel 1966

Rissi, M.: Was ist und was geschehen soll danach. Die Zeit- und Geschichtsauffassung der Offenbarung des Johannes, ATANT 46, Zürich—Stuttgart 1965

Robb, J. D.: Ho erchomenos („Who is to come“ — NEB.)

Apok. 1,4,8; 4,8: ho erchomenos = jelenidő egy folyamatos cselekmény értelmében, nem mint jövőendő egyszeri esemény.

Roets, A.: „Een vrouw omkleed met de Zon...“, Maria en de Kerk in de Apoc. 12, ColBG 8 (1962) 332—360

Russell, D. S.: Zwischen den Testamenten!, Neukirchener Studienbücher 1. kötet (1962) 5—186

A két testámentum közötti időt tárgyalja Russell, különösen is az „apokaliptikusok“ vallási hozzájárulását ehhez az időhöz.

Sanders, J. N.: St. John on Patmos, NTS 9 (1962) 75—85

Schlier, H.: Jesus Christus und die Geschichte nach der Offenbarung des Johannes: Einsichten, Festschrift G. Krüger, Freiburg 1962

Schüssler Fiorenza, E.: Priester für Gott. Studien zum Herrschaft- und Priestermotiv in der Apokalypse, Diss. Münster/W. 1970

(különösen Jel. 1,56; 5,9—10; 7,9—17; 20,1—6)

Silberman, L. H.: Farewell to ho amen. A Note on Rev. 3,14, JBL 82 (1963) 213—215

Stek, J. H.: Jerusalem and Rom in the Apoc., Calv. TJ 1,1 (1966) 67–73

Stott, Wilfrid: A Note on the Word KYPIAKH in Rev. 10, NTS 12 (1965/66) 70–75

A vasárnapot („Jahwe napja”) és a húsvétvasárnapot értelmező nézeteket vizsgálja Stott, majd áttekintést nyújt a KYPIAKOS különböző használatáról a szekuláris görög nyelvben, a LXX-ben, az Újszövetségben és az egyházatyáknál. 1. Kor. 11,20 alapján KYPIAKOS-t Jel. 1,10 annak a napnak tartja, amelyben Jézust istentiszteleti ünnep keretében Kyrios-szá proklamálták.

Strand, K. A.: Another Look at ‘Lord’s Day’ in the Early Church and in Rev. 1,10, NTS 13 (1966) 174–181

Strobel, A.: Abfassung und Geschichtstheologie der Apokalypse nach Kap. XVII, 9–12, NTS 10 (1964) 433–445

Az apokaliptikus számára Jézus keresztje és felmagasztalása a régi aion telosa: üdv- és világtörténeti fordulat. Ez alapján 17,9 kk-ben következő történeti táblázat mutatható ki: A) Krisztus halála és mennybemenetele (telos; Kr. u. 30) Tiberius alatt (Kr. u. 14–37). B) 1. Caligula (Kr. u. —41). Gyilkosság. 2. Claudius Kr. u. —54). Mérgezés. 3. Nero (Kr. u. —68). Öngyilkosság. 4. Vespianus (Kr. u. —79). Halál, lázas betegség. Későbbi híresztelés erőszakos lábalóeltételéről. 6. Domitianus: „az egyik van” (Kr. u. —96). Gyilkosság. A Jel. megírása. 7. „A másik még nem jött el és amikor jön, kevés ideig kell maradnia.” (kb. Kr. u. 100). C) 8. az „állat” = antikrisztus = Nero revididus (vö. Jel. 13,18). Az óegyházi történetológia sémája: telos (Krisztus halála) és (tipológikus-biblikusan biztosított) jelenkori bűnbánati határidő = a közeli parúzia időpontja.

Stuhlmacher, P.: „Siehe, ich mache alles neu” (Apk. 21,5), LuthRu 18 (1968) 3–18

Thomas, R. L.: The Chronological Interpretation of Revelation 2–3, BS 496 (1967) 321–331

Jel. 2–3 prófétai értelmezése helytelen: egyértelműen történeti gyülekezetekről szólnak ezek a fejezetek.

Thomas, R. L.: John’s Apocalyptic Outline, BS 123 (1966) 334–341

Thomas, R. L.: The Glorified Christ on Patmos (Apoc. 1,13–16), BS 122 (1965) 241–247

Thüsing, W.: Die theologische Mitte der Weltgerichtsvisionen in der Johannesapokalypse, TTZ 77 (1968) 1–16

Thüsing, W.: Die Vision des „Neuen Jerusalems” (Apk. 21,1–22,5), TTZ 77 (1968) 17–34

Jel. 21 hangsúlya nem a végső időkbén élő ember lakhelyén fekszik, hanem az eszkatológiai istenkép OT-ből átvett ábrázolási formáján. Azonkívül láthatóvá válik a megváltottak jelenlegi helyzete és az új teremtésben beteljesedett istenkép közötti különbség ill. kapcsolat is.

Unnik, W. C. van: „Worthy is the Lamb”. The Background of Apk. 5, Mélanges Bibliques en hommage au R. P. Béda Rigaux, Gembloux 1970, 445–461

Holtz, Petersohn, Lohmeyer stb. magyarázatának kritikai elemzése. Jel. 5 nem inthronizációról szól, megértésének kulcsa: axios (Krisztus).

Vögtle, A.: To aggelo tās . . . ekkliāsias, Oberrhein. Pastorblatt 67/11—12 (1966) 327—332

Aggelos és aggelosi sem valódi angyalokat, sem általánosan használt hivatali címet jelöl meg, hanem inkább korához alkalmazkodva az előjáró mint az egyház isteni megbízottjának funkcióját és kötelezettségét tudatosítja. Tehát ez a tézis, amennyiben a „vezérlő és szolgáló angyalokról” való elképzelés elkeresztényesítő használatáról beszél, az angyal fogalmat megtartja, ha ugyan metafórikusan is, de egyúttal az *aggeloi*-ban az egyházat a földön mértékadóan reprezentáló nagyságoknak tekinti.

Zimmermann, H.: Christus und die Kirche in den Sendschreiben der Apoc., Unio Christianorum (Festschrift L. Jaeger), Paderborn 1962, 176—199

Wood, P.: Local Knowledge in the Letters of Apocalypse, ExpTim 73 (1964) 81—87

3. Kommentárok és disszertációk

Arvidsson, E.: De sju breven. En studiebok om de sju sändebreven i Uppenbarelseboken, Stockholm 1967

Beckwitz, I. T.: The Apocalypse of John. Studies in Introduction with a Critical and Exegetical Commentary, Grand Rapids 1967

Beneš, M. A.: Mahnungen an die Kirche. Die 7 Sendschreiben der Offenbarung des Johannes, Berlin 1966

Brütsch, C.: La Clarté de l'Apocalypse (enrichie et complétée par 10 années de recherche), Genève/Paris 1966

Brütsch, C.: Die Offenbarung Jesu Christi. Johannes-Apocalypse, 3 kötet, Zürcher Bibelkommentare, Zürich 1970

Gaird, G. B.: A Commentary on The Revelation of St. John the Divine, London—New York 1966

Comblin, J.: Le Christ dans l'Apocalypse, Bibl. de Théologie 3,6, Paris 1965

Cook, D. E.: The Christology of the Apoc., Diss. Duke Univ. 1962

Farrer, A.: The Revelation of John the Divine, London—New York 1964

Farrer, A.: A Rebirth of Images. The Making of St. John's Apocalypse, Boston 1963

Glasson, T. F.: The Revelation of John, Cambridge Bible Com. on the N. E. B., London—New York 1965

Gollinger, J.: Das „große Zeichen“ von Apk. 12, Diss. Freiburg i. B. 1968/69

Harrington, W. J.: The Apocalypse of St. John. A Text and a Commentary/Und. the Apoc., London—New York 1969

Hendriksen, W.: More than Conquerors: An Interpretation of the Book of Revelation, London 1962

- Huss, W.:* Die Gemeinde der Apokalypse des Johannes, Diss. München 1967
- Holtz, T.:* Die Christologie der Apokalypse des Johannes, TU 85, Berlin 1962
- Jörns, K. P.:* Das hymnische Evangelium. Untersuchungen zu Aufbau, Funktion und Herkunft der hymnischen Stücke in der Johannes-Offenbarung, Diss. Göttingen 1967
- Kehnscherper, G.:* Santorin. Traditionsgeschichtliche Untersuchungen über Erinnerungen an die Santorinkatastrophe in Apok. 6,12–15; 8,5–12 und 9,2–10. Diss. habil. Leipzig 1964
- Kusche, R. W.:* The Concept of the Community of Believers in the Apocalypse of John. A Study in the Doctrine of the Church. Diss. Vanderbilt Univ. 1960
- Kuyper, A.:* The Revelation of St. John, Grand Rapids 1964
- Moe, O.:* Johannes Uppenbarelse. Bibelsn sista bok, Stockholm 1963
- Müller, Hans-Peter:* Formgeschichtliche Untersuchungen zu Apc. 4f, Diss. Heidelberg 1963
- Müller, U.:* Messias und Menschensohn in den jüdischen Apokalypsen und in der Offenbarung des Johannes, Diss. Heidelberg 1967
- Poellot, L.:* Revelation: The Last Book in the Bible, St. Louis 1962
- Pohl, Adolf:* Die Offenbarung des Johannes. Kap. 1–8, Wuppertaler Studienbibel, Wuppertal 1969
- Satake, A.:* Die Gemeindeordnung in der Johannesapokalypse. Anhang: Vergleich mit Dan. 7–12, (Diss. Heidelberg 1963) Neukirchen—Vluyn 1966
- Trudinger, L. P.:* The Text of the OT in the Book of Revelation, Boston 1963
- Walvoord, J. F.:* The Revelation of Jesus Christ. A Commentary, Chicago—London 1966
- Wikenhauser, A.:* De openbaring van Johannes, Antwerpen 1966

4. A legújabb irodalomban előforduló rövidítések

AssSeign	Assemblées du Seigneur
ASTI	Annual of the Swedish Theological Institute
ATANT	Abhandlungen zur Theologie des Alten und Neuen Testaments
BASOR	The Bulletin of the American Schools of Oriental Research
BiLe	Bibel und Leben
BiTerS	Bible et Terre Sainte
BiTod	Bible Today
BiViChr	Bible et Vie Chrétienne
BS	Bibliotheca Sacra

CalvTJ	Calvin Theological Journal
CBQ	The Catholic Biblical Quarterly
ChrTo	Christianity Today
ColBG	Collations Brugenses et Gandarenses
ConcTM	Concordia Theological Monthly
CT	Cahiers Théologiques de l'Actualité Protestante
EA	Erbe und Auftrag
EstBíbl	Estudios Bíblicos
ET	The Expository Times
ETL	Ephemerides Theologicae Lovanienses
EvQ	The Evangelical Quarterly
GeL	Geist und Leben
HervTS	Hervormde Teologiese Studies (Pretoria)
Interpr	Interpretation
JBL	The Journal of Biblical Literature
JRel	The Journal of Religion
JSJ	Journal of the Study of Judaism
JTS	The Journal of Theological Studies
KiBIBRefSchw	Kirchenblatt für die Reformierte Schweiz
LuthRu	Lutherische Rundschau
NedGerefTTs	Nederduitse Gereformeerde Teologiese Tydskrif
NRT	Nouvelle Revue Théologique
NT	Novum Testamentum
NTS	New Testament Studies
RestQ	Restoration Quarterly
RHPHilRel	Revue d'Histoire et de Philosophie Religieuse
RScRel	Revue des Sciences Religieuses
RSR	Recherches de Science Religieuse
RuBi	Ruch Biblijny i Liturgiczny
SEA	Svenk Exegetisk Årsbok
Scrip	Scripture
ST	Studia Theologica
TAik	Teologinen Aikakauskirja
TGl	Theologie und Glaube
ThF	Theologische Forschung
TLond	Theology (London)
TLZ	Theologische Literaturzeitung
TPKĚR	Theologická příloha Křesťanské revue
TPQ	Theologisch-praktische Quartalschrift
TTZ	Trierer Theologische Zeitschrift
TZ	Theologische Zeitschrift
TViat	Theologia Viatorium
ZTK	Zeitschrift für Theologie und Kirche
ZNW	Zeitschrift für die Neutestamentliche Wissenschaft

Íráshelyek jegyzéke

a) Szentírás

Genezis — 1. Mózes (Gen.)

1,7	79	2,9	222	19,23—25	153
1,28	30	3,14 kk	130	19,28	109
1,31	200	3,22	59	24,55	61
2,3	200	3,24	98	35,22—26	99
2,8	98	9,13	114	37,34	120
2,8—9	215	13,14—17	207	48,21	207
2,9	59	15,18	112	49,9	84
2,9	215	15,18	165	49,11	101

Exodus — 2. Mózes (Ex.)

3,14 (LXX)	42	15,1—21	157	25,9.40	32
3,14	47	15,1—21	159	25,9.40	94
3,14	80	15,11	135	25,9.40	160
7,17.19 k	120	19,4	132	25,40	75
7,17—21	164	19,6	45	26,30	32
7,20—21	107	19,6	86	26,31.36	181
8,1 kk	165	19,14	101	27,2	111
9,10—11	163	19,16	79	27,8	32
9,23	167	19,16	124	28,15—21	212
9,23—26	107	19,16	167	29,45	206
9,24	124	19,18	109	30,23	181
10	109	20,4.11	115	32,32	69
10,21—23	107	20,11	115	33,20	52
10,21—23	165	21,24	180	39,8—15	212
13,21	114	23,4.27	51	40,34	161

Levitikus — 3. Mózes (Lev.)

4,7	94	17,11.14	94	26,11—12	206

Numeri — 4. Mózes (Num.)

1,1	112	22—24	63	25,1—2	63
6,24—26	217	23,22	85	31,16	63
8,4	94	24,15 kk	49		
13,4—15	99	24,17	223		

Deuteronomium — 5. Mózes (Deut.)

4,2	224	23,19	223	32,43	182
4,20	207	28,35	163	32,43	184
10,17	175	32	157	33,6—25	99
12,23	94	32,4 (LXX)	159	33,17	85
19,15	120	32,11	132		

Józsué (Józs.)

12,21	166

Birák (Bir.)

1,27	166	5,19	167	17—18	99
4,6—16	167	5,31	52		

1. Sámuel (1. Sám.)

2,1.10	85	2,2	159

2. Sámuel (2. Sám.)

5,7	148	7,14	208	22,9	120

1. Királyok (1. Kir.)

1,10.12	201	16,31	66	18,38	141
4,12	166	17,1	120	19,4—9	132
8,1	148	17,2—6	132		
8,10	161	18,21—40	141		

2. Királyok (2. Kir.)

1,10	120	2,11	122	9,16—36	66
1,10—15	141	9,7	184	19,31	148

1. Krónikák (1. Krón.)

2,1—2	99	24,5 kk	78	25,1 kk	78

2. Krónikák (2. Krón.)

3,14	181

Nehemiás (Neh.)

9,6 115

Jób

1,6 kk	130	26,6	110	40,15–32	134
2,1 kk	130	28,22	110	41,11–12	112
3,21	110	37,4–5	79		

Zsoltárok (Zsolt.)

2	124	51,20	148	101,7	223
2,2	96	62,13	180	102,12	76
2,2	176	62,13	203	103,38	122
2,4	76	62,13	222	104,3	79
2,7	65	63,2	207	104,3	114
2,8	67	69,29	69	104,35	184
2,9 (LXX)	67	69,35	115	105,26	40
2,9	126	73,12 kk	127	106,48	184
2,9	127	74,9	12	112	184
2,9	190	74,13–14	132	113	184
7,10	66	77,18–19	79	114,3.7	202
8,1	76	78,68	201	115,13	185
11,2	159	79,3	122	118,24	185
11,4	76	86,9	70	121,6	102
11,7	217	86,9	159	130,8	44
22,22	85	87,2	201	135	184
23,2 kk	102	88,12	110	135,1.20	185
28,4	222	89,27–28	208	136,3	175
29,3–9	115	89,28	44	139,14	159
33,4	85	89,38	44	139,16	69
33,9	207	90,4	194	141,2	106
36,10	102	91,13	92	145,17	159
40,4	85	96,1	85	146,6	115
42,2–3	207	97,8	148	148,1	184
48,5–7	180	100,2–3	217	148,4	79

Példabeszédek (Péld.)

3,13	73	24,12	66	24,12	203

Ezsajás (Ezs.)

1,9–10	121	6	10	6,1	202
2,10.19	96	6	48	6,2	80
2,10.19.21	97	6	77	6,3	69

6,4	161	34,9	153	51,9	127
6,5	52	34,10	153	51,17	153
6,5	217	34,10	184	52,11	179
7,14	126	34,10	185	53,5—7	84
11,2	43	34,10	191	53,9	151
11,2	44	34,11—17	179	54,1—8	185
11,2	85	35,10	206	54,11—12	212
11,2—3 (LXX)	43	40,4	167	55,1	207
11,4	52	40,10	222	60	213
11,4	188	40,31	132	60,1.19—20	213
11,4	190	41,4	47	60,2	211
11,10	84	42,1	70	60,11	214
11,10	223	42,10	85	60,11—20	213
11,15	165	43,4	70	60,14	70
13,10	96	43,18—19	206	60,19	213
14,13	167	44,6	47	61,6	86
17,8	112	44,6	52	61,6	193
21,9	153	45,14	70	62,6	211
21,9	179	46,13	148	63,1—4	189
22,22	69	47,8	180	63,1—6	156
23,16—17	170	47,9	180	63,3	156
23,17	171	48,6 (LXX)	53	63,3	190
23,17	179	48,12	47	65—66	7
24—27	7	48,12	52	65,16	69
24,21—23	148	48,12—13	52	65,16	72
24,23	213	48,20	179	65,17	205
25,8	206	49,2	52	65,19	206
26,17	126	49,6	99	66,1	76
27,1	134	49,10	102	66,7	127
29,11	83	49,13	131	66,7—9	126
29,23	70	49,14	148	66,22	205
30,33	153	50,3	96		
34,4 (LXX)	96	51,6	179		

Jeremiás (Jer.)

1	48	15,2	139	51,7	171
2,13	102	23,15	107	51,7	179
5,14	120	25,15	153	51,7—8	153
8,2	122	25,15.27	179	51,8	179
8,3	110	27,45 (LXX)	84	51,13	176
9,14—15	107	28,7 (LXX)	171	51,25	107
10,6—7.10	159	31,30—34	216	51,36	165
11,19 (LXX)	84	50,29	180	51,48	182
14,12 (LXX)	91	50,31.34	180	51,49	183
14,12 (LXX)	92	51,6.45	179	51,63—64	182

Jeremiás Siralmi (Jer. sir.)

3,19 107

Ezékiel (Ezék.)

1	10	16,8	185	38,22	153
1	77	16,46.49	121	39,4.17—20	191
1—3	48	23,25—29	176	39,20	191
1,1	188	27—28	180	40—43	213
1,5—12	79	27,7	181	40—48	209
1,10	79	27,28—32	182	40,2	210
1,13	79	28,13	212	40,3 kk	119
1,24	185	33,27	92	43,2	51
1,26	77	36,26	216	43,2	179
2,9—10	82	37—48	7	43,2	185
3,20	167	37—48	187	43,2—5	211
5,12	92	37—48	194	47,1—12	215
7,2	200	37,5.10	122	47,12	215
9,1—4	98	37,27	206	48	99
9,4	98	38—39	201	48,31—34	211
14,21	92	38,19—20	122		

Dániel (Dán.)

1,12.14	61	7,9	51	9,6.10	124
2,28	38	7,9—22	193	10,5—6	51
2,28	39	7,10	43	10,6	51
2,28.45	53	7,10	86	10,6	185
2,35	130	7,10	202	10,6	188
2,35	182	7,13	46	10,9—12	52
2,35	202	7,13	51	10,13.21	130
3,1—8	143	7,13	114	12,1	69
3,4	86	7,13	155	12,1	101
3,4	117	7,13	188	12,1	130
4,27	153	7,14	117	12,1	202
5,4.23	113	7,18.27	217	12,4	83
7	121	7,20	175	12,4	115
7	170	7,21	136	12,7	115
7,1—8	11	7,24	175	12,7	119
7,3—8	134	7,25	119	12,7	132
7,7	127	7,25	132	12,9	12
7,7	137	8,10	127	12,9	220
7,7	171	8,26	115	20,6	217
7,8.25	135	8,26	220		

Hóseás (Hós.)

2,9	185	10,8	96	11,10	115

Jóél

1—2	10	1,6	110	2,4—5	110
1—2	109	2,1—11	96	2,10	109

2,11	97	2,32	148	3,17	223
2,11.31	96	3,2.12	156	3,18	215
2,31	96	3,13	155		

Ámos

1,6	57	3,8	115	4,13 (LXX)	159
3,7	40	3,13 (LXX)	47	8,9	107
3,7	124	4,13 (LXX)	47	8,11	207

Jónás

3,5	120

Mikeás (Mik.)

4,6—7	148	4,10	126

Náhum (Náh.)

3,4	170	3,4	179

Habakuk (Hab.)

1,6 (LXX)	201	2,3	116

Sofoniás (Sof.)

3,13	151

Zakariás (Zak.)

1,7	112	4,3—11	120	9,9	188
1,7—15	90	4,10	43	10,11	165
1,8—11	92	4,10	85	12,10	46
1,12	94	6,1—3	10	14,8—11	148
2,14	206	6,1—8	90	14,11	215
3,1	130	8,8	206	14,11	216
3,9	43	8,8	208	14,16	213
4,2—5	101	9—14	7		

Malakiás (Mal.)

1,10	159	3,23 k	120

Máté (Mt.)

1,1–17	99	16,27	66	24,30	46
1,2–16	34	16,27	203	24,31	49
1,22–23	126	16,27	222	24,31	106
3,16	188	17,2	114	24,35	202
4,8	210	18,10	53	24,42	68
5,5	208	18,16	120	24,43	166
5,6	207	19,28	99	24,45–51	68
5,8	217	19,28	200	25,1–12	149
5,34	76	19,29	208	25,1–13	185
7,6	223	20,2	91	25,5	23
7,15	141	22,1–10	185	25,31–46	203
7,21–23	203	22,1–14	210	25,31–46	222
7,22–23	97	22,2–14	218	25,34	208
8,11	73	22,23–33	34	26,52	139
8,11	218	23,22	76	27,28	181
9,15	185	23,34	164	27,51	124
10,32	69	23,35	93	28,18	27
10,38–39	150	24	88	28,18	33
10,42	222	24–25	5	28,18	51
11,21	120	24,4 kk	141	28,18	75
13,30	156	24,4–8	88	28,18	200
13,43	114	24,12	58	28,18	223
15,26	223	24,14	90	28,19	44
16,1–4	24	24,24	135		
16,3	229	24,26	171		

Márk (Mk.)

1,10	77	13,1–37	221	13,22	141
1,15	23	13,5–6	141	13,24–25	96
2,18–20	23	13,5–8	88	13,24–27	88
2,19	185	13,6–7	91	13,26	155
2,19	210	13,7	39	13,27	156
4,29	156	13,7–8	91	13,32	23
6,21	97	13,9–13	88	13,32	40
8,31	39	13,10	114	13,32	225
8,34	150	13,10	152	13,34	68
9,3	68	13,11–13	93	14,25	23
9,4	120	13,13	101	14,25	73
12,35–37	223	13,14	179	14,38	68
12,36	82	13,14–20	88	14,62	188
13	5	13,16	90	16,5	68
13	26	13,19	101		
13	88	13,21–22	130		

Lukács (Lk.)

1,10	103	2,9	179	3,21	188
1,19–26	105	2,36	34	3,23–38	99

3,33	34	10,20	69	17,30	23
4,5–8	135	12,8	69	21	5
5,9	52	12,36	73	21	88
5,10	52	12,39	68	21,8–11	88
5,34	185	12,54–56	24	21,25–26	108
8,31	109	14,16–24	210	22,29–30	73
9,18	109	14,16–24	218	23,30	96
10,18	131	16,23–24	153	24,7–26	39
10,19	92	17,22	23		

János (Jn.)

1,1–14	189	4,10.14	207	12,26	45
1,7	101	5,24	15	17,24	45
1,18	217	5,24	116	17,24	73
1,29	84	5,29	196	18,37	44
1,51	188	7,37–38	207	19,11	139
3,18–19	189	8,44	151	19,30	121
3,29	185	10,30	222		
3,29	210	11,25	200		

Apostolok Cselekedetei (Csel.)

1,10	68	8,32	84	19,23–40	57
2,1–13	49	10,11	188	19,31	142
2,33	73	10,31	167	19,35	57
2,33	85	12,15	53	20,7	49
2,36	200	14,15–17	152	21,11	57
5,31	82	14,22	48	22,17 kk	49
6,5	63	17,24–31	152	22,20	63
7,49	76	18,18–21	57	26,7	34
7,55	77	19	57		

Rómaiakhoz (Rm.)

1,1	40	3,25	101	9,6	60
1,3	99	3,25	192	9,17–18	39
1,3	223	5,9	101	10,7	109
1,7	42	8,4.9 kk	49	11,1	34
1,7	203	8,17	208	11,25	116
1,21–32	176	8,20	202	11,25 kk	122
1,24 kk	153	8,21	215	12,1–2	217
1,24–32	112	8,28	176	13,1	139
1,29–31	208	8,33	131	13,13	208
2,6	66	8,34	73	14,9	193
2,6	203	8,34	85	14,10	203
2,6	222	8,38	193	15,12	84
3,24	207	8,38–39	99		

1. Korintusiakhoz (1. Kor.)

1,2	176	7,1.8.25—40	149	15,20	44
1,7	23	7,29	23	15,20—28	5
1,8	97	7,40	5	15,20—28	89
3,16	119	8,10	63	15,23	196
4,5	203	9,25	61	15,23—28	195
5,7	85	10,18	60	15,28	39
5,10—11	208	10,20	61	15,28	42
6,1—2	196	11,32	73	15,51	116
6,1—2	200	12,10	48	15,52	49
6,2	67	12,28	5	15,52	106
6,2	73	14,1 kk. 29	5	16,2	49
6,8	72	14,16	86	16,9	70
6,9	208	14,18	49	16,22	225
6,9—10	208	14,29—33	166		
6,19	119	14,37	5		

2. Korintusiakhoz (2. Kor.)

2,12	70	5,15	222	11,2	149
5,1—10	23	5,17	116	11,2	185
5,3	166	5,17	151	11,2	210
5,10	97	5,17	198	12,1 kk	49
5,10	188	5,17	206	12,4	115
5,10	203	6,10	60	12,20—21	208
5,10	225	6,17	179		

Galatákhöz (Gal.)

4,26	71	5,21	208	6,16	99
4,26	148	6,15	206		
5,19—21	208	6,16	60		

Efezusiakhoz (Ef.)

1,20—22	44	3,6	208	5,25—27	185
2,20	211	4,11	5	5,27	45

Filippiekhez (Fil.)

1,6	39	2,9—10	200	3,3	217
1,6.10	97	2,9—11	86	3,5	34
1,10	203	2,10—11	82	3,14	61
1,23	23	2,10—11	135	4,3	69
1,23	154	2,11	44	4,5	23
2,5—11	82	3,2	223		

Kolosszeiekhez (Kol.)

1,16	72	1,18	44	4,3	70
1,16	166	3,22	176	4,16	72

1. Tessalonikaiakhoz (1. Tess.)

1,9	152	4,16	105	5,2,4	97
2,15	61	4,16	106	5,24	68
4,13—18	5	4,17	23		
4,16	49	5,2	166		

2. Tessalonikaiakhoz (2. Tess.)

1,7	23	2,1—13	5	2,9—10	141

1. Timóteushoz (1. Tim.)

1,3	57	2,2	173	6,13	44

2. Timóteushoz (2. Tim.)

2,5	61	4,8	61	4,14	203
2,8	223	4,14	66	4,14	222

Zsidókhöz (Zsid.)

4,12	52	9,11 kk	75	10,37	116
4,12	190	9,14	44	12,6	73
8,1—2	33	9,14	101	12,22	71
8,5	94	9,23	94	12,22	148
8,5	160	9,24	75	13,13	179
9,8	214	10,1	214		

Jakab (Jk.)

1,1	99	2,5	60	5,17	120
1,12	61	5,9	73		

1. Péter (1. Pt.)

1,1	99	1,19	84	5,4	61
1,7	73	2,5	45	5,13	171
1,7,13	23	2,13.17	173		
1,15.16	69	3,19	52		

2. Péter (2. Pt.)

3,4	225	3,8	194	3,10	68

1. János (1. Jn.)

1,5	78	2,18	138	3,10.16	58
1,7	44	2,18	145	4,1	58
2,18	31	2,22	135	4,1—3	49

Júdás (Júd.)

9	105

b) Apokrif iratok és pseudepigrafiák

Jubileumok könyve (Jub.)

1,25	43	2,2	43	2,2	98

Salamon bölcsessége (Sal. Bölcs.)

18,15 kk	190	18,24	51

Tóbiás (Tób.)

1,20	122	12,15	105	13,18	184
12,15	43	13,16—17	212		

Jézus Sirák (Sir.)

50,16—17	105

2. Makkabeus (2. Makk.)

2,4—8	64	5,10	122
2,4—8	124	13,4	175

3. Makkabeus (3. Makk.)

2,5	153	7,13	184

Salamon zsoltárai (Sal. zsolt.)

2,31—32	122	17,26	190

Énók könyve (Énók)

6,9	109	32,2—3	98	91,12—17	7
10,4—6	109	37—71	7	93	7
15,4 k	98	48,1	102	106,7	98
18,11—16	109	48,9	153		
20,1	109	61,12	98		

Énók apokalipszis (Énók apk.)

20,1—7	105	60,7	140	90,26	204
20,5	130	66,1—2	164	104,7	202
40,7	130	90,20	202	108,3	202

Szláv Énók-apokalipszis

7,1	130

Szír Báruk-apokalipszis (Szír Bár. apk.)

4,1—7	148	24,1	202	70,8	96
6,5—10	64	29,4	134	78	99
6,5—10	124	29,8	64		

4. Ezsdrás (IV. Esdr.)

2,44	101	6,20	202	7,26—44	202
5,9	107	6,23	106	7,35	154
6,14 k	96	6,49	134	11,39—49	99

Dán Testamentuma (Dán Test.)

5,6—7	99

Júda Testamentuma (Júda Test.)

24,5	84

Lévi Testamentuma (Lévi Test.)

18,11	59

Ezsajás mennybemenetele

7,9 kk 130

Mózes apokalipszis

22 106

Mózes mennybemenetele

10,4 k 96

Sibylla jóslatok (Or. Syb.)

3,80 k. 669 k	96	3,319.512	201	3,652	98

Név- és tárgymutató

A

- Abaddón 109, 110
acclamatio 81
Ádám-Éva 130
Ágostai Hitvallás 193, 197
Ahura Mazda 79, 192
ajtó 69 k, 71 k
Akháb 11
alapkő, 12: 208 k
áldozat
 füstölő 87, 105–106
 ital 87
Alexandria 14
Alfa-Omega 46–47, 52, 60, 204 k,
 220 k
állatok
 1. bárány, béka, bika, borjú, kígyó,
 kutya, ló, madár, medve, párdúc,
 sas
 állatöv 1. zodiakusz
alogusok 14
álom 6, 38
Alpok 107
alvilág 108–109, 117, 169, 191 k,
 202 k
angyal, angyalok 37 k, 53, 81 k,
 111 k, 113 k, 123, 151, 154 k, 177 k,
 190 k, 191 k, 219 k
 3: 108
 4: 97, 111
 7: 40, 105 k, 106 k, 113, 158–168,
 169 k, 208 k
 12: 208
 gyülekezet angyala 53, 56, 60, 61,
 64, 67, 69, 71
 arkangyal I. Gábrriel, Mihály
antimarcionista evangéliumprológu-
 sok 14
Antiochos
 II. szír uralkodó 71
 IV. Epiphanes 7, 119, 121
Antipas 62, 63
aratás 155 k
árpa 89, 91
apokalipszis 5–7, 8, 23, 37, 221, 227
 szinoptikus 5, 88
 I. Jelenések könyve
apokaliptika, apokaliptikus 5–7
 csatamező 167
 iratok 5–8
 lovakok 10, 89–93, 111 k, 187 k,
 190 k
 történelemértelmezés 17–22
 zsidó 7–13, 27, 33, 34, 41, 43, 59,
 88, 95, 96, 98, 107, 119, 130, 164,
 194, 196, 202, 204, 205, 221
Apollón 110, 128
Apollyón 109, 110
apostol, apostolok 56, 58, 177, 182
 12: 15, 78, 208, 211
Apostoli Hitvallás 52
aratás 154 k
Arius 19
arkangyal I. angyal vagy Gábrriel,
 Mihály
Armagedón I. Harmagedon
Artemis (Diana) 57
Áser 98
Asia proconsularis (tartomány) 41
Asia provincia 55, 56, 142
Asklépios 62
asszírok 165
asszony
 napba öltözött 125 k, 129 k, 131 k,
 147 k
 nagy parázna I. parázna
asztrológia 34, 91, 126
 mitológia, babilóniai 43, 79, 92
attalidák 62
 II. Attalos Philadelphos 69
 III. Attalos 62
audíció 8, 9, 49, 149, 184
Augustinus 18, 179, 197, 198, 199,
 214
Augustus 62, 110, 142, 174
Ázi-Dahaka 192
Ázsia I. Asia

B

- Babilon (Róma) 11, 17, 18, 28, 31, 36, 79, 89, 152, 153, 157, 160, 162, 163, 165, 167, 169–183, 184, 185, 187, 209, 210, 211, 212
Bálák 11, 62, 63, 166
Bálám 11, 62, 63
bálvány
 áldozat 62 k, 64 k, 143
 imádás 111–113, 153, 172, 204 k, 220
 kép 140 k, 158 k, 161 k, 190 k
bárány, Bárány (Krisztus) 9, 13, 16, 22, 28, 30, 32, 33, 75, 81–86, 93, 95–97, 100–101, 133 k, 147 k, 170 k, 184 k, 208 k, 209 k
 menyasszonya 183 k
Barnabás levele 195
- Báruk 7
Behemót 134
bélyeg 140, 152, 161, 190, 192
béka 162 k
betegágy 65 k
Bengel 20, 197
Benjámín 98
bika, Bika 79, 80
birodalom, ezeréves I. ezeréves
bor 89, 91, 93, 152, 177
 borsajtó 155
boldogmondás (makarizmus) 32, 37, 40, 41, 152, 154, 166, 184, 196, 219, 220
borjú 76 k
börtön 60, 177, 192
búza 89, 91, 93, 177

C

- Caligula 145, 174
Ceylon 181
chiliasmus (millennium) 17–18, 20, 193 k, 197
Claudius 174
Coccejus 19
csapás 117, 161 k, 177 k
 7: 158 k, 160 k, 208 k, 223 k
császárkultusz 16, 24, 31, 56, 60, 62, 63, 81, 142 k, 174, 227
cselekedetek 56, 57–58, 64 k, 67 k, 69 k, 70, 71 k, 151, 152 k, 154, 161 k, 177 k, 183 k, 202 k, 220, 222
- csend, a mennyben 102–103
cserépedény 65
csésze
 arany 81 k, 160 k
 7 (harag): 25, 32, 33, 157–168, 169 k, 208 k
csillag, csillagászat 7, 95–96, 106 k, 108, 127
 7: 43, 47, 51–52, 53, 56, 57, 67 k
 24: 79
hajnal, esthajnal (Vénusz) 65, 67, 222–223

D

- damnatio memoriae 56
Dán 99
Dániel 7, 8, 12, 38, 46, 50, 51, 115, 134, 135, 137, 142, 175, 220
Dávid 69, 81, 84, 99, 148, 220, 223
Demavend-hegység 192
Demetriosz 57
Diana (Artemis) 56
Didaché 225
Diocletianus 25
Dionysios, alexandriai 14
- dominus et deus 81, 138, 142
Domitianus 16, 17, 24, 39, 48, 56, 81, 92, 94, 95, 114, 138, 139, 142, 144, 146, 163, 174, 227
donatisták 18
Dosztojevszkij 139
döghalál 89, 91
drágagyöngy, 12: 209 k
dualizmus 5, 28
Dürer Albert 10, 89

E

- Éden-kert 215, 216, 228
Efezus 14, 34, 47, 48, 49, 56–59, 65, 72, 142
Efraim (József) 99
ég, új 29, 117, 204–208
Égei-tenger 48, 56
Egyiptom 117, 121, 122, 128, 181
 egyiptomi csapások 107, 109 k, 112 k, 120, 122, 124, 162, 168
éhség 89, 91
éjszaka 208, 215
eksztázis, ekstatisz állapot, élmények 6, 8, 9, 49, 50, 76 k
El-Aris 156
élet, örök 7, 8, 215–218
 1. fa, korona, koszorú, könyv, víz élőlények, 4: 76 k, 81 k, 89 k, 100 k, 103, 147 k, 160–161, 161 k, 183 k emberarcú 76 k, 80
Első és Utolsó 47 k, 60 k, 220
Emberfia (Krisztus) 22, 23, 27, 28, 46, 47, 50 k, 57, 61, 66, 154 k, 157 k, 188 k, 190 k, 194, 223, 225
- ének
 hála 158 k
 mennyei öröm 183 k
 új 81 k, 147 k
Énekek Éneke 210
Énok, etiópiai 7
én vagyok igék (ego eimi) 46–47, 47 k, 65, 204 k, 220 k
Epafrás 72
Esdrás 7, 14, 19, 194
eső 117
esszénusok I. Holt-tengeri leletek
Etemenanki 212
Euanthas 144
Eufratesz 111, 112, 161, 165, 168, 211
Eusebius 14, 60, 228
Ezékiel 79, 80, 82, 118, 187, 194, 215
ezeréves birodalom 17, 18, 191–201
Ezsajás 80, 170, 214

F

- fa 98, 106 k, 208
 az élet fája 56, 59, 215 k, 220 k, 224 k
fáklya, égő 7: 76 k, 106 k
fej 111
 7: 126, 133 k, 169 k
fekély 161
felhő 46, 154 k
feltámadás 8, 192 k
fenevad 11, 117, 133 k, 140 k, 152 k, 158 k, 161 k, 169–176, 189, 190–191, 191 k
- Filadelfia 34, 47, 49, 56, 65, 69–71
Floris de, Joachim 18
folyó 131
föld, új 23, 29, 204–208, 210
földrengés 95–96, 105 k, 117, 123, 162 k
Földközi-tenger 181
Frigia 71
fuvola 178
füge, fügefafa 95–96
füst 105 k, 108–109, 152, 160, 183
 füstölő, füstölőszer 105 k, 108–109

G

- Gábrriel arkangyal 115
Gád 98
Gaios Kaisar I. Caligula
Galba 174
Galenus 62
gemátria 143
glosszalalia I. nyelveken szólás
gnosztikusok 14
Góg, magógbeli 187, 191, 192, 200, 201
- Gomora 153
görög nyelv 13
Grünewald Matthias 10
gyertyatartó
 2: 117
 7: 47, 51–52, 53, 56, 57, 59, 117 k
gyilkosság 111, 204, 220
gyomor 113
gyülekezet, 7: 33, 41, 47, 49, 50, 51, 53, 55–73, 223

H

hajó 106
háború 91 k, 117, 129, 136, 183, 192
hajnalcsillag l. csillag
hallélujah 183 k
hallucináció 6, 8, 9, 10
hang, mennyei 76, 113, 117
harag 130
 csészéi l. csésze
 Isten haragja 158 k, 160 k
 napja 96–97
hárfa 8, 147, 158, 178
Harmagedon (Armagedon) 162, 166, 167
Hathor-Isis 128
hegy 95, 106, 162, 208
 7: 170, 173
hellenizmus 137, 181
Herculanum 107
hét levél (gyülekezet) 55–73

himnusz (ének) 76
Hippolytus, római 17
hit és cselekedetek 154
 l. cselekedetek
hódolat 80
Hold 43, 95, 96, 106, 107, 125, 168, 209, 213
Holt-tengeri (esszénus, kumráni) gyülekezet 120, 150
 lelet 7, 84
 Szekta-regulája 61, 120
 tekercek 120, 130
 Világosság fiainak harca 167
 zsolttár 127
homlok 98, 109, 140, 147, 152, 169, 215
Horus 128
Hóseás 63

I

idő
 időjárás 7
 jégeső 162, 167–168
 utolsó 39
 l. kairos
Ige, Isten Igéje 37 k, 47 k, 69 k, 93 k, 170, 184, 187 k, 192 k, 219
Illés 118, 120, 121, 122, 132, 141, 201
imádság 81 k, 102–103
 szentek 105 k
intronisatio 82
iráni vallás l. parszizmus
Irenaeus 14, 16, 80, 144, 145, 196
Isai 84

Isis 128
Isszakár 98
istentisztelet 32 k
 írásolvasás (felolvasás) 41, 226
 menyei 9, 28, 32 k, 49, 76–86, 101, 123 k, 148 k, 210
István vértanú 93
Itália 93
ítélet 7
 utolsó (világ) 8, 102, 202–204
Izmir (Szmirna) 60
Izrael 6, 39, 62, 63, 112, 122, 126, 127, 129, 133, 148, 153, 165, 171, 201
 12 törzs: 34, 98, 208 k

J

Jábin 166
jajkiáltások 108 kk
Jákob 99
János
 evangelista 80
 presbiter, efezusi 14, 15
 szerző 12, 13–16, 40, 41, 42, 47, 48, 219

jégeső 106, 123, 162, 167–168
jel 140
 mennyei-égi 125, 158 k
Jelenések könyve
 apokaliptikus irat 8–13
 értelmezése (egyház- és világtörténeti, eszkatológikus, hagyománytörténeti, kortörténeti, rekapitulá-

ciós, még l. chiliasmus) 17
 istentisztelet, és az 32 k
 fordítása 37–224
 keletkezése 13
 keletkezési helye 17
 keletkezési ideje 16–17
 kinyilatkoztatás igénye 22
 magyarázata 37–226
 számszimbolikája l. számszimbolika
 szerkezete 34
 szerzője 12, 13–16, 219
 tartalma 34
 történelemszemlélete 24–31
 Jeremiás 124
 Jeruzsálem 16, 26, 34, 107, 118, 119,
 121, 124, 144, 148, 156, 201, 208

Josafát völgye 156
 mennyei 22, 25, 26, 30, 89, 93 k,
 148, 187, 208–218, 219, 228, 230
 Sion hegye 36, 147, 148, 150, 151,
 213
 templom 7, 51, 75, 77, 78, 84, 85,
 93 k, 100, 103, 105 k, 124, 145, 209 k,
 214
 új 69, 187, 196, 204, 205, 206
 Jezábel 11, 64, 66
 Jób 136–137
 Josephus 212
 József 98, 99
 Júda törzse 34, 74, 81, 82, 84, 98, 99,
 125
 Justinus Martyr 14

K

kairos (idő) 4, 221
 Kálvin 19
 kánaanita 166
 kánon 7, 12, 72, 228
 kapu 76
 12: 208 k
 kard 89, 92
 kétélű éles 47 k, 61 k, 133, 140 k,
 187 k, 190 k
 szám kardja 62 k
 Karmel 166
 Károli Gáspár (Biblia, fordítás) 14,
 80, 90, 110, 222
 kegyelmi idő 41, 42
 kehely 152
 kenőcs 71 k
 kereskedő 177
 keresztényüldözés l. üldözés
 keresztihordozás 150
 keresztség 48, 198, 224
 Kerinthos 14
 kezdet és vég 204, 220
 kígyó 92, 111, 129, 131 k, 191 k, 204
 Kína 181
 kinyilatkoztatás l. apokalipszis
 király 113, 162, 169 k, 177 k
 7: 170
 10: 170
 királyok Királya 170, 175, 187, 190

Kisázsia 14, 15, 16, 24, 62, 63, 93,
 128, 142, 144
 hét gyülekezet 55–73
 kocsi, 4: 90
 Kolossé 50, 72
 Konstantinus, Nagy 18
 korona (koszorú) 154
 7: 33, 125, 133 k, 188–189
 élet 60–61, 69 k, 70
 koszorú 109, 187
 élet l. korona
 fény 76
 kozmológia 7
 kő, kövecske fehér 62, 64
 könyv 47 k, 95, 202 k, 219 k, 223
 élet 68 k, 133 k, 169, 173, 202 k,
 209 k, 223 k
 hétpecsétés l. pecsét
 nyitott 113 k
 tekercs 82 k
 Krözus 68
 kulcs 108, 191
 Dávid 69 k
 halál 47 k, 52
 kumráni iratok (közösség) l. Holt-
 tengeri
 kutyák 220 k
 kürtszó 106
 7: 25

L

láda, szövetség 123
lánc 191
Lateinos (Latinos) 144
látomás l. vízió
Laodicea 23, 47, 49, 56, 65, 68, 71–
73, 188
Laodiké 71
lélek
3: 162 k
7: 41 k, 67 k, 76 k, 81 k, 162
Létó 128
levél, 7: 55–73
Lévi 98
Leviátán 132

léviták 78, 85
libertinizmus 64
ló (fehér, tűzvörös, fekete, fakó) 109,
155
apokaliptikus lovasok 10, 89–93,
111 k, 187 k, 190 k
Lohmeyer 13
Lourdes 62
Lugdunum (Lyon) 144
Lukács 80
Luther 14, 15, 19, 228
Lydia 68
Lyon (Lugdunum) 144
Lyra de, Nicolas 19

M

madár 177 k, 190, 191
Magóg 176, 192, 200, 201
makarizmus l. boldogmondás
malomkő, malomzúgás 177, 178
Manassé 98, 99
manna, elrejtett 62, 64, 133
Maranatha 225
Mária, Jézus anyja 57
Mariana de, Juan 118
Márk 80
Martialis 181
mártír l. vértanú
Máté 80
medve 133 k
Megiddó 166, 167
megtérés 56 k, 62 k, 65 k, 67 k, 71 k,
111 k, 161 k

menny 76, 117, 129 k, 147 k, 177 k,
191 k, 204
7: 7
új 23
mennydörgés 76, 105, 123–124, 147 k,
162 k, 183 k
7: 113, 115
mérce 89, 91, 117, 208
mérleg, Mérleg 89, 91
metszőkés 155
Mihály arkangyal 32, 33, 36, 126,
129, 130, 131, 133, 163, 201
Milétus 50
millennium (chiliasmus) 20, 197–200
monoteizmus 79
montanisták, montanizmus 14, 65
Mózes 7, 40, 64, 80, 118, 120, 121,
135, 157, 158, 160, 172, 206

N

Nabukodonozor 38, 142
Naftali 98
Nagy Sándor 142
Náhum 170
Nap 43, 95, 96, 106, 107, 161, 164,
168, 169, 190 k, 209, 213, 215, 217
10 nap 60 k
napba öltözött asszony l. asszony

nemzet, minden 46 k, 81 k, 99, 100 k,
114 k, 117 k, 133 k, 151, 170 k,
209 k, 216
nép, minden 81 k, 99, 100 k, 117 k,
123, 133 k, 151, 170 k, 177 k, 191 k,
209 k, 216
Néró 16, 18, 80, 92, 138, 144, 145,
146, 163, 173, 174, 175

Nero redivivus 16, 31, 138, 144,
173, 174, 175
név 133, 169, 187, 202, 208 k
Isten neve 161
Jézus neve 56 k, 61 k, 69 k, 147 k,
158 k
új 62, 64, 69 k

nikolaiták 56, 59, 62, 63, 64, 65, 66
Nikolaosz 63
Ninive 170, 171, 178, 179
nyelv 161
minden 81 k, 99, 100 k, 114 k,
117 k, 133 k, 151 k, 170 k
nyelvekenszólás (glosszológia) 49

O

olaj 89, 91, 93, 177
olajfa 117 k
omega I. Alfa-Omega
Origenes 19

oroszlán 76 k, 79, 80, 81 k, 92, 109,
111, 113, 115, 133 k
Otho 174
Öv, arany 47 k, 160 k

P

Pál apostol 5, 20, 23, 32, 40, 41, 42,
60, 61, 72, 89, 115, 122, 150, 166,
176, 195, 226
Palesztina 14, 156
pálmaág 100 k
Papias 14, 196
parázna, paráznság 62 k, 64 k,
111 k, 150, 152 k, 169 k, 177 k,
183 k, 204 k, 220 k
nagy (Babilon) 89, 169–176, 183 k
párduc 133 k
parszizmus (iráni vallás) 165, 192
pártusok 90, 92, 112, 138, 165, 173,
175, 188
páskabárány 84 k
Patmos 17, 32, 47, 48
pátriárka 7
12: 78
pecsét, 7: 9, 33, 83, 87–103
elpecsételték serege 97–101, 109
hétpecsétetes könyv, irat 22, 32, 75,
81–86
pecséték feltörése 25, 87–103

Pergamum 34, 47, 49, 56, 61–64, 65,
69
Asklépios kultusz (szentély) 62
Zeus-oltár 62
Philon 212
piac 140
Plinius 213
pohár 169, 177
Polykarpos 60, 61
Pompeji 107, 144
pretium victoribus 100
proconsul 56
próféta, prófétaság 5, 12, 22, 48, 114,
177, 182, 186, 219, 220
2: 117 k
prófétai irat 5
pszeudepigrafusok 12
pseudohallucináció 10
pszichiátria 9, 10
pszichoterápia 10
puszta 169
püünkösdisták 19
Python 128

R

rablás 111
rajongás, rajongók 17, 22
Róma, rómaiak 11, 16, 62, 112, 121,
142, 145, 153, 163, 165, 171, 172,
173, 174, 181, 182, 187
istennő 56, 62, 142

Ruben 98, 99
ruha (öltözet) 162
fehér 67 k, 71 k, 76 k, 93 k, 100 k,
187
zsák 117

S

Salamon király 148, 181
sárkány 126 k, 129 k, 131 k, 133,
136, 140 k, 162 k, 191 k
sarló 154 k, 175
sas, Sas 76, 79, 80, 106, 108, 131 k
sáska 10, 108 k, 165
Sátán (Antikrisztus) 28–29, 31, 133 k
mélységei 65, 66
trónja 61, 62
zsinagógája 60–61, 69 k
sátor 160

satrapák 175
Schneider Carl 9, 10
Simeón 98
Sínai hegy 124, 132
Sisera 166, 167
skorpió, Skorpió 79, 92, 108, 109, 165
Sodoma 117, 121, 153, 201
Sporádok szigetcsoport 48
sportversenyek 61
Suetonius 81, 138, 163

SZ

Szahara 107
száj 71, 111, 113, 133, 147
számszimbólika 33–34, 143–146
3^{1/2}: 117 k
4: 90, 156
l. élőlények, ló, lovas
7: 33, 34, 42, 43, 44, 50, 174
l. angyal, csapás, csésze, csillag,
fáklya, fej, gyertyatartó, gyüleke-
zet, hegy, király, korona, lélek, le-
velek, menny, mennydörgés, pe-
csét, szarv, szem, trombita
10: l. király, szarv
12: 34, 125, 208
l. alapkö, apostol, drágagyöngy,
Izrael törzse, kapu, pátriárka
24: 79
l. csillag, trón, vén
42: 19, 117, 119, 133
144: 209 k
666: 140 k
1000: 17, 18, 191 k
1000 x 1000: 81, 86
l. ezeréves birodalom
1260: 19, 117 k, 126 k
1600: 155 k
7000: 117

10000 x 10000: 81, 86
12000: 98 k, 208 k
144000: 98 k, 100, 147 k
Szárdisz 43, 47, 49, 56, 65, 67–69,
166, 213
szárny 131
6: 76
szarv
2: 140
7: 81 k
10: 126 k, 133 k, 169 k
szekta, szekták 17, 21, 193, 197
Szekta regula l. Holt-tengeri
szél 95–96, 98
szem 46 k, 64 k, 187
7: 33, 81 k, 169 k
szeráfok 80
sziget 95, 162
szinkretizmus 64, 66
szív 65
Szmirna (Izmir) 34, 47, 49, 56, 60–
61, 69
szorongattatás l. üldözés
szózat, mennyei 117 k, 123 k, 129 k,
152, 162, 177 k, 183 k, 204
szüret 155
szűz 147 k

T

Tacitus 80
tanú (mártír) l. vértanú
Tatianus 19

Teitan 144
templom 117, 123, 147, 154, 183, 202,
215 k

jeruzsálemi l. Jeruzsálem
mennyei 71, 154 k, 160 k, 161 k
oltár 93, 105, 117, 155
oszlop 69 k
tenger 98, 106, 113, 130, 133, 152,
161, 177, 192, 202 k, 204 k
l. üvegtenger
theodicea 7
theophania 155
Tiatira 34, 47, 49, 56, 64–67, 68
Tiberius 60, 68, 174
Timóteus 57
Tiridates 80
Tirus 11, 156, 170, 171, 178, 179, 180
Titus, római császár 144

tó, kénkövel égő tüzes 190 k, 192 k,
204 k
tolvaj 67, 162
törzs, minden 81 k, 99, 100 k, 117 k,
133 k, 151
trombita, trombitászó 47, 49, 76, 105,
108 k, 111 k, 113 k, 123 k, 164
7: 9, 10, 25, 33, 87, 105–124, 168
trón 191, 202, 204
24: 76, 123
Istenfia (Bárány) 7, 41 k, 71 k,
76 k, 81 k, 100 k, 126 k, 147 k,
183 k, 208, 215 k
tűz 106, 117, 140, 155, 161 k, 170, 177
Tyconius 18
Typhthon-Seth 128

U

Uranos 144
urak Ura 170, 175, 187, 190
Űr-napja (vasárnap) 47, 49
úrvacsora 46, 48, 73, 218, 224, 225,
226

utolsó idők 7, 20, 58, 88, 96, 107
üldözések 18, 48, 60–61, 70, 100 k,
103, 105, 140, 144, 191 k, 210
Űröm 106 k
üvegtenger 76 k, 158 k

V

vadállat 89, 92, 134 k
város
Isten városa (Jeruzsálem) 69 k,
204 k, 224
nagy 170 k, 208
varázslás 111, 204, 220
vasárnap l. Űr-napja
vasvessző 65, 126, 187
vaticinium ex eventu 12
vén, vének 81, 147 k
24: 61, 76 k, 81 k, 100 k, 123–124,
183 k
Vénusz l. esthajnalcsillag
vér 106 k, 117, 155, 161 k
Bárány 81 k, 95 k, 100 k, 130 k,
189, 222
Jézus 41 k
vértanúk 93 k, 95, 111, 161 k,
169 k, 178 k, 183 k
Vergilius 100
vese 65

vértanú (mártír, tanú) 44, 55, 62 k,
93–95, 103, 150, 186, 196
halál 60, 62 k, 118 k
István 93
Vespasianus 174
Vezuv 107, 163
Victorinus 25
vihar 96
villám 76 k, 105, 123, 162
Vitelius 174
víz, vizek 117, 162, 169, 170
élet 204 k, 215 k, 223 k
élő 100 k, 204 k
vízésés 147
vízió (látomás) 8, 9, 24 k, 31, 49, 50,
51, 76 k, 188
Vízöntő 79
Vörös-tenger 128, 135, 157, 159
Vörösmarty 229
Vulgata 14, 37, 90, 110, 212

W

Whiston 20

Y

Yazata 79

Z

Zakariás 90, 92, 215

Zebedeus fia 15

Zebulon 98

zelóták 7

Zeus 62, 128

zodiakusz 79

A szerző munkái

Pál apostol világnézete. I. Pál apostol és a görög filozófia. Dunántúli Egyetemi Nyomda, Pécs, 1927.

Der Vergeltungsgedanke in der Ethik Jesu. Dörffling & Franke, Leipzig, 1927.

A saecularizmus és a lelkeszi munka. Wellisch Béla, Szentgotthárd, 1930.

A felekezetek Magyarországon a statisztika megvilágításában. Teológiai tanulmányok, szerk. Csikesz Sándor, 14. szám, Debrecen, 1931.

A statisztika segítése az egyházi munka szervezésénél. Wellisch Béla, Szentgotthárd, 1933.

Máté evangéliuma. Fordítás és magyarázat. Keresztyén Igazság, Sopron, 1935.

Isten igazsága. Pál apostol levele a Rómabeliekhez. Fordítás és magyarázat. Keresztyén Igazság, Sopron, 1942.

Evangélium, magyarság. Keresztyén Igazság, Sopron, 1942.

Állam és felsőbbtség az Újszövetségben. Dunántúli Nyomda, Pécs, 1943.

Halhatatlanság és feltámadás. Keresztyén Igazság, Sopron, 1943.

Mítosz és evangélium? Keresztyén Igazság, Sopron, 1944.

A testté lett Ige. János evangéliuma. Fordítás és magyarázat. Magyar Luther Társaság, Budapest, 1950.

Újszövetségi teológia. Teológiai tanári előadások. Sokszorosított főiskolai jegyzet. Evangélikus Teológiai Akadémia, Budapest, 1953.

Bevezetés a teológiába. Evangélikus Sajtóosztály, Budapest, 1954.

Isten, világ, felebarát. Igetanulmányok. Evangélikus Sajtóosztály, Budapest, 1956.

Einführung in die Theologie. Evangelische Verlagsanstalt, Berlin, 1957. (A magyar nyelvű teológiai enciklopédia átdolgozott német nyelvű fordítása.)

Hellenizmus, Róma, zsidóság. Az Újszövetség korának világa. Útitárs, Köln–Bécs, 1969.

Fordítások

Luther Márton ifjúkori vallásos fejlődése (D. Johann Walter). Budapest, 1929.

Luther Marburgban (DDr. Werner Elert). Különlenyomat az „Emmaus felé” című folyóiratból, Sopron, 1930.

Zárószó

A Budapest-Fasori Evangélikus Gimnázium egykori rajztermében, Oppel Imre tanár úr évtizedes műhelyében, hirdette meg az Evangélikus Teológiai Akadémia 1951/52 tanév nyári félévében a ma Sopronban élő *Dr. theol. lic. phil. Karner Károly* (*1897), a Pécsi Erzsébet Tudományegyetem Evangélikus Hittudományi Karának utolsó dékánja, az újszövetségi tudományok professzora Apokalipszist magyarázó előadását. Tanártársai előadásaihoz hasonlóan a felolvasás alatt diákjai jegyzeteltek, előadás előtt és után a jegyzeteket gépelték; nyomatosként kézirat gyanánt sokszorosították. Az így jegyzetbe került hibák gyakorta csak kollokviumok alkalmával láttak napvilágot. Amikor most az előadó tanár néhány tanítványa és barátja megteremtette az előadás kiadásának előfeltételeit — 40 esztendővel Máté evangéliuma magyarázatának megjelenése után — hálájuk és köszönetük jeléül azzal a reménységgel adják azt át professzoruknak, hogy az „ráismer” előadásaira és a tanítványai által elkészített jegyzetekkel és jegyzetkiegészítésekkel kibővült könyvvé növekedett jegyzetet hálás tanítványai ajándékként elfogadja és magáénak vallja.

Az Apokalipszis megjelenése érdekében számosan fáradoztak. Munkájukért ezen a helyen is köszönet illeti őket. *Ifj. Főnyad Pál* (Baden) segédlelkész a legújabb irodalmat ismertető jegyzéket készítette el és a korrektúraolvasásban segédkezett. *Skalic Gusztáv* (Moravci/Morác, Szlovénia, Jugoszlávia) lelkészek és *Szántó Imre* (Légrad, Horvát Népköztársaság, Jugoszlávia) prédikátor-lelkészek a kötet sajtó alá rendezése és a jegyzékek elkészítése során csendes és zajtalan napokat-heteket biztosítottak. A borítólap *Kopacz Mária* (Cluj/Kolozsvár, Románia) grafikusművész munkája. *Molnár József* (München) nyomdája ismét bebizonyította, méltán tartják a legjobb magyar nyomdák között számon. *Szebenyi András* (Szabadka) a könyv szedője lelkiismeretes, jó munkát végzett. Az Apokalipszist Dr. Karner Károly előadásai nyomán közreadják: *Pátkai Róbert* (London) és *Szépfalusi István* (Bécs).

A kötet gondozója az Apokalipszis megjelentetésével vesz búcsút 25 esztendő népegyházi iratterjesztői munkásságától. A Budapest-Deák-téri gyülekezeti iratterjesztés vezetését (1948) az „Evangélikus Evangélizáció” számos városi és vidéki konferenciái munkája, majd 1950 őszén Sopronban kezdve 1954. március 30-ig a Budapestre költöztetett Evangélikus Teológiai Akadémia iratterjesztése követte. Ezután, 1957-től napjainkig, a Külföldön Élő Magyar Evangélikus Lelkigondozók Munkaközösségének megbízásából, „Ütitárs k. a.” néven, 15 kötet látott napvilágot. Szolgálja valamennyi nép, nemzet és személy kölcsönös megértését.

Opatija/Abbazia, 1974. július 10.

Szépfalusi István

TARTALOM

BEVEZETÉS	5
Apokalipszis és apokaliptika	5
1. Az apokaliptika, mint a prófécia egy neme. — 2. Az apokaliptikus iratok sajtószertű jellemvonásai. — 3. Zsidó apokaliptikus iratok.	
A Jelenések könyve mint apokaliptikus irat	8
1. Rokonsága a zsidó apokaliptikával. — 2. A különbségek és eltérések a zsidó apokaliptikától.	
A Jelenések könyvének keletkezése	13
1. Szerzője, János. — 2. Ki ez a János? — 3. A szerző és a jánosi iratok. — 4. A Jelenések könyvének keletkezési ideje.	
A Jelenések könyvének értelmezése	17
1. Az értelmezés problémája. — 2. A chiliasmus. — 3. Az egyház- és világtörténeti értelmezés. — 4. A kortörténeti és hagyománytörténeti értelmezés.	
A Jelenések könyvének kinyilatkoztatás-igénye	22
1. János prófétai megbízatása és a neki adott kinyilatkoztatás. — 2. Az eszkatológikus váradalom jellege. — 3. A Jelenések könyvének történetiszemlélete: a) A látomások és azok kortörténeti kerete. b) A prófétai történetiszemlélet. — c) Az antikrisztus és prófétája.	
A Jelenések könyve és az istentisztelet	31
Számszimbolika a Jelenések könyvében	33
A Jelenések könyvének szerkezete és tartalma	34
FORDÍTÁS ÉS MAGYARÁZAT	37
1,1-3. A cím	37
1,4-20. Bevezetés	41
1,4-6. Levélfej. — 1,7-8. Az alapvető prófétai íge. — 1,9-20. A Jánosnak adott prófétai megbízás.	

I. rész

2,1-3,22. Krisztus üzenetei a hét kisázsiai gyülekezethez	55
2,1-7. Az efezusi gyülekezethez. — 2,8-11. A szmirnai gyülekezethez. — 2,12-17. A pergamumi gyülekezethez. — 2,18-29. A tiatirai gyülekezethez. — 3,1-6. A szárdiszai gyülekezethez. — 3,7-13. A filadelfiai gyülekezethez. — 3,14-22. A laodiceai gyülekezethez.	

II. rész

1. szakasz

4,1-5,14. Hódolat Isten és a Bárány előtt a mennyei istentiszteletben 75

4,1-11. A mennyei istentisztelet. — 5,1-14. A Bárány és a hétpecsés könyv.

2. szakasz

6,1-8,1. A hét pecsét feltörése 87

6,1-8. Az első négy pecsét feltörése, az apokaliptikus lovasok. — 6,9-11. Az ötödik pecsét feltörése, a vértanúk panasza. — 6,12-17. A hatodik pecsét feltörése, a világ alapjainak megrendülése, a Bárány haragjának napja. — 7,1-17. Az elpecsételt serege. — 8,1. A hetedik pecsét feltörése, csend a mennyben.

III. rész

8,2-11,19. A füstölő áldozat és a hét trombitászó 105

8,2-5. A füstölő áldozat. — 8,6-12. Az első négy trombitászó. — 8,13. Egy sas hatalmas jajkiáltása. — 9,1-12. Az ötödik trombitászó. — 9,13-21. A hatodik trombitászó. — 10,1-11. Az angyal nyitott könyvvel. — 11,1-14. A templom felmérése, a két tanú. — 11,15-19. A hetedik trombitászó.

IV. rész

12,1-13,18. A napba öltözött asszony, az antikrisztus és harca a gyülekezet ellen. A Bárány diadala 125

12,1-6. A napba öltözött asszony, a sárkány és a gyermek. — 12,7-12. Mihály arkangyal harca a sárkány ellen. — 12,13-17. A sárkány üldözi az asszonyt. — 12,18-13,10. A tengerből előjövő fenevad: az antikrisztus. — 13,11-18. A második fenevad: az antikrisztus prófétája.

V. rész

14,1-16,21. Az ítélet előkészítése, a harag csészéinek kitöltése . . 147

14,1-5. A Bárány a választottak seregével a Sion hegyén. — 14,6-13. Három angyali üzenet. — 14,14-20. Az Emberfia és angyalai. — 15,1-16,21. A harag csészéinek kitöltése. — 15,1-4. A győztesek hálaadó-éneke. — 15,5-8. A hét angyal az Isten haragjának csészéivel. — 16,1-21. A harag csészéinek kitöltése.

VI. rész

17,1-19,10. Babilon bukása	169
17,1-18. Babilon, a nagy parázna és a fenevad. — 18,1-24. Az ítélet Babilon felett. — 19,1-10. A mennyei örömeinek.	

VII. rész

19,11-22,5. A diadalmas Krisztus és az üdvösség beteljesedése	187
19,11-16. A diadalmasan megjelenő Krisztus. — 19,17-21. Győzelem a fenevad és csatlósai fölött. — 20,1-10. Krisztus ezeréves birodalma és az ítélet a Sátán fölött. — 20,11-15. Az utolsó ítélet. — 21,1-8. Új ég, új föld. — 21,9-27. A mennyei Jeruzsálem. — 22,1-5. Az örök élet a mennyei Jeruzsálemben.	
22,6-21. Zárószó	219
BEFEJEZÉS	227
Felhasznált és ajánlott irodalom	233
Íráshelyek jegyzéke	247
Név- és tárgymutató	261
A szerző munkái	271
Zárószó	272

